AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Samet ALKAN

TÜRKİYE'DE BOĞA GÜREŞİ FESTİVALLERİNİN KÜLTÜREL VE EKONOMİK COĞRAFYA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Coğrafya Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Samet ALKAN

TÜRKİYE'DE BOĞA GÜREŞİ FESTİVALLERİNİN KÜLTÜREL VE EKONOMİK COĞRAFYA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Danışman
Prof. Dr. İhsan BULUT

Coğrafya Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2025

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Samet ALKAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Coğrafya Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Salih CEYLAN	(İmza)
Üye (Danışman)	: Prof. Dr. İhsan BULUT	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Ayhan AKIŞ	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Salih BİRİNCİ	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Halil HADİMLİ	(İmza)

Tez Başlığı:	Türkiye'de Boğa Güreşi Festivallerinin Kültürel ve Ekonomik Coğrafya Açısından Değerlendirilmesi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :16/06/2025

Mezuniyet Tarihi : …./…./202…

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum "Türkiye'de Boğa Güreşi Festivallerinin Kültürel ve Ekonomik Coğrafya Açısından Değerlendirilmesi" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Samet ALKAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

04 /0 8 /2025

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Samet Alkan
Öğrenci Numarası	20185276005
Anabilim Dalı	Coğrafya
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. İhsan BULUT
Doktora Tez/Yüksek Lisans Tez/Dönem Projesi Başlığı	Türkiye'de Boğa Güreşi Festivallerinin Kültürel ve Ekonomik Coğrafya Açısından Değerlendirilmesi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2725210162
Rapor Tarihi	04/08/2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %6 Alıntılar dahil: %12

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 191 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.
Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:
(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.
( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. İhsan BULUT

İmza

İ Ç İ N D E K İ L E R

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **iv**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **vi**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vii**

ÖZET ..... **viii**

SUMMARY ..... **ix**

TEŞEKKÜR ..... **x**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BOĞA GÜREŞLERİ

1.1. İnsan-Boğa Güreşleri 25

1.1.1. İspanyol Boğa Güreşi 25

1.1.2. Amerikan Rodeosu 27

1.2. Boğa-Boğa Güreşleri 29

1.2.1. Güney ve Doğu Asya Boğa Güreşleri 29

1.2.2. Balkanlar Boğa Güreşleri 37

1.2.3. Arap Yarımadası Boğa Güreşleri 38

1.2.4. Doğu Afrika Boğa Güreşleri 39

1.2.5. Türkiye'de Boğa Güreşleri 41

1.3. Boğa Güreşlerinin Ortaya Çıkışı ve Geçirdiği Süreçler Açısından Karşılaştırılması ... 51

İKİNCİ BÖLÜM

BOĞA GÜREŞLERİNİN KÜLTÜR COĞRAFYASI

2.1. Kavramsal Çerçeve 52

2.2. Boğanın Kültürel Geçmişi 53

2.3. Somut Olmayan Kültürel Miras Olarak Korunması Gereken Bir Değer: Boğa Güreşi Festivalleri 55

2.3.1. Boğa Güreşi Festivallerinin Kültür Ocağı 56

2.3.2. Boğa Güreşi Festivallerinin Kültürel Yayılması 57
2.3.3. Boğa Güreşi Festivallerinin Kültür Bölgesi 59
2.3.4. Kültürel Etkileşim (Kültürleşme) ve Kültürlenme 61
2.4. Boğacılık Kültürü 62
2.4.1. Boğa Yetiştirme Kültürü 62
2.4.2. Boğa Güreştirme Kültürü 70
2.4.3. Boğa Süsleme (Giydirme) Kültürü 75
2.4.4. Boğaya İsim Verme Kültürü 77
2.4.5. Folklorik Yansımalar; Kutlama ve Etkinlik kültürü 78
2.5. Festival Alanlarının Kültürel Peyzajı 81
2.5.1. Geleneksel Festival Alanlarının Kültürel Peyzajı 82
2.5.2. Modern Festival Alanlarının Kültürel Peyzajı 83
2.6. Boğa Güreşi Kültürünün Geleceğe Aktarılmasına Dair Öngörüler 85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BOĞA GÜREŞİ FESTİVALLERİNİN SOSYO EKONOMİK COĞRAFYASI

3.1. Kavramsal Çerçeve 87
3.2. Boğa Güreşi Festivallerinin Sosyal Coğrafyası 88
3.2.1. Yerel Değerlerin Özümsenmesi ve Yerel Kimliğin Korunması Açısından Boğa Güreşi Festivalleri 88
3.2.2. Dayanışma ve İş Birliği Bilinci Oluşturması Bağlamında Boğa Güreşi Festivalleri 90
3.2.3. Rekreasyon, Sosyalleşme ve Sosyal Ağlar Kurulması Bağlamında Boğa Güreşi Festivalleri 91
3.3. Boğa Güreşi Festivallerinin Ekonomik Coğrafyası 93
3.3.1. Boğa Güreşi Festivallerinin Büyükbaş Hayvancılık Sektörüne Etkisi 93
3.3.2. Boğa Güreşlerinin Ticarileşmesi 105
3.3.3. Yöresel Ürünlerin Tanıtımı ve Pazarlanması Açısından Boğa Güreşi Festivalleri 106

3.3.4. Yerel İşletmelerin Tanıtımı ve Arzın Pazarlanması Açısından Boğa Güreşi Festivalleri 108

3.3.5. Yeni İş ve İstihdam Olanakları Yaratması Açısından Boğa Güreşi Festivalleri .. 110

3.3.6. Kalkınma Aracı Olarak Boğa Güreşi Festivalleri 112

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TURİZM COĞRAFYASI AÇISINDAN BOĞA GÜREŞİ FESTİVALLERİ

4.1. Kavramsal Çerçeve 114

4.2. Festival Turizmi 115

4.2.1. Boğa Güreşi Festivalleri 116

TARTIŞAMA 142

SONUÇ 147

ÖNERİLER 149

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI 151

KAYNAKÇA 152

EK1 BOĞA YETİŞTİRİCİLERİNDEN OLUŞAN GÖRÜŞMECİLERİN DEMOGRAFİK BİLGİLERİ 165

EK2 ORGANİZATÖRLERDEN OLUŞAN GÖRÜŞMECİLERİN DEMOGRAFİK BİLGİLERİ 167

EK3 ANKET FORMU 168

EK4 ÖLÇEĞİN AFA SONUÇLARI 170

EK5 ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİNİN ANALİZ SONUÇLARI 172

EK6 TÜRKİYE'NİN UNESCO'YA KAYITLI SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS DEĞERLERİ 173

EK7 BOĞA GÜREŞİ FESTİVAL TAKVİMİ 174

ÖZGEÇMİŞ 175

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası 18
Şekil 1.1 İspanyol Boğa Güreşlerinden Bir Görünüm 27
Şekil 1.2 Rodeo Yarışmalarından Bir Görünüm 28
Şekil 1.3 Japonya Boğa Güreşlerinde Kazanan Boğayı Süsleme Geleneğinden Bir Görünüm 31
Şekil 1.4 Çin'de Yaşatılan Manda Güreşlerinden Bir Görünüm 32
Şekil 1.5 Güney Kore Boğa Güreşlerinde Yasal Bahis Sahnesinden Bir Görünüm 33
Şekil 1.6 Tayland Boğa Güreşlerinden Bir Görünüm 35
Şekil 1.7 BAE'den Bir Boğa Güreşi Manzarası 39
Şekil 1.8 Kenya Yerlilerinin Boğa Güreşi Eğlencelerinden Bir Görünüm 40
Şekil 1.9 Namasho Boğa Güreşlerinden Bir Görünüm 41
Şekil 2.1 Türkiye'de Boğa Güreşlerinin Kültür Ocakları 57
Şekil 2.2 Türkiye'de Boğa Güreşlerinin Kültürel Yayılış Haritası 59
Şekil 2.3 Türkiye'de Boğa Güreşi Kültür Bölgeleri 60
Şekil 2.4 Boğa Seçiminde Belirleyici Olan Faktörler 63
Şekil 2.5 Boğa İdman Kültürüne Ait Kod Alt Kod Bölümleri 67
Şekil 2.6 Boğa İdmanından Bir Görünüm (Artvin) 69
Şekil 2.7 Ege Bölgesi'nde Boğa İdmanı İçin Tercih Edilen Araçla Yürütme (Muğla) 70
Şekil 2.8 Boğa Yetiştirme Kültürüne Ait Kod Alt Kod Bölümleri 71
Şekil 2.9 Nazardan Korunmak İçin Yapılan Basit Süslemeler (Artvin) 76
Şekil 2.10 Estetik ve Ekonomik Kaygılar İçin Yapılan Ayrıntılı Süslemeler (Aydın) 76
Şekil 2.11 Ege Kültür Bölgesinde Festival Öncesi Gece Eğlencesi (Muğla) 78
Şekil 2.12 Ege Kültür Bölgesinde Şampiyonluk Kutlama Ritüeli (Muğla) 79
Şekil 2.13 Güreş Ağası Seçiminden Görünüm (Aydın) 80
Şekil 2.14 Doğu Karadeniz Kültür Bölgesinde Şampiyonluk Kutlarından Bir Görünüm (Artvin) 81
Şekil 2.15 Kullanım Tasarrufunun Değişmesine Bağlı Olarak Kültürel Peyzajın Değişmesi: A) Yusufeli Baraj'ı Rezervuar Alanında Kalan Derekapı Güreş Alanı B) Baraj Sahası Dışına Yeniden İnşa Edilen Derekapı Alanı ve Yusufeli Barajından Bir Görünüm 81
Şekil 2.16 Ege Kültür Bölgesi Mobil Türbinler (Muğla) 82
Şekil 2.17 Karadeniz Bölgesi'nde Coğrafi Çevreyi Yansıtan Güreş Alanından Bir Görünüm (Sakalar/Artvin) 83
Şekil 2.18 Modern Festival Alanlarından Görünümler 84

Şekil 2.19 Boğa Sevgisini Güreş Alanına Taşıyan Bir Kız Çocuğu (Osmanlı/Artvin).....85
Şekil 3.1 Geleneksel Hayvancılığın Dönüşümüne Dair Kod Alt Kod Bölümleri 94
Şekil 3.2 Uzmanlaşmış Boğa Yetiştirme Çiftliği (Artvin) 95
Şekil 3.3 Hayvancılığın Benimsenmesine Ait Kod Alt Kod Bölümleri.....96
Şekil 3.4 Boğa Güreşi Festivallerinin Büyükbaş Hayvan Ticaretine Katkısı.....100
Şekil 3.5 Bakım Maliyetlerini İçeren Kod Alt Kod Bölümleri 102
Şekil 3.6 Yerli Irkların Tercih Edilme Nedenlerini İçeren Kod Alt Kod Bölümleri.....104
Şekil 3.7 Festival Alanlarında Kurulan Stantlardan Görünümler.....107
Şekil 3.8 Boğaya Nal Çakma İşleminden Görünüm 111
Şekil 4.1 Katılımcıların Demografik Özellikleri 117
Şekil 4.2 Cinsiyete Göre Yaşanılan Yer Dışındaki Festivallere Katılma Düzeyi 119
Şekil 4.3 Cinsiyete Göre Yaşanılan Yer Dışındaki Festivallere Katılma Düzeyi 120
Şekil 4.4 Katılımcıların Kalış Süresine Göre Analizi 121
Şekil 4.5 Seçilmiş Parametrelere Göre Katılımcıların Konaklama Tercihleri 122
Şekil 4.6 Kamp İçin Yoğun Şekilde Tercih Edilen Ersis (Marant) Boğa Güreşi Festival Alanı 123
Şekil 4.7 A: Festival Katılımcılarının Tatil Tercihlerinde Boğa Güreşi Festivallerinin Yeri. B: Katılımcıların Festival Sonrası Diğer Çekicilikleri Deneyim Etme Oranı.....124
Şekil 4.8 Katılımcıların Festival Sonrası Gezi Programında Yer Alan Çekicilikler.....125
Şekil 4.9 Boğa Güreşi Festivallerinin Bölgesel ve Mevsimsel Yoğunlukları 126
Şekil 4.10 Katılımcıların Cinsiyetine Göre Lavabo İmkanları ve Hijyen Beklentisi.....131
Şekil 4.11 Festivallerde Hayvan Sağlığı İçin Alınan Önlemler 135
Şekil 4.12 Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Boğa Refahına İlişkin Maddelerin Analizi..137
Şekil 4.13 Katılma Sıklığına Göre Boğa Refahına İlişkin Maddelerin Analizi 138
Şekil 4.14 Cinsiyet ve Eğitim Durumu Değişkenine Göre Festivallere Katılma Sıklığı 139
Şekil 4.15 Cinsiyet ve Eğitim Durumu Değişkenine Göre Festivallere Devam ve Tavsiye Etme Kararı. 141

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 Standart Uyum Ölçütlerine Göre Modelin Uyumu 22
Tablo 2 Cronbach ‘s Alpha Değer Tablosu 23
Tablo 3.1 Katılımcıların Yerel Değerleri Algılama ve Yaşatmaya Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları. 89
Tablo 3.2 Katılımcıların Dayanışma ve İşbirliğine Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımı 90
Tablo 3.3 Katılımcıların Sosyal Kazanımlara Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları 91
Tablo 3.4 Festivallerin Alışveriş Olanaklarına Dair Maddeye Verilen Cevapların Dağılımları 108
Tablo 3.5 Festivallerin İşletmelere Kar Sağlamasına Dair Maddeye Verilen Cevapların Dağılımları 108
Tablo 3.6 Festivallerin İstidam Oluşturmasına Dair Maddeye Verilen Cevapların Dağılımları 111
Tablo 3.7 Festivallerin Kalkınmaya Etkisine Dair Maddelere Verilen Cevapların Dağılımları 112
Tablo 4.1 Katılımcıların Festival Alanlarının Yeterliliklerine Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları 130
Tablo 4.2 Katılımcıların Boğa Güreşi Festivallerinin Sosyal Refaha Etkisine Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları 132
Tablo 4.3 Katılımcıların Çevre Duyarlığına Verdiği Cevapların Dağılımı 133
Tablo 4.4 Katılımcıların Boğa Güreşlerinin Boğa Refahına Etkisine Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları. 135
Tablo 4.5 Katılımcıların Festivalin Geleceğine Dair Maddelere Verdiği Cevaplar 140

KISALTMALAR LİSTESİ

AFA: Açıklayıcı Faktör Analizi

AGFI: Adjusted Goodness-of-Fit-Index

CFI: Comparative Fit Index

CVI: Content Validity Index

DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi

GİS: Geographic Information System

KMO: Kaiser–Meyer–Olkin

MAXQDA: Max Weber Qualitative Data Analysis

NFI: Normed Fit Index

NNFI: Nonnormed Fit Index

RFI: Relative fluorescence index

RMSEA: Root Mean Square Error of Approximation

Sd: Standart sapma

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

SRMR: Standardized-Root Mean Square Residual

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

WTO: World Trade Organization

X^2: Ki-Kare

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye'de boğa güreşi festivallerin ortaya çıkışında coğrafi faktörlerin etkisi araştırılmış, festivallerin sosyoekonomik ve kültürel boyutlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de boğa güreşi festivali düzenlenen 5 bölge (Karadeniz, Ege, Akdeniz, Doğu Anadolu, Marmara) 9 ilde (Artvin, Rize, Erzurum, Aydın, Muğla, İzmir, Denizli, Antalya, Bursa) saha çalışması yapılmıştır. Saha çalışması festival takvimine göre planlamış, düzenlenen 60'ı aşkın festivalden her ilde ve her bölgede en az bir festivale katılacak şekilde örneklem seçilmiştir. Örneklem olarak seçilen 23 festivalde, boğa yetiştiricisi ve organizatörlerden oluşan 58 kişi ile mülakat yapılmış, 922 kişiye anket uygulanmıştır. Toplanan veriler SPSS ve MAXQDA programları aracılığı ile analiz edilmiştir.

Analiz sonuçları ve saha gözlemlerinden, boğa güreşi festivallerinin kırsal yaşamdan beslenerek ortaya çıktığı, zamanla aşırı ilgi görerek binlerce kişinin katıldığı etkinlilere dönüştüğü bulgularına ulaşılmıştır. Kitlelerin boğa güreşi festivallerine olan ilgisi festival düzenlenen destinasyonlara turist akışı olarak yansımış, bu durum sahada sosyoekonomik ve kültürel açıdan önemli kazanımlar oluşturmuştur. Festivaller kendi ekonomisini yaratmış, sahada büyükbaş hayvancılık sektörü festivallere göre yeniden yapılandırılmıştır. Festivallerin düzenlendiği destinasyonlar turizmden ciddi gelirler elde etmiş, boğa güreşi festivalleri bir turizm çekiciliği olarak kalkınmanın önemli bir aktörü olmuştur. Yöre sakinleri ile turistler arasında mekânın sınırlarını aşan sosyal ağlar kurulmuş bu ağlar ticari ilişkilerine yansıyacak şekilde genişlemiştir. Kırsal nüfusun yaşadığı yerle bağı güçlenmiş, yerel değerlere olan bağlılığı artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boğa Güreşlerinin Coğrafi Temelleri, Boğa Güreşi kültürü, Boğa Güreşi Festivalleri, Boğa Güreşi Festivallerinin Sosyoekonomik Etkileri.

SUMMARY

EVALUATION OF BULLFIGHTING FESTIVALS IN TÜRKİYE WITH REGARDS TO CULTURAL AND ECONOMIC GEOGRAPHY PERSPECTİVE

In this study investigated the effects of geographical factors on the emergence of bullfight festivals and aimed to reveal the socioeconomic and cultural dimensions of festivals. For this purpose, field work was conducted in 9 provinces (Artvin, Rize, Erzurum, Aydın, Muğla, İzmir, Denizli, Antalya, Bursa) in 5 regions (Black Sea, Aegean, Mediterranean, Eastern Anatolia, Marmara) where bullfighting festivals are organized in Turkey. The field work was planned according to the festival calendar, and a sample was selected from more than 60 festivals organized in a way that at least one festival was attended in each province and region. In the 23 festivals selected as a sample, 58 people consisting of bull breeders and organizers were interviewed and a questionnaire was applied to 922 people. The collected data was analyzed using SPSS and MAXQDA programs.

The analysis results and field observations show that bullfighting festivals emerged from rural life, and over time, they attracted great interest and turned into events attended by thousands of people. The interest of the masses in bullfighting festivals was reflected as a tourist flow to the destinations where the festivals were held, and this situation created significant socioeconomic and cultural gains in the field. Festivals created their own economy, and the cattle breeding sector in the field was restructured according to the festivals. The destinations where the festivals were held obtained significant income from tourism, and bullfighting festivals became an important development actor as a tourism attraction. Social networks that transcended the boundaries of the place were established between the local residents and tourists, and these networks expanded in a way that reflected on their commercial relations. The rural population's connection with the place they lived in was strengthened, and their commitment to local values increased.

Key Words: Geographical Basis of Bullfighting, Bullfighting Culture, Bullfighting Festivals, Socioeconomic Impacts of Bullfighting Festivals.

TEŞEKKÜR

‘‘Türkiye’de Boğa Güreşi Festivallerinin Kültürel ve Ekonomik Coğrafya Açısından Değerlendirilmesi’’ başlıklı çalışma Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Prof. Dr. İhsan BULUT danışmanlığında doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

Türkiye’de boğa güreşi festivallerini coğrafi perspektiften ele alan bu eserin doktora tez konusu olarak seçilmesine ve tez sürecinin her aşamasına verdiği desteklerden dolayı danışman hocam Prof. Dr. İhsan BULUT’a şükranlarımı sunarım.

Tez izleme süreci ve tez jürisinde yer alarak araştırmaya yapmış oldukları katkılardan dolayı Prof. Dr. Salih BİRİNCİ ve Doç. Dr. Halil HADİMLİ’ye, yine tez jürisinde yer alarak araştırmaya katkı yapan, Prof. Dr. Ayhan AKIŞ, Prof. Dr. Salih CEYLAN, Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK, Prof. Dr. Osman YILAMAZ’a şükranlarımı sunarım.

Akademik gelişimime yön vererek çalışmanın hazırlanmasına katkıları bulunan, Prof. Dr. Saliha KODAY, Prof. Dr. Mehmet ZAMAN, Prof. Dr. Kenan ARINÇ, Prof. Dr. Zeki KODAY, Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR, Prof. Dr. İbrahim KOPAR, Prof. Dr. Günay KAYA, Doç. Dr. Çağlar Kıvanç KAYMAZ, Doç. Dr. KÜBRA ERHAN, Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÇAKIR’a teşekkürlerimi sunarım.

Saha çalışmasında bizlere her türlü bilgi ve belgeyi sağlayan, Artvin Boğacılar Dernek Başkanı Kenan KÖSE, Muğla Boğacılar Dernek Başkanı Ümit ARSLAN, Melo Boğacılar Dernek Başkanı Kenan ÇAKAL, organizatör Mahir GÜLSEÇKİN, organizatör Veysel IŞIK, Sakalar köyü muhtarı Ali YENİÇERİ, Çamlıkaya Mahallesi muhtarı Ahmet KARAMAN, Ege kültür bölgesi baş cazgırı Hakan DEMİRTAŞ, Sunucu Ömer Faruk YAVUZ, anket sorularını içtenlikle cevaplayan tüm boğa güreşi sevenlere, mülakat sorunlarını sabırla ve içtenlikle cevaplayan tüm boğa yetiştiricileri ve organizatörlere en içten teşekkürü borç bilirim.

Saha çalışmalarında bizlere eşlik eden Halil KIZILSIRT, Metehan YILGIN, Münevver ÖZCAN, Remzi YILMAZ ve Ertuğrul KILIÇ’a, anket formlarının SPSS’e girilmesinde yardımları dokunan Emirhan KARATAŞ, Kerim AYIK ve Murat Ali AYIK’a, doktora sürecinde boyunca fikir alışverişinde bulunduğumuz Dr. Berna ÖZOĞUL, Dr. Sera KARAAĞAÇ ve doktora öğrencileri Emine Gül GÜRBÜZ ve Seyided Nefise KARAOSMANOĞLU’na en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışma fikrinin ortaya çıkmasında katkıları bulunan, bir boğa sever ve yetiştiricisi olan abim Hakan ALKAN’a ve arazi çalışmalarına destek olan Kardeşim Alihan ALKAN’a teşekkür eder, bin bir zorlukla bizleri hayata hazırlayan annem Küçükhanım ALKAN ve babam Gültekin ALKAN’a minnet duygularımı sunarım

GİRİŞ

Boğa tarih boyunca insan hayatında önemli bir yer tutmuştur. İnsanlık tarihinin en uzun dönemi olan Paleolitik boyunca sürdürülen göçebe yaşamın av hayvanlarından biri olan boğaya ait ilk izlere, dönemin barınakları olan mağara duvarlarına bitki liflerinden elde edilen boyalar ile yapılan resimlerde rastlanmaktadır (Kartal, 1999). Anadolu'da Epipaleolitik dönem yerleşmesi olan Öküzini Mağarası (Harmankaya, 1997), Neolitik yerleşmeleri olan Çatalhöyük ve Göbeklitepe (Mutlu,2019:68) boğa figürü kalıntılarına ulaşılan yerleşmelerdendir.

Tarih öncesi devirlerden tarihi devirlere geçiş ile toplumların inanç sistemlerinde, mitlerinde, efsanelerinde, yazılı ve sözlü edebiyatında boğanın rolüne dair bilgilerimizde çeşitlenmektedir. İnsan ile boğa arasındaki mücadeleler sözlü edebiyat ürünlerinde sıkça vurgulanmıştır. Gılgamış Destanında, Gılgamış'ın Tanrıça İştar'ın gönderdiği Gökboğa ile mücadelesi (Black ve Green, 1972), Dede korkut hikayelerinde Dirse Hanın oğlu Bugaç Hanın yoluna çıkan bir boğa ile kıyasıya mücadelesi (Kılıç, 1997) kahramanlık hikayesi olarak anlatılmıştır. Oğuz Kağan Destanında ise boğa figürü ile yaratılışın sembolik resmi ya da bizzat Oğuz Kağanın (Erdal, 2018) tasvir edildiği düşünülmektedir. Boğanın görkemli ve heybetli olması toplum nezdinde ona güç ve kuvvet simgesi itibarı kazandırmış, boğayı yenen ve öldüren savaşçılar ise boğadan daha güçlü olduğu (Berkmen, 2017) gerekçesiyle saygınlık kazanmıştır.

Boğa toplumların inançlarında da kendine genişçe yer bulmuştur. Orta Asya, Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve Yunan medeniyetlerinde boğa ya tanrı olarak görülmüş ya da tanrısal güç ile ilişkilendirilmiştir. Sümerler boğanın boynuzları ile ayın hilal şekli arasında ilişki kurmuş, boğayı fırtına tanrısının kutsal hayvanı olarak görmüşlerdir. Akad, Asur ve Babil uygarlıklarında boğa verimlilik ve dölleyiciliğin sembolü olarak görülmüştür (https://islamansiklopedisi.org.tr/hayvan Et: 15/12/2022). Yunan mitolojisinde deprem tanrısı olan Poseidon için boğa özel bir önem taşımış (Turak, 2018), Mısırlılar Apsis adında bir boğa tanrıya tapınmışlardır (Özer, 2014). Anadolu'nun yerli toplumlarından Hatti ve Huriler'de boğa tanrıya tapınmıştır (Mutlu, 2019). Onların mirasını devir alan Hititlerde boğa; fırtına tanrısını temsil etmiş, boğa figürü kutsal ayinlerde kullanılan bastonlara işlenmiş, saray kapılarının iki yanına gücü temsilen boğa heykeli konulmuştur (Savaş, 2002). Günümüzde de boğa İslam dinini benimseyen Müslümanların kurban bayramlarında Allaha adanmasıyla inanç sistemlerindeki önemini korumaktadır.

İnsanın boğa ile olan ilişkisi beslenme ihtiyacı, mitleri, efsaneleri ya da dini ritüelleri ile sınırlı kalmamıştır. Paleolitik sonunda iklimin daha yaşanılabilir koşullar arz etmesi insanların mağaralardan çıkarak çevresiyle olan etkileşimini güçlendirmesine imkân tanışmıştır. İlk

yerleşimlerini akarsu boylarına kuran toplumlar buralarda tarım denemelerine başlamış, böylece aynı habitatı su ihtiyaçlarını gidermek için kullanan türlerle sıkı sıkıya temas etmişlerdir. Kendi türlerinin bireyleri ile sıkı ilişkileri olan hayvanların zamanla aynı habitatı paylaştığı insanlara da aşina olması evcilleştirmeye giden süreci kolaylaştırmıştır. Bu noktada gerek dini (Adaklık hayvan temini (Jensen, 1973), gerek iktisadi ve ekonomik koşullar gerekse iklim koşulları hayvanların evcilleştirilmesinde rol oynamıştır (Aktaran; Baskıcı, 1998). Köpek ile başladığı düşünülen evcilleştirme serüveni koyun, keçi vb. diğer türler ile devam etmiştir. Sığırın (Boğa, İnek, Manda vb.) bu günkü Anadolu'da Yukarı Fırat havzasında evcilleştirilmesinin başlangıç dönemi MÖ. 8200-7500'lü yıllara, sığır besiciliğinin ekonomiye eklenmesi ise MÖ.7500-7200'lü yıllara tarihlendirilmektedir (Çıvgın, 2016).

Boğanın güçlü ve dayanıklı olması kültüre edildikten sonra da ona gündelik hayatta yeni roller kazandırmıştır. Bu roller içerisinde belki de en önemlisi tarım yapan toplumlarda doğrudan iş gücüne katılması olmuştur. Ekim döneminde çifte koşulmuş; hasat döneminde harman edilmiştir. Boğanın tarımsal faaliyetlerin yapılmasında oynadığı etkin rol ikinci tarım devrimini tetikleyen faktörlerden biri olan atın da çifte koşulması (Tümertekin ve Özgüç, 2011) olayına kadar rekabetsiz olarak devam etmiştir. Motorlu taşıtların tarıma entegre edilmesi ile hayvan gücüne olan ihtiyaç azalsa da günümüzde halen daha parçalı, eğimli ve engebeli tarım arazilerinde sabanla ekim sürdürülmektedir. Geleneksel tarımın yapıldığı kırsal alanlarda üretimde verimi artırmak için yüzyıllar boyunca boğa dışkısı doğal gübre olarak kullanılmıştır (Şahin, 2016). Günümüzde hala suni gübre temin edemeyen gelir seviyesi düşük çiftçiler boğa dışkısını doğal gübre olarak kullanma alışkanlığını sürdürmektedir. Boğanın Anadolu köylüsünün hayatında oynadığı önemli rollerden birisi de orman örtüsünün zayıf olduğu step bölgelerinde dışkısından tezek yapılması ve yakacak olarak kullanılmasıdır (Demir, 1993). Boğa, bir diğer önemli rolü de insanların ya da eşyaların bir yerden bir yere taşınması yani ulaşımda üstlenmiştir. Çiftçinin nakliye aracı olan öküz arabası motorlu taşıtların icadı ve yüksek standartlı yol ağlarının inşası ile önemini kaybetse de adına komutanlık (Topal, 2008) kurulan ve kurtuluş savaşında cepheye silah taşıyan kağnılar milli hafızamızda tazeliğini korumaktadır.

Günümüzde birçok sektörün gelişiminde ya da sürdürülmesinde boğa aktif olarak rol almaktadır. Hiç şüphesiz ki en önemli iki sektör gıda ve giyim sanayidir. Günlük protein ihtiyacını karşılamak için kurulan devasa besi çiftlikleri ve gündelik eşyaların üretilmesi için kurulan deri fabrikaları temeli boğa üreticiliğine dayanan sektörlere örnektir. Daha geniş perspektiften bakıldığında büyükbaş hayvancılığın bir alt kolu olan boğa yetiştiriciliği kırsal nüfusun en önemli gelir kaynağı ve istihdam sağlayıcısıdır.

Boğanın ekonomideki rolü hayvancılık sektöründen turizm sektörüne taşınması ile başka bir boyut kazanmıştır. Boğa temalı ekinliklerin popülaritesi sınırları aşarak dünya çapında geniş kitlelere ulaşmıştır. Bugün kabaca boğa-boğa (Türkiye, Bosna, Çin, Hindistan, Japonya, Laos, Tayland, Güney Kore, Vietnam, Birleşik Arap Emirlikleri, Sudi Arabistan, Katar, Kenya) ve insan-boğa (İspanyol tarzı: İspanya, Portekiz, Hollanda, Fransa, Kolombiya, Peru, Ekvador, Meksika, Venezuela, Amerikan tarzı (Rodeo): ABD, Kanada, Meksika, Brezilya) olarak sınıflandırabileceğimiz etkinlikler düzenlendiği ülkelere büyük ekonomik kazanç sağlamaktadır. Ancak Türkiye ve yakın çevresinin kültürel ve sosyoekonomik şartları düşünülürse boğa güreşlerinin Türk-İslam kültürü ekseninde yoğunlaştığı ve tarihsel süreç içerisinde önemini arttırarak sürdürdüğü dikkati çekmektedir. Boğa güreşleri: yerel, bölgesel ve ulusal kalkınmanın önemli bir aktörü olarak görülmektedir. Bu boyutuyla Türkiye'deki boğa güreşi festivalleri de ciddi bir potansiyel taşımaktadır. Yapılan araştırmalarda Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinin beşinde (Karadeniz, Doğu Anadolu, Ege, Marmara, Akdeniz) boğa güreşi festivallerinin düzenlendiğine dair bulgulara ulaşılmıştır. Karadeniz, Ege, Doğu Anadolu Bölgeleri'nde her yıl düzenlenen festival sayılarında artış yaşanırken, Antalya ve Bursa illeri ile temsil edilen Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'ne ise bu kültürün yakın zamanda taşındığı görülmüştür. Her geçen yıl etki alanını daha da genişleten boğa güreşi festivallerinin üzerinde önemle durulması gereken bir konu olduğu düşünülerek incelenmesine karar verilmiştir.

Literatür taraması

Her bilimsel çalışma hazırlık aşamasında literatürden beslenirken tamamlandıktan sonra literatüre katkı yapar. Eldeki çalışmanın hazırlık aşamasında da benzer süreç takip edilmiştir. Çalışmanın daha iyi kurgulanıp tasarlanması adına literatürde konuyla doğrudan ya da dolaylı alakası bulunan kaynaklar taranmıştır. Çalışmaya ışık tutan tez, kitap, makale, bildiri vb. kaynaklardan bazılarına aşağıda verilmiştir.

Chio (2018) ''*From the stadium to the screen: bullfights and their mediated after life in Southwest China''* başlıklı çalışmasında Güneybatı Çin'de boğa güreşlerinin stadyumlardan ekrana taşınma sürecini ele almış, boğa güreşi videolarının ticaretine değinmiştir. Ayrıca boğa yetiştiricilerinin kurduğu sosyal ağlar ve şampiyon boğa sahiplerinin elde ettiği prestijden de bahsedilmişidir. Boğa güreşlerinin korunması gereken somut olmayan kültürel miras listesine alınması, bir halk kültürü olan bu ekinliğin gelecek kuşaklara aktarılması açısından önem taşıdığına değinilmiştir. Boğa güreşlerinin inşa edilen arenalara taşınması daha önce erkek egemen olan katılımcılar içinde kadınların da önemli ölçüde yer bulmasına imkân tanımıştır. Boğa güreşlerine yoğun katılım sağlanması organizasyon sahipleri ve boğa yetiştiricileri için

önemli bir ekonomik fayda sağlamaktadır. Katılımcılar için bilet fiyatları 7-15 ABD doları civarında olup biletli girişlerden elde edilen gelir boğa sahiplerinin ödülleri ve organizatörlere ayrılmaktadır. Şampiyon boğa sahiplerinin kazancı 30 bin ABD doları kadar olabilmektedir. Boğa güreşi festivalleri azınlık eğlencelerinden oluşan kendi pazarını, kamuoyunu oluşturmuştur. Festivallerin etnografik duyarlılıkla kültürel politikalarla birleştirilmesi yerel kalkınmayı şekillendirecektir.

Hirokazo (2005) ‘‘*Bull fighting: tradition and acculturation’’* başlıklı çalışmasında Japonya’da Nanyo Bölgesi’nde boğa güreşlerini gelenek ve kültürlenme açısından ele almıştır. Minami Uwa ve Uwajima’da kendi halinde otlayan boğaları birer değer haline getirilme sürecine değinmiştir. İlk zamanlarda tepeler arasındaki bir noktada ya da kuru nehir yataklarında boğa güreşi yapmak, çiftçilerin kendi kendilerine keyif aldıkları ve aktivitenin tadını çıkardıkları basit eğlencelerdi. Ancak zamanla boğa sahipleri üzerindeki yükü hafifletmek için seyircilerden giriş ücretleri toplamış ve boğa sahiplerine güreş ücreti olarak verilmiştir. Bu durum 19. yy. ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmış, boğa güreşi gösterilerinin başlangıcı olmuş ve boğa güreşleri sumo güreşlerinden daha popüler olmuştur. Boğaların güreş için yetiştirilmesi bağ bahçe işlerinde gücünden yararlanılan boğa figürünün de değişmesine neden olmuştur. 1952’de bölgede tarımın gerilemesi boğa yetiştiriciliği de olumsuz etkilemiş ancak 1960 sonrasında boğa güreşleri turizm patlamasına neden olarak kendi pazarını oluşturmuştur. Uwajima Bölgesi yöneticileri boğa güreşlerinin artan turistik çekiciliğini göz önünde bulundurmuş, kitlesel medyayı da kullanarak bölgenin boğa güreşleri ile tanınmasını sağlayabileceklerini düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda boğa güreşlerini iyileştirerek yeniden organize etmişlerdir. Bölgede 1975’te inşa edilen boğa güreşi arenası Uwajima boğa güreşi caddesinin sembolü olmuştur. Öte yandan, kendi bağımsız organizasyonları ile boğa güreşlerini sürdüren Minami Uwa Bölgesi halkı, Uwajima'nın turizm politikasına uymamış yerel ilişkilerle organizasyonlarını sürdürmüşlerdir. Sonuç olarak, geleneklerin turizm lehine değiştiği Uwajima Bölgesi ile geleneği sürdürmek için yönetimin yerel kaldığı Minami Uwa Bölgesi arasında farklar olduğu ortaya konulmuştur.

Klıen (2011) ‘‘*Bullfighting and meaning in life in Oki’’* başlıklı çalışmasında Japonyanın takım adalardan birini oluşturan Oki’deki boğa güreşlerini incelemiştir. Araştırmacı bizzat boğa yetiştirme sürecinin içine dahil olarak yaptığı gözlem, görüşme ve deneyimlerinden elde ettiği çıkarımları paylaşmıştır. Kadın bir araştırmacı olarak yaptığı çalışmada yaşadığı zorluklara da değinen yazar, boğa yetiştirmenin oldukça maliyetli ve zahmetli bir iş olduğundan bahsetmiştir. Boğa sahiplerinin günde en az üç dört saatini boğa yetiştirmeye ayırdığını ifade etmiştir. Boğa güreşlerinden elde edilen zaferin boğa yetiştiricileri için gurur ve prestij kaynağı

olduğu, araştırmacının yaptığı önemli çıkarımlardan biridir. Kültürel ve geleneksel olarak yapılan boğa güreşlerinin nispeten küçük ölçülerde ticarileştiği gözlemlenmiştir. Oki'nin en yoğun nüfuslu bölgesi olan liman kenti Saigō'de boğa güreşleri turizmle ilişkilendirilmişse de diğer ilçelerde boğa güreşleri hala çoğunlukla adalıların kendi zevk ve gururu için yapılmaya devam etmektedir.

López vd., (2022), ‘‘*Perception of and motivation for attending bullfights: a comparative analysis of tourists and residents’’* başlıklı çalışmasında boğa güreşi katılımcılarının motivasyonları ve memnuniyetlerini araştırmıştır. Boğa güreşlerinin Tayland’ da tarım sezonunda yağış ve verimi garanti etmek için kraliyet çift sürme töreninin bir parçası olarak düzenlendiğinden bahsetmiştir. Yerel halk ve turistlerden oluşan festival katılımcılarının memnuniyet ve hayvan sağlığı algısı arasında önemli farklar olduğunu tespit etmiştir.

Saif (1992) *‘‘The east coast of the United Arab Emirates: an evaluation of economic activities and future prospects’’* başlıklı doktora tezinin BAE’nin doğu kıyılarında turizmin gelişimi başlığı altında boğa güreşlerine de yer vermiştir. Boğa güreşi organizasyonlarının hayvancılık yapan çiftçiler tarafından organize edildiği, hükümetin spora müdahale etmese de mesafeli olduğu ve herhangi bir destek vermediğini ifade etmiştir. Hükümet ülkenin doğu kıyılarında ciddi şekilde turizmi geliştirmeyi planlıyorsa boğa güreşlerine gelecekte alternatif bir gelir kaynağı ve turistik çekicilik olarak bakması, sporun organizasyonu ve arenaların inşasında yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca çalışmada paket tur organizatörlerinin programlarını boğa güreşi etkinliklerini de dahil edecek şekilde uyarlamaları kırsal alanların turizmden elde edilen gelirden pay almaları adına önemli olduğunu belirtmektedir.

Le Chi (2004) ‘‘*Bull fighting festival in Cheongdo, Korea and buffalo fighting festival in Do Son, Vietnam as seen from cultural and touristic perspective’’* başlıklı çalışmasında Vietnam ve Güney Kore’de yapılan boğa ve manda güreşi festivallerini benzerlik ve farklılıkları yönünden karşılaştırmıştır. Başlarda tanrılara kurban edilmek için bekar erkek ve kadınların seçildiği seremoniler daha sonra hayvanların kurban edilmesine dönüşmüştür. Tanrı için kurban edilecek boğanın seçilmesi için güreşler yapılmış, güçlü olan boğa kurban edilmeye layık görülmüştür. Güreş zamanı genellikle tarım sezonu dışında seçilmiştir. Tarım sezonunda boğalar çifte koşulmaktadırlar. Vietnam’da mandaların, Güney Kore’de ise boğaların güreştirilmesi tesadüf değildir. Vietnam’da manda yetiştiriciliğine uygun koşullar varken Güney Kore’de ise boğa yetiştirmeye uygun koşulların vardır. İbadet için yapılan seremoniler zamanla yerini eğlence seanslarına bırakmıştır. Güney Kore’de boğa güreşi festivali uluslararası boyuta taşınırken Vietnam’da manda güreşleri o popülariteye ulaşamamış geleneklerden daha az kopmuştur.

Baporikar (2012) ‘‘*Emerging trends in tourism industry in Oman’’* başlıklı çalışmasında Baraka Kalesi’nde gerçekleştirilen boğa güreşlerinin son yıllarda turistlerin ilgisini çeken yükselen yeni değer olduğundan bahsetmiştir. Arenalar da yapılan boğa güreşlerinin İspanya’da yapılanın aksine oldukça kansız gösteriler olduğundan bahsetmiştir. Büyüklüklerine göre kategorize edilen boğalar güreştirilmektedir. Organizasyonlar tatil günleri ya da kutlamalarda sabahın erken saatlerinde ya da öğleden sonra daha serin saatlerde tertip edilmektedir.

Keskin (2021) ‘‘*Mert Alkışlar: Artvin boğa güreşlerinde erkeklik, gelenek ve zaman’’* Başlıklı yüksek lisans tezinde Artvin ilinde gerçekleştirilen boğa güreşlerini katıldığı Taraklı, Damar, Kafkasör, Osmanlı Boğa güreşi festivallerinden gözlemler ve görüşme formlarından elde ettiği veriler üzerinden değerlendirmiştir. Boğa güreşlerinin festivale dönüşmesinde rol oynayan kurum ve kişiler hakkında bilgiler verilmiş, boğa güreşlerini erkeklik, gelenek ve zaman açısından yorumlanmıştır. Boğa güreşlerinin asıl ortaya çıkış amacından sapmalar olduğunu ifade eden araştırmacı katıldığı boğa güreşlerini birinci kişinin gözünden anlatmıştır. Boğa güreşi mi boğa dövüşümü konusunu tartışmaya açmış ve boğa güreşi kavramına yakın tutum sergilemiştir.

Sterckx (2012) *‘‘Animals, gaming and entertainment in traditional China’’* başlıklı çalışmasında hayvanların oyun ve eğlence amaçlı kullanıldığı etkinliklere yer vermiştir. Çin’in uzun yıllık hanedanlık tarihi boyunca tutulan belgelerde; av partileri, horoz dövüşleri, köpek yarışları vb. etkinliklere rastlanmaktadır. Çalışmada boğa güreşlerine de değinen yazar boğa güreşlerinin iyi geçen hasat sonrası tanrıya şükran amaçlı düzenlediğinden bahsetmiştir. Boğa güreşlerinin yer seçiminde kalabalık grupların kolayca izleyebileceği tepeler ya da yamaçlar arsındaki düzlük alanlar tercih edilmiştir.

Reynolds (2011) *‘‘Rural male leadership, religion and the environment in Thailand's mid-south, 1920s-1960’’* başlıklı çalışmasında Tayland’ın kırsal kesiminde erkek liderliğini din ve çevre bağlamında incelmiştir. Çalışmanın bir bölümünde Orta ve Güney Tayland’da hafta sonları ilçeler arasında dönüşümlü olarak düzenlenen boğa güreşlerinden bahsetmiştir. Boğaların festival için özel yetiştirildiğine ve erkeklerin festivallere bahis oynadığına değinmiştir.

Kılıçarslan ve Kocabulut (2017) ‘‘*Festivals as a tourism product: Kafkasör bullfighting festival in Turkey’’* başlıklı çalışmasında Kafkasör boğa güreşi festivallerini kültür ve turizm boyutunu ön plana çıkararak incelmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular boğa güreşi festivallerinin ortaya çıkmasın tesadüfi değil coğrafi koşulların tezahürü olduğunu göstermektedir. Eğimli ve engebeli yayalarda kontrolsüzce güreşe tutuşan boğaların telef olmasını önlemek adına yaylaya yakın düzlüklerde başlatılan tanıştırma, barıştırma etkinlileri

aşırı ilgi görmesi ile festivallere dönüştüğü görülmektedir. Kapsamlı ilk organizasyonun 1981 yılında hayata geçirildiği ancak bu geleneğin köklerinin yüzyıllar öncesine dayandığı bilinmektedir.

Kogiso (2022) ‘‘*A Contemporary history of a traditional sport: ushiorase (Okinawan Bullfighting)’’* başlıklı çalışmasında boğa güreşlerini geleneksel sporlar kategorisinde almıştır. Geleneksel sporları; aktarımın belirli etnik ve kültürel gruplarla sınırlı olduğu, daha az resmi, herhangi bir festivale entegre edilmiş özerk, modern sporların ruhunu oluşturan rekorlara meydan okuma ruhundan yoksun olarak nitelendirmiştir. Geleneksel sporlar, modern sporların kurumsallaşması, kentleşme ve sanayileşmeye bağlı nüfus hareketleri dolayısıyla kaybolmaya mahkûm olmaktadırlar. Japon nüfusunun yaşlanması geleneksel sporların geleceği açısından da önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Geleneksel sporları icra ve organize etme misyonunu devir alacak genç kuşağın oldukça sınırlı kaldığına dikkat çekmiştir. Araştırmacı bu çalışmada geleneksel sporların sportifleşmesi kapsamında boğa güreşlerini incelemiştir. Boğa güreşi festivallerinin tam olarak nasıl ortaya çıktığı belirsiz olsa da kırsal bir eğlence olarak başladığı düşünülmektedir. Bu nedenle kırsal toplum ve geleneksel sporlar arasındaki ilişkinin incelenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Boğa güreşi festivallerini kırsal yaşam ürünü olarak görmüş, güçlü bir boğa yetiştirmenin ailenin zenginliği hakkında bilgi verdiği kanaatine ulaşmıştır. Tarımsal tanıtım etkinliği olarak ifade ettiği boğa güreşlerinin nisan-kasım ayları arasında hafta sonları organize edildiğini belirtmiştir. Boğa güreşlerinin zamanla ticarileştiğini, hava koşullarından daha az etkilenmesi adına kapalı arenalara taşındığını gözlemlemiştir. Okinawa’ da boğa güreşleri günlük yaşama kök salmış, taraftar kültürü oluşmaya başlamıştır. Ayrıca dünya çapında önemli şirketler boğa güreşlerine sponsor olmuş, boğalar değer kazanmıştır. Boğa yetiştiriciliği kadınlarında uğraşı haline gelmiş (boğa güreşi kızları), medyaya ve ekranlara taşınmıştır. Bir dönem hayvanlara eziyet edildiği gerekçesi ile yasaklansa da daha sonra somut olmayan kültürel miras listesine alınmıştır.

Li ve Liu (2018) *‘‘Cultural study of Miao People’s “Buffalo-fight”* Başlıklı çalışmasında yazarlar Yunnan Wenshan Bölgesi’nde Hanshan Festivali özelinde boğa güreşlerinin ortaya çıkışını ve kültürel bağlamını araştırmışlardır. Yangtze Nehri’nin vadisinde yaşayan Miao halkının ataları (Tanrıları) Ziyou’a (Chiyou) güvende olmak ya da bir sonraki yıl iyi hasat elde etmek için boğa güreşleri düzenlemişlerdir. Miao halkı tanrılarını bir bufaloya benzetmekte ve sevgiye de ancak güçlü birinin sahip olacağı inancını taşımaktadır. Miao halkı bufalonun bir üreme ve üretkenlik simgesi olduğuna inanmakta, soyundan geldiklerine inandıkları Tanrıları Chiyou’a güçlü bir bufalo adamaları karşılığında atalarının da Miao halkına yüzlerce coçuk ve torun vereceğine inanmaktadırlar. Ayrıca reenkarnasyona da inanan

bu toplum bufaloların bir sonraki yaşamında insan olarak dünyaya geleceği fikrini benimsemektedirler.

Ishıkawa (2009) *''Inheritance and characteristics of bullfighting in Japan''* başlıklı çalışmasında tarım sezonu dışında eğlence olarak ortaya çıkan boğa güreşlerinin artık tarımda sığır kullanımına ihtiyaç duyulmamasına rağmen geleneksel bir olay olarak varlığını sürdürme nedenlerini araştırmış ve Japon boğa güreşleri ile İspanyol boğa güreşlerini karşılaştırmıştır. Nonyo, Oki ve Tokunosima adalarında düzenlenen boğa güreşlerini incelemiş, Nanyo Bölgesi'nde boğa güreşlerinin sürdürülmesinde turizm potansiyeline bağlamıştır. Bu bölgede yerel yönetimlerin turist çekebilmek adına boğa güreşlerini organize etme, arenalar yapma ve boğa alım satımını destekleme konusunda istekli davrandığını tespit etmiştir. Nanyo Bölgesi'ndeki Uwajima şehri 1975 yılında belediye tarafından arena inşa edilerek boğa güreşlerinin ülke çapında bir turizm etkinliğine dönüştürüldüğü ilk şehir olmuştur. Oki Bölgesi'nde boğa güreşlerinin sürdürülmesinde eski bir geleneği yaşatma arzusu etkili olmuştur. Geleneklerini yaşatma arzusunu okul müfredatlarına da taşımışlardır. İlkokul öğrencilerine boğa güreşi ile ilgili bilgiler verip çizimler yaptırdıkları dersler koymuşlardır. Bu bölgede boğalar gündelik yaşamın bir parçası olarak görülmekte boğa sahipleri yerel halk tarafından saygı görmektedir. Bir boğanın ticareti kız alıp vermeye benzetilecek şekilde önemsenmektedir. Bir ritüel olarak boğa sahipleri güreş öncesinde boğalarını güreşte acı hissetmemesi için kutsal şelaleden su içmeye götürmektedir. Tokunosima Bölgesi'nde boğa güreşleri bir eğlence olarak görülmekte ve güreşlere bahis oynanmaktadır. Bu nedenle bu bölgedeki boğa güreşleri hep tartışmalı bir konu olmuş, yerel yönetimler tarafından destek verilmemiştir. Son olarak yazar İspanyol boğa güreşleri ile Japon boğa güreşlerini karşılaştırmıştır. İspanya'daki boğa güreşlerinde boğanın doğayı simgelediği ve insanla mücadelesine değinirken Japonya'daki boğa güreşlerinde boğanın insanı simgelediği ve sahibinin gücünü temsil ettiği ifade edilmiştir. Bu nedenle İspanya'daki boğa güreşlerinde boğalar öldürülürken Japonya'daki boğa güreşlerinde boğalar sosyal ağlar ve kaynaşmanın birleştirici unsuru olarak görülmüştür.

Klıen (2013) ''*Bullfighting, Self-Enhancement, and well-being in Rural Japan''* başlıklı çalışmasında Okinawa'da boğa güreşlerinin yaşlı boğa yetiştiricileri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmayı etnografik yaklaşımla yürütmüş, boğa yetiştirme süreçlerine bizzat dahil olmuştur. Bölgede boğa güreşlerinin somut olmayan kültürel miras olarak kabul gördüğünden bahsetmiştir. Boğa yetiştirmenin oldukça maliyetli, zaman ve emek gerektiren zor bir iş olduğuna değinmiştir. Bu zorlukları aşmak için kolaylaştırıcılar ve derneklerin devreye girdiklerinden bahsetmiştir. Boğa güreşlerinin nesiller arasında bir köprü görevi gördüğünü,

boğa yetiştirmeye ilgi duyan, bilgi ve deneyim edinmek isteyen gençlerin yaşlılarla kontak halinde olduğunu aktarmıştır. Ayrıca yaşlı boğa yetiştiricilerinin kentlerdeki yaşıtlarına oranla hem fiziksel hem de ruhsal olarak daha iyi durumda olduğu iddia etmiştir. Boğa yetiştirmek için harcanan zaman, boğayla kurulan duygusal bağ ve günlük uzun süreli yürüyüşlerin boğa yetiştiricilerinin fiziksel ve zihinsel gerilemesini önlediğine ulaşmıştır.

Laitupa ve Yasser (2022) *''Review of criminal law on the practice of cockfighting gambling ın civil activities In Mamasa (Case study of Mamasa regency)''* başlıklı çalışmasında Endonezya'nın Mamasa Bölgesi'nde Rombo Solok olarak bilinen cenaze törenlerinde düzenlenen boğa güreşleri ve horoz dövüşleri araştırmıştır. Mamsa halkı inanışları gereği cenaze törenlerinde horoz dövüşü ve bufalo güreşi düzenlemektedir. Düzenlenen güreşlerin geride kalanların acısını hafiflettiği düşünülmektedir. Güreşecek boğaların sayısı ölen kişinin kast seviyesine göre belirlenir. Düşük kast seviyesine sahip biri ölmüşse bir çift boğa güreştirilip kurban edilirken yüksek kast seviyesinden biri ölmüşse bu sayı 50 çift boğayı bulabilmektedir. Yazar, saha gözlemleri ve görüşmelerden yasak olmasına rağmen yerel halk tarafından boğa ve horoz dövüşlerine yoğun şekilde bahis oynandığı sonucuna ulaşmıştır.

Kamyingkird vd., (2020) ''*Investigation of Trypanosoma evansi infection in bullfighting cattle in Southern Thailand''* başlıklı çalışmasında güreş boğaları ile Trypanosoma evansi enfeksiyonunun yayılışını aratırmıştır. Boğa güreşlerinin Tayland'da geleneksel spor olarak görüldüğünü, boğaların 3-4 yaşlarından itibaren güreş için yetiştirildiğinden bahsetmiştir. Güreşlerin hafta sonları düzenlenen ve binlerce turist çeken popüler bir eğlence olduğunu ifade etmiştir. Tayland'da 28'i yasal 32'si yasa dışı 60 güreş alanı olduğuna değinmiştir.

Vitone ve Boonkaew (2014) *''Thai bullfight: Bullfighting in Southern Thailand''* başlıklı çalışmasında güney Tayland'da boğa güreşlerini incelemiştir. Sığırların buradaki insanların yaşamlarında önemli bir yer tuttuğu, inanç sistemleri ile ilişkilendirildiği ve tapınakların duvarlarına resmedildiği ifade edilmektedir. Güçlü bir sığır kültürü olan Tayland'da boğa güreşlerinin 750 yıldır kraliyet çift sürme töreninin bir parçası olarak düzenlenmektedir. Ekim öncesinde yapılan boğa güreşlerinde amaç sezonun iyi geçmesini garanti etmektir. Boğa güreşleri için seçilmiş yerli ırklar özel bir şekilde yetiştirilmektedir. Ülkede 60 kadar arenada düzenlenen boğa güreşlerine yoğun katılım olmakta hem yerel halk hem de turistler bu etkinliklere bahis oynamaktadır. Boğa güreşleri yerel ekonomi için önemli katkılar sağlamaktadır. Arena ve otopark giriş ücretlerinin yanında alan dışına kurulan pazarda katılımcılar için yiyecek-içecek hizmetleri, hediyelik eşyaların satılmasından önemli gelirler elde edilmektedir. Binlerce insanın bir araya toplandığı bu alanlar politikacılar içinde kitlelere

kolay ulaşma ve ün kazanma imkânı sunmaktadır. Festivallerin hiç şüphesiz en önemli girdisini de güreş için yetiştirilen boğaların katma değer kazanması oluşturmaktadır. Şampiyon boğalar birkaç farklı inekle çiftleştirilmekte ve en güçlü yavrular seçilip güreş için yetiştirilerek pazarlanmaktadır.

Gholib vd., (2020) *''Non-invasive measurement of cortisol metabolite in feces of toraya buffalo by using enzyme immunoassay technique''* başlıklı çalışmada yazarlar enzim immünoassay tekniği kullanarak bufalo dışkısında kortizol metobolitinin invaziv olmayan ölçümlerini incelemişlerdir. Bufaloların Rombo Solok törenlerinde kurban edilmeden önce güreştirildiğini dikkat çekilmiş, bu etkinliğin bufalolarda strese neden olduğu dolayısı ile hayvan sağlığı ve refahı açısından endişe verici olduğuna vurgu yapılmıştır.

Mangilep (2016) *''The ımportance of paddy rice production for the agricultural communities in the highland of south sulawesi''* başlıklı çalışmasında güney Sulawesi yaylalarında çeltik üretiminin iyileştirilmesi için çiftçilerin motivasyonunu nasıl yükseltilebileceği araştırılmıştır. Çalışmada çeltik üreticilerinin günlük işlerini görmek ve geleneklerini yaşatmak için manda yetiştirdiğine değinilmiştir. Ölen kişinin ailesi cenaze töreninde manda güreşi organize eder. Organizasyon masrafları tüm aile bireylerinin katkısıyla karşılanır. Güreştirilen mandalar kesilerek misafirlere yemek olarak ikram edilir. Kurban edilen mandaların boynuzları ailenin zenginliğini göstermek için pirinç depolarının kapılarına asılır.

Rahman vd., (2018) ''*Can rural tourism promote sustainable development goals? Scoping rural tourism prospects in rustic Bangladesh''* başlıklı çalışmada kırsal turizmin kırsal alanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada bir araç olarak kullanılabilme potansiyelini araştırmıştır. Çalışmada kırsal alanların kırsal alanların turistlere deneyim ettirilecek kendine öz çekicilikleri olduğu bunlardan birinin de boğa güreşi festivalleri olduğundan bahsetmiştir. Ancak Bangladeş'te kırsal turizmin hala başlangıç aşamasında olduğu ve potansiyelin değerlendirilmesinde gerekli girişimlerde geç kalındığından bahsedilmiştir.

Lee (2008) ''*Nostalgia and cultural re-creation: The case of the Hmong diaspora''* başlıklı çalışmasında Vietnam savaşının sona ermesinden sonra Avrupa ve Amerika'ya mülteci olarak yerleşen, Hmong halkının eski vatanları Çin ve Laos'ta yaşattıkları geleneklerine duydukları özlemi konu edinmiştir. Diasporada yaşayan Hmongların vatan özlemini gidermek, gerçek Hmong günlük yaşamını deneyim etmek, kültürel bağlarını güçlendirmek için Laos ve Çin'e turist olarak gittiklerini tespit edilmiştir. Bu seyahat genellikle coşkuyla kutlanan ay takvimine göre hasat sonuna denk gelen Hmong yeni yılına denk gelecek şekilde ayarlanır.

Kutlamalarda yerli halk geleneksel kıyafetlerini giyer ve kutlamaların parçasını oluşturan boğa güreşlerini ilgiyle takip ederler. Bu çalışmadan Laos boğa güreşleri yazılırken yararlanılmıştır.

Giri (2016) *''Festival culture of nepalese immigrant students living in Oslo''* başlık yüksek lisan tezinde Oslo'da yaşan Nepalli göçmen öğrencilerin festival kültürü ele alınmıştır. Öğrenciler üzerinden Nepal'de hangi tür festivallerin nasıl kutlandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Hindu takvimine göre kışın sonunu müjdeleyen Makar Sankranti gününde düzenlenen boğa güreşlerine değinilmiş ve her yıl binlerce kişinin Goers festivalini izlemeye geldiği ifade edilmiştir.

Ališah vd., (2018) ''*Characteristics of bulls' accommodation for the Bosnian-Herzegovinian bullfight''* başlıklı çalımada Bosna-Hersek'te güreş boğalarının konaklama şartları incelenmiştir. Ülkede boğalar ulusal spor yarışmacıları olarak görülmekte, 300 yılı aşkın bir süredir boğalar özel olarak yetiştirilip güreştirilmektedir. Güreş boğaları hem yaşam koşulları hem de konaklama koşulları açısından diğer erkek sığırlara oranla ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Zira erkek sığırlar et üretimi, çalışma hayvanı olarak kullanılmakta ve ömürleri hızlı büyüme çağı ile sınırlı kalmaktadır.

Hadrovic (2022) *''Godusa settlement near Visoko City: Life in a sustainable way''* başlıklı çalışmasında bir kırsal yerleşme olan Godusa'da yaşamı sürdürülebilirlik bağlamında incelmiştir. Yerel ustaların ve zanaatkârların yürüttüğü mesleklerin kaybolmaya başladığını gözlemlemiştir. Çalışmada geleneksel ve modern yaşamı birbirine bağlamanın en iyi yolunun boğa güreşleri olduğuna dikkat çekmiştir. Boğa güreşlerinin insanların sosyalleşmesinde, eğlenmesinde ve ticari ilişkiler kurmasında kilit rol oynadığı tespit edilmiştir.

Vucanović (1961) *''Shepherd call songs in the Balkans''* Balkanlar'da çoban şarkılarını incelemiştir. Çobanların boğaları güreşe teşvik etmek için söylediği ve boğa güreşinin keyif ve ilgi ile izlendiğinden bahsetmiştir. Güreşi kazanan boğalar ayrı ayrı övgü şarkıları da söylenmektedir.

Peterlin vd., (2017) *''Business ınnovation discovery with a social ımpact by croatian business students through appreciative ınquiry methodology''* başlıklı çalışmada Hırvat öğrencilerin iş bilgisi ve becerilerini geliştirmek adına yerel işletme sahipleri ve yöneticilerle iletişim kurarak süreci deneyim etmelerinin kazanımlarına odaklanmıştır. Çalışma vaka analizi tasarımıyla yürütülmüştür. Sürdürülebilir yaşam biçimi olarak eko-köy başlığı altında boğa güreşlerinin kırsal turizm için önemli bir aktör olduğunu, etkinliklere 15000 kişinin katıldığını ifade etmiştir. Ziyaretçileri bu etkinliklere katılmaya boğa güreşi izleme, yerel yemekleri tatma ve temiz hava alma istekleri güdülemektedir. Yazar bu tür organizasyonları insanları kökleriyle buluşturan etkinlikler olarak nitelendirmektedir.

Popovic vd., (2015) *''Strategic planning and actors' perspectives in rural tourism''* başlıklı çalışmada yazar ikincil kaynaklar ve saha çalışmasında yaptığı yarı yapılandırılmış görüşme formlarından elde ettiği bulgularla Hırvatistan kırsal alanında kırsal turizm potansiyeli ve potansiyelin değerlendirmesi konusunu incelemiştir. Nüfusun %50'sinden fazlasının kırsal alanlarda yaşamasına rağmen neredeyse turizmle kayıtlı tek bir hane biler yoktur. Kırsal turizm kırsal nüfusa istihdam ve gelir sağlaması adına önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak potansiyelin harekete geçirilmesi konusunda gerekli girişimler yapılmamaktadır. Bu durum kırsal alandan göçü hızlandırmaktadır. Yazar bu noktada boğa güreşlerinin kırsal turizm açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir aktör olduğuna dikkat çekmiştir.

Bulut (2012) ''*Türkiye'nin yüzen adaları: Türkiye coğrafyasında yeni bir kavram''* Başlıklı çalışmada yazar Arsiyan yaylaları yüzen adalarını yazarken yerli halkla yaptığı görüşmelerden ulaştığı boğa güreşi efsanesine değinmiştir. Her yıl yayla mevsiminde Boğa gölünden bir boğanın çıkıp yayladaki en güçlü boğayı yendikten sonra tekrar göle girip kayıp olurmuş. Ancak yine bir yayla sezonunda boğa sahibi boğasının boynuzlarını sivrilterek güreştirmesi sonucunda yaralanan efsane boğanın göle girerek bir daha çıkmamıştır. Efsaneye göre göl kızıl rengini boğanın kanlarından almaktadır.

Gade (2012) *''Terres de taureaux: les jeux taurins de l'europe à l'amérique''* başlıklı çalışmada yazar İspanyol tarzı boğa güreşlerin ortaya çıkışı ve gelişim sürecini konu almıştır. Çalışmada İspanyol boğa güreşlerinin sömürgecilik döneminde sömürgelerine taşındığına ancak günümüzde bu kanlı versiyonun geleceğinin belirsiz olduğuna değinilmiştir.

Cohen (2014) ''*Bullfighting and tourism''* başlıklı çalışmada İspanya'da turistik çekicilik olarak boğa güreşlerini konu almıştır. Boğa güreşleri 18.yüzyıldan sonra şehirli nüfusun ilgisini çekmesiyle fiestaların dışına çıkmaya başlamıştır. Şehirlere arenalar inşa edilmiş, festivallere özel boğa yetiştirilmeye başlanmıştır. Katılım arttıkça ülkede boğa güreşleri ticarileşmiştir. Zamanla boğa güreşleri İspanya'nın simgesi haline gelmiştir. Günümüzde her yıl üç bini aşkın boğa güreşi düzenlenmekte ve bu festivaller yurt içi ve yurt dışından milyonlarca turist çekmektedir.

Sánchez-Rivero vd., (2021) *''Residents' perception and economic impact of bullfighting: the case of Feria del Toro (Olivenza, Spain)''* çalışmada bölge sakinlerinin boğa güreşine dair algısı ve boğa güreşlerinin ekonomik etkisi araştırılmıştır. Vaka analizi şeklinde yürütülen çalışmada yöre sakinleri ve turistlerden oluşan 700 kişiye anket uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre boğa güreşleri hayvan hakları açısından tartışmalı bir konu olsa da düzenlendiği bölgeye doğrudan ve dolaylı ekonomik ve sosyolojik etkileri inkâr edilemez.

Binlerce turist çeken etkinlik yerel işletmeleri canlandırırken yerel halk ve turistler arsında sosyal bağlar kurulmasına da önemli bir katkı sağlamaktadır.

Casal (2021) *''Whaling, bullfighting, and the conditional value of tradition''* başlıklı çalışmada balina avcılığı ve boğa güreşleri hayvan hakları etiği çerçevesinde değerlendirilmiştir. Boğaların zevk ve eğlence için vahşice öldürülmesinin bir gelenek olarak görülmesinin doğru olmadığını, hayvanların kullanıldığı deneylerin dahi belirli izinlere tabi olduğunu bildirmiştir. İspanya'da her yıl 15-17 bin festival düzenlediği ve bu festivallerde 60 bine yakın boğanın katledildiği ifade edilmiştir. Bu vahşi geleneğin sürdürülmesinin ekonomik kaygılara dayandığı düşünülmektedir. Yazarın çıkarımı bir ulusun büyüklüğü hayvanlara yaptığı muameleyle değerlendirilebilirse, İspanya büyük olmaktan çok uzaktır şeklinde olmuştur.

Morales Muñız ve Morales Muñız (1995) ''*The Spanish Bullfight: some historical aspects, traditional interpretations, and comments of archaelogical interest for the study of the ritual slaughter''* başlıklı çalışmada İspanyol boğa güreşlerinin kökenleri araştırılmıştır. Bugün bildiğimiz haliyle boğa güreşlerinin 18. yüzyıla kadar uzandığı ancak boğa güreşlerinin kökeninin Hristiyanlık öncesine uzandığı tahmin edilmektedir. Çalışmada boğa güreşlerinin ortaya çıkışına dair üç hipotezden bahsedilmiştir. Bu hipotezler boğa güreşlerinin Girit kökenli olduğu, Endülüs kökenli olduğu, Roma kökenli olduğudur. Ancak üç hipotezde kabul görmemiş, İspanyol boğa güreşlerinin yerel kökene sahip olabileceği ifade edilmiştir. Bu hipotezi destekleyen bulgular ise Paleolitik'ten itibaren boğalarla dolu olan İber sanatıdır. Boğalar ve avcıların birlikte tasvir edildiği kaya resimleri, boğa motifinin yer aldığı vazolar ve tablolara yoğun bir şekilde rastlanmaktadır.

Dyck (1996) *''Does rodeo have roots in ancient Indian traditions?''* başlıklı çalışmada Amerikan rodeosunun kökenleri araştırılmıştır. Rodeonun kökleri euro Amerikan çiftlik yaşamına atfedilse de Amerikan yerlilerinin geleneğin ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Kızılderililerin bizon sürülerini avlama, toplama ve yayma tekniklerinin bugünkü rodeoya aktarıldığı ve bugün hala Kızılderililerin eğlence amaçlı yarışmaları ile rodeo arasında büyük benzerlikler olduğu ifade edilmektedir. Çalışmada Kızılderililerin yabani bizon sürülerini yakalama ve yönetme becerilerinin rodeonun ortaya çıkışına olan etkisinin göz ardı edilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Saumade (2011) *''Le rodéo américain sur la frontière du sport et de la tauromachie''* başlıklı çalışmada rodeonun Amerika'da doğuşu yayılışı ve İspanyol boğa güreşleri ile olan bağlantısını incelemiştir. Rodeonun ortaya çıkışında Amerikan yerlileri ve Kaliforniya'ya yerleşen Portekizlilerin çiftliklerde hayvan gütmede kullandıkları becerilerin etkisine

değinmiştir. Rodeo için özel hayvanlar seçilip yetiştirildiği ve bu sporun kolejlerde ve üniversitelerde ders olarak okutulduğunu ifade etmiştir.

LeCompte (1990) ‘‘*Home on the range: women in professional rodeo: 1929-1947’’* başlıklı çalışmada rodeo sporunda kadınların yerini araştırmıştır. Rodeonun gelişimi 1929 yılında Amerika Rodeo Derneği'nin (RAA) kuruluşuna kadar oldukça yavaş olmuştur. Bu tarihten sonra rodeo modern sporlar kategorisine girmiştir. Önceleri rodeo için merkezi bir organizasyon, standart kurallar ve kayıt tutma yapılmazken Amerikan Rodeo Derneğinin kuruluşundan sonra rodeo profesyonelleşmiştir. Rodeo profesyonelleşmeden önce de kadın sporcuların yerel gösterilerde yarıştığı bilinmektedir. Kadın sporcular rodeo gösterilerinde erkekler kadar kabul görmektedir. Günümüzde de kadın kovboyların rodeo yarışlarında oldukça başarılı olduğu, çok ciddi şöhret ve servet kazandıkları ifade edilmiştir.

Arluke ve Bogdan (2013) *‘‘Taming the wild: Rodeo as a human-animal metaphor’’* başlıklı çalışmada insan hayvan metaforu olarak rodeoyu incelenmiştir. İnsanların hayvanlara karşı çelişkili tutularına değinen yazar, insanların hayvanları spor için öldürdüğü, yemek olarak yediği, haşere olarak yok ettiği, evcil hayvan olarak beslediği ve kutsal kabul ederek taptığına dikkat çekmiştir. Rodeonun çiftçilikten ve sığır endüstrisinden ortaya çıktığını, kovboyların at ve sığır toplamaları sırasında kullandığı becerilere dayandığını ifade etmiştir. Rodeoların temel dayanağını oluşturan aktiviteler, iyi bir sığır çobanının sahip olması gereken yeteneklerle ilişkilendirmiştir. Rodeoyu insanın vahşi doğayı kontrol yolundaki arayışının metaforu olarak düşünmüştür.

Fuss (1999) ‘‘Cowboys on the reservation: The growth of rodeo as a Lakota national pastime’’ başlıklı çalışmada Lakota’da rodeonun gelişimi incelenmiştir. Lakota’da rodeonun gelişiminde sancılı bir süreci yaşanmıştır. Lokota yerlileri önceleri çiftçi olarak çalıştığı çeşitli ortamlarda rodeolarda düzenlenen rodeolarda performans göstermiş bölgelerinde rodeo etkinliği için girişimde bulunmuşlardır. Ancak bu talepleri çiftliklerdeki işlerini aksatacağı düşüncesi ile uzun bir süre göz ardı edilmiştir. Bu nedenle Lakota’da rodeonun gelişimi 20 yüzyılın ilk çeyreğinden sonra yaşanmıştır.

Theodori (1980) *‘‘An overview of contemporary American Rodeo’’* başlıklı çalışmada çağdaş Amerikan rodeosu araştırılmıştır. Çalışmayla ilgili bulgulara rodeo dernekleri ve rodeocularla yapılan görüşmelerden ulaşılmıştır. Rodeo kovboyların oyun ve eğlence ihtiyacının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ülke boyunca sığırları göç ettiren kovboylar uzun bir yolculuğun sonunda kutlama yapmak için bir araya gelir, bu kutlamalarda hayvancılık yaparken kullandıkları yeteneklerini kıyaslarlarmış. Bu ilk kutlamalar kovboyların kendi aralarında düzenledikleri eğelenceler olarak başlamış ancak zamanla çiftlikler arası

rekabete dönüşmüştür. Halkın bu spora olan ilgisi rodeonun kısa sürede Amerika'nın en hızlı büyüyen sporu haline gelmesine katkı sağlamıştır. Amerika'da 50 eyaletin tamamında yayılan rodeo sporu kadın ve erkeklerin bireysel ya da grup halinde yarıştığı farklı versiyonları ile insanların iştahını kabartmaya devam etmektedir. Rodeoya olan ilgi o kadar büyümüştür ki düzenlenen bir organizasyonun tahmini ekonomik etkisinin 20 milyon doları aştığı düşünülmektedir. Rodeon, ekonomik etkisinin her meslek ve statüden insanı buluşturan sosyolojik bir boyuta da sahiptir.

Hawkes vd., (2006) ''*A sporting alternative''* başlıklı çalışmada spor için yetiştirilen boğaların sığır yetiştiricilerinin gelirlerini artırmasında bir alternatif olma potansiyeli araştırılmıştır. Yapılan çalışmada 2004 yılında rodeo etkinliklerine 24 milyonu aşkın seyircinin katıldığı ve 35 bin sığır kullanıldığı ifade edilmiştir. Rodeo sporunda Hereford ya da Angus gibi et verimi yüksek olan sığırlar yerine gösterişli boynuzlara sahip hareketli İspanyol sığırları tercih edilmektedir. Bu sığırların bakım maliyetleri daha düşük olmasına rağmen rodeo sporundaki talep artışı doğrultusunda değerleri artmış birim fiyatları et için yetiştirilen sığırları geçmiştir. Bu durum yerli üreticiler için finansal bir avantaj sağlamıştır.

Boatright (1964) *''The American Rodeo''* başlıklı çalışmada Amerikan rodeosu araştırılmıştır. Kırsal bir gelenek olarak ortaya çıkan rodeonun; taşralı bir köylü, bir kabadayı, hırsız ya da katil olarak anılan kovboyların imajını değiştirmede rol oynadığı ifade edilmiştir. Rodeo Amerikalılar için ulusal varlıklarının başlangıcından beri geçmiş tarihlerinin bir anahtarı, Amerika'yı İngiltere'nin bir uzantısı olmaktan daha fazlası yapacak bir kavram olarak görülmektedir.

Çalışkan (2013) *''Somut olmayan kültürel bir mirasın güncel bir değerlendirmesi: Anadolu devecilik kültürü ve geleneksel deve güreşi şenlikleri''* başlıklı çalışmada Türkiye'de deve güreşleri araştırılmıştır. Deve güreşlerinin Orta Asya kökenli bir kültür mirası olduğu, Anadolu'da deve güreşlerinin tam olarak ne zaman ortaya çıktığının belirsiz olduğu ifade edilmiştir. Deve güreşlerinin ortaya çıkmasında Anadolu'nun kervan yolları üzerinde bulunması ve develerin yolcu ve yük taşıma faaliyetlerinde yoğun kullanılmasının etkisini vurgu yapılmıştır. Yine Anadolu'da deve güreşlerini ortaya çıkmasında güçlü bir yörük kültürü etkisinden söz edilmektedir. Anadolu'da deve güreşlerinin ilk ne zaman yapıldığı bilinmese de Evliya Çelebinin seyahatnamesinde 17. yüzyılda Van'da deve güreşlerinin düzenlendiğine dair bulgulara ulaşılmıştır. Batı Anadolu'da belgelenen ilk deve güreşlerinin ise 1800'lü yılların ilk çeyreğine II. Mahmut dönemine denk geldiği bilinmektedir. Deve yetiştiriciliği konar göçerlerin yerleşik hayata geçmesi, kervan ticaretinin ortadan kalkması ile gerilese (1935'te Anadolu'da 118 bin deve varken 2014'bu sayı 814'tür) de deve güreşi kültürü günümüz Batı

Anadolu'da hala güçlü bir şekilde yaşatılmaktadır. Deve yetiştiriciliği yapan aile sayısı üç olarak belirlenmiş bu işletmelerde deve güreşleri için deve beslemektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde deve güreşlerinin ayrıntılarına yer veren yazar deve güreşi kültürünün korunması için hiçbir girişimin olmadığına değinmiştir.

Çulha (2008) *''Kültür turizmi kapsamında destekleyici turistik ürün olarak deve güreşi festivalleri üzerine bir alan çalışması''* başlıklı çalışmada deve güreşi festivallerinin turizmin tüm yıla yayılmasında değerlendirilmesi gereken bir potansiyel olarak bahsedilmiştir. Türkiye'nin turizm algısının deniz-güneş-kum odaklı olduğu medeniyetlere beşiklik yapan Anadolu'nun kültür turizm potansiyelinin göz ardı edildiği ifade edilmiştir. Deve güreşlerinin kış ayların düzenlenmesi turizm için ölü sezon olarak bilinen bu mevsimde bölgeye turist çekmenin önemli bir yolu olarak görülmektedir. Ancak ülkenin turizm politikaları ve yatırımları arasında deve güreşlerine yer verilmemektedir. Deve güreşi takviminin organizasyondan en az bir yıl önce duyurulması ve güreşlerin uluslararasılaştırılması için gerekli girişimlerin başlatılmasının hayati önem taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yükçü (2011) ''*İki kültür, iki güreş: deve güreşi-boğa güreşi''* başlıklı çalışmada deve güreşi kültürü araştırılmıştır. Develerin yaşadığı coğrafyalardan ve devenin insan yaşamındaki yerinden bahsedilmiştir. Deve güreşi kültürünü en ince ayrıntılarına kadar gözlemleyen yazar güreş öncesi hazırlıklar güreş esnası ve güreş sonrası kutlamaları içeren tüm süreci görsellerle destekleyerek aktarmıştır. Son bölümde İspanyol boğa güreşleri ile deve güreşleri karşılaştırılmış, kanlı İspanyol boğa güreşlerini hayvan hakları bahsinde eleştirmiştir.

Araştırma Soruları ve Hipotezleri

Araştırma soruları ve hipotezleri hem araştırmacının zihnindeki bulanıklığı gidermek hem de üzerinde çalışılan konuyu en ufak detayına kadar aydınlatmak adına oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu yönüyle araştırma soruları ve hipotezleri amaca uygun, araştırmacının aradığı bilgiye kolayca ulaşmasını sağlayacak netlikte olmalıdır (Çınar, 2021; Baltacı, 2019). Bu çalışmada araştırmacının cevabını aradığı sorular ve kurduğu hipotezler akışta verilmiştir.
Araştırmanın soruları:

S1: Boğa güreşlerinin ortaya çıkışında coğrafi faktörlerin etkisi var mıdır?

S2: Boğa güreşi kültürü nedir.

S3: Türkiye'de boğa güreşi kültürünün kültür ocağı neresidir.

S4: Türkiye'de boğa güreşi kültürünün yayılma süreci nasıl gelişmiştir?

S5: Türkiye'de boğa güreşi festivalleri nasıl ortaya çıkmıştır?

S6: Türkiye'de boğa güreşi festivallerinin sosyoekonomik etkileri nelerdir?

S7: Türkiye'de boğa güreşi festivalleri kalkınma aracı olarak değerlendirilebilir mi?

Araştırmanın hipotezleri:

H1: Katılımcıların cinsiyeti ile yaşadığı ilçe dışındaki festivallere katılma düzeyi arsında anlamlı fark vardır.

H2: Katılımcıların cinsiyeti ile yaşadığı il dışındaki festivallere katılma düzeyi arsında anlamlı fark vardır.

H3: Katılımcıların cinsiyeti kalış süresi arsında anlamlı fark vardır.

H4: Katılımcıların cinsiyeti ile lavabo imkanlarına yönelik algısı arasında fark vardır.

H5: Katılımcıların cinsiyeti hijyen beklentisine yönelik algısı arasında fark vardır.

H6: Katılımcıların eğitim durumu ile boğaların güreşe zorlandığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H7: Katılımcıların eğitim durumu ile boğa sağlığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H8: Katılımcıların eğitim durumu ile hayvan haklarına yönelik algısı arasında anlamlı bir fark vardır.

H9: Katılımcıların cinsiyeti ile boğaların güreşe zorlandığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H10: Katılımcıların cinsiyeti ile boğa sağlığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H11: Katılımcıların cinsiyeti ile hayvan haklarına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H12: Katılımcıların festivale katılma sıklığı ile boğaların güreşe zorlandığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H13: Katılımcıların festivale katılma sıklığı ile boğa sağlığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H14: Katılımcıların festivale katılma sıklığı hayvan haklarına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H15: Katılımcıların cinsiyeti ile festivale katılma sıklığı arasında anlamlı fark vardır.

H16: Katılımcıların eğitim düzeyi ile festivale katılma sıklığı arasında anlamlı fark vardır.

H17: Katılımcıların cinsiyeti ile festivallere devam kararı arasında anlamlı fark vardır.

H18: Katılımcıların cinsiyeti ile festivalleri tavsiye etme kararı arasında anlamlı fark vardır.

H19: Katılımcıların eğitim durumu ile festivallere devam kararı arasında anlamlı fark vardır.

H20: Katılımcıların eğitim durumu ile festivalleri tavsiye etme kararı arasında anlamlı fark vardır

Araştırma Sahası

Bu çalışmanın araştırma sahasını Türkiye'de boğa güreşlerinin organize edildiği bilinen beş coğrafi bölge (Karadeniz, Ege, Doğu Anadolu, Marmara, Akdeniz) dokuz il (Artvin, Rize, Erzurum, Aydın, Muğla, Denizli, İzmir, Antalya, Bursa) oluşturmaktadır (Şekil 1). Oldukça geniş denilebilecek bir alana sahip araştırma sahasında bir yılda 60'ı aşkın festival düzenlenmektedir. Her yıl bu festivallerin; 15-20 kadarı Artvin ilinde, 20-25 kadarı Muğla ilinde, 15 kadarı Aydın ilinde, üçü Erzurum ilinde, ikisi İzmir ilinde düzenlenirken Rize, Antalya, Denizli, Bursa ilerinde ise birer festival düzenlemektedir.

Şekil 1 Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası

Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Bu tez çalışmasının konusunu yayla öncesi ya da harman sonrası küçük gösteriler şeklinde başlayan boğa güreşlerinin yöre sakinlerinin aşırı ilgisi ile her geçen yıl daha da büyüyerek hemen her bölgeden turist çeken festivallere dönüşme süreci ve bu süreçte yaşanan sosyoekonomik değişim oluşturmaktadır. Bu açıdan konu fiziki coğrafyanın; jeomorfoloji, bitki coğrafyası, beşerî coğrafyanın; turizm coğrafyası, kültür coğrafyası, ekonomik coğrafya, bölgesel coğrafya bilim alanları dahilinde sınırlandırılmaya çalışılmış, Türkiye'de boğa güreşi

festivali düzenlenen 9 ili (Artvin, Rize, Erzurum, Bursa, Muğla, Aydın, Denizli, İzmir, Antalya) kapsamıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının amacı, Türkiye'de boğa güreşi festivallerinin coğrafi boyutlarını ortaya koymaktır. Bu nokta da bir kültür sanat festivali olarak değer gören boğa güreşi festivallerinin ortaya çıkışında coğrafi unsurların izleri aranacaktır. Boğa güreşi meydanlarının dağılış haritaları yapılacak eski ve yeni meydanların yer seçiminde etkili olan coğrafi faktörler araştırılacaktır. Ayrıca boğa güreşi festivallerin genelde kalkınmanın özelde ise kırsal kalkınmanın önemli bir aktörü olarak rol alabilme potansiyeli değerlendirilecektir. Son olarak festivallerinin kültürel yayılması, yöreden yöreye gösterdiği benzerlik ve farklılıklar üzerinde durulacak, somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilen boğa güreşi festivallerinin ulusal envantere alınması, korunması ve geleceğe aktarılması adına gerekli önerilerde bulunacaktır.

Araştırmanın Önemi

Türkiye'de boğa güreşlerini konu alan bu çalışma coğrafya bilim alanında daha önce hiç çalışılmamış olması nedeniyle özgün bir değer taşımaktadır. Konunun daha önce çalışılmamış olması yazım aşamasında birtakım zorluklar içerse de tamamlandıktan sonra literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı umulmaktadır. Her geçen gün daha da popüler olan boğa güreşlerinin bu çalışmadan sonra da farklı araştırmacılar tarafından farklı perspektiflerden ele alınacağı şüphesizdir. Bu noktada eldeki çalışma yapılacak yeni araştırmalara rehber olacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Yöntem özneyi en kısa yoldan sonuca götüren (Sönmez ve Alacapınar, 2019) düşünsel ve eylemsel bir süreçtir (İslamoğu ve Anlıaçık, 2019). Araştırmacıyı sonuca götüren yöntembilimin nicel, nitel ve karma olmak üzere üç ana yaklaşımı vardır (Alkan vd., 2019). Nicel araştırmalarda sayısal veriler, nitel araştırmalarda sözel veriler, karma araştırmalarda ise hem nitel hem de nicel veriler toplanmaktadır (Creswell, 1999). Nitel araştırmada araştırmacılar etnografi ve vaka analizi gibi araştırama tasarımları kullanarak katılımcıların fenomenle ilgili deneyimlerini anlamaya çalışırlar. Bu tür araştırmalarda amaç bir hipotezi kanıtlamak ya da çürütmek değil, incelenmekte olan olguyu keşfetmek ve ayrıntılarla açıklamaktır. Nicel araştırmalarda ise anket verileri ve test puanları gibi nicel veriler üzerinden istatistiksel analizler yapılarak bir hipotezin kanıtlanması ya da çürütülmesi amaçlanır (Ivankova ve Creswell, 2009).

Karma araştırmalarda ise her iki yöntemin güçlü yönleri kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerin karmaşık problemlerini açıklamakta tek başına yetersiz kalan nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin yerine bu çalışmada karma araştırma yöntemleri tercih edilmiştir (Creswell, 1999) Araştırma nicel ve nitel verilerin eşit ağırlığa sahip olduğu ve aynı anda toplandığı eş zamanlı üçgenleme araştırma tasarımına uygun yürütülmüştür (Tunalı vd., 2016). Sahadan veri toplama aşamasında uygunluk örneklemi tercih edilmiş hem kolay ulaşılabilen hem de gönüllü olan örneklem seçilmiştir (Baki, 2012).

Çalışmanın yöntemine ilişkin etik kurul onayı Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 28.07.2022 tarihli 273 sayılı kararı ile alınmıştır

Veri Toplama Tekniği

Çalışmanın veri toplama aşamasında hem doğrudan sahada birincil veri kaynaklarından hem de daha önce yazılmış literatür taranarak ikincil veri kaynaklarından faydalanılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Birincil kaynaklardan veri toplama sürecinde katılımcı gözlem, yüz yüze anket ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nicel verilerin sistematik bir şekilde toplanmasında anket tekniği (İslamoğu ve Anlıaçık, 2019), nitel verilerin toplanması esnasında ise olgu ve olayların kendi doğal ortamında izlendiği gözlem ve olgu ve olaylara dair katılımcıların görüşlerine baş vurulduğu yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Saha çalışmaları sürecinde boğa güreşi festivalleri seyircilerinden oluşan gönüllü katılımcılardan 912 kişiye anket, 44'ü boğa yetiştiricisi, 14'ü organizatörlerden oluşan 58 kişiye ise yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır (Ek 1, Ek 2). Araştırmacı boğa güreşi festivallerine gözlemci olarak katılmış, fotoğraflar çekerek izlenimlerini raporlaştırmıştır.

Güvenirlik ve Geçerlilik

Güvenirlik; ölçme aracının standartlaşmış ölçüm yapmasını, her defasında benzer sonuçlar vermesini, bulguların araştırmacının inançları ve önyargılarından arınık olarak fenomeni yansıtmasını ifade ederken, geçerlilik; araştırmacının ölçmeyi düşündüğü şeyi gözlemleyip ölçme yeteneğini, bulguların doğruluğu ya da gerçekle örtüşme durumunu, farklı araştırmacılar tarafından yürütülen durumlara aktarılabilirliğini ifade etmektedir. Geçerlilik ve güvenirlik bilimsel araştırmalarda sıkça başvurulan iki ölçüttür (Başkale, 2016). Bir çalışmanın değeri araştırmacılar tarafından elde edilen bulguların geçerlilik ve güvenirliğinin kabul görmesi oranında artmaktadır (Arslan, 2022; Le Compte ve Goetz, 1982). Bu nedenle araştırmacının süreci seçtiği yöntemin doğasına uygun, okuyucunun zihninde hiçbir şüpheye

mahal vermeyecek şekilde şeffaf yürütmesi beklenir. (Arslan, 2022; Arastaman, Fidan ve Fidan, 2018). Bu tez çalışmasında araştırmanın amacına uygun olacak şekilde nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmış, her iki yöntem içinde ayrı ayrı güvenirlik geçerlilik süreçleri takip edilmiştir.

Çalışmanın nicel boyutunu oluşturan anketle veri toplama ve analiz sürecinin başından itibaren yöntemin güvenirlik geçerliliğini artırmak adına bir dizi aşama dikkatle takip edilmiştir. Öncelikle araştırma konusuna benzer konularda yapılmış çalışmalar incelenmiş, kullanılan ölçeklerden yapılan çalışmayı aydınlatacağı düşünülen maddeler gerekli izinler alınarak oluşturulan soru havuzuna taşınmıştır. Soru havuzundaki maddelerin amaca uygunluğu 3 profesör, 2 doçent, 2 doktor öğretim üyesi, 2 araştırma görevlisinden oluşan 9 kişiden oluşan uzman görüşüne sunularak değerlendirilmiştir. Değerlendirme Veneziano ve Hooper tarafından geliştirilen (1997) maddelerin uzman görüşü sonrası havuzda kalması için taşıması gereken minimum ölçüt kriterleri baz alınarak yapılmıştır. Bu ölçüt kriterlerine göre 9 kişilik uzman grubunun değerlendirmesine sunulan bir ölçekte her bir maddenin minimum ölçüt değeri $M \geq 0.75$ olması gerekmektedir. Çalışmanın soru havuzunda yer alan 46 maddenin 45'i uzman değerlendirmesi sonucunda kapsam geçerliliği açısından minimum ölçüt değeri koşullarını sağlamış, ölçeğin toplam geçerlilik oranı kabul edilen en yüksek değer olan 1'e oldukça yakın (CVI=0,97) çıkmıştır. Taslak ölçekte yer alan *''Festival boyunca yapılan etkinlikleri yeterli buluyorum.''* maddesi ise minimum ölçüt kriteri koşulunu sağlamadığı için uzman önerileri doğrultusunda revize edilmiştir. Ayrıca uzman önerileri dikkate alınarak ölçek taslağına *''düzenlenecek farklı boğa güreşi festivallerine katılmaya devam edeceğim'' ve ''Festivaller yerel halkın kimliğini korumasına katkı sağlamaktadır''* maddeleri eklenmiştir (Ek 3). Oluşturulan yeni ölçek 322 kişiye uygulanmış ve ölçeğin ilgili kavramsal yapıyı ölçme yeteneğini (yapı geçerliliği) test etmek için veriler analize hazırlanmıştır (Tekin vd., 2018).

Yapı geçerliliğini ölçmek için literatürde sıkça başvurulan iki aşamalı bir analiz süreci takip edilmiştir. İlk aşamada veri setinin açımlayıcı faktör analizine (AFA) uyguluğunu tespit etmek için KMO ve Bartlett testi analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi yapılabilmesi için kabul edilen değerler: $M \geq 0.60$, $P<0,05$ olarak bilinmektedir (Erdoğan vd., 2007). Yapılan analiz sonucunda örneklem yeterliliğinin ölçüldüğü Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi sonucu: KMO = 0,909, örneklem büyüklüğü sınama testi (Bartlett's Test of Sphericity) sonucu: P=0000 çıkmış, veri seti açımlayıcı faktör analizine uygun bulunmuştur (Topçu vd., 2013). İlk aşamanın ikinci adımında veri setine açımlayıcı faktör analizi yapılmış, ölçekte yer alan değişkenlerden birbiri ile ilişkili olan ve aynı özellikleri ölçtüğü düşünülen maddeler aynı faktörler altında toplanmıştır (Sönmez ve Alacapınar, 2019). Değerlendirme, madde faktör yüklerinin en az .30,

aynı maddenin iki faktör yükü arasındaki farkın ise en az .10 olması kriterine göre yapılmıştır (Karadeniz ve Akpınar, 2017). Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre 47 maddeden oluşan ölçeğin 5 boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir (Ek 4). Bahsi geçen kriterleri sağlamayan, boyutlar ile ilişkisi olmayan aşağıdaki 5 madde ölçekten çıkarılmış, ölçeğe son şekli verilmiştir (Ek1).

- Festival alanına ulaşım hizmetlerini yeterli buluyorum.
- Festival takvimini(gününü) uygun buluyorum.
- Festival, yerel örgütler/işletmeler/kurumlar arası iş birliğinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.
- Festival öz güvenimi artırdı.
- Festival yerel turizmin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Yapı geçerliliğinin ikinci aşamasını açımlayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan 5 faktörlü yapının yeni veri setinde doğrulanması oluşturmuştur (Erkokmaz vd. 2013). Bu aşamada AFA sonuçlarına göre revize edilen ölçek 440 kişiye uygulandıktan sonra doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarının değerlendirilmesi literatürde çokça bulunan uyum iyiliği istatistiklerinden sıkça başvurulanlara göre yapılmıştır (Tablo 1). Modelin uyum iyiliği istatistiklerine bakıldığında: x^2 (2930.96) / Sd (806) = 3,63 kabul edilebilir, RMSEA = 0.077 iyi uyum, NFI = 0.93 iyi uyum, AGFI = 0.73 kötü uyum, NNFI = 0.95 mükemmel uyum, CFI = 0,95 mükemmel uyum, SRMR = 0,064 iyi uyum, RFI=0.92 iyi uyum, gösterdiği görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda uyum istatistiklerinden yansıyan değerler genel olarak açımlayıcı faktör analiziyle ortaya çıkan 5 faktörlü yapının doğrulandığını göstermektedir.

Tablo 1 Standart Uyum Ölçütlerine Göre Modelin Uyumu

Uyum İndeksi	İyi uyum	Kabul edilebilir uyum	Modelin Uyumu
X^2/Sd	<2	<5	3,63
RMSEA	<0.05	<0.08	0.077
SRMR	<0.05	<0.08	0.064
AGFI	>0.95	>0.90	0.73
NFI	>0.95	>0.90	0.93
NNFI	>0.95	>0.90	0.95
CFI	>0.95	>0.90	0.95
RFI	>0.90	>0.85	0.92

Kaynak: Schermelleh-Engel vd. 2003; Erdoğan vd. 2007; Schreiber vd. 2006, Ceylan vd., 2023

Herhangi bir çalışmanın kabul görmesinde üzerinde önemle durulan hususlardan birini de güvenilirlik oluşturmaktadır (Arslan, 2022; Le Compte ve Goetz, 1982; Çapık, 2014).

Güvenirliği ölçmenin iki farkı yöntemi söz konusudur bunlardan birisi test-tekrar test yöntemi diğeri ise iç tutarlılık analizidir (Yaşlıoğlu, 2017). Bu çalışmada ölçme aracının güvenirliğini test etmek için 1951' de Cronbach'ın geliştirdiği, kendi adıyla anılan α katsayısı kullanılmıştır (Tekin vd. 2018). Bu yöntem ölçme aracında yer alan ifadelerin birbiri ile tutarlılık gösterip göstermediğini ölçmek için kullanılmaktadır (Ural ve Kılıç, 2011). Oluşturulan ölçeğin güvenirlik analizi ölçeğin tamamı ve alt boyutları için ayrı ayrı yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ölçeğin iç tutarlılığı 0.88 (iyi) iken alt boyutlarının iç tutarlılığı: *Festivallerin alan yeterlilikleri boyutu 0.84 (İyi), Festivallerin sosyokültürel boyutu 0.93(mükemmel), Festivallerin ekonomik boyutu 0.85(iyi), Festivallerin olası etkileri boyutu 0.87(iyi), Festivallere sadakat boyutu 0.89(iyi)* olmak üzere beş boyuttan oluşan ölçeğin bir boyutu mükemmel iç tutarlılığa, diğer dört boyutu da mükemmele (>0.90) çok yakın yüksek iç tutarlılık değerlerine sahip olduğu görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2 Cronbach 's Alpha Değer Tablosu

Cronbach 's Alpha	
α ≥0.9	Mükemmel
0.9>α ≥0.7	İyi
0.7>α ≥0.6	Kabul edilebilir
0.6>α ≥0.5	Zayıf
0.5>α	Kabul edilemez

Kaynak: Akalın, 2015.

Çalışmanın nitel boyutunu yarı yapılandırılmış görüşme formu ile kaynak kişilerden veri toplama ve analiz süreci oluşturmaktadır. Nitel araştırmalarda güvenirlik geçerlilik hala tartışma konusu olsa da araştırma sürecinde takip edilmesi gereken bir dizi adımı içeren, araştırmacıya rehberlik edecek çalışmalar mevcuttur (Bakınız: Creswell ve Miller, 2000; Creswell ve Creswell, 2009; Lincoln ve Guba, 1985; Maxwell, 2022; Denzin vd., 2006; Arslan, 2022). Araştırma süreci boyunca çalışmanın güvenirlik geçerliliğini artıracak literatürde üzerinde önemle durulan hususlar dikkatle takip edilmiştir. Bu noktada öncelikle araştırmanın yöntemine uygun konuyu en ince ayrıntısına kadar aydınlatacak araştırma sorularının yazımı ile işe başlanmıştır. Araştırma soruları hazırlanırken, alanda benzer çalışmaları bulunan iki profesör, bir doçent, iki doktor öğretim üyesi, iki araştırma görevlisi ve iki doktora öğrencisinden oluşan 9 kişiden uzman görüşü alınmış, yapılan dönüşler doğrultusunda sorular revize edilerek görüşme formuna son şekli verilmiştir (Creswell ve Miller, 2000). Kaynak kişilerle görüşmeler yapılırken istediklerinde görüşmeyi sonlandırabilecekleri ifade edilmiş, görüşme sonunda katılımcılara kayıtlar dinletilerek söylediklerini teyit etmeleri istenmiştir (Creswell ve Creswell, 2009; Le Compte ve Goetz, 1982). Araştırmacı veri toplama sürecini

daha sonra aynı duygu durumu ile hatırlayabilmek adına kısa notlardan oluşan bir günlük tutmuştur. (Arastaman vd., 2018; Creswell ve Miller, 2000; Le Compte ve Goetz, 1982). Sonraki adımda kaynak kişilerden yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen bulgular ile araştırmacının gözlemlerinin tutarlılığı karşılaştırılarak veri üçgenlemesi yapılmıştır (Başkale, 2016; Creswell ve Creswell, 2009). Veri setinin analizi esnasında araştırmacı ve danışmanı üzerinde uzlaştığı kodlardan kategori ve temalar oluşturmuştur. Araştırmanın yazım aşaması üzerinde çalışılan konunun ürünü olan bulguların aktarılmasıyla tamamlanmıştır (Creswell ve Miller, 2000; Arastaman vd., 2018).

Veri Analiz Tekniği

Çalışmanın veri toplama aşamasında hem birincil hem ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Doğrudan sahadan toplanan birincil veriler nicel ve nitel olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. Nicel veriler anket tekniği ile festivallere katılan seyircilerden toplanırken nitel veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile boğa yetiştiricileri ve boğa güreşi organizatörlerinden toplanmıştır.

Anket yöntemiyle toplanan nicel verilerin analizi için SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. İhtiyaç duyulan cevapların frekansları ve yüzdelik dağılımları hesaplanırken hipotezler test edilmiştir. Hipotez testleri için verilere ön kabul şartları olan normallik ve homojenlik testleri yapılmış, her iki koşulun sağlandığı durumlarda parametrik testler, her iki koşuldan biri ya da ikisinin de sağlanmadığı durumda non-parametrik testler tercih edilmiştir (EK 5). Analiz sonuçları ORİGİN programı kullanılarak görselleştirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanan nitel veriler ise veri ayıklaması ve transkripsiyonu yapıldıktan sonra MAXQDA paket programında analiz edilmiştir. MAXQDA paket programı yardımı ile verilerden kod-kavram ve kategoriler oluşturulmuş, kavram haritaları ve diyagramlar yapılarak soyut veriler somutlaştırılmıştır. Çalışmanın haritalarının üretiminde ARC-GIS 10.8 programı kullanılmıştır. Fotoğrafların düzenlenmesinde CANVA programından yararlanılmıştır. Çalışmanın ikincil veri kaynaklarını konuyla ilgili yapılmış çalışmalar ve çeşitli kurumlardan (HGK, Boğa Güreşi Dernekleri, Yerel yönetimler…) talep edilen veriler oluşturmaktadır. Öncelikle konuyla ilgili yapılmış çalışmalar taranmış, fişlemeler yapılarak kavramsal çerçeve, kapsam, giriş ve tartışma bölümleri yazılırken yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BOĞA GÜREŞLERİ

1.1. İnsan-Boğa Güreşleri

İnsanın boğaya karşı mücadelesini konu edinen boğa güreşleri, dünyanın birçok yerinde toplumların kültürlerinde kendine genişçe yer bulmaktadır. Bu güreşlerin en bilinenlerini ise İspanyol boğa güreşleri ve Amerikan rodeoları oluşturmaktadır. Bu başlık altında en bilinen boğa güreşleri ele alınarak Türkiye'deki boğa güreşleri ile karşılaştırılacaktır.

1.1.1. İspanyol Boğa Güreşi

İspanyol tarzı boğa güreşleri, matador ve yardımcılarının boğaya karşı mücadele ettikleri gösterilerdir. Genellikle boğanın ölümüyle sonuçlanan bu gösterilerin kökeni hakkında birden fazla hipotez ortaya atılmıştır. Bu hipotezlerden ilki boğa güreşlerinin yaklaşık 2000 yıl önce Roma kolezyumlarında yapıldığıdır. Kolezyumlarda savaştırılan mahkumlar aslanlara karşı başarı elde edemeyince seyircinin tepkisini çekmekten korkan liderler gösterileri daha uzun ve ilgi çekici hale getirmek için İspanya'dan boğalar getirerek mahkumlarla savaştırmışlardır (Vega, 2018). İkinci hipotez, bir İspanyol boğa güreşi türü olan rojeneonun güneyli Endülüs kimliği ile ilişkilendirilmesidir. Tam manası atlı boğa güreşi olan rojeneonun Endülüs çiftlik hayatının bir ürünü olduğu düşünülmüş (Thompson, 2010), hatta kimi yazarlara göre Endülüs boğa güreşinin kültür ocağı (Maudet, 2010) olarak görülmüştür. Ancak İslam dininin hayvanlara kötü muameleyi açıkça yasaklıyor olması bu hipotezi çürütmektedir (Morales Munız ve Moreles Muniz, 1995). Üçüncü hipotez, İspanyol boğa güreşinin Girit kökenli olduğunu savunur. Efsaneye göre Theseus, Minator adlı öküz başlı boğayı öldüren ilk boğa güreşçisidir (Mitchell, 1986). Dördüncü hipotez ise İspanyol boğa güreşlerinin yerel kökene sahip olduğudur. Bu hipotezi destekleyen en önemli bulgular ise Paleolitik'ten itibaren boğalarla dolu olan İber sanatıdır. Boğalar ve avcıların birlikte tasvir edildiği kaya resimleri, boğa motifinin yer aldığı vazolar ve tablolar bu sanatın örnekleridir. İber sosyal yaşantısında da boğa önemli bir yer tutmuş, İber dinlerinde boğaya tapınma ritüelleri belgelenmiştir. Yine boynuzlarında meşale yakılan boğaların savaşta düşman saflarını yarmak için kullanıldıklarına dair bilgiler mevcuttur. Ayinlerde boğanın kurban edilmesi, avlarda boğanın öldürülmesi ve savaşlarda boğaların kullanılması bugünkü İspanyol boğa güreşlerine evrilen sürecin hazırlık aşaması olarak görülmektedir (Morales Munız ve Moreles Muniz, 1995).

İspanya'da boğalarla yapılan ilk halka açık gösterinin 1088 yılında bir düğün töreni sırasında Avila'da yapıldığına dair bilgiler mevcuttur (Sanchez-Riviero, 2021). Bugün

bildiğimiz şekli ile boğa güreşlerinin ortaya çıkışı ise 15. yüzyılda yine İspanya'da olmuştur (Vega, 2018). İlk etapta yerel panayırlarda küçük gösteriler şeklinde düzenlenen etkinlikler 17. yy. boyunca yeni Dünyaya da sıçrayacak şekilde yayılmıştır. Şehirli nüfus tarafından büyük ilgi gören gösteriler 18. yüzyılda yerel panayırlardan büyük arenalara taşınarak ticarileşmiştir (Cohen, 2014). Gün geçtikçe boğa güreşi etkinlikleri İspanya ekonomisinde önemli bir yer edinmiştir. Yapılan çalışmalar, yılda 15 bin ila 17 bin (Casal, 2021) arasında etkinlik düzenlediğini, 2013 yılında bu etkinliklerde 5,5 milyon bilet satıldığını, etkinliklere doğrudan ya da dolaylı olarak 25 milyon seyircinin katıldığını göstermektedir. Boğa güreşi etkinlikleri ve entegre sektörlerin 200.000 istihdam sağladığı, İspanya ekonomisine 1,6 milyar euro kazandırdığı tahmin edilmektedir (Sanchez-Riviero, 2021). Turizm sektörünün sembolü (Sanchez-Riviero, 2021) olan boğa güreşleri İspanya kırsalının da önemli bir kalkınma aracı olarak görülmektedir. Boğa güreşi etkinliklerinin yapıldığı yerel panayırlar kırsal alanın kendini pazarlamasına, ülke genelinde yapılan festivallere boğa temin eden uzmanlaşmış yetiştirme çiftlikleri ise tarım ticaretine önemli katkılar sağlamaktadır (Cohen, 2014).

İspanyol boğa güreşlerinin üzerinde önemle durulan bir diğer boyutu ise hayvan refahı ve hayvan sağlığı açısından eleştirilmesidir. Araştırmalar İspanya'da yılda 60 bin kadar boğanın festivallerde öldürüldüğüne dair bilgiler içermektedir (Casal, 2021). Etkinlik esnasında ya da sonrasında boğanın matador tarafından acımasızca öldürülmesi açıkça hayvan haklarına aykırılık teşkil etmektedir (Şekil 1.1). Bazı yazarlar bu kanlı etkinliğin bir güreş olmadığı görüşünü, güreşin doğası gereği rekabetçi olması (İspanyol tarzı boğa güreşlerinde hiçbir şekilde boğanın kazanma şansının olmaması) gerektiğine vurgu yaparak savunmaktadırlar (Pitt-Rivers, 1993). Hayvan hakları savunucuları da İspanyol tarzı boğa güreşlerine şiddetle karşı çıkmaktadırlar. İspanyol tarzı boğa güreşleri; Şili, Paraguay, Uruguay ve Brezilya gibi ülkelerde (Gade, 2012) hayvanları koruma kanunlarına aykırılık teşkil etmesi ve artan kitlesel tepkiler nedeniyle yasaklanırken, İspanya, Fransa, Ekvador, Meksika, Venezuela gibi ülkelerde (Vega, 2018) halen devam etmektedir.

Şekil 1.1 İspanyol Boğa Güreşlerinden Bir Görünüm

Kaynak: https://www.iha.com.tr/haber-ispanyada-salginin-basindan-bu-yana-ilk-boga-guresi-yapildi-924353/ (Et: 20/12/2022)

İspanyol boğa güreşleri uygulanış açısından Türkiye'de yapılan boğa güreşleri ile benzerlik göstermemektedir. İspanya'da seyirciyi eğlendirmek için düzenlenen etkinlikler esnasında boğalar vahşice öldürülürken Türkiye'de yapılan boğa güreşlerinde boğa sağlığı için her türlü önlem alınmakta, boğalar bir sporcu gibi aylarca yetiştirilmektedir. İki boğa güreşinin benzer yönleri ise yerli ırkların korunmasına sağladığı katkı ve yarattığı olumlu ekonomik yansımalarıdır. Her iki boğa güreşi versiyonu içinde yerli ırkların tercih edilmesi uzmanlaşmış boğa yetiştirme çiftliklerin ortaya çıkmasına ve hayvancılığın değer kazanmasına katkı sağlamıştır. Diğer taraftan festivallere binlerce insanın katılması büyük bir ekonomik canlılık yaratarak yerel, bölgesel ve ulusal kalkınmaya önemli katkılar sağlamaktadır.

1.1.2. Amerikan Rodeosu

Bir Amerikan ekstreme sporu olarak bilinen rodeo İspanyolca toplamak anlamına gelmektedir. Kelime anlamından da çıkarılabileceği gibi rodeo Amerikan kır yaşamının bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Kızılderililerin Amerikan büyük ovalarında vahşi at ve bizonları yakalamak için kullandıkları becerileri (Dyck, 1996) vahşi batının kovboyları da (Fuss, 1999) sürüleri hareket ettirmek, yönlendirmek ya da bir sığırı sürüden ayırmak için kullanmışlardır (Şekil 1.2). Çiftlik hayatının rutinleri, sürüleri göç ettirmek için uzun mesafeler kat eden kovboyların mola yerlerinde eğlenmek için hünerlerini sergiledikleri (Theodori, 1998) küçük gösterilere dönüşmüştür. Rağbet gören bu gösteriler çiftlikler arası rekabete dönüşmüş, gösterilerin sahnelenmesi kaçınılmaz olmuştur. Şampiyonları belirlemek ve toplanan kalabalığı

mutlu etmek adına seyirciye yönelik ilk gösteriler ise 1847 yılında Santa Fe'de sergilenmiştir (Boatright, 1964). Daha sonra 20. yüzyılın ilk çeyreğinde rodeo gelişimini Avrupalılar ve Doğu Amerikalılara sunulan vahşi batı şovları (Arluke ve Bogdan, 2013) ve merkezi bir çatısı olmayan kendi kurallarını uygulayan birbirinden bağımsız yapımlar olarak sürdürmüştür.

Şekil 1.2 Rodeo Yarışmalarından Bir Görünüm

Kaynak: https://pixabay.com/tr/photos/rodeo-kanada-kovboy-bo%C4%9Fa-eylem-5324244/ (Et:18.11.2022)

Rodeonun profesyonelleşmesinin ilk adımı 1929 yılında Amerikan Rodeo Derneğin kurulması ile olmuştur (LeCompte, 1990). Amerikan Rodeo Derneği daha önce bir standarda sahip olmayan rodeo koşulları ve kurallarını yerleşik bir zemine oturtmuştur. Daha sonra rodeo kovboyları, yarışmacıların çıkarlarını korumak için 1936 yılında Kovboy Kaplumbağa Birliğini kurmuştur. Dernek bünyesinde yapılan değişiklikler sonrası 1945'te Rodeo Kovboyları Derneği, 1976'da da Profesyonel Rodeo Kovboyları Birliği adını almıştır (Theodori, 1998). Rodeonun örgütlenmesine Amerikan yetkilileri de 1940'larda rodeoyu beyzbol ve futbolun yanı sıra eğitici sporlar kategorisinde yer alarak destek vermiştir (Saumade, 2011). Rodeonun örgütlenmesi ve eğitim öğretim faaliyetlerine dahil edilmesi gelişim sürecini daha da hızlandırmış, organizasyonlar 4'ü Kanada'da 46'sı ABD'de olmak üzere toplam 50 eyalete yayılmıştır. Amerikan Rodeo Kovboyları Birliği bu eyaletlerde yılda yaklaşık 750-800 rodeo organizasyonunun (Hawkes vd., 2006) düzenlenmesine onay vermekte ve ulaşılan son verilere göre (2022 yılında) 53,273,138 milyon dolar (https://www.prorodeo.com/ Et: 21.11.2022) ödülü sahipleriyle buluşturmaktadır. Bunun yanı sıra rodeo gösterileri Amerika kıtasında

Kanada, Meksika, Brezilya gibi ülkelerde düzenlemekte ve önemli sosyoekonomik katkılar sağlamaktadır.

Rodeonun uygulanış biçimi Türkiye'deki boğa güreşleri ile benzerlik göstermese de ortaya çıkışı, gelişimi ve sağladığı katkılar bakımından ortak yanları bulunmaktadır. Zira her iki etkinlikte köklerini kırsal yaşam geleneğinden almış, benimsenmiş, aşırı ilgi görmüş ve ortaya çıktığı yörenin kalkınmasında temel dinamiklerden biri olmuştur.

1.2. Boğa-Boğa Güreşleri

Boğaların içgüdüsel olarak tür içi rekabet, sürü liderliği ya da çiftleşme önceliği için giriştiği mücadeleler boğa-boğa güreşi olarak nitelendirilmektedir. Hiç şüphesiz belirli bir olgunluğa erişmiş erkek sığırların bir arada bulunduğu her bölgede boğaların birbiri ile boynuz boynuza mücadelesini gözlemlemek mümkündür. Ancak bu gösterilerin festival düzeyinde değer görecek organizasyonlara dönüştüğü ülke sayısı oldukça sınırlıdır. Çalışmanın bu bölümünde dünyada boğa güreşlerinin festival düzeyinde değer gördüğü ülkelere yer verilecektir. Bu ülkelerde boğa güreşlerinin nasıl ortaya çıktığı, nasıl uygulandığı ortaya konulacak ve Türkiye'deki boğa güreşleri ile karşılaştırılması yapılacaktır. Bu noktada dünyada boğa-boğa güreşi yapılan ülkeler uzun süren bir literatür çalışması sonucunda derlenmiştir. Derlemeler akademik çalışmalar ve global ölçekte kabul gören haber sitelerinden yararlanılarak yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda dünya genelinde boğa-boğa güreşi kültürünün yaşatıldığı 15'i aşkın ülke tespit edilmiştir. Bu ülkeler ise coğrafi yakınlıklarına göre gruplandırılarak ana hatları ile anlatılmıştır. Akışta ayrıntıları verilecek olan ülkeler araştırmacının literatür tarama sürecinde tespit edilmiş olup yapılan yeni çalışmalar sonucunda değişiklik gösterebilir.

1.2.1. Güney ve Doğu Asya Boğa Güreşleri

Asya'da; Çin, Japonya, Güney Kore, Vietnam, Tayland, Endonezya, Bangladeş, Laos ve Nepal olmak üzere 9 ülkede boğa güreşleri düzenlenmektedir. Yapılan çalışmalar boğa güreşlerinin bu bölgede 2000 yılı aşkın köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Geleneğin ortaya çıkışı ülkeden ülkeye farklılık gösterse de temelde tarım kültürü ve inanışlardan kaynaklandığı görülmektedir. Boğa güreşleri iyi geçen bir hasattan sonra tanrıya şükranların sunulması ya da bir cenaze töreni ritüeli olarak düzenlenmiştir. Zamanla bu gösteriler ticarileşmiş, yerel yönetimler tarafından kalkınmanın bir unsuru olarak desteklenmiştir. Ciddi ekonomik destek alan organizasyonlar hızlı büyümüş ve uluslararası boyuta taşınmıştır. Ayrıca birçok ülkede boğa güreşleri somut olmayan kültürel miras listesine alınarak korunmuştur. Bu bölgede yapılan boğa güreşleri hakkında ayrıntılı bilgiler akışta verilmiştir.

1.2.1.1. Japonya Boğa Güreşleri

Japonya, boğa güreşi kültürünün yoğun şekilde hissedildiği birkaç ülkenden biridir. Ülkede boğa güreşlerinin 12. yüzyıla indirgenen yaklaşık bin yıllık köklü bir geçmişi vardır (Ishikawa, 2009). Nasıl ortaya çıktığı tam olarak bilinmese de kökeni tarım kültürü ile ilişkilendirilmiştir. Yapılan çalışmalarda boğa güreşlerinin ortaya çıkmasında etkili olan iki bulguya ulaşılmıştır. Bu bulgulardan ilki, yem ve işçilikten tasarruf etmek amacıyla baharda otlaklar yeşerdiğinde dağlara sürülen boğaların sürü liderliği ve hiyerarşi belirlemek için yaptıkları mücadelelere vurgu yaparken (Ishii, 2006), ikincisi ise pirinç tavaları ekildikten sonra birbiri ile mücadeleye girişen boğaların güç gösterilerine vurgu yapmıştır (Kogiso, 2022; Klien, 2011).

Geleneksel kırsal yaşamın bir ürünü (Ishikawa, 2009), olarak ortaya çıkan boğa güreşleri uzun yıllar kısal nüfus tarafından ilgiyle izlenmiş, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren festival düzeyinde organizasyonlara dönüşmeye başlamıştır. Festivaller önemli bir turizm çekiciliği olarak değer görmüş, ticarileşmiş ve seyircilerin biletle alındığı modern arenalara taşınmıştır (Klien, 2013). Ülkede yoğun bir şekilde nisan-kasım ayları boyunca düzenlenen festivaller tur şirketleri tarafından kitle turizmi bağlamında turistlere deneyim ettirilmektedir (Kogiso, 2022).

Japonya'da boğa güreşi kültürü oldukça değer görmektedir. Japonya'da boğa güreşleri somut olmayan kültürel miras olarak kabul edilmektedir. Boğa güreşlerinin yoğun yapıldığı şehirler ise boğa güreşi şehri olarak ilan edilmektedir (Kogiso, 2022). Boğa yetiştiricileri toplumda itibar görmekte boğa güreşleri ise sahiplenilmektedir. Boğa yetiştiricilerini teşvik etmek ve gururlandırmak için hem kazanan boğaya hem kaybeden boğaya ödül verilmekte, ödülün büyük kısmı bir şefkat gösterisi olarak kaybeden boğaya ayrılmaktadır. Kazanan boğaya ise geleneksel motifler işlenmiş özel bir önlük giydirilmektedir (Şekil 1.3).

Şekil 1.3 Japonya Boğa Güreşlerinde Kazanan Boğayı Süsleme Geleneğinden Bir Görünüm

Kaynak: https://experiences.travel.rakuten.com/experiences/22180 (Et:21/08/2024)

1.2.1.2. Çin Boğa Güreşleri

Çin, Doğu Asya'nın en önem önemli boğa güreşi merkezlerden biri belki de en önemlisidir. Ülkede boğa güreşlerinin geçmişi net olarak tarihlendirilemese de Han hanedanlığından (MÖ 206-MS 220) itibaren çizimlerde ve oymalarda güreşen bağların tasvir edildiğine dair bulgulara ulaşılmıştır. Binlerce yıl öncesine tarihlendirilen geleneğin, bereketli geçen hasat sonrasında yapılan şükran ritüellerinin bir parçası olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir (Sterckx, 2012). Ayrıca boğa (bufalo) güreşlerinin ortaya çıkışında inanış ve efsanelere de yer verilmiştir. Bufalolar, cinselliğin ve üretkenliğin sembolü olarak görülmüş, atalarının da soyundan geldiklerine inandıkları Chyou'ya (Tanrı) adanan güçlü bir bufalo kurbanın yüzlerce çocuk ve torun olarak geri döneceğine inanılmıştır (Li ve Liu, 2018).

Geleneksel Çin kırsal yaşamının yerel eğlence etkinliği olarak oraya çıkan boğa güreşleri Japonya örneğine benzer bir modernleşme süreci geçirmiştir. Köy tarlalarında başlayan serüven hükümet tarafından etnik kimliğin bir parçası olarak görülmüş, yerel yönetimler tarafından finanse edilerek modern stadyumlara taşınmıştır. Güreş organizasyonları biletli hale getirilmiş, sponsor ve reklam anlaşmaları alınmıştır (Chio, 2018). Böylece büyük bir ekonomik sektöre dönüşen boğa güreşi festivallerinde daha önce ödül olarak verilen beyaz

eşyaların yerini yüzbinlerce yuana varan ciddi meblağlar almıştır (https://www.sixthtone.com/news/1006372 Et. 25.08.2024).

Boğa sahipleri (Manda sahipleri: Çin'de boğalar değil mandalar güreştirilmektedir) için ödül almak sadece ekonomik değil sosyal ve kültürel açıdan da ciddi bir prestij olarak görülmektedir (Şekil 1.4). İyi bir güreş boğasına sahip olmak boğa yetiştiricileri ve boğa güreşi izleyicileri arasında önemli bir statü sahibi olmaya da imkân sağlamaktadır.

Şekil 1.4 Çin'de Yaşatılan Manda Güreşlerinden Bir Görünüm

Kaynak: https://www.sixthtone.com/news/ 1006372 (Et. 25.08.2024)

1.2.1.3. Güney Kore Boğa Güreşleri

Doğu Asya'nın önemli boğa güreşi kültür merkezlerinden birini de Güney Kore oluşturmaktadır. Ülkede boğa güreşi kültürünün tam olarak ne zaman ve nasıl başladığına dair bir kayıt yoktur. Ancak yapılan literatür taramasında bu geleneğin köklerinin günümüzden yaklaşık 2000 yıl öncesine, Üç krallık dönemine (MÖ 57- MS 668) kadar uzandığına dair bulgulara ulaşılmıştır (https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2024/08/113_345728.html Erişim Tarihi 20/08/2024).

Kore'de boğa güreşlerinin tanrılara insan kurban etme ritüellerinden doğduğu düşünülmektedir. İyi geçen bir hasat sezonundan sonra köylüler şükranlarını bildirmek ve bir sonraki sezonunda bereketli geçmesini garanti etmek için tanrılara adak adamıştır. Bu adak önceleri bekar erkek ya da kızlardan oluşmuş, zamanla bu ritüeller de boğa insanın yerini

almıştır. Hasat sezonundan sonra boğalar güreştirilmiş, kazanan boğa tanrılara kurban edilmiştir (Le Chi, 2004).

Kırsal yaşam ve tarım kültürü Kore'de de boğa güreşi festivallerinin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Zamanla boğa güreşleri kırsal nüfusun en önemli eğlencesi haline gelmiş, 1998 yılında Kore'nin en iyi 10 yerel kültür ve turizm festivalinden biri olarak listelenmiştir. Potansiyeli fark edilen boğa güreşleri, Spor ve Turizm Bakanlığı tarafından yerel turizmi canlandırmak için teşvik edilmiştir (Kim ve Kim, 2015). Boğa güreşi eşleşmelerine yasal bahisler açılmış (Şekil 1.5), çok ciddi gelirler elde edilmiştir (Le Chi, 2004). Daha sonra bu festivaller 2003 yılında Kore-Japonya ortak girişimi ile uluslararası boyuta taşınmıştır (Kim ve Kim, 2015).

Şekil 1.5 Güney Kore Boğa Güreşlerinde Yasal Bahis Sahnesinden Bir Görünüm

Kaynak:https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2024/08/113_345728.html (Et: 20/08/2024).

1.2.1.4. Vietnam Boğa Güreşleri

Vietnam Güneydoğu Asya'da boğa (bufalo) güreşi kültürünü yaşatan birkaç ülkeden biridir. Ülkede boğa (bufalo) güreşi kültürünün kökleri antik çağlara kadar uzanmaktadır. Antik çağlardan günümüze kadar süregelen geleneğin günümüzde hala aslına uygun olarak yaşatıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Denizin sakin ve huzurlu olması, yolculukların güvenli geçmesi ve hasadın bereketli olması için tanrılara kurban adama ritüellerinden doğan

gelenek bugün hala aynı amaçla yaşatılmaktadır. Ülkede bufalo güreşi kültürünün yaşatıldığı tek merkez ise Do Son olarak bilinmektedir (Le Chi, 2004).

Do Son' da bufalo güreşleri her yıl dokuz ağustosta yılda bir kez olacak şekilde düzenlenmektedir. Bu mevsim dalgaların en kabarık olduğu döneme denk gelmektedir. Denizin sakinleşmesi için su tanrısının sevdiğini düşündükleri bufalo güreşlerini düzenlerler (Vu, 2023). Güreşler sonunda kazan bufalo su tanrısına kurban edilir ve etinden yemekler yapılarak tüm topluluğa ikram edilir (Le Chi, 2004). Tüm komün (yöre halkı) huzur ve saadet bulacaklarını düşünerek çeşit çeşit yapılan bu yemekleri tüketir (https://www.cordonbleu.edu/news/the-buffalo-fighting-feast/en Et: 22/08/2024).

Bufalo güreşi geleneği yerel yönetimlerin desteği ile sürdürülmektedir. Kırsal yaşam tarzı, kır kültürünün deneyim edilmesi ve kırsalın kalkınması için önemli görülmektedir. Bufalo güreşleri bu nedenle koruma altına alınmış, 2013 yılında somut olmayan kültürel miras listesine eklenmiştir. Ancak gerek yılda bir kez düzenlemesi ve istenilen düzeyde ticarileşmemesi gerekse hayvan hakları savunucularının tepkileri bufalo güreştirme geleneğinin geleceğini belirsizleştirmektedir (https://www.cordonbleu.edu/news/the-buffalo-fighting-feast/en Et: 22/08/2024).

1.2.1.5. Tayland Boğa Güreşleri

Tayland, tarımsal faaliyetlerin köklü bir geçmişe sahip olduğu, nüfusun büyük oranda tarım sektörüne bağımlı olduğu ülkelerden biridir. İnsanların tarımla olan güçlü bağları geleneklerine de yansımıştır. Ülkede pirinç ekim dönemi yaklaşık 750 yıldır kraliyet çift sürme töreni adı altında kutlanmaktadır (Chiteyi, 2023). Boğa güreşlerinin de bu kutlamalarda yerli sığırların güreştirildiği küçük gösteriler şeklinde ortaya çıktığı düşünülmektedir (Vitone ve Boonkaew, 2014; López vd, 2022). Zamanla stadyumlara taşınan gelenek günümüzde Güney Tayland'da yoğun bir şekilde yaşatılmaktadır (Şekil 1.6).

Boğa güreşi organizasyonları ayda birkaç kez olacak şekilde hafta sonları planlamaktadır. Yerli ve yabancı turistlerin yoğun ilgi gösterdiği organizasyonlar 28'i yasal olmak üzere bölgede inşa edilen 60'a yakın arenada düzenlemektedir (Kamyingkird vd., 2020). Arenalara giriş ücretlidir ve güreşlere bahis oynaması yasaldır (Reynolds, 2011). Bilet ve bahis gelirleri çok ciddi meblağlara ulaşmaktadır. İyi bir boğa yetiştiricisi bu gelirden büyük paylar almaktadır. Bu nedenle boğa yetiştiriciliği geniş kitlelere hitap eden önemli bir sektör haline gelmiştir. Hem bu kitleye hitap etmek isteyen politikacılara kolaylık sağlarken hem de kırsal nüfus için önemli bir geçim kaynağı olmuştur (Vitone ve Boonkaew, 2014).

Şekil 1.6 Tayland Boğa Güreşlerinden Bir Görünüm

Kaynak: https://www.pictorem.com/764630/Thai%20Bull%20Fighting.html (Et: 23/08/2024)

1.2.1.6. Endonezya Boğa Güreşleri

Endonezya boğa (bufalo) güreşleri yerel halk tarafından bir ritüel olarak yapılmaktadır. Ritüel ölen kişinin ruhunun bufalonun ruhu ile diğer aleme taşındığı inanışına dayanmaktadır (Laitupa ve Yasser, 2022). Bu nedenle boğa (bufalo) güreşleri yerel dilde Rombo Solok olarak ifade edilen cenaze törenlerinde düzenlemektedir. Güreştirilecek olan bufalo sayısı ölen kişinin kast ve zenginlik düzeyine göre değişiklik gösterir. Düşük kast düzeyine sahip birinin cenaze töreninde kurban edilecek bufalo sayısı genellikle üç çift kadar olurken, yüksek kasta sahip birinin cenaze töreninde bu sayı 50 çift bufalo kadar olabilmektedir (https://www.familyearthtrek.com/2018/04/14/the-funny-water-buffalo-fight-in-sulawesi-indonesia/ (Et: 23/08/2024). Bufalolar cenaze toprağa verilmeden önce güreştirilir ve güreşten sonra kurban edilerek eti katılımcılara ikram edilir, boynuzları ise ev ya da ahırların ön cephesini süslemek için kullanılır (Gholib vd., 2020; Mangilep, 2016; Campbell, 2014).

Endonezya bufalo güreşleri ortaya çıkış ve uygulanış biçimiyle diğer ülkelerden farklılık göstermektedir. Bu ülkede bufalo güreşleri cenaze törenlerinin bir parçası olarak düzenlediği için bir festival değil ritüeldir. Bu nedenle bufalo güreşleri bu ülkede ticarileşmemiş, cenaze törenlerini merak edip katılan az sayıda turist dışında yerel sınırları aşamamıştır.

1.2.1.7. Bangladeş Boğa Güreşleri

Bangladeş'te boğa güreşleri, yerel dilde 'Sharer Lorai''olarak bilinen geleneksel kırsal festivallerden biridir (Rahman vd., 2018). Genellikle hasat sonrası sonbahar ve kış aylarında organize edilir. Festival, izleyicilerin geleneksel çalgılarla güreş alanına yürüyüş seremonisi ile başlar. Boğa sahipleri thola denen güreş alanında seyirci önüne çıkardıkları boğalarının üzerine iyi şans için pirinç serper. Festivalde 100'e yakın boğa boyutlarına göre oluşturulmuş kategorilerde güreştirilir. Güreşlerde derece kazanan boğaların sahiplerine ödül olarak sırasıyla televizyon ve keçi verilir. Ayrıca derece kazanan boğanın fiyatı birkaç kat artar ve sahibi için gelir kapısı oluşturur (https://bangladeshibeing.blogspot.com/2016/02/bull-fight-festival-in-bangladesh.html, https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/traditional-bull-fighting-in-bangladesh-locally-called-news-photo/486752545 Et.21/10/2024).

1.2.1.8. Laos Boğa Güreşleri

Laos boğa güreşleri ile ilgili çalışmaların kısıtlı olması bu konu hakkında kapsamlı bilgi edinmemizi güçleştirmiştir. Yapılan literatür çalışmasında boğa güreşlerinin Laos'a özgü bir etkinlik olmadığı, Çin'den bu ülkeye göç eden Hmong halkının geleneklerini yaşatma girişimlerinin sonucu olduğunu göstermektedir. Hmong halkı geleneklerine oldukça bağlıdır ve yeni yıl kutlamaları onların kültürlerinde çok önemli bir yere sahiptir. Yeni yıl kutlamaları kapsamında geleneksel kostümler giyilir, oyunlar oynanır ve yemek ziyafetleri verilir. Boğa güreşleri de bu kutlamaların bir parçası olarak düzenlenir (Phrasisombath vd., 2024; Baczuk, 2022; Lee, 2008).

1.2.1.9. Nepal Boğa Güreşleri

Nepal'de boğa güreşlerinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Kökleri M.Ö. 1887 yılına kadar uzanan geleneğin ortaya çıkışı hakkında iki yaygın görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki: Boğa güreşlerinin Bajhang Prensi Jay Prithivi Bahadur Singh'in dayısının evini ziyareti sırasında eğlence amacıyla başlatıldığıdır. Bir diğer görüş ise Nepal'in M.Ö. 1887'de Tibet'e karşı kazandığı zaferle ilişkilendirilmekte olup, zaferi kutlamak için Betrawati'de 10 çift, Taruka'da 20 çift boğanın güreştirilmesi ile ortaya çıktığıdır. O zamandan beri Taruka ve Betrawati sakinleri bu geleneği sürdürmüşlerdir. Günümüzde her yıl binlerce seyirci, Hindu takvimine göre kışın bitişini müjdeleyen Makar Sankranti gününde boğa güreşi festivalini izlemek için Nepal'in Himalaya eteklerine akın etmektedir (Chiteyi, 2023; Giri, 2016).

Nepal'de boğa güreşleri, genellikle yerli turistlerin ilgisini çeken bir tür eğlence amaçlı kültür festivalidir. Bu festival sadece yöreye gelir sağlamakla kalmayıp aynı zamanda katılımcıların sosyalleşmesine de yardımcı olmaktadır. Birçok yerli turist, eğlence yoluyla

sosyal uyum, dayanışma ve entegrasyon sağladığı için boğa güreşi kültürünü deneyim ederek önemli kazanımlar elde eder (Chiteyi, 2023).

Boğa güreşleri, Nepal gibi sosyokültürel, dini, ekolojik, dilsel, kast ve etnik çeşitliliğe sahip bir ülkede çatışma çözme mekanizması olarak da işlemektedir. Boğa güreşi basit bir festival değil, boğa yetiştiricileri, organizatöreler ve seyircilerin sosyokültürel, politik, dini, ailevi, duygusal mesajlarının eğlence yoluyla aktarıldığı karmaşık bir bütündür (Chiteyi, 2023).

1.2.2. Balkanlar Boğa Güreşleri

Avrupa'da boğa güreşleri denilince insanların boğalarla karşı mücadele ettiği ve sonunda boğaların vahşice öldürüldüğü, kanlı versiyon akla gelmektedir. Kanlı versiyonu kadar popüler olmasa da boğaların birbiriyle güreştirildiği kansız boğa güreşi Avrupa boğa güreşi kültürünün bir parçasını oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar kansız boğa güreşi kültürünün Hırvatistan ve Bosna Hersek ile temsil edilen Balkanlarda yoğun bir şekilde yaşatıldığını ortaya çıkarmıştır. Ancak literatürün kısıtlı olması bu geleneğin ortaya çıkışındaki bazı soru işaretlerini (Geleneğin ortaya çıkışında Osmanlı kültür medeniyetinin etkisinin olup olmadığı, birbirinden bağımsız mı yoksa komşu iki ülke arasında bir kültürel etkileşimin sonucu olarak mı ortaya çıktığı) gidermede şimdilik yetersiz kalmaktadır.

1.2.2.1. Bosna Hersek Boğa Güreşleri

Bosna Hersek, Avrupa'da boğaların insanlarla değil birbiriyle güreştirildiği festivallerin düzenlendiği iki merkezden biridir. Bu ülkede boğa güreşlerin geçmişi kesin olarak tarihlendirilemese de en az 300 yıllık köklü bir kültürün ürünü olduğu bilinmektedir (Ališah vd., 2018). Özellikle Bosna-Hersek ve Avusturya-Macaristan savaşları esnasında karşılıklı boğa güreştirilmesi bu kültüre yeni bir misyon kazandırmıştır. O dönemden sonra boğa güreşleri her yıl ağustos ayının ilk haftasında direnişin sembolü olarak kutlanmaktadır (https://telegrafi.com/en/what-is-the-bosnian-bullfight/ Et. 24/10/2024).

Günümüzde Bosna'da birçok yerde boğa güreşi festivalleri ulusal spor yarışmaları olarak düzenlenmektedir (Ališah vd., 2018). Bu festivallerin en köklüsü Gremec boğa güreşleridir. Her yıl Bosna'nın ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinden binlerce seyirci festivali izlemek için Gremec'e akın etmektedir. Festival; müzik ve dans eşliğinde bir şenlik havasında kutlanmaktadır (Vucanović, 1961). Festivale katılan binlerce kişi bura da sosyalleşmenin, eğlenmenin ve ticari ağlar kurmanın tadını çıkarmaktadır (Hadrovic, 2022).

1.2.2.2. Hırvatistan Boğa Güreşleri

Hırvatistan, Avrupa'da boğa-boğa güreşlerinin organize edildiği ikinci merkezdir. Boğa güreşlerinin bu ülkede nasıl ortaya çıktığına dair kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak boğa güreşlerinin her yıl kırsal kasabalarda (Posusje, Dicmo, Ogorje, Radosic, Sestanovac, Kladnjice ve Podbila) ülke olimpiyatları kapsamı altında düzenlenmesi, kır kültürünün tezahürü olarak oraya çıktığı görüşünü desteklemektedir. Ülke olimpiyatları, turizmi canlandırmak ve kentsel yaşam nedeniyle unutulan çok sayıda kırsal oyunun (Taş atma, kol güreşi, ip çekme, eşek yarışı, denge aletinde dövüş, çuvalda koşma, yerden uzun atlama, piston çekme, kütük kesme) sergilenmesini içermektedir (https://www.booking-dalmatia.com/en/curiosities/country-olympics-pastoral-game-bullfight-croatia Et:10/11/2024). Bu kapsamda boğa güreşi festivalleri beraberinde birçok etkinlikle birlikte turizmi canlandırarak kırsalı kalkındırmak amacıyla organize edilmektedir (Peterlin vd., 2017; Popovic ve Relja, 2015).

1.2.3. Arap Yarımadası Boğa Güreşleri

Arap yarımadasında Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman boğa güreşleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu ülkelerde boğa güreşlerinin ortaya çıkışı çiftçilerin boğalarını kendi arasında güreştirdiği şenliklerden doğmuştur. Günümüzde daha kapsamlı bir şekilde organize edilen bu şenlikler çevre köy ve kasabalardan gelen geniş kitleler tarafından ilgiyle izlenmektedir. Bu iki ülkeye ek olarak Katar ve Sudi Arabistan'ın kırsal kesimlerinde de boğaların güreştirildiğine dair bazı görsellere ulaşılmış ancak konuya ışık tutacak bilimsel yazın yetersizliği dolayısı ile çalışmaya dahil edilmemiştir.

1.2.3.1. Umman Boğa Güreşleri

Umman Arap yarımadasında boğa güreşi organize edildiği bilinen iki merkezden biridir. Ülkede boğa güreşlerinin ortaya çıkışı İspanyol ya da Portekizlilere atfedilse de Umman'da düzenlenen kansız boğa güreşlerinin İspanyol ve Portekiz versiyonları ile hiçbir benzerliği bulunmamaktadır (Baporikar, 2012).

Umman'da Boğa güreşleri Batinah sahil şeridi boyunca birkaç yerde düzenlenmektedir. Bu yerler arasında en ünlüsü Barka'dır. Buraya birçok bölgeden güreştirilmek üzere boğa getirilir. Boğa güreşi organizasyonları ise genellikle tatil veya kutlama günlerinde ya sabahın erken saatlerinde ya da öğleden sonra geç saatlerde, havanın daha serin olduğu zamanlarda düzenlenir. Havanın sıcak olduğu yaz aylarında ve ramazan ayında boğa güreşleri düzenlenmez (https://www.askexplorer.com/oman/residents/see-do/spectator-sports/bullfighting Et: 11/11/2024).

1.2.3.2. BAE Boğa Güreşleri

BAE'de boğa güreşleri çiftçilerin boş zaman eğlencesi olarak düzenlediği çok eski bir gelenektir. Ülkede boğa güreşleri resmi bir spor değeri görmese de hükümet tarafından herhangi bir engellemede söz konusu değildir. Boğa güreşleri herhangi bir destek olmadan boğa sahipleri tarafından organize edilir. Boğa sahipleri için asıl motivasyonu güreşlerden gelir elde etmek değil, kazanmanın verdiği gurur ve hazzı yaşamak oluşturur (Saif, 1992).

BAE'de Dubai'ye arabayla yaklaşık bir saat uzaklıkta yer alan Doğu Emirliği Fujairah boğa güreşleri ile ünlüdür (Şekil 1.7). Burada boğa güreşi etkinlikleri ramazan ayı ve yaz ayları dışında her cuma öğleden sonra düzenlenir (https://oddviser.com/emirates/fujairah/see-bullfights Et. 12/11/2024). Bu etkinlik çevre köy ve kasabalardan binlerce katılımcıya ev sahipliği yapar. Katılımcılar bir yandan heyecanla boğa güreşlerini takip ederken diğer yandan da yerel mutfağı deneyimleme fırsatı bulur.

Şekil 1.7 BAE'den Bir Boğa Güreşi Manzarası

Kaynak: https://oddviser.com/emirates/fujairah/arena-for-bullfights (Et. 12/11/2024).

1.2.4. Doğu Afrika Boğa Güreşleri

Afrika kıtasında İspanyol ve Portekizlilerin sömürgelerine taşıdığı kanlı boğa güreşlerinin dışında çalışmanın konusunu oluşturan, boğaların birbiri ile mücadele ettiği kansız boğa güreşleri de düzenlenmektedir. Kıta nüfusunun geçimini büyük oranda tarım ve hayvancılık gibi primer faaliyetlerden sağlaması dolayısı ile kansız boğa güreşlerinin ortaya

çıkması sürpriz olmamıştır. Zira geleneksel büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde hayvanların meraya salınması içgüdüsel olarak çiftleşeme önceliği ve sürü liderliği için boynuz boynuza bir rekabeti de zaruri kılmaktadır. Hiç şüphesiz bu rekabet geleneksel büyükbaş hayvancılık yapılan her coğrafya da doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak her yerde bu olay aynı ilgiyi görmüş değildir. Yapılan araştırmalar doğrultusunda büyük oranda geleneksel büyük baş hayvancılık yapılan Afrika kıtasında sadece iki ülkede (Kenya ve Uganda) boğa güreşleri düzenlendiği tespit edilmiştir. Bu konudaki bilgiler yeni saha çalışmaları neticesinde değişiklik gösterebilir.

1.2.4.1. Kenya Boğa Güreşleri

Kenya'da boğa güreşleri Prehistorik dönemleri işaret eden köklü bir geçmişe sahiptir. Bu köklü geleneğin ortaya çıkışında kırsal yaşam ve inanışlar etkili olmuştur. Yerel halkın geçimini büyük oranda hayvancılıktan sağlaması ve hayvancılığında sürülerin otlaklara yayıldığı geleneksel yöntemlerle yapılması boğa güreşlerini kaçınılmaz hale getirmiştir. Zira boğaların içgüdüsel olarak alan belirleme, sürü liderliği ve çiftleşme önceliği için güreşmesi oldukça olağan bir durumdur. Diğer taraftan halk arasındaki cenaze töreninden sonra mezarın üstünde boğa güreştirilmesinin ölen kişinin ruhunu onurlandırılacağı inanışı da güreşlerin sürdürülmesinde önemli bir etken olmuştur (Kibigo vd., 2019). Günümüzde hayvancılıkla sıkı bağlarını koruyan, iki küçük Luhya kabilesi olan Idakho ve Isukha halkı (Abakakamega klanları) bu geleneği her geçen gün daha da artan ilgiyle yaşatmaktadır (Şekil 1.8). Güreşler cumartesi günleri ve tatil günlerinde Kakamega'daki Malinya sahasında periyodik olarak düzenlenmektedir (Chiteyi vd., 2023).

Şekil 1.8 Kenya Yerlilerinin Boğa Güreşi Eğlencelerinden Bir Görünüm

Kaynak: https://apnews.com/article/kenya-bullfighting-tourism ff126052a87f1b7e5abd4e97db59a8c1 (Et. 13/11/2024).

1.2.4.2. Uganda Boğa Güreşleri

Uganda'da boğa güreşleri ülkenin doğusunda dağlık arazide yer olan Bududa Bölgesi'nde yapılmaktadır. Elgon Dağı'nın yamaçlarına kurulan bu bölgede yerel halk geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamakta, boğa güreşleri ise çiftçilerin tek eğlencesini oluşturmaktadır. Her cumartesi öğleden sonra düzenlenen bu eğlence köklerini kırsal yaşam kültüründen almıştır. 1950'li yılların başlarında bölge sakinlerinin hayvanlarını, halk arasında "Isukura" olarak bilinen Namasho nehrindeki tuzlu sudan içmeye götürmesiyle başlayan boğa güreşleri günümüzde büyük ilgi ile sürdürülmektedir (Şekil 1.9). Ancak yerel halkın taleplerine rağmen boğa güreşi etkinliklerinin potansiyeli yetkililer tarafından bölgeye gelir sağlayacak şekilde değerlendirilmemiştir (Chiteyi, 2023).

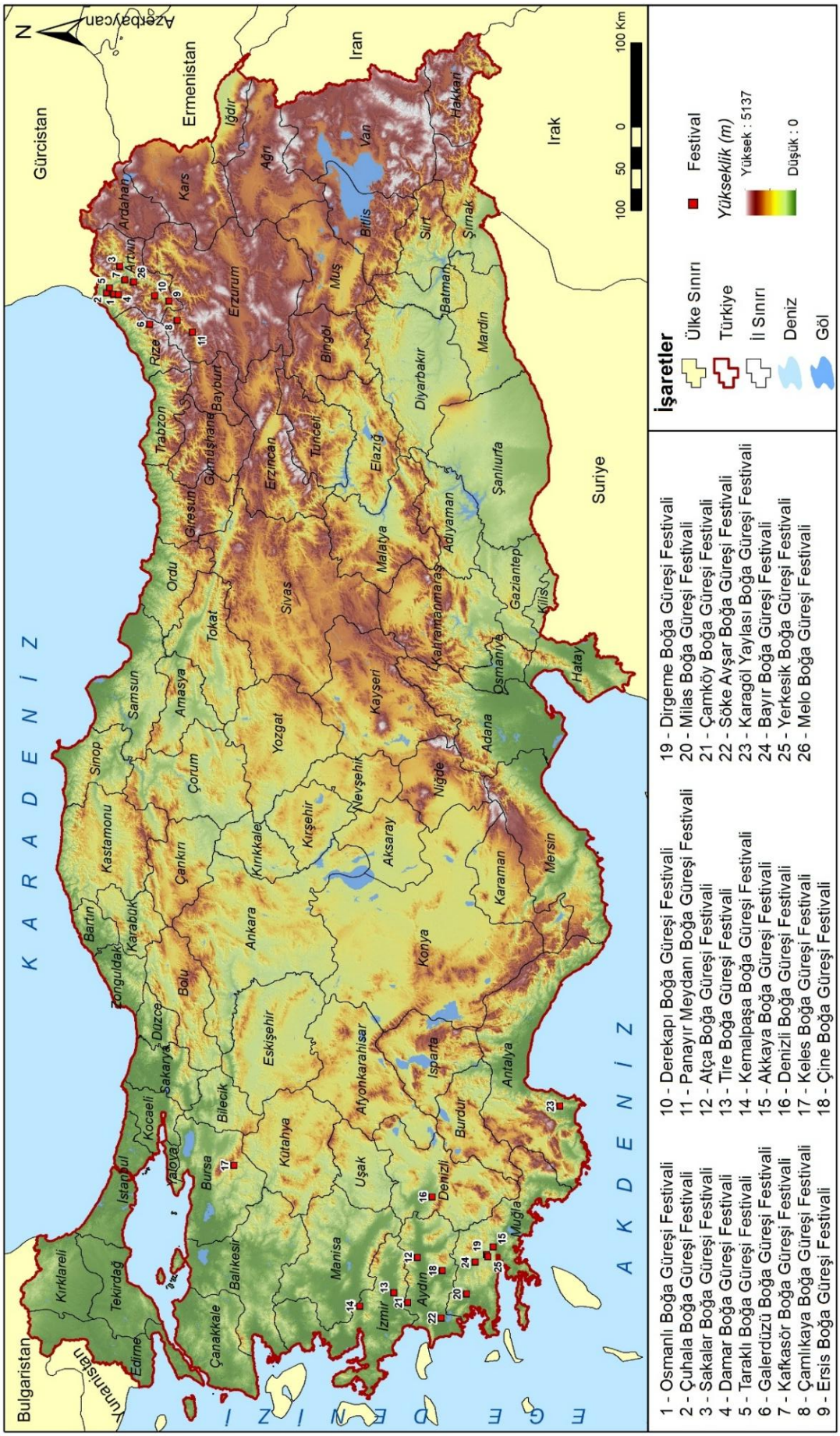

Şekil 1.9 Namasho Boğa Güreşlerinden Bir Görünüm

Kaynak: https://www.independent.co.ug/bududa-residents-want-namasho-bull-fighting-grounds-developed-into-tourism-site/ (Et: 14/11/2024)

1.2.5. Türkiye'de Boğa Güreşleri

Türkiye'de boğa güreşleri hayvancılığa dayalı kırsal yaşamın ortaya çıkardığı, eski bir gelenektir. Boğaların birbiri ile mücadelesini konu alan, asırlardır nesilden nesile aktarıla gelen bu gelenek günümüzde en popüler dönemini yaşamaktadır. Kırsal yaşamı yansıtan ve sınırlı etkiye sahip küçük gösteriler şeklinde ortaya çıkan boğa güreşleri günümüzde bir gün ile bir hafta sürebilen ulusal ölçekte etkiye sahip devasa festivallere dönüşmüşlerdir. Akışta ayrı ayrı başlıklar altında detayına girilecek olan boğa güreşi festivallerinin her geçen yıl sayıları arttığı gibi farklı il ve bölgelere de yayılışı sürmektedir. Günümüzde aktif olarak 5 bölge (Karadeniz, Ege, Doğu Anadolu, Akdeniz, Marmara) dokuz ilde (Artvin, Rize, Erzurum, Muğla, Aydın, Denizli, Antalya, Bursa) yılda 60'ı aşkın festival düzenlenmektedir (Ek 7; Şekil 1.10).

Şekil 1.10 Türkiye'deki Başlıca Boğa Güreşi Festivallerinin Genel Dağılışı

1.2.5.1. Türkiye'de Boğa Güreşi Festivallerinin Ortaya Çıkışına Dair Bulgular

Türkiye'de boğa güreşi festivallerinin ortaya çıkışı temelde kırsal ekonomik faaliyetlere dayansa da ayrıntıda bir takım bölgesel farklılıklar arz etmektedir. Saha çalışmasında yapılan gözlem ve görüşmelerden boğa güreşlerinin ortaya çıkmasında Ege kültür bölgesinde büyük baş hayvanların tarımsal faaliyetlerde kullanılmasının, Doğu Karadeniz kültür bölgesinde ise morfolojik yapı ve yöreye özgü yaylacılık faaliyetlerinin etkisi hissedilmektedir. Ayrıca yerli ırkların güreşe olan yatkınlığı ve seyir zevki yüksek müsabakalar çıkarmasının festivallerin tutkuyla yaşatılmasına katkı sağladığı düşünülmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler akışta alt başlıklar altında verilecektir.

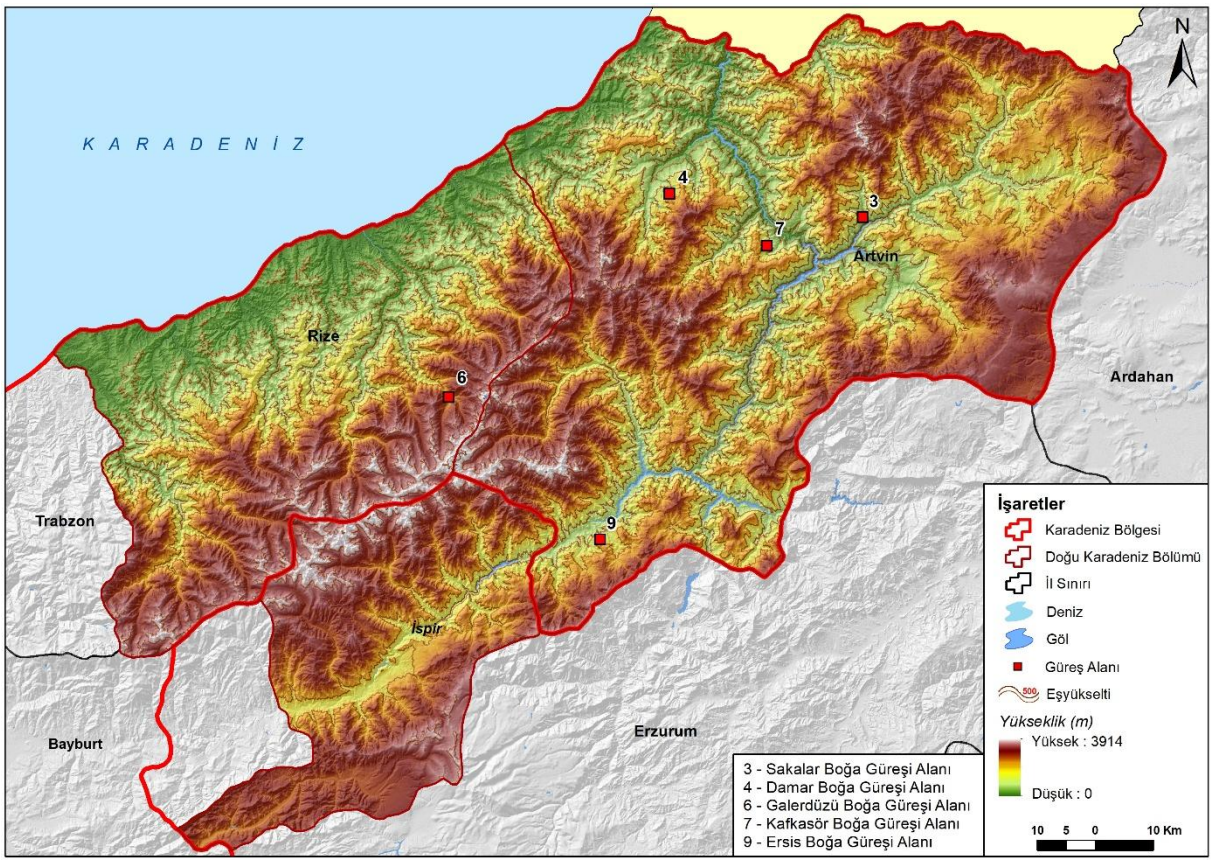
1.2.5.1.1. Yaylacılık Kültürü ve Morfolojik Yapı Etkisi

Çalışmanın konusunu oluşturan Artvin ilinde düzenlenen boğa güreşi festivalleri kırsal yaşamın ürünüdür. Engebeli ve arızalı yapıya sahip olan Artvin ili coğrafyasında nüfusun temel geçim kaynaklarını primer ekonomik faaliyetler, bu faaliyetler içeresinde de ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır (Zaman vd., 2012). Yörede yapılan hayvancılık faaliyetlerinde geleneksel yöntemler ağır basmakta kışları ahırda beslenen sığırlar yazları yaylaya çıkarılmaktadır (Ceylan, 1995). Yörede alt zonlar yoğun bitki örtüsü ile kaplı olduğundan otlakları barındıran yaylalar 2000 metreyi aşan üst zonlarda yoğunluk kazanmaktadır (Kaymaz, 2018). Yöre sakinlerinin yaylaya göçü değişiklik gösterse de üst zonlardaki karların erimeye, otlakların canlanmaya başladığı ilkbahar mevsimi ile başlamakta ve yayla sezonu ekim-kasım gibi son bulmaktadır (Yücel, 1995; Zaman, 2007).

Köy yerleşim alanı dışındaki otlaklardan yararlanmak için yöre sakinlerinin her yıl düzenli olarak yaptığı mevsimlik ritmik hareketler festivallere dönüşen sürecin kıvılcımlarını oluşturmuştur (Yücel, 1995; Şahin, 2000). Kış mevsimi boyunca farklı farklı ahırlarda beslenen sığırlar ilkbahar mevsimi ile yaylaya götürülmek üzere bir araya getirilir. Farklı ahırlarda beslenen sığırlar bir araya getirildiğinde içgüdüsel olarak sürü lideri seçmek için güreşe tutuşurlar. Güreş, sığırlardan biri yenilgiyi kabul edinceye kadar şiddetli bir şekilde devam eder (Mercan vd., 2020; Düşmezkalender vd., 2019). Tüm gücüyle güreşe odaklanan boğalar (erkek sığır) zaman zaman yüksek eğimli yayla arazilerde bulunan uçurumlardan yuvarlanarak telef olmaktadırlar (Kılıçarslan ve Kocabulut, 2017; Düşmezkalender vd., 2019). Yöre sakinleri bu zaiyatı önlemek için çözümü boğaları yaylaya yakın düzlüklerde kontrollü olarak güreştirmekte bulmuşlardır (Kılıçarslan ve Kocabulut, 2017). Rekabet edebilecek boğalar bu düzlüklerde güreştirilmiş kazanan belirlendikten sonra yaylaya çıkarılmışlardır (Düşmezkalender vd., 2019). Böylece yayla sezonu boyunca aynı yatağı (yaylanın bir bölümü) paylaşacak olan sürüler

arasında yeni bir mücadeleyi önleyecek olan hiyerarşi gelişmiş olur. Aksi takdirde yöreye özgü çobansız sürüler şeklinde yayılan erkek sığırlar (iki yaşından küçük erkek sığırlar çoban kontrolünde her gün yayılıp toplanır. İki yaşından büyük erkek sığırlar suyu ve otlağı uygun olan bir yatağa bırakılır ve birkaç günde bir yataklar kontrole gidilir) güreşe tutulduğunda müdahale edilmesi gereken bir acil durum gerekse dahi bu durum çobanın ya da sığır sahibinin yatağı bir sonraki ziyaretine kadar fak edilmeyebilir.

Doğu Karadeniz bölümünde festivallerin ortaya çıkışında coğrafi yapı ve çobansız sürüler şeklinde yapılan yöreye özgü yaylacılık kültürü etkili olmuştur. Hiç şüphesiz bu çıkarımımıza en güçlü kanıtları geleneksel festival alanlarının yayla ya da yaylaya yakın düzlüklerde yer alması (Şekil 1.11) ve festivallerin ticarileşip daha geniş bir sezona yayılmasına rağmen hala bu bölümde yapılan festivallerin büyük çoğunluğunun yaylaya çıkış öncesi olan mayıs ayında organize edilmesidir (Ek 7).

Şekil 1.11 Doğu Karadeniz Kültür Bölgesinde Geleneksel Festival Alanları

1.2.5.1.2. Genetik Yatkınlık Etkisi

Hayvanların birbiri ile olan mücadelesi doğa kanunu denilebilecek düzeyde oldukça olağan bir durumdur. Aynı habitatı paylaşan hayvanların zaman zaman; sürü liderliği, beslenme, avlanma, çiftleşme, yaşam alanı kazanma ya da koruma gibi içgüdülerle tür içi ya da türler arası mücadelelere giriştikleri bilinmektedir (Ertürk ve Şanlı, 2018; Varol ve Demirhan,

2021; Yıldız vd., 2005). Bu durum sığırlar için de farklı değildir. Boynuzlarını silah olarak kullanan bu hayvanlar hem sürüyü korumak için yaban hayvanları ile hem de beslenme, çiftleşme ve sürü liderliği için birbiriyle kıyasıya mücadele etmektedirler. Boğaların içgüdüsel olarak başlattıkları bu güç gösterisi boğa güreşi olarak anılmakta ve içinde çeşitli etkinlikleri de barındıran boğa güreşi festivallerinin öznesini oluşturmaktadır.

Sahada yapılan çalışmalardan elde edilen bulguların biri de yerli ırkların güreşmeye daha yatkın olduğu, güreş yeteneğinin genetik olarak aktarılabildiğidir. Elde edilen bulguyu destekleyecek herhangi bir laboratuvar sonucu olmasa da asırlardır süren geleneğin temsilcileriyle yapılan görüşmeler bu kanaatin oluşmasında etkili oluştur. Zira özellikle de et verimi yüksek olan smental, jersey ve holstein vb. yabancı ırkları müsabaka başarısı düşük olduğu için meydanlarda görmek pek mümkün olmamaktadır. Coğrafi yapının zor şartlarına iyi adapte olmuş yerli ırkların ise tam tersi şekilde hareketli, güçlü, dayanıklı ve müsabaka başarısının yüksek olması, güreşlerde tercih edilmesine imkân sağlamıştır. Ayrıca bize iletilen bilgiler arasında müsabaka başarısı yüksek olan boğaların yavrularının da müsabaka başarısının yüksek olduğu yani güreş yeteneğinin genetik olarak aktarıldığı tezi de yer almaktadır. Festivallerde bu tez onlarca kez ispatlansa da tartışmasız en somut örneğini doğu Karadeniz Bölümünün en prestijli festivali olan Kafkasör'ü üç yıl üst üste kazanan Cilcimli isimli boğanın 4. yıl finalde yine kendi genlerini taşıyan genç boğaya (oğluna) mağlup olması oluşturmaktadır (Şekil 1.12).

Şekil 1.12 Kafkasör Boğa Güreşi Festivali (Artvin) 2022 Baba Oğul Final Güreşinden Bir Görünüm

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=ergrKexwGZw (Et: 18/05/2025)

1.2.5.1.3. Tarım Kültürü Etkisi

Tarım, dünyada yaşamın devamını sağlayan en önemli üretim faaliyetidir. Çeşitli tipleri geliştirilmesine rağmen tarımsal faaliyetler büyük ölçüde toprağa dayalı olarak sürdürülmektedir. Toprağın işlenmesi, ürünün hasada hazırlanması ve hasat edilen ürün istenilen forma dönüştürülmesi emek yoğun bir dizi işlem gerektirmektedir. Bu işlemlerin gerçekleştirilmesinde geçmişten günümüze birtakım değişiklikler yaşansa da genel olarak benzer bir süreç izlenmiştir. İnsanlar toprağı işlemek için araç gereçler üretmiş, kendi gücünün yetmediği noktada hayvanları kullanmış ve zamanla tamamen teknolojik otonom sistemler geliştirmiştir. Ancak hem tüm bu teknik ve teknolojik donanımın belirli bir maliyet gerektirmesi hem de tüm arazi koşullarına verimli bir şekilde entegre edilmesi henüz tam anlamıyla sağlanamadığından geleneksel yöntemlerle üretim hayatımızdaki yerini korumaktadır. Geçmişte yoğun bir şekilde kullanılan, günümüzde etkisini yitirse de önemini kaybetmeyen bu geleneksel üretim yöntemlerinden biri de tarımda öküzün (boğa-erkek sığır) kullanılmasıdır (Şekil 1.13).

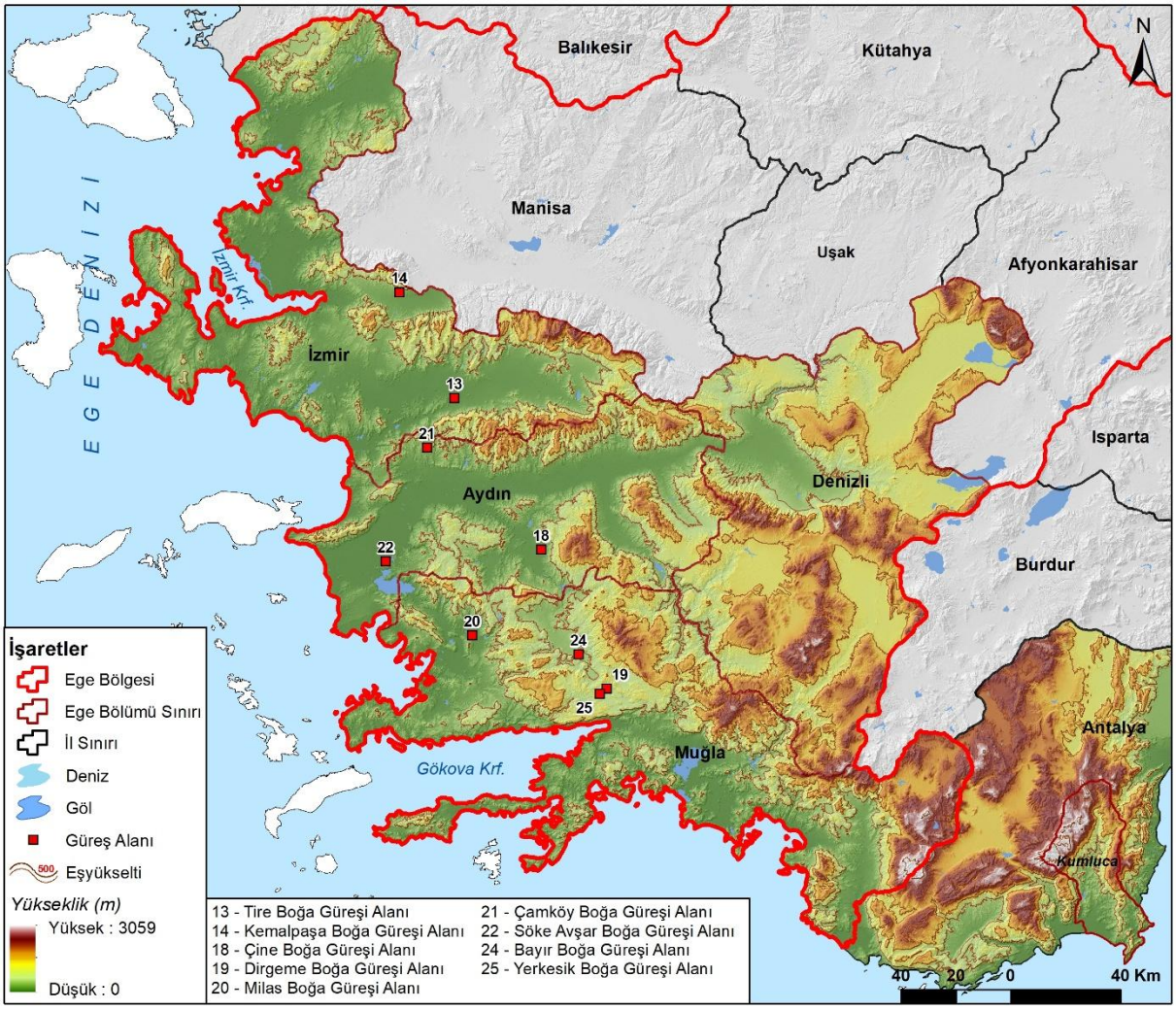

Şekil 1.13 Ege Kültür Bölgesinde Günümüzde de Tosunlarla Sürdürülen Çift Sürme İşlemi

Çalışmaya konu olan Ege Bölgesi'nde boğa güreşi festivallerinin ortaya çıkışının da bu vesileyle olduğu düşünülmektedir. Zira yoğun şekilde tarım yapılan bölgede öküz ile ekim döneminde çift koşulmuş, hasat dönemin harman edilmiştir. Çift bozulduktan ya da harman edildikten sonra boğalar yemlenmek için meydanda toplanmıştır. Meydanda toplanan boğalar liderlik için içgüdüsel olarak güreşmeye koyulmuştur. İki boğanın kıyasıya güç gösteresi meydanın çevresinde toplanan kırsal nüfustan yoğun ilgi görmüştür. Ancak o dönemlerde kırsal nüfusun içinde bulunduğu kısıtlı ekonomik koşullar nedeniyle her çiftçinin bir çift öküz beslemesi pek mümkün olmaz, öküzler köyün ileri gelenleri tarafından beslenir, ekim ve hasat

döneminde kiralanır, tarım sezonu sonunda sahiplerine iade edilirmiş. Bu nedenle uzun bir süre boğa güreşleri ağa eğlencesi olarak anılmıştır.

Ege Bölgesi'nde tarım kültürünün boğa güreşi festivalleri üzerindeki etkisi bugün hala güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Bu etkinin tartışmasız en somut örnekleri boğa güreşi festival alanlarının (şehirsel alana kurulan modern festival alanları hariç) hasat kaldırıldıktan sonra tarım arazilerine kurulmasıdır (Şekil 1.14). Tarlada işini bitiren Ege köylüsü festival tarihinde meydanın etrafını traktör römorkları ve kamyon kasaları ile çevirerek adeta mobil bir tribün oluşturmaktadır (Şekil 1.15). Festival alanına adımınızı attığınız andan itibaren katılımcılar ve organizatörlerin tarımla olan güçlü bağları ve bu bağların festivallere yansıması yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

Şekil 1.14 Ege Kültür Bölgesinde Geleneksel Festival Alanları

Şekil 1.15 Ege Kültür Bölgesinde Tarım Arazilerine Kurulan Mobil Festival Alanlarına Bir Örnek

Kaynak: https://www.facebook.com/groups/207639992302162 (Et: 07/11/2024)

1.2.5.2. Karadeniz Bölgesi'nde Boğa Güreşi Festivalleri

Karadeniz Bölgesi'nde boğa güreşleri Artvin ve Rize illerinde yapılmaktadır. Bölgenin coğrafi yapısı ve yapılan yaylacılık faaliyetleri boğa güreşi festivallerin ortaya çımasında rol oynamıştır. Festivaller ortaya çıkışından kısa bir süre sonra kırsal nüfusun eğlencesi olmaktan başka bir boyuta taşınmış il sınırlarını aşarak ulusal bir etkiye sahip olmuştur.

Hiç şüphesiz günümüzde boğa güreşi denince akla ilk gelen yer Karadeniz Bölgesi ve Artvin ili olmaktadır. Bu ilde boğa güreşi kültürünün kökleri asırlar öncesine uzanmaktadır. Boğa güreşi festivalleri ise son 50 yılda ortaya çıkmıştır. Az bir nüfusa sahip küçük bir il olmasına rağmen yılda 20'ye yakın festival düzenlenmektedir (Ek 7; Şekil 1.10). Artvin ilinin kıyı ilçeleri olan Hopa ve Kemalpaşa ilçeleri hariç tüm ilçelerde bir ya da daha fazla festival düzenlenmekte ve boğa güreşi tutkusu yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

Bölgenin boğa güreşi festivali düzenlenen diğer ilini Rize oluşturmaktadır. Rize ilinde boğa güreşleri Ardeşen İlçesi Galerdüzü mevkiinde (yayla yerleşmesi) yapılmaktadır. Bu lokasyonun Yusufeli ilçesi yaylaları ile coğrafi yakınlığının boğa güreşi kültürünün transfer edilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Biri güz, biri yaz olmak üzer iki festival düzenlenmektedir. Artvin ilinden bu festivallere güreştirilmek üzere boğa getirildiği gibi yoğun bir izleyici katılımı da olmaktadır. Güreş alanının, doğal manzarası ile bilinen Ayder yaylasıyla

aynı güzergahta bulunması (yaklaşık 400 metere yüksekte ve birkaç km güneyde) festivale olan ilgiyi artırmaktadır.

1.2.5.3. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Boğa Güreşi Festivalleri

Doğu Anadolu Bölgesi'nde boğa güreşi festivalleri Erzurum ili ile temsil edilmektedir. Bölgede yer alan diğer 13 ilde festival düzeyinde bir boğa güreşi organizasyonu tespit edilememiştir. Erzurum ilinde ikisi ilkbahar biri sonbahar mevsiminde düzenlenen mevcut organizasyonların ise tek bir ilçede (İspir) toplandığı dikkati çekmektedir (Ek 7; Şekil 1.10). Bu noktada İspir ilçesinin Yusufeli ilçesine olan fiziki yakınlığı, sosyokültürel ve ekonomik bağlarının güçlü olmasının önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Aynı havzayı paylaşan ve birbirine komşu olan iki ilçe sakinlerinin kültürel etkileşimi olağan bir durumdur.

Yusufeli ilçesi ile benzer coğrafi şartlara sahip ve benzer ırkları benzer geleneksel yöntemlerle yetiştiren İspir ilçesi sakinlerinin bu kültürü özümseyip transfer etmeleri çok uzun sürmemiştir. Bir süre izleyici olarak katıldıkları festivallerin ilkini yaklaşık 30 yıl önce panayır meydanında düzenlemişlerdir. Hiç şüphesiz ilk organizasyonun Panayır meydanında yapılması tesadüf değildir. Buranın canlı hayvan pazarı olma fonksiyonu etkinliğin düzenlenmesinde önemli bir faktör olmuştur.

Erzurum ilinin boğa güreşi festivalleri için potansiyel taşıyan diğer ilçelerini Uzundere, Tortum, Oltu ve Olur ilçeleri oluşturmaktadır. Özellikle Tortum ve Uzundere ilçelerinde boğa sever ve yetiştiricilerinden oluşan önemli bir kitle bulunmaktadır. Bu ilçelerden Artvin ilinde düzenlenen festivallere güreştirilmek üzere çok sayıda boğa götürülürken, binlerce boğa güreşi sever de izleyici olarak yerini almaktadır. Hiç şüphesiz boğa severlerin sürekli dillendirdiği yerel yönetimlerin de konuya sıcak baktığı bu ilçelerde yakın gelecekte festivaller organize edilecektir.

1.2.5.4. Ege Bölgesi'nde Boğa Güreşi Festivalleri

Ege Bölgesi Türkiye'de deve güreşleri ile bilinmesine rağmen boğa güreşlerinin en yoğun yapıldığı yerdir. Bu bölgede güreş takviminin hiç kapanmadığını söylemek yanlış olmaz. Zira boğa güreşi sezonunun bittiği 4 aylık kış mevsiminde deve güreşi festivalleri organize edilir. Güreş alanları da sezonda boğa güreşlerine kış mevsiminde ise deve güreşlerine ayrılır.

Deve güreşleri her ne kadar eski bir gelenek olsa da son yıllarda boğa güreşlerinin popülaritesi deve güreşlerini aşmıştır. Bölgede 4 ilde yılda 40 'ı aşkın boğa güreşi festivali düzenlenmektedir (Ek 7; Şekil 1.10). Planlanan festivallerin yaklaşık %90'ı Muğla ve Aydın illerinde organize edilmektedir. Organizasyonlar nisan ayıdan başlayıp aralık sonuna kadar hemen her pazar günü devam etmektedir. Bölgenin festival düzenlenen diğer illerini ise İzmir

ve Denizli oluşturmaktadır. İzmir ilinde biri Tire ilçesi biri Kemalpaşa ilçesi olmak üzere yılda iki festival düzenlenmektedir. Kemalpaşa ilçesinde planlanan festivali Kemalpaşa Artvinliler derneği organize etmektedir. Bu festival Türkiye'de Artvinlilerin Bursa ili dışında göç ettiği yerde organize ettiği ikinci festivaldir. Bölgenin festival düzenlene bir diğer ilini ise Denizli oluşturmaktadır. Bu ile de boğa güreşi kültürü son beş yıl içinde Ege Bölgesi'nden taşınmıştır. Denizli Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile organize edilen festivale Aydın ve Muğla illerinden de boğalar getirilerek güreştirilmektedir.

1.2.5.5. Marmara Bölgesi'nde Boğa Güreşi Festivalleri

Marmara Bölgesi'nde boğa güreşi festivalleri Bursa ilinde düzenlemektedir (Ek 7; Şekil 1.10). Bölgenin diğer illerinde festival düzeyinde bir boğa güreşi organizasyonu tespit edilememiştir. Bu ilde düzenlenen boğa güreşleri de oldukça yeni bir olaydır (5. si 2024 yılında düzenlendi). Bursa'da yaşayan Artvinlilerin özlemini duyduğu gelenekleri yaşatma arzusundan kaynaklanmıştır. Bur fikri hayata geçirmek için harekete geçen Artvinli organizatörler ve iş insanları farklı bir konsept için Ege Bölgesi ve Doğu Karadeniz bölümündeki organizatörlerle iş birliği yapmışlardır.

Her yıl eylül-ekim aylarında düzenlenen festival boğa güreşlerinin Türkiye Şampiyonası olarak bilinmektedir. Diğer bölgelerde yıl boyunca yapılan festivallerde şampiyon olmuş boğalar davet usulüyle güreştirilmek için buraya çağrılır. Daveti kabul eden boğa sahiplerinin ve boğalarının transferi yaklaşık 15 gün önceden planlanır. Bu süreç arka planda yoğun bir emek ve ciddi bir bütçe gerektirir. Kendisi de iş insanı olan festival organizatörü; alanın kiralanması, ödüller, konaklama ve transfer ücretlerinden oluşan harcamaları yerel yönetimler, politikacılar ve diğer iş insanlarından aldığı destekle karşılar.

1.2.5.6. Akdeniz Bölgesi'nde Boğa Güreşi Festivalleri

Akdeniz Bölgesi'nde boğa güreşleri Antalya ili Kumluca ilçesinde Karagöl yayla şenlikleri kapsamında düzenlemektedir (Ek 7; Şekil 1.10). Bölgenin hiçbir ilinde ana teması boğa güreşi olan özel bir etkinlik tespit edilememiştir. Bu ilde düzenlenen boğa güreşleri de içerisinde konserler, yerel oyunlar, sünnet düğünleri gibi çeşitli etkinler içeren yayla şenliklerine renk katması için Ege Bölgesi'nden transfer edilmiştir. Organizasyon Muğla Boğacılar Derneği ve Kumluca Belediyesi iş birliği ile yapılmaktadır. Güreşecek boğalar Muğla ve Aydın illerinden etkinlik süresince getirilmektedir. Bu ilde yapılan boğa güreşleri Türkiye'de ana teması boğa güreşi olmayıp boğa güreşlerinin ek olarak yapıldığı tek festivaldir.

1.3. Boğa Güreşlerinin Ortaya Çıkışı ve Geçirdiği Süreçler Açısından Karşılaştırılması

Dünyada boğa güreşleri (insan-boğa ya da boğa-boğa) her ne şekilde yapılırsa yapılsın ortaya çıkışı ve geçirdiği süreçler açsından birtakım ortak noktalara sahiptir. Bu başlık altında literatür çalışması sonucunda tespit edilen boğa güreşlerine dair bilgilerin daha derli toplu verilmesi adına ortak özellikleri dahilinde gruplandırılması amaçlanmıştır. Boğa güreşleri ortaya çıkışında rol oynayan faktörlere göre dört grup altında toplanmıştır.

Doğrudan kırsal yaşam temelli ortaya çıkan boğa güreşleri: bu kategorideki boğa güreşlerinin ortaya çıkışında doğrudan tarım ve hayvancılık faaliyetleri etkili olmuştur. Kırsal nüfusun geleneksel yöntemlerle hayvanları meraya yayarak otlatması ve ekim, hasat ya da harmandan sonra boğaların bir araya toplanması boğa güreşlerinin ortaya çıkmasında etken olmuştur. Sadece Amerikan rodeosu kovboyların sürüleri toplama, dağıtma ve sürüden hayvan ayırma pratiklerini içeren farklı bir kırsal yaşam deneyimine dayanmaktadır. Bu grupta; Amerikan rodeosu, Türkiye, Tayland, Bangladeş, Hırvatistan, Umman, BAE ve Uganda boğa güreşleri yer almaktadır.

Doğrudan inanışlara bağlı ortaya çıkan boğa güreşleri: Bu grupta yer alan boğa güreşlerinin ortaya çıkmasında iki farklı inanış yer almaktadır. Bu inanışlardan ilki bir temenninin gerçekleşmesi veya kötülüklerden korunmak için tanrılara hayvan kurban etme geleneğidir. Bu gelenek Vietnam'da denizin sakin ve huzurlu geçmesi için boğaların güreştirildikten sonra güçlü boğanın tanrıya kurban edilmesi şeklinde hala aynı amaçla sürdürülmektedir. İkinci inanış ise ölen kişinin ruhunun boğanın ruhu ile diğer aleme taşındığı ve ruhunu onurlandırdığı varsayımına dayanmaktadır. Endonezya'da sürdürülen bu inanış bağlamında boğa güreşleri ölen kişinin cenaze tören merasiminin bir parçası olarak düzenlenmektedir.

Hem inanışlar hem kırsal yaşama bağlı ortaya çıkan boğa güreşleri: Bu gruptaki boğa güreşlerinin ortaya çıkışında hem kırsal yaşama dair deneyimler hem de çeşitli efsane ve inanışlar etkili olmuştur. Bazı ülkelerde (Çin, Güney Kore) bu durum iyi geçen hasadın bir sonraki yıl garanti altına alınması için tanrılara boğa kurban edilmesi şeklide kırsal yaşam ve inanışların birlikte etkisi söz konusu iken, bazılarında (Kenya, İspanya) ise kırsal yaşam ya da efsane ve inanışların ayrı ayrı etkisi söz konusudur. Bu grupta; İspanyol boğa güreşleri, Çin boğa güreşleri, Güney Kore boğa güreşleri, Kenya boğa güreşleri yer almaktadır.

Savaşlar ile ilişkilendirilen boğa güreşleri: Bu gruptaki boğa güreşlerinin ortaya çıkışında savaş sırasında iki ülke askerlerinin boğa güreştirmesi ve bağımsızlık günü kutlamaları etkili olmuştur. Nepal ve Bosna Hersek'teki boğa güreşleri bu grupta yer almaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
BOĞA GÜREŞLERİNİN KÜLTÜR COĞRAFYASI

2.1. Kavramsal Çerçeve

Kültür, birden fazla disiplinin inceleme alanına giren oldukça geniş bir konudur. Bu başlık altında akışta coğrafya disiplinin perspektifinden ayrıntılarına yer verilecek olan konunun okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması adına ön bilgiler verilecektir. Konunun daha iyi anlaşılması adına seçilmiş temel kavramlar aşağıdaki gibidir:

Kültür: Belirli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve birbirine aktarılan bilgi tavır davranış kalıplarının hepsinin toplamı ya da kısaca bir grup insanın ortak yaşam tarzı olarak tanımlanır (Aktaran, Özgüç ve Tümertekin, 2016).

Kültürel miras: Kültürel miras, sembolik, tarihi, sanatsal, estetik, etnolojik veya antropolojik, bilimsel ve sosyal öneme sahip çeşitli eserler, anıtlar, müzeleri içerir. Somut ya da somut olmayan kültürel miras olarak ikiye ayrılır (https://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-heritage Et: 04/04/2025).

Kültür ocağı: Kültür ocağı herhangi bir kültür unsurunun ortaya çıktığı yer, kaynak noktası olarak tanımlanmaktadır. Kültür bölgesi içiresinde daha özel bir alanı oluşturmaktadır (Özey, 2014).

Kültürel yayılma: Kültürel yayılma, herhangi bir kültür ögesinin bir ya da birkaç noktadan çıkıp çevresine yayılması yani mekânsal genişlemesi olarak ifade edilebilir (Tümertekin ve Özgüç ve Tümertekin, 2016; Özey, 2014).

Kültür bölgesi: Kültür bölgesi, bir kültürün hâkim olduğu alanı ifade eder (Özey, 2014). Başka bir deyişle kültürün mekânsal boyutunun karşılığıdır (Aktaran, Çetin ve Coşkun, 2020).

Kültürel etkileşim: Kültürel etkileşim birbirleri ile temas halinde olan kültürlerin birbirinden etkilenmesi ya da kaynaşması sonucu asıl ögelerin korunarak yeni bir bileşimin oluşmasıdır (Aktan ve Tutar, 2007).

Kültürel peyzaj: İnsanın kabiliyeti doğrultusunda çevre üzerinde inşa ettiği her şeyi ifade eder. İnşa süreci doğal çevreden beslenerek başlar, doğal manzaranın değişimiyle tamamlanır. Ancak bu tamamlanmışlık sonsuz değildir, yani coğrafi mekânda inşa edilen kültürel görünüm statik değil dinamiktir bir karaktere sahiptir (Sauer, 1925).

2.2. Boğanın Kültürel Geçmişi

Boğa tarih boyunca insanların dini inançlarında, efsanelerinde, mitlerinde ve gündelik yaşamında önemli bir yer edinmiştir. Boğanın insan yaşamındaki yerine dair ilk izlere üst Paleolitik dönem yerleşmelerinde rastlamıştır. Dönemin avcı toplayıcılarının mağara duvarlarına yaptığı çizimlerden oluşan izler; İspanya'da Altamira, Fransa'da Lascaux ve Chauvet, Türkiye'de ise Öküzini, Karain ve Beldibi mağaralarında keşfedilmiştir (Aktaran: Uygun, 2018: 9). İnsanoğlunun belki de en ilkel sanatsal faaliyetlerini teşkil eden bu çizimlerin, avların bereketli geçmesi için yapılan bir büyü ya da ayin olduğu düşünülmektedir (Şimşek, 2017).

Neolitik dönem yerleşmelerinde de boğa tasvirine devam edilmiştir. Anadolu da dönemin ilk boğa tasvirlerine Göbeklitepe'de T biçimli dikili taşlarda (Schmidt, 2001) ve Çatalhöyük'te evlerin ya da tapınak odalarının duvarlarında (Himmetoğlu, 2018) rastlanmıştır. Sonraki çağlarda insanlar boğa tasvirlerini daha da çeşitlendirmiş, toprak ve bazı madenleri kullanarak yaptıkları gündelik eşyaları boğa motifleri ile süslemişlerdir (Kutlu, 2018). Kap kaçaklara işlenmiş boğa motifleri ve maden kullanılarak yapılmış boğa minyatür, heykel ve heykelciklerinden oluşan eserlere; İkiztepe, Beycesultan, Tilkitepe, Arslantepe, Alacahöyük, Hassekhöyük, Yumuktepe ve Horoztepe gibi merkezlerde sıkça rastlanmıştır. Bu yerleşmelere ait boğa tasvirleri de dönemin inanç sitemleri ile ilişkilendirilmiştir (Baş ve Coşkun, 2021).

Neolitik dönemin ilk yerleşmelerinde inanç sistemleri ile ilişkilendirilen boğa izleri tartışmasız dönemin en önemli gelişmelerinden biri olan tarıma geçişle birlikte gündelik yaşamın her alanına taşınmaya başlamıştır. Tarımın toprağa dayalı, emek yoğun bir faaliyet olması tarımı benimseyen toplumların yaşam tarzlarında birtakım yenilikleri de zorunlu kılmıştır. İnsanlar tarım yapmak için akarsu boylarına yerleşmiş, tarımın ihtiyaç duyduğu iş gücünü karşılayabilmek için hem daha büyük sosyal organizasyonlar kurmuş hem de hayvanların gücünden yararlanma yoluna gitmişlerdir. Bu noktada boğa çok hayati bir rol üstlenmiş, toprağın işlenmesi ve ürünün hasat süreçlerinde adeta tarımın lokomotifi olmuştur.

Böylece; güçlü, gösterişli ve ihtişamlı olmasıyla hayranlık uyandıran boğa, tarımsal süreçlerin yürütülmesindeki işlevi ile de önemli bir misyon yüklenmiştir. Toprağı işleyen boğanın güç ve kudret sahibi olduğuna inanılmış, bolluk bereket, dölleyicilik ve verimliliğin sembolü olarak değer görmüştür (Şimşek, 2017). Boğanın bolluk bereket getirdiğine olan inanışın yansımaları günümüzde de bazı örnekleri ile hala sürdürülmektedir. Zira Türk kültüründe iyi ve kötü güçlerin girişi için bir geçit olduğuna inanılan kapıların üzerine kötü güçleri engellemesi ve bolluk bereket getirmesi için boğa kafatasının konulduğu görülmektedir

(Okuşluk, 2011; Kaya, 2019). Yaygın inanışın aksine ekinlere zarar vererek boğanın fakirlikle ilişkilendirildiği, ulaşabildiğimiz tek bulgu ise Pers kültürüne aittir (Himmetoğlu, 2018).

Boğa zamanla toplumların inanışları, gelenekleri ve mitlerine de konu olmuştur. Sümerler boğanın boynuzları ile ayın hilal şekli arasında ilişki kurmuş, boğayı fırtına tanrısının kutsal hayvanı olarak görmüşlerdir (https://islamansiklopedisi.org.tr/hayvan Et: 08/04/2025). Yunan mitolojisinde deprem tanrısı olan Poseidon için boğa özel bir önem taşımış (Turak, 2018: 37), Mısırlılar Apsis adında bir boğa tanrıya tapınmışlardır (Özer, 2014: 50). Anadolu'nun yerli toplumlarından Hatti ve Hurilerde boğa tanrıya tapınmıştır (Mutlu, 2019: 69). Onların mirasını devir alan Hititlerde ise boğa, fırtına tanrısını temsil etmiştir (Savaş, 2002: 124). Boğaya tapılması dışında yüklenen en önemli misyon ise hiç şüphesiz dünyanın uzun bir süre bir boğanın boynuzları üzerinde durduğuna inanılması olmuştur (Demir ve Demir, 2021; Sadrazam, 2022).

Boğanın güçlü, kuvvetli ve gösterişli olması halk hikayeleri, destanlar, efsaneler vb. sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerinde sıkça vurgulanmıştır. Boğayla yapılan mücadeleler alplık sembolü olarak görülmüş, dönemin hükümdarları veya önemli savaşçıları güç kuvvet yönünden boğaya benzetilmiştir. Oğuz kağan destanında oğuz kağanın bilekleri boğaya benzetilmiş (Erdal, 2018), Dede korkut hikâyelerinde Dirse hanın oğluna boğayla yaptığı kıyasıya mücadeleden galip çıkması ile Boğaç ismi verilmiştir (Topcu, 2024). Kırgız destanlarında boğayla mücadelelere yer verilmiş (Arslan, 2022), Gılgamış destanında Gılgamış'ın Tanrıça İştar'ın Gök boğası ile mücadelesi anlatılmıştır (Gürçay, 2017). Tonyukuk yazıtlarında hükümdar ve ailesi tasvir edilirken güç kuvvet yönünden boğaya benzetilmiştir (Dalkıran, 2018; Durmuş, 2007). Boğa güçlü kuvvetli ve asi olması yönüyle efsanelere de konu olmuştur. Bugünkü boğa güreşlerin kültür ocaklarından biri olarak nitelendirilecek Artvin ilinde geçen iki efsaneden birinde; bu bölgede yaşayan Kolhi hükümdarının altın tahtı almak için bir Yunan komutandan iki azgın boğayı çifte koşmasının istenmesi anlatılırken (Mutlu, 2019), diğerinde her yayla mevsiminde Boğa gölünden çıkıp yayladaki en güçlü boğaları yendikten sonra tekrar göle girip kaybolan bir boğa efsanesi anlatılmaktadır (Bulut, 2012).

Dünyanın en eski yazılı yasalarından biri olan Hammurabi kanunlarına konu olmuş, Türklerin en eski takvimi olan on iki hayvanlı Türk takviminde ikinci yıl boğa yılı olarak adlandırılmıştır. İlk üretilen paraların (Lidyalılar ve Kolhi halkı) bir yüzüne boğa resmi basılmıştır (Mutlu, 2019). Yine Astroloji ilminin konusunu oluşturan ve milyarlarca insanın hayatını dizayn ederken referans aldığı burçlardan birine de boğa ismi verilmiştir. Anadolu'nun en heybetli sıra dağlarından Toroslar ismini boğadan almış, bazı dağlara da (Binboğa ve Karaboğa) boğa ismi verilmiştir.

Özetle boğa bir kültür unsuru olarak asırlardır süre gelmiştir. Yakın geçmişte ise; ozanların dilinden şiirlere, aşıkların dilinden türkülere taşınmış, Cumhuriyet dönemi Anadolu toplumunu işleyen filmlere ve romanlara ve konu olmuştur. Tüm bu bilgilerden yola çıkarak yapılacak çıkarım: Bu coğrafya da boğa güreşi festivalleri tesadüfi olarak ortaya çıkmamış, çok güçlü bir kültürel birikimin üzerine inşa edilmiştir.

2.3. Somut Olmayan Kültürel Miras Olarak Korunması Gereken Bir Değer: Boğa Güreşi Festivalleri

Somut olmayan kültürel miras; toplulukların, grupların ve bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak kabul ettikleri temsiller, uygulamalar, ifadeler, bilgi ve beceriler ile bunlara ilişkin kültürel mekanlar, nesneler, araçlar, eserler olarak tanımlanır. Toplumların ortak yaşam tarzından ortaya çıkan ve yere özgü olan bu değerler coğrafi mekânda çeşitlilik gösterir. Ancak bu zengin kültürel miras ölümsüz değildir. Özellikle küreselleşme ve modernleşmeye karşı kırılgan bir yapıya sahiptir. Bu nedenle somut olmayan kültürel mirasın belgelenmesi, korunması ve geleceğe aktarılması önemi haiz bir konudur. Konuyla ilgili süreçler ise Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) bünyesinde yürütülmektedir (https://ich.unesco.org/fr/convention#art2 Et: 10/04/2025).

UNESCO kuruluşundan (1945) kısa bir süre sonra kültürel mirasın korunmasına dair çalışmalar başlatmıştır. İlki 1954 yılında başlayan bu çalışmalar genelde olağan üstü durumlardan (savaş) ve yasa dışı eylemlerden (kaçakçılık) kültürel objeleri korumaya yönelik kararları içermektedir. Doğrudan somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalar ilk defa 1973 yılında folklorun korunması adı altında başlamıştır. Bu tarihten sonra 2003 yılına kadar aradan geçen 30 yıllık süre zarfında yapılan toplantılarda konu ile kapsamı defaatle tartışılmış ve nihayet somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi kabul edilmiştir (Oğuz, 2013; Cominelli ve Greffe, 2012). Türkiye bu sözleşmeye 2006 yılında taraf olmuş ve 2025 yılına kadar 31 kültürel değerimizi UNESCO'ya kaydettirmiştir (Ek 6). Türkiye UNESCO'ya kaydedilen kültürel değerler bakımından dünya ülkeleri arasında ikinci sırada yer almaktadır (https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-345095/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras-listelerinde-turkiye.html. https://www.kulturportali.gov.tr/portal/somutolmayankulturelmiras Et: 10/04/2025).

Boğa güreşi festivalleri Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras örneklerinden biridir. Tamamen toplumun yaşayış tarzından ortaya çıkmış, kır kültürünün güçlü bir yansımasıdır. Köklü bir geçmişe ve zengin kültürel birikime sahiptir. Oldukça geniş bir sahada yayılış göstermekte ve binlerce insan tarafından benimsenip yaşatılmaktadır. Ancak geniş kitlelerce

benimsenen bu denli önemli bir kültürel değerin korunması, tanıtılması ve geleceğe aktarılması yönünde herhangi bir girişimin olmaması endişe vericidir. Dünyada bu kültürün yoğun yaşatıldığı Japonya, Çin ve Güney Kore gibi ülkelerde benzer girişimler yapılmış ve boğa güreşi kültürünün geleceği garanti altına alınmıştır. Somut olmayan kültürel miras değerlerini UNESCO'ya tescil ettirmekte oldukça başarılı bir profil sergileyen yetkililerin boğa güreşi festivalleri konusunda da gereken adımı geç olmadan atması yerinde olacaktır. Zira akışta ayrıntılarına değinilecek olan bu denli özgün ve zengin bir kültürel mirasın bazı kesimlerin (hayvan hakları savunucuları) tepkisini çekeceği düşüncesiyle kaderine terk edilmesi, bu kültürün temsilcilerine haksızlık olacaktır.

2.3.1. Boğa Güreşi Festivallerinin Kültür Ocağı

Kültür ocağı herhangi bir kültür unsurunun ortaya çıktığı yer, kaynak noktası olarak tanımlanmaktadır. Kültür bölgesi içiresinde daha özel bir alanı oluşturmaktadır. Türkiye'de boğa güreşi kültür bölgesi içinde bir kültür ocağı belirleme çalışmamız, bizi farklı iki kültür ocağı fikrinde karar kılmaya itmiştir. Zira yapılan saha çalışması ve görüşmelerden elde edilen bulgular boğa güreşlerinin Türkiye'nin iki farklı bölümünde (Doğu Karadeniz ve Kıyı Ege) yoğunlaştığını göstermektedir. Ancak boğa güreşi kültürünün birbirine oldukça uzak olan bu bölümden herhangi birinden diğerine yayıldığına dair bir bulguya ulaşılamamıştır. Zaten bu bölümlerde boğa güreşi festivallerinin ortaya çıkış teorileri de farklılık arz etmekte olup tek bir kültür ocağından yayılma hipotezini desteklememektedir. Bu nedenle bu iki bölüm için aşağıdaki gibi iki farklı kültür ocağı belirlenmesi yerinde olacaktır.

Doğu Karadeniz bölümü: Bu bölümde boğa güreşi festivalleri Artvin, Rize, Erzurum illeri ile temsil edilmektedir. Asırlar önce Türkiye'de boğa güreşlerinin yayla öncesi yapılan küçük şenlikler şeklinde ilk olarak bu bölümde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu bölüm içerisinde şüphesiz Artvin ili boğa güreşlerinin kültür ocağıdır. Erzurum ve Rize illerine boğa güreşi kültürü bu ilimizden yayılmıştır. Artvin ili içerisinde ise bölümün en köklü boğa güreşi festivallerine ev sahipliği yapan Artvin Merkez Kafkasör yaylası kültür ocağı olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak yapılan görüşmelerde Yusufeli halkının tutkusundan mıdır bilinmez boğa güreşlerinin Yusufeli ilçesinden çevre il ve ilçelere yayıldığına dair de güçlü bulgulara ulaşılmıştır (Şekil 2.1).

Kıyı Ege Bölümü: Bu bölümde Muğla, Aydın ve İzmir illeri boğa güreşi festivalleri ile ön plana çıkmaktadır. Doğu Karadeniz bölümü kadar eskiye uzanmasa da bu bölümde de boğa güreşlerinin geçmişi 2-3 asır öncesine kadar tarihlendirilmektedir. Özellikle Muğla ve Aydın illeri yılda 40'ı aşkın festivalin düzenlendiği oldukça yoğun bir takvime ev sahipliği

yapmaktadır. Bu iki ilin boğa güreşi festivallerinin kültür ocağı olmada eşit potansiyeli sahip olduğunu söylemek yanlış olmasa da yapılan görüşmelerde Muğla ilinin ağır bastığı görülmektedir. Muğla ilinde ise Ula İlçesi'nin boğa güreşlerinin kültür ocağı olduğu düşünülmektedir (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Türkiye'de Boğa Güreşlerinin Kültür Ocakları

2.3.2. Boğa Güreşi Festivallerinin Kültürel Yayılması

Kültürel yayılma, herhangi bir kültür ögesinin bir ya da birkaç noktadan çıkıp çevresine yayılması yanı mekânsal genişlemesi olarak ifade edilebilir (Tümertekin ve Özgüç, 2016; Özey, 2014). Bu noktada coğrafyacı kültür unsurunun bulunduğu yere nasıl geldiğini ya da çıkış noktasından itibaren izlediği yolu ortaya çıkarmaya odaklanır (Kayserili, 2014). Kültür ögesinin etrafa nasıl yayıldığı, hangi yayılma türüne uygunluk gösterdiği ortaya konur.

Boğa güreşi kültürü (Boğa-Boğa) ülkemizi de kapsayan çok geniş bir coğrafi alan da (Bosna, Hırvatistan, Japonya, Çin, Tayland, Kenya, BAE) yayılış göstermektedir. Kültürün mekânda dağılışı incelendiğinde birbirine teması olmayan binlerce km uzakta yer alan merkezler görüldüğü gibi (Bosna-Kenya-BAE-Türkiye), bir alanda (Çin, Japonya, Laos, Vietnam,) yoğunlaştığı da görülmektedir. İlgili konuda yapılan çalışmaların sınırlı olması ve mekânda dağılış düzeni, boğa güreşi kültürünün bu alanın tamamına bir merkezden mi yoksa birkaç farklı noktadan mı yayıldığına dair kesin bir kanıya varmayı güçleştirmektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Türkiye'de boğa güreşlerinin kültürel yayılışı incelendiğinde küresel ölçeğe göre nispeten küçük bir sahada dahi tek bir noktadan yayıldığını destekleyecek bulgulara ulaşılamamıştır. Zira Türkiye'de de boğa güreşi kültürü birbiri ile

fiziki teması olmayan (Ege Bölgesi, Doğu Karadeniz Bölümü), hatta Türkiye'nin farklı uçları denilebilecek iki kültür bölgesinde yoğunlaşmıştır. Yapılan arazi çalışmalarında iki farklı kültür ocağı ve iki farklı yayılma şekli tespit edilmiştir:

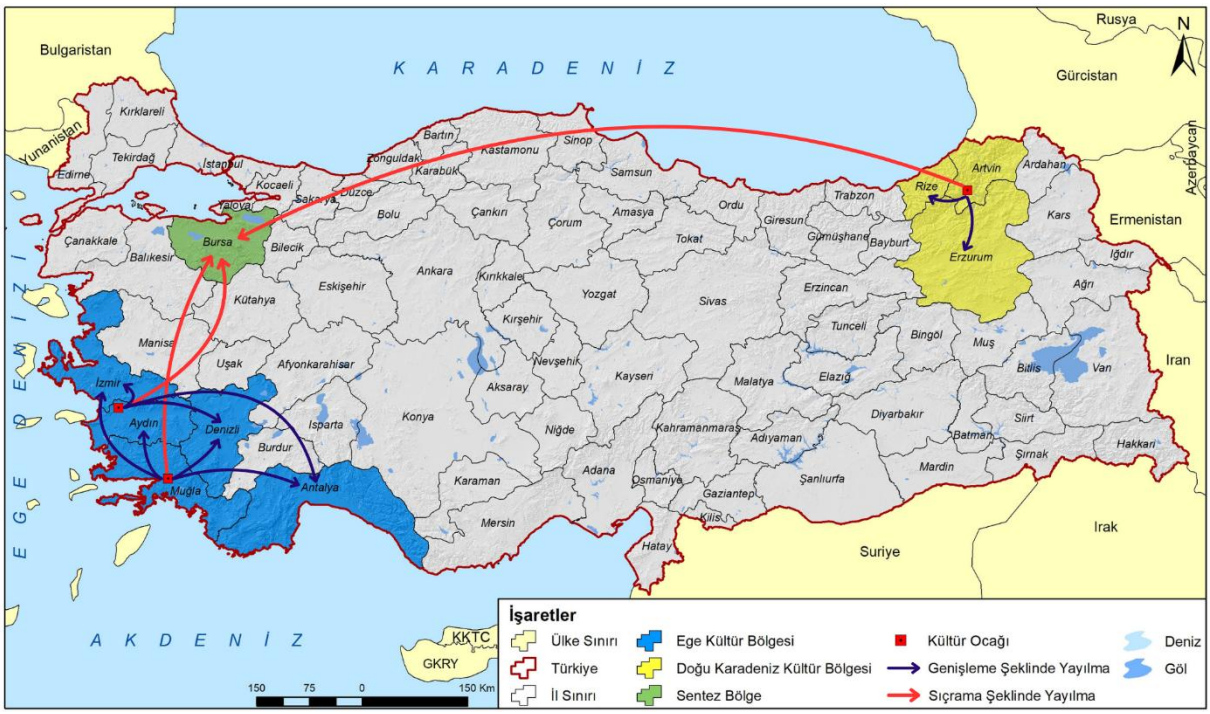
Doğu Karadeniz kültür bölgesi Türkiye'de boğa güreşlerinin geçmişi asırlar öncesine uzansa da festival düzeyinde organize edilme süreci son yarım asıra tarihlendirilmektedir. İlk modern festival yaklaşık 50 yıl önce Doğu Karadeniz Bölümünde boğa güreşlerinin kültür ocağı olarak bilinen Arvin ili Kafkasör yaylasında düzenlenmiştir. O dönemlerde daha küçük bütçe ve ödüllerle düzenlenen sınırlı sayıda festivallere her geçen yıl yenileri eklenmiştir. Yeni festivallerin ortaya çıkışı yakın ilçelerden çevre illere olacak şekilde genişleme yayılması şeklinde vuku bulmuştur. Günümüzde Artvin, Erzurum ve Rize illerini kapsayan kültür bölgesinde her yıl; biri Rize, üçü Erzurum ve 15'e yakını Artvin ili olmak üzere 20'ye yakın festival düzenlemektedir. Erzurum ilinde festivallerin tamamı Yusufeli'ne komşu olan İspir ilçesinde düzenlemekte olsa da Tortum ve Uzundere ilçelerinden festivallere ciddi oranda boğa yetiştiricisi ve boğa sever katılmaktadır. Hiç şüphesiz yakın gelecekte Uzundere, Tortum ve Olur ilçeleri de boğa güreşi festivallerine ev sahipliği yapacaktır. Benzer coğrafi şartlar ve yaylacılık kültürüne sahip Rize ilinde sadece bir festivalin (Ayder Yaylası Galer Düzü Mevkii) düzenleniyor olması şimdilik şaşırtıcı gelse de bu festivalin aşırı ilgi görmesi ve yüksek bütçeli olması yenilerinin habercisi olarak görülebilir.

Boğa güreşi festivallerinin kaynağı Artvin olan diğer yayılma şekli ise sıçrama şeklinde yayılmadır. Kültürel yayılmanın bu şeklinde kültür ögesi arada herhangi bir fiziki temas (coğrafi yakınlık) olmaksızın kaynak noktasından hedef noktasına taşınır. Bu kültürel yayılmanın ana nedenini kaynak noktasından yaşanan göçler oluşturmaktadır. Artvin ilinden Bursa ve İzmir illerine yaşanan göçler ve akabinde düzenlenen boğa güreşleri bu yayılmanın en güzel örneğini oluşturmaktadır. Bursa ili Keles İlçesi Koca yaylada ilki 2021 yılında düzenlenen Türkiye şampiyonası boğa güreşi ve 2024 yılında İzmir ili Kemalpaşa ilçesinde ilki düzenlenen boğa güreşi festivali bu iki ile göç eden Artvinlilerin kültürlerini yaşatma girişimlerinin sonucudur. Zira İzmir ilinde boğa güreşi festivali Kemalpaşa Artvinliler Derneği tarafından, Bursa ilinde ise Artvinli siyasetçi ve iş adamları tarafından düzenlenmiştir.

Boğa güreşi festivallerinin genişleme yayılması şeklide sürdüğü diğer kültür bölgesini kaynak noktasını Muğla ilinin oluşturduğu Ege Bölgesi ve yayılış sahası bulduğu Akdeniz Bölgesi oluşturmaktadır. Bu bölgede boğa güreşi festivalleri ilk olarak Muğla ilinde ortaya çıkmış ve Aydın ili ile olan sıkı sosyoekonomik bağları dolayısıyla kısa sürede buraya taşınmıştır. Bu geçiş o kadar hızlı yaşanmış ki yapılan saha çalışmasında bazı görüşmeciler boğa güreşlerinin ilk Aydın ilinde ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Festivaller uzun bir süre

bu iki ilin kendi içinde yayılmış; aynı ilçede mevcut festivale ek olarak, farklı komiteler tarafından yeni festivaller düzenlediği gibi farklı ilçelere de hızla yayılmaya devam etmiştir. Festivallerin hızlı yayılışı son beş yılda bu iki ilin sınırlarını aşmış, bölge içinde; İzmir ili Tire ilçesi, Kemalpaşa ilçesi, Denizli merkez ve Kale ilçesi, bölge dışında ise Antalya ili Kumluca ilçesi Karagöl yaylasına taşınmıştır.

Festivallerin son yıllarda gibi hızla yayıldığı gözlemlenmektedir. Öyle ki son 5 yılda 4 farklı ile (Denizli, Bursa, İzmir, Antalya) yayılmış, hali hazırda festival düzenlenen il ve ilçelerde ise onlarca yeni festival ortaya çıkmıştır. Bu hızlı kültürel yayılmada festivallerin halk tarafından aşırı ilgi görmesi yanında yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları, iş dünyası ve derneklerin rolü büyüktür (Şekil 2.2).

Şekil 2.2 Türkiye'de Boğa Güreşlerinin Kültürel Yayılış Haritası

2.3.3. Boğa Güreşi Festivallerinin Kültür Bölgesi

Kültür bölgesi, bir kültürün hâkim olduğu alanı ifade eder (Özey, 2014). Başka bir deyişle kültürün mekânsal boyutunun karşılığıdır (Aktaran; Çetin ve Coşkun, 2020). Ancak bu mekânsal boyutta kesin çizgilerden yoksundur. Zira herhangi bir kültür bölgesi (Şekilsel, işlevsel, vernaküler) için kesin sınırlardan bahsetmek yanıltıcı olabilir. Bunun yerine kültür ögesinin mekânsal boyutu zonlar ya da kuşaklar ile ortaya konur. Boğa güreşi kültür bölgesi (İşlevsel kültür bölgesi) içinde kesin sınırlardan bahsetmek mümkün değildir. Zaten kültürün mekânda dağılışı da kesintisiz değildir. Bu nedenle Türkiye'de boğa güreşi kültür bölgesini üçe ayırarak incelemek yerinde olacaktır.

Ege kültür bölgesi: kültür ocağını Muğla ili Ula ilçesi oluşturmaktadır. Yayılış alanı ise Aydın, İzmir, Denizli ve Antalya illerini kapsamaktadır. Oldukça geniş bir alanda yayılış gösteren Ege kültür bölgesinin idari olarak Ege Bölgesi dışında kalan tek ilini Antalya oluşturmaktadır. Antalya ilinin bölge dışında kalmasına rağmen Ege boğa güreşi kültür bölgesine dahil edilmesinin sebebi bu ilde yapılan boğa güreşlerinin Ege Bölgesi'nden transfer edilmesi ve hala güçlü bir şekilde Ege Bölgesi'ne bağımlı olmasındandır. Zira Antalya ili Kumluca ilçesinde organize edilen boğa güreşleri planlama ve uygulanış bakımında Ege kültür bölgesinin tüm karakteristiklerini yansıtmakla beraber güreşecek boğaların tamamına yakını da Ege Bölgesi'nden transfer edilmektedir (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Türkiye'de Boğa Güreşi Kültür Bölgeleri

Doğu Karadeniz kültür bölgesi: Bu bölgenin kültür ocağını Artvin ili Yusufeli ilçesi oluşturmaktadır. Kültürün yayılış alanını ise Rize ve Erzurum illeri oluşturmaktadır. İdari olarak Karadeniz Bölgesi dışında kalan Erzurum ilinde boğa güreşi kültürü Doğu Karadeniz bölümü sınırları içinde kalan ilçelerinde yaşatılmaktadır. Yusufeli ilçesiyle aynı havzayı paylaşan ve sıkı sosyoekonomik bağlara sahip; İspir, Tortum ve Uzundere ilçelerinde bu kültürün yaşatılması pek de yadsınacak bir durum değildir (Şekil 2.3).

Marmara Sentez bölgesi: Bu bölge Bursa ili ile temsil edilmektedir. Bursa'da boğa güreşlerinin Türkiye Şampiyonası düzenlenmekte ve her iki kültür bölgesinden şampiyon boğalar getirilerek güreştirilmektedir. Sentez bölge olarak tanımlanma nedeni ise boğa güreşlerinin planlanıp uygulama tarzının her iki kültür bölgesinin karakteristiklerini

yansıtmasıdır. Zira akışta ayrıntılarına değinilecek olan boğa güreştirme kültürü temelde her iki kültür bölgesinde aynı olsa da özelde birtakım farklılıklar arz etmektedir (Şekil 2.3).

2.3.4. Kültürel Etkileşim (Kültürleşme) ve Kültürlenme

Kültürel etkileşim birbirleri ile temas halinde olan kültürlerin birbirinden etkilenmesi ya da kaynaşması sonucu asıl ögelerin korunarak yeni bir bileşimin oluşmasıdır (Aktan ve Tutar, 2007). Bu çalışmada konu edilen kültürleşme iki farklı coğrafyanın (Ege Bölgesi ve Doğu Karadeniz Bölümü) öznesi aynı olan kültür ögesi (Boğa Güreşi) ekseninde buluşması ile yaşanmıştır.

Boğa güreşleri asırlar boyunca yerel etkinlikler şeklinde, kırsal yaşamının geleneksel eğlence kültürünü oluşturmuştur. Günümüzden yarım asır öncesine kadar birbirinden bağımsız etkinlikler şeklinde varlığını sürdürmüştür. Kırsal nüfusun sosyoekonomik standartlarının yükselmesi, yerel yönetimler, dernekler ve STK'ların organizasyonlara dahil olması boğa güreşlerinin yerelden bölgesele taşınmasına olanak sağlamıştır. Süreç, ulaşım, iletişim ve bilişim hizmetlerinin gelişmesi ile başka bir boyuta ulaşmıştır. İnsanların bilgiye ulaşımı kolaylaşmış, sosyal medya platformlarından paylaşılan etkinlikler aynı kültürü yaşatan insanların birbirinden haberdar olmasını sağlamıştır. Ayrı bölgelerde etkinlik düzenleyen insanlar birbiri ile iletişime geçmiş, sosyal ağlar kurulmuş ve nihayetinde boğa güreşi festivallerini bölgesel boyuttan ulusal boyuta taşımışlardır. İşte kültürel etkileşime zemin hazırlayan asıl gelişmeler de bu evrede hayat bulmuştur.

İki farklı kültür bölgesinden organizatörler, boğa yetiştiricileri ve boğa severler bir araya gelmiş ve kültür alışverişi başlamıştır. Boğa güreşlerinin daha disiplinli şekilde yapıldığı Doğu Karadeniz bölümünden Ege Bölgesi'ne, boynuz kontrolü, kantara çekme, boğaların müsabakaya hazırlanması dair geleneksel bilgiler transfer edilmiştir. Ege Bölgesi'nden Doğu Karadeniz bölümüne ise boğaların beslenmesinde kullanılan enerji verici ürünler (incir, pekmez) ve sponsorluk kültürüne dair bazı uygulamalar transfer edilmiştir.

Bölgesel sınırları aşan etkinliklerin planlanması için her iki kültür bölgesinde düzenlenen organizasyonlar gözlemlenmiş ve ortak paydada buluşulacak düzeyde kültür alışverişi yapılmıştır. Öncelikle tüm boğaların boynuz ve kilo kontrolleri hassasiyetle yapılmış, uygun kategorilerde güreştirilen boğalara doping kontrolü yapılmıştır. Ege Bölgesi'nde yapılan alıp verme denen final şeklindeki tekli güreşler ve Doğu Karadeniz bölümünde yapılan yer yer aynı grupta 36 boğanın eleme usulü yarıştığı çoklu güreşler arasında bir denge kurulmuştur. Komiteler seyir zevki ve boğa sağlığını göz önünde bulundurarak dörtlü grupların oluşturulmasında mutabık kalmışlardır. Boğaların kilosuna ve yaşlarına göre kategorilere

ayrıldığı grupların ödülleri sponsorlar tarafından üstlenilmektedir. Her sponsorun farklı bir kategorinin ödülünü üstlenmesi Ege Bölgesi'nden transfer edilmiştir. Zira Doğu Karadeniz bölümünde sponsorların katkıları bir havuzda toplanır ve tüm kategorilerin ücreti o havuzdan ödenirdi.

2.4. Boğacılık Kültürü

Büyükbaş hayvanların evcilleştirilmesi, kültüre edilmesi ve ekonomiye katılması binlerce yıl eskiye uzansa da boğacılığın bu kültürden süzülerek ortaya çıkması son birkaç yüz yılda vuku bulmuştur. Boğacılık ve boğacı gibi kavramların telaffuz edilmesi ise oldukça yenidir. Zira boğa güreşlerinin geçmişi birkaç asır öteye giderken, profesyonel şekilde boğa yetiştirme ve festival organize etmenin mazisi son yarım asıra uzanmaktadır. Burada boğacılık ve boğacı kavramları profesyonelleşmeye vurgu yapmakta, boğacılık güreşe özel boğa yetiştiriciliği, boğacı ise yetiştirme işini yapan kişi olarak ifade edilmektedir.

Binlerce yıllık geleneksel bilgi birikiminin aktarılarak inşa edildiği boğacılık kültürü kabaca; boğa seçimi, boğayı güreşe hazırlama ve güreştirme süreçlerini kapsayan, içinde yere özgü zengin folklorik unsurlar barındıran bir kültürel mozaiktir. Boğacıların büyük bir özveri ve titizlikle yürüttüğü, boğa severlerin ilgiyle takip ettiği boğacılık kültürünün bileşenleri akışta ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

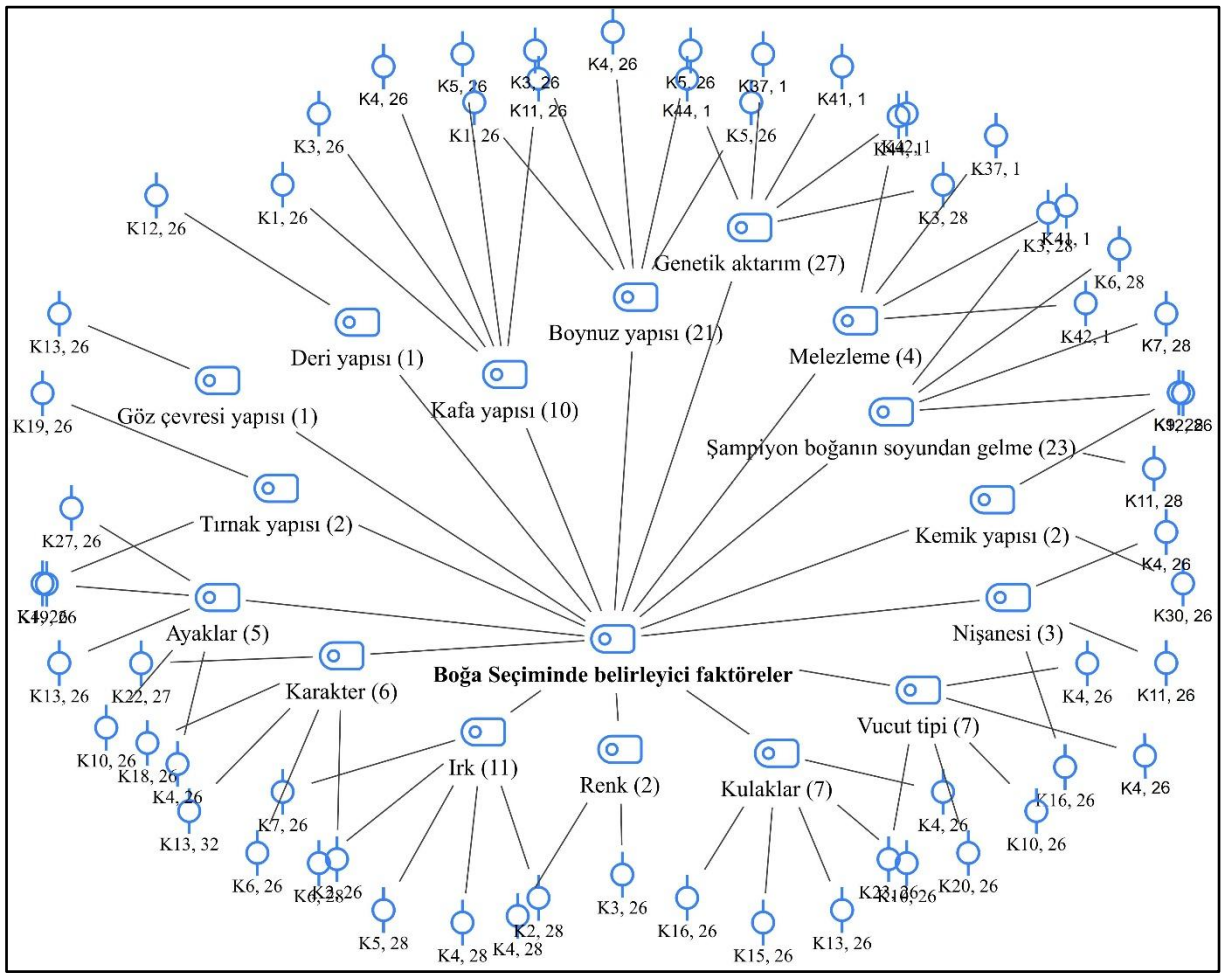
2.4.1. Boğa Yetiştirme Kültürü

Boğa yetiştirme kültürü geniş bir halk bilgisi gerektiren oldukça ayrıntılı bir süreçtir. Bu süreç güreş boğası olarak yetiştirilmesi planlanan boğanın hangi anne babanın genlerini taşıması gerektiği kararıyla başlar. Mümkünse yavrusu şampiyon olmuş bir anne ile şampiyonluklar yaşamış bir baba adayı çiftleştirilir. Yavru erkek doğarsa güreş için ideal genlere sahip olduğu düşünülür. Sonraki aşamada akışta ayrıntılarına değinilecek olan boğanın ilk müsabakasına kadar en az beş yıl sürecek meşakkatli bir yetiştirme süreci başlar.

2.4.1.1. Boğa Seçimi ve Melezleme Kültürü

Boğa seçimi birçok parametrenin dikkate alındığı, boğa yetiştiriciliğinin en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Doğru boğayı seçmek bir boğa yetiştiricisinin vereceği en kritik karardır. Bu kararı vermede asırlardır aktarıla gelen geleneksel bilgi birikimi boğa yetiştiricisine yol göstermektedir. Yapılan saha çalışmalarından, iki kültür bölgesinde de boğa seçerken benzer parametrelere dikkat edildiği görülmektedir (Şekil 2.4). Bu parametreler kabaca; boğanın soyu, fiziksel özellikleri ve karakteri olacak şekilde üç ana kriterden oluşmaktadır.

Bu kriterler içerisinde en önemlisi boğanın soyudur. Annesi ve babasının güreşe yatkın olması yavrunun da büyük ihtimalle güreşe yatkın olacağı anlamına gelmektedir. Güreş yeteneğinin anne babadan yavruya aktarıldığına dair bilimsel bir bulgu olmamasına rağmen şampiyon boğaların yavruların ve torunlarının da şampiyon olduğu çok sık rastlanılan durumdur. Bu nedenle güreş başarısı yüksek olan boğaların tohumlamada kullanılması ve yavrularının güreştirilmek üzere yetiştirilmesi oldukça yaygın görülmektedir.

Şekil 2.4 Boğa Seçiminde Belirleyici Olan Faktörler

Güreş boğası seçiminde ön plana çıkan diğer önemli kriterleri ise boğanın fiziksel özellikleri ve karakteri oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalardan ideal boğanın fiziksel özelliklerine dair elde edilen bulgular; boğanın boynuzlarının kalın ve hilal şeklinde olması, kafatasının boynuz çıkışlarına doğru daralması, gözlerinin kara olması, ön ayaklarının kısa olması, kulaklarının küçük olması, kemiklerinin kalın olması, vücudunun herhangi bir yerinde emaresi (siyah boğanın beyaz bir nişanı olması gibi) olması şeklinde ifade edilmiştir. Boğanın karakterine dair beklentileri ise; boğanın güreş esnasında dayanıklı ve inatçı olması, boynuzlarını iyi kullanması oluşturmaktadır. Konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Yerli ırk olacak, inatçı olacak, montofon tavsiye etmiyoruz (K2, Konum 28).

Babasından ya da annesinden gelen bir güreş yeteneği olması lazım, kilosu olan her tosun güreş tosunu olmaz. Boynuz ve kafa yapası çok önemli, boynuz kerpeten gibi olması lazım, renk olarak da siyah (K3, Konum 26).

Her boğa güreş boğası olmuyor, boynuz, baş tırnak yapısı önemli. Boynuzu hilal şeklinde olacak, önden yığma olacak, kulakları küçük olacak, ön ayakları kısa olacak, tırnakları kalın olacak, omuz yapısı bel kısmından daha dolgun olacak. Güreş boğalarında genel olarak nişan bulunur, bir yerinde siyahı olur, beyazı olur (K4, Konum 26).

Güreş boğasının cinsi ve ırkı önemli. Boynuzlarına özellikle dikkat edeceksin, ince ve sivri olmayacak. Beyaz boynuzu tercih etmiyoruz, kalın, siyah boynuz önemli (K7, Konum 26).

Kulağı ufak, topukları yere bakacak, boynuzları şekilli olacak, güreş boğası yere yakın olacak (K10, Konum 26).

Kafa yapısı küçük, boyozları ay gibi, derisi kalın, kemik yapısı canlı olacak (K12, Konum 26).

Boğanın uysal olması lazım, insana vuruyorsa onu saklamayacaksın, boğa hayvanına temkinli yaklaşacaksın (K13, Konum 32).

Güreş boğasında boynuz çok önemli, kafası ay şeklinde ve kulağı küçük olmalı, boğanın bir yerinde nişanının olması lazım (K16, Konum 26).

Annesine çok dikkat etmek lazım. Annesi pehlivan olması lazım, babası değil, erkeğin soyu anadan gelir (K20, Konum 28).

Bu boğam 10 yaşındadır, 7 tane danası öldü, 5 danası da şampiyon oldu. Adam boğa şampiyon oluyor diye danasını benden alıp büyütüyor. O danayı büyütürken de sonra yanında inek saklıyor (K35, Konum 6).

Boğa yukarıda bahsi geçen kriterlere göre seçilir ancak yetiştirilip yetiştirilmeyeceğine karar verilirken saha dışında uysal olmasına dikkat edilir. Yani boğa çok iyi güreşse dahi saha dışında uysal değilse yetiştirmek için tercih edilmez. Bu çok olağan bir durumdur. Çünkü boğa yetiştirmek yoğun emek isteyen, çok uzun bir süreçtir (Bakınız boğa yetiştiriciliği). Tüm aile fertleri bu sürece az çok dahil olur ve boğa ile yetiştiricileri arasında çok güçlü duygusal bağlar kurulur. Hiç abartısız zamanla boğa aileden bir birey olarak değer görür. Bu nedenle boğasıyla günlük 5-6 saatini harcayan boğa yetiştiricisi için güvenlik hassasiyeti göz ardı edilemeyecek hayati bir öneme sahiptir.

2.4.1.2. Boğa Besleme Kültürü

Boğa yetiştirmede en önemli iki husus beslenme ve spor olarak bilinmektedir. Zira boğanın müsabaka başarısını doğrudan etkilemektedir. Boğa yetiştiricisi deneyimlerinden faydalanarak boğanın fizyolojik durumuna en uy uygun kilo aralığına karar verir. Boğanın besisi güreşeceği kilo aralığına göre oldukça profesyonel bir şekilde yapılır. Burada iş boğa yetiştiricisinin uzmanlığına düşer, boğa yetiştiricisi boğasını güreştireceği kategorinin kilo aralığını (Deste boyu 380-420, Ayak boyu 421-470, Küçük orta 471-530, Orta boy 531-590, Büyük orta boy 591-650, Baş altı 651-720, Baş 720-800, Süper baş 809-950) gözeterek kategorinin üst sınırına en yakın kilo ile hazırlamaya çalışır. Boğasının aynı kategoride yarışan diğer boğalardan daha güçlü olmasını sağlamak için en ideal yöntem budur.

İkinci aşama boğanın güreştirileceği kategoriye karar verdikten sonra başlar. Boğanın mevcut kilosu ölçülür ve hedeflenen kategoriye göre yetiştirmeye başlanır. Beslenme süreci boğa yetiştiricisi ve boğanın durumuna göre değişiklik gösterse de festival takviminden en az iki ay önce başlar. Özel bir beslenme programı uygulanır. Boğaya ilk önce kategorinin üst sınırını biraz geçecek şekilde kilo aldırılır. Sonraki süreçte bu kilolar sporla kasa dönüştürülerek kategorinin üst sınırına yakın tutulur. Güreş gününe kadar bu program titizlikle uygulanır. Kas yapıcı, enerji artırıcı özel besinler tercih edilir. Beslenmede yapılan en ufak bir hata boğanın bir üst kategorinin alt sınırında kalmasına ya da sağlık sorunları yaşayarak müsabakaya katılamamasına sebebiyet verebilir. Benzer bir sorunu hanemizde şöyle deneyim ettik: satın aldığımız şampiyon bir boğayı festivale hazırlarken kas yapsın diye yedirdiğimiz arpa fazla gelmiş boğanın ayaklarının şişmesine ve ilk güreşte elenmesine neden olmuştu. Bu nedenle boğanın beslenme süreci hassasiyet isteyen bir uzmanlık gerektirmektedir. Boğa beslenmeye dair uzman görüşleri aşağıdaki gibidir:

> *Beslenmesi; sırf arpa ve çayır otu, limon, dut pekmezi, üzüm kurusu, veriyoruz (K1, Konum 31).*
>
> *Çayır otu veriyoruz. Hem tok tutuyor hem de fazla susatmıyor (K2, Konum 30-31).*
>
> *Üç ay önce başlıyoruz, iyi temiz kır otu, arpa ve üzüm kurusu ile besliyoruz (K3, Konum 30).*
>
> *5 ay önceden başlanır, kilo aldırılır, daha sonra definasyona sokularak fazla kilosu verilir, kas yaptırılır. Başlarda daha çok karbonhidrat ağırlıklı beslenirken sona doğru protein ağırlıklı beslenir. Başlangıçta; saman, ot, arpa verilir, daha sonra yulaf ezmesi ve arpa ezmesi verilerek müsabakaya hazırlanır (K4, Konum 30).*
>
> *Yeme içme; arpa, mısır, üzüm kurusu, keçi boynuzu pekmezi, incir. Bu besinler kanı sulandırıyor hızlandırıyor (K6, Konum 30).*

Önce besleyip sonra kasa çevirmeye başlıyoruz. Boğanın meydanda güçlü kalabilmesi ve kaslı olması için her otla beslemiyoruz otu yemi ayrıdır, ineğe verdiğimiz otu vermiyoruz. Bir ay kala Aydın'dan incir alıyoruz, beyaz mısır, yağ yaptırmayan, kas yaptıran ürünler (K7, Konum 30).

Güreş boğasına otu seçerek alıyoruz, otun çiçeklisi olacak, yapraklısı olacak, ot kuruduğu zamanda direkt güneşte değil de gölgede kuruduğunda yeşil kalıyor. Normal bir besi hayvanı gibi beslenmiyor, arpayı buğdayı fabrikadan değil de doğalını köyde Ahmet amca Mehmet amca ektiyse ondan alıyoruz. Böylece köylü tarlasını da boş bırakmıyor, tarıma da katkı sağlamaya çalışıyoruz. Köyden arpa alıp onu kırdırarak yediriyoruz. Üzüm kurusu ve pekmez alıyoruz, köylüde bakıyor ki bizim pekmezimize talep var on kilo yapıyorsa 100 kilo yapıyor (K10, Konum 33).

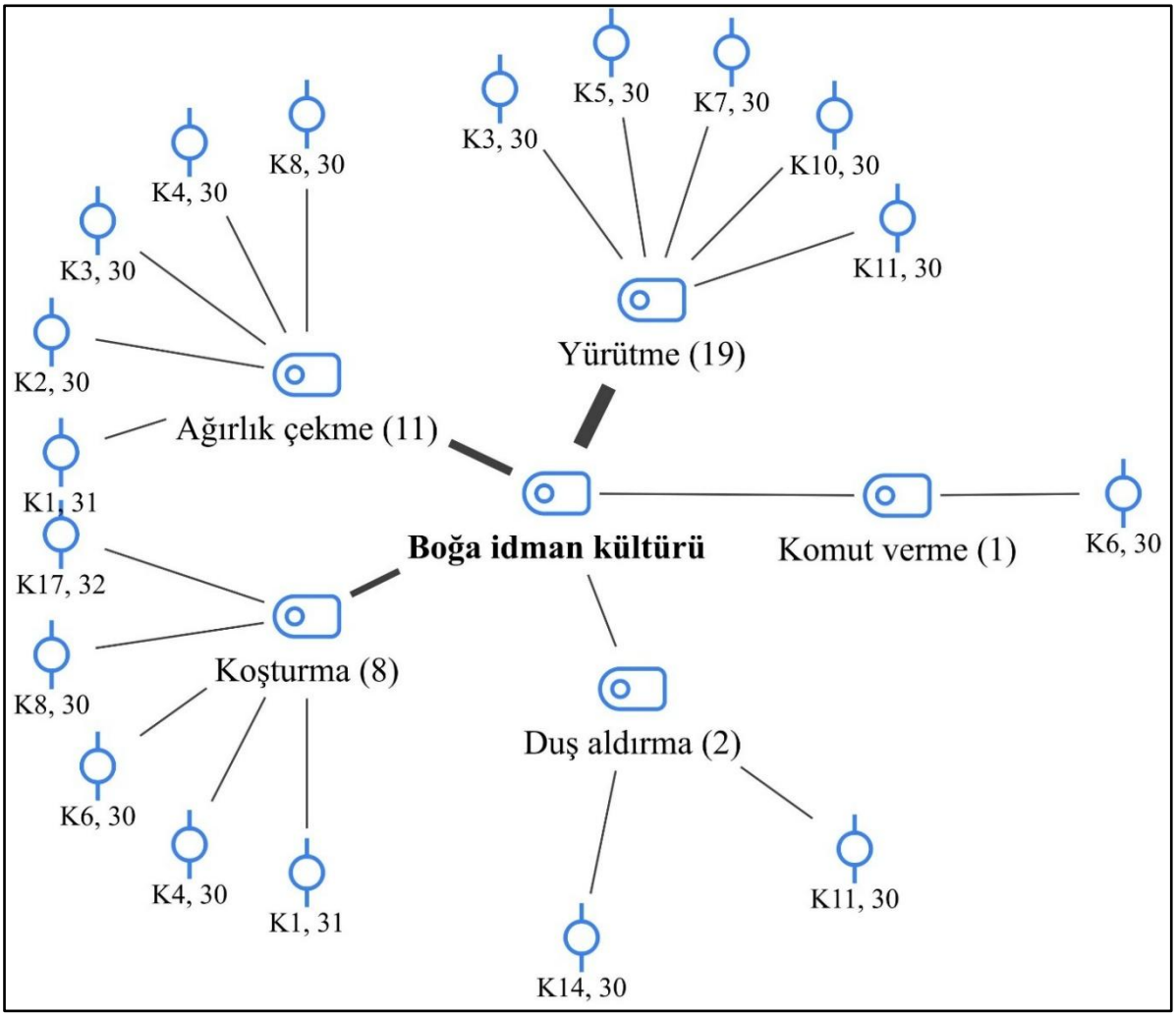
Bunlar bizim için bir hayvan değil bir evlat, bir sporcu. Devrimiz ilim, bilim, teknoloji devri, ben fen bilimi ve bilişime inanan bir insanım. Her sabah bir su bardağı toz halinde içinde 42-43 vitamin olan konsantreyi kullanıyorum, incir, burçak vb. şeylerle beslemem, ben konsantreyi bilirim (K22, Konum 31).

Bir iki ay önce gezdirmeye başlıyoruz, pekmez veriyoruz, biraz boğanın kızması için üzüm pekmezi (K30, Konum 30).

Sabah akşam öğünleri standart, öğlen ara öğün. sabah ve akşam dokuz on kiloluk yem bir bakır tas ile her gün verilmeli (K23, Konum 30).

2.4.1.3. Boğa İdman Kültürü

Boğaya idman yaptırılması boğa sahibinin güreş öncesi en çok mesai harcadığı hiç şüphesiz en meşakkatli süreçtir. Bu süreç boğa sahibinin yetiştirme şekline göre bazı değişiklikler gösterse de en yaygın uygulamalar; yürütme, koşturma, ağrılık çekme, komut verme ve duş aldırma gibi aşamalardan oluşmaktadır (Şekil 2.5).

Şekil 2.5 Boğa İdman Kültürüne Ait Kod Alt Kod Bölümleri

Boğanın idmana alınmasına güreştirilecek festivalin tarihi dikkate alınarak karar verilir. Festival tarihinden en az iki-üç ay önce başlaması önerilen idmanlara beslenme aşaması belirli bir düzeye erişip boğa istenilen ağırlığa ulaştıktan sora başlanır. Önce boğaya hedeflenen kategorinin üst sınırına yakın ya da üst sınırını bir miktar aşacak şekilde kilo aldırılır. Daha sonra yağ olarak aldırılan bu kilolar kategori kilo aralığı içinde ama üst sınırına yakın olacak şekilde spor yaptırılarak kasa dönüştürülür. Bu süreç titizlikle takip edilmesi gereken günlük rutinlerden oluşmaktadır. İlk etapta hafif tempoda yürüyüş ile başlanır, daha sonra koşu ve ağırlık çektirme gibi uygulamalarla devam edilir. Festival takvimi yaklaştıkça sporun şiddeti de gün be gün artar ve günlük 5-6 saati bulan idmanlar planlanır. Son periyoda girildiğinde günlük beş km üzerinde yürüyüş mesafesine ve direnci artıracak ciddi ağırlıklara ulaşılmış olunur. Boğanın boyun, bacak ve sırt kaslarını güçlendirmek için, lastik çektirme, boyna ağırlık asma ya da doğal olarak çift sürme sıkça tercih edilen yöntemler arasında yer alır (Şekil 1.13, Şekil 2,6). İdman süreci festivale bir hafta kala boğanın dinlenmesi için hafifletilir ya da bırakılır.

Süreç tamamlandığında boğanın kondisyonu ve direnci uzun süren mücadeleleri kaldıracak düzeye gelmiş olur. Konuya ait katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Sporda; yokuş yukarı koşturacaksın ve boynu gelişsin diye sabana veya kızağa koşacaksın (K1, Konum 31-32).

Kar kalktıktan sonra güde iki saat kamyon lastiğine vurmaya başladık (K2, Konum 30).

Spora 3 ay önce başlıyoruz, sürekli yürütüyoruz. Bir buçuk ay hafif, bir buçuk ay ağır spor yaptırıyoruz (K5, Konum 30).

4-5 ay önce başlıyor; konuşma ritmi, yönlendirme falan, vur deyince vuracak, gel deyince gelecek. Sporda her gün iki buçuk ile beş kilometre koşturuyoruz, yağlarını atması için devamlı koşturmak lazım, yoksa beş dakika sonra şişer (K6, Konum 30).

En az 3 ay önce dışarı çıkması lazım, önce besleyip sonra kasa çevirmeye başlıyoruz. Boğanın meydanda güçlü kalabilmesi ve kaslı olması için günlük ortalama 15 km spor yapması lazım (K7, Konum 30).

Önce besisini aldırıyorsun, yavaş yavaş sporuna başlıyorsun, hamdan çıkarıyorsun, sonra ağır spora başlıyorsun, boynunun kuvvetli olması için ağırlık çektiriyorsun, tarla sürüyorsun (K10, Konum 30).

Günde 4 km gezdiriyoruz. Kızak çektiriyoruz. Ayaklarına ve boynuna ağırlık bağlıyoruz. Spor sonrası duş aldırıyoruz. Tırnak bakımlarına yapıyoruz, kollarına krem sürüyoruz. Boynuzlarını yapıyoruz. On gün önce bakımı bitiriyoruz (K11, Konum 30).

Günlük sporunu yaptırıyoruz, spordan dönüşünü bakımlarını yapıyoruz, duşu falan (K14, Konum 30).

Periyodik olarak beslenmesine dikkat ediyoruz, direkt böyle her önüne geleni yemiyor. Sonrasında kas sitemini günlendirmek için yürütme, koşturma, ağırlık çekme yapıyoruz (K19, Konum 30)

Spor çok önemli, iki ay önceden başlanması lazım. Ben ağırlık yapamıyorum, yapabilsem ağırlık önemli. Benim yaşım 72, yalnızım, traktör ile gezdiriyorum (K20, Konum 30).

Bunlar hayvan değil, bunlar sporcu, antrenman yapmaları gerekiyor; koşmaları, saban çekmeleri, toprağı boynuzlamaları ne kadar ağır şey yapılırsa kas sistemleri o kadar gelişiyor (K22, Konum 8).

Kırk gün önce spora başlayıp dinlensin diye on gün kala bırakıyoruz. Traktörün arkasına bağlayıp gezdiriyoruz (K29, Konum 30).

Şekil 2.6 Boğa İdmanından Bir Görünüm (Artvin)

Kaynak: https://www.facebook.com/groups/207639992302162 (Et: 05/07/2025)

Boğa yetiştirmenin bu aşaması boğa yetiştiricisi için oldukça meşakkatlidir. Zira günde ortalama beş saatini bu sürece harcar ve bu süreci boğa ile birlikte kendi de deneyim eder. Bu nedenle boğa yetiştiricisinin boğayla birlikte bu süreci tamamlayacak enerji ve özveriye sahip olması önem arz etmektedir. Ancak idman sürecini tamamlamak için bazı kolaylaştırıcı yöntemlerde ortaya çıkarılmıştır. Doğu Karadeniz kültür bölgesinde örneğine pek rastlanmasa da Ege kültür bölgesinde sıkça tercih edilen bu yöntem boğanın traktörün arkasına bağlanarak sporunun yaptırılmasını kapsamaktadır. Boğanın antrenmanını tamamlaması için özel olarak yapılabileceği gibi günübirlik boğa ya da bahçeye giderken boğanın da bu sürece dahil edilmesi şeklinde de yapılabilmektedir. Bu yöntem aynı anda iki boğanın idmanının yaptırılmasına imkân sağlarken boğa yetiştiricisinin de boğaları ayrı ayrı yürütmek için harcaması gereken zaman ve emekten tasarruf etmesine katkı sağlamaktadır (Şekil 2.7).

Şekil 2.7 Ege Bölgesi'nde Boğa İdmanı İçin Tercih Edilen Araçla Yürütme (Muğla)

Kaynak: https://www.facebook.com/groups/207639992302162 (Et: 05/04/2025)

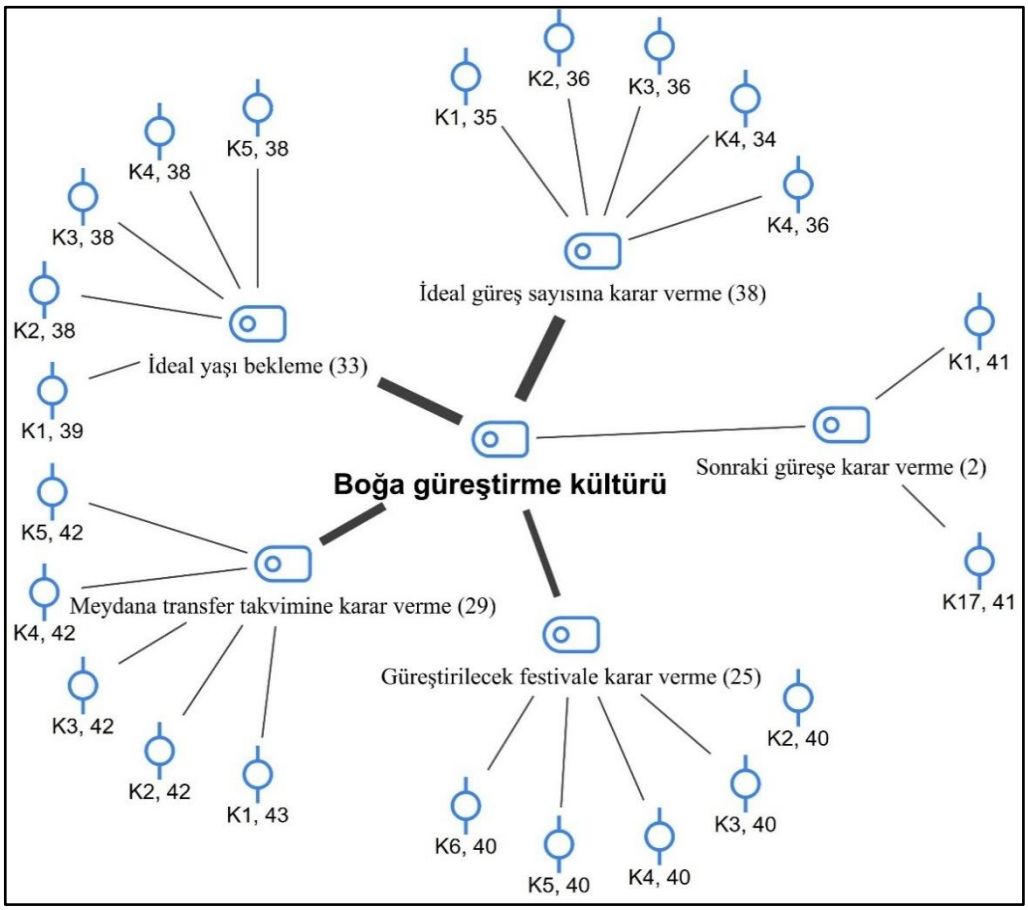
2.4.2. Boğa Güreştirme Kültürü

Boğa güreştirme kültürü birden çok aşamadan oluşmakta ve ortaya çıktığı yere göre farklı uygulamalar içermektedir. Güreşin yapılış tarzını gösteren bu uygulamalar için bölgelere göre üç farklı model tespit edilmiştir. Doğu Karadeniz kültür bölgesinde güreşlerin planlaması ve uygulamasında grup eleme sistemi baz alınmaktadır. Bu sistemde yapılan tüm festivallerde kilo aralıklarına göre kategoriler belirlenir, boğa yetiştiricisi boğasını hedeflediği kategoriye göre hazırlar. Boğa yetiştiricisi boğasını istediği festivale götürüp güreş sabahı ya da bir gün öncesinde kurulan kantardan geçirerek kilosuna uygun kategoriye kaydettirebilir. Kategoride şampiyon olmak için bir boğanın kaç kez güreşeceği kategoriye kaydettirilen boğa sayısına göre değişiklik gösterebilir. Eşleşmeler kura ile belirlenir ve kura finale kadar her turda yenilenerek devam eder. Süreç sonunda her kategorinin birinci ve ikincisine belirlenen ödüller takdim edilir. Ege kültür bölgesinde ise güreşlerin planlanıp uygulanma sürecini komiteler yönetir. Festivalde hangi boğanın hangi boğa ile güreşeceği öncesinden bellidir. Güreş takvimi alan komite, festivalinde güreşmesini istediği boğaları kilolarına göre çatar. Daha sonra boğa sahiplerine davet gönderir. Boğa sahipleri güreşi kabul ederse çatım tamamlanır. Çatımı yapılan boğalar festival günü güreştirilir. Tek bir güreş olur, bu güreşe alıp verme denir. Güreş sonunda şampiyon boğaya ödülü takdim edilir.

Marmara Bölgesi'nde Bursa ili ile temsil edilen boğa güreşlerinin uygulanışı Ege ve Doğu Karadeniz bölümünün sentezi olarak ifade edilebilir. Zira Bursa ilinde her yıl boğa

güreşlerinin Türkiye şampiyonası düzenlenmekte ve hem Doğu Karadeniz bölümü hem de Ege kültür bölgesinde yapılan güreşlerde şampiyon olan boğalar bu festivale davet edilerek güreştirilmektedir. Bu noktada güreşler iki bölge komitelerinin üzerinde mutabık olduğu kurallara göre yeniden organize edilmiş ve dörtlü gruplar oluşturulmuştur. Bir boğa kilosuna göre ayrılan kategoride ilki kura ile belirlenen iki güreş yapar. İkinci karşılaşma final güreşi olur ve kazanan boğaya ödülleri takdim edilir.

Boğa güreştirme kültürü güreşin planlanıp organize edilmesinin dışında boğacının kendi deneyimleri ve yerel bilgiler ışığında karar vermesi gereken bazı önemli hususları da içerir. Bu hususlardan bazıları güreş öncesi (İdeal yaşı bekleme, güreştirilecek festivale karar verme, festival alanına transfer takvimine karar verme) ve bazıları ise güreş sonrası (sonraki güreşe karar verme, ideal güreş sayısına karar verme) verilmesi gereken kararlardan oluşur (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Boğa Yetiştirme Kültürüne Ait Kod Alt Kod Bölümleri

Güreş öncesi karar verilmesi gereken hususlardan ilkini boğanın güreşecek olgunluğa erişeceği ideal yaşa karar verme oluşturmaktadır. Bu karar güreş başarısını doğrudan etkileyen hiç şüphesiz en önemli karardır. Boğa yetiştiricisi uzun yıllar kaynak harcayıp, emek verdiği boğasını bir an önce meydanda güreşirken izleme heyecanını taşısa da boğanın tam anlamıyla güreşecek olgunluğa erişmesi için gereken sabrı göstermesi gerekmektedir. Aksi takdirde kiloya göre belirlenen kategorilerde arenaya erken yaşta çıkan boğa kategorinin olgun boğaları

tarafından kolayca elenecektir. Boğanın başarısı vücut yapısının oturması ve darbeyi absorbe edecek kemik olgunluğuna erişmesine bağlıdır. Bu olgunluk içinde ideal yaş değişse de boğanın arenaya çıkması için en az 5 yaşında olması gerektiği, altı ve yedi yaşların ise ideal yaşlar olduğu bilinmektedir. Konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Güreş boğasının 5 yaş ve üstü olması gerekiyor, gelişimini tamamlaması için, daha az yara alması için (K1, Konum 39).

En az beş yaşında olması lazım, kafa ve kemik yapısının sağlam olması için (K3, Konum 38).

Boğanın yaşı asgari beş, ideal altı, boğanın adam olması denilen yaşın 6 olması gerekiyor, 4 çok çocuksu, 5 hırçın, 6 da olgunlaşıyor ve seni de tanımış oluyor, sözünden çıkmıyor. Boynuz, boyun, tırnak yapısı gelişmiş oluyor (K4, Konum 38-39).

Kategoriye göre, büyük boylar için 5-6 olmalı, karşısında 8-9 yaşında rakip geliyor, vurdu mu duman attırır, olgunlaşması lazım (K6, Konum 38).

Boğa; beşinde hamur, altısında çamur, yedisinde demir olur. Türkiye şampiyonasını yaparken yıldızlar grubunu oluşturduk ve yaş kategorisi koyduk. Boğalar kendi yaşıtları ile güreşsin diye (K10, Konum 37).

Güreş için 5-9 yaşlar ideal, kemik yapısı olgunlaşacak ki güreşe dayanıklı olsun (K13, Konum 39).

En aşağı beş, hatta beş bile erken, beşe kadar boğa sayılmaz o, beşten sonra da 10-11'e kadar güreşir (K18, Konum 39).

Boğa 5 yaşa kadar küçük küçük güreşiyor, bir şeyleri öğreniyor; yalın tutmayı, çelik vurmayı, koltuk almayı öğreniyor, bazı boğalar 13 yaşına kadar kispet dövüyor (K26, Konum 38).

Güreş öncesi verilmesi gereken kararların ikincisi boğanın güreştirileceği festivale karar vermektir. Ege Kültür bölgesinde güreşler çatım usulü olduğu için bu karar festival seçimi şeklinde değil rakip seçimi şeklinde alınır. Ancak Doğu Karadeniz bölümünde bu karar hayati öneme sahiptir. Boğanın başarısını doğrudan etkiler. Boğa sahibi karar verirken boğanın tam anlamıyla hazır olma durumu, boğanın kaçıncı meydanı olduğu, ödül gelirleri, götüreceği meydanın uzaklığı ve kalitesi gibi parametreleri göz önünde bulundurur. Şayet boğası ilk defa meydana çıkacaksa ya da tam anlamıyla hazır değilse kaliteli boğaların güreştiği namlı meydanlar değil, daha küçük meydanlar tercih edilir. Boğa hazır ve daha önceki küçük meydanlarda başarısı varsa kendini ispatlamak ve nam salmak için er meydanı (Kafkasör, Melo, Derekapı gibi) denilen kaliteli meydanlar tercih edilir. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri şu şekildedir:

Meydanın yakın olması ve kaçıncı güreşi olduğuna göre, ilk defa güreşecekse deneme amaçlı küçük meydanları seçiyoruz (K2, Konum 40).

Festivalleri biliyoruz, boğaların favori olması ve ödül alması için ideal olan yere götürmeye çalışıyoruz (K3, Konum 40).

Altı yaşında bir boğamız olsun hiç denememişsek, çok fazla pehlivan boğanın olmadığı küçük arenalarda deneriz, eğer güreşirse daha kaliteli meydanlara götürülebilir (K4, Konum 40).

Kendi festivalimize götürüyoruz, orda derece yaparsa Kafkasöre götürüyoruz. Futboldan örnek verecek olursak süper ligde şampiyon olunca şampiyonlar ligine gitmek gibi hem ödül hem beklenti olarak (K7, Konum 40).

Hazır olma durumuna göre; sporu hazırsa, besisi tamsa götürüyoruz (K10, Konum 41-42).

Boğaya göre karar veriyorsun, boğa hangi meydanı daha çok seviyor. Mesela benim boğalardan Nişan için Kafkasör arena. Kendi meydanı, ahırını dahi kendi buluyor. Boğa nereyi seviyorsa tercihim orası oluyor (K14, Konum 41).

Buralarda çoğu meydanın boğa potansiyeli belli, kaliteli boğa gelen meydanlar, boğa sayısı, bunlar önemli. Tosunun güreşini bildiğin için kalitesine göre meydana götürüyorsun (K18, Konum 41-42).

Komite üyesi namı olan boğaları çağırıyor, iyi güreşen boğalar, namı olan boğalar için seyirci geliyor, seyirci topluyor (K24, Konum 40).

Oranın komitesi arıyor seni: şu danayla çatalım mı, kilosu şu, yaşı şu (K30, Konum 54).

Güreş öncesi verilmesi gereken kararlardan sonuncusunu ise festival alanına transfer takvimi oluşturmaktadır. Bu takvimin ayarlanması, götürülecek festivale karar verilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu kararın ardında iki sebep vardır: boğanın dinlenmesi ve festival alanına alışıp benimsemesi. Şayet güreştirilecek festival alanı mesafe olarak uzaksa bu süre birkaç günden bir hafta öncesine kadar değişiklik gösterebilir. Ancak mesafe olarak yakın ise günübirlik de gidilebilir. Boğanın güreşeceği meydana alışması ve kilo fazlası varsa kantara girmeden yürütülerek düşürülmesi için mümkün olduğunca erken gidilmesi önerilmektedir. Bu konudaki bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Bir hafta önce, boğanın sahaya alışması için (K1, Konum 43).

Hava şartlarına göre, 3-4 gün önce, hayvanın alışması için (K2, Konum 42).

Gideceğimiz yer yakınsa sabah erkenden gidilebilir ancak 3-4 saatlik mesafede yer alıyorsa bir gün önceden gitmek daha mantıklıdır (K4, Konum 42).

Boğanın arena içi ve dışına alışması için 4-5 gün önce gidilmeli (K6, Konum 42).

Dört gündür bu boğa için meydanda sabahlıyoruz, hava koşullarına, çevreye ve meydana alışsın diye (K7, Konum 32-33).

Uzaklığına bağlı, Çamlıhemşin'e gideceksen 4-5 gün önce (K10, Konum 43).

Uzaklığına, yakınlığına bağlı mesela bizim köyün yakınında bir meydan var, biz oraya öğlen götürüyoruz. Burası 350 km, buraya ta perşembe gününden geldik. Bu boğalar 10 saat yol geldi, yatması, dinlenmesi, kendine gelmesi lazım. Burası 4-5 gün, Artvin'e 10-15 gün önceden götürülmesi gerekiyor (K11, Konum 42).

En fazla, bir hafta 10 gün önüne gidiyorsun. Boğanın oradaki iklime, hava koşullarına insanlara, ambiansa alışması lazım (K14, Konum 43).

Sabahtan, yakın olduğu için, uzak olursa bir iki gün öncesinde gitmesi lazım, uzun yolda araç ister istemez sarsıyor boğayı (K23, Konum 42).

Normalde bir gün önceden geliyoruz, yol tutmasın, dinlensin yadırgama yapmasın diye (K25, Konum 42).

Bir boğa yetiştiricisi için ideal güreş sayısına ve götüreceği sonraki festivale karar verme, kültür bölgelerine göre farklılık gösteren güreş sonrası verilecek kararalar içerisinde yer almaktadır. Güreşlerin planlama ve uygulama tarzlarının farklı olması ideal güreş sayısı ve götürülecek sonraki festivale karar verme sürelerini doğrudan etkilemektedir. Ege Bölgesi'nde alıp verme şeklide tek güreşler yapıldığı için boğa fazla darbe almaz ve 15-20 gün içerisinde yapılacak sonraki festivalde güreşebilir. Ancak Doğu Karadeniz Bölümünde yapılan güreşlerde kategoriye kayıt yaptıran boğa sayısına göre bir boğa aynı gün 5 müsabakaya kadar güreşmek durumunda kalabilir. Bu durum daha fazla darbe almasına ve daha fazla yıpranmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle Doğu Karadeniz bölümünde bir boğa yılda bir festivalde güreştirilir, şayet boğa ilk turda elenmişse ya da eşleşmelerinde fazla darbe almamışsa bir iki ay sonra ikinci bir festivalde de denenebilir. Özetle Ege Bölgesi'nde yapılan festivallerde bir boğa yılda 7-8 festivalde güreşebilirken, Doğu Karadeniz Bölümünde maksimum iki festivalde güreştirilmektedir. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Katıldığım bir festivalden iki buçuk üç ay sonra yeni bir festivale katılabilirim ancak, dinlenmesi ve yaralarının iyileşmesi adına (K1, Konum 41).

En fazla üç güreşe çıkabilir, eğer bir boğa bir arenada güreşmemişse darbe alıp yorulmamışsa ötekine de çıkabilir. Ama burada final yapmışsa bir ay sonra başka arenayı es geçersiniz (K4, Konum 34).

En fazla iki, boğana kıyarsan her meydana götür (K5, Konum 34).

Ortalama iki, bugün burada güreştirirsin yara alır, bir ay sonra başka arenaya atarsın biter, daha fazlası olmamalı (K6, Konum 34).

En fazla iki, oda arasında iki ay kadar toparlanma zamanı olmalı (K9, Konum 36).

İdeal olanı en fazla iki, festival aralarında üç ay olmalı (K10, Konum 35).

Değişiyor, boğanın yara alma durumuna göre. Şimdi burada güreşir mesela uzun bir güreş olursa bir ay, iki ay güreşmez, sezon sonu güreşir. Daha az yara alırsa bir sonraki hafta festivale götürülebilir (K11, Konum 34-35).

Sezonda 6-7 olmalı ama 10-15 güreşende var (K11, Konum 36).

Durumuna göre 6-8-10 güreşe çıkabilir. Çıktığı meydanlarda hasar alıp almama durumuna göre (K12, Konum 37).

Bir boğa için bir küçük meydan, bir büyük meydan yeterli gelir. Mesela bizim nişan bu sene hazırlıksızdı, Melo'da güreşmedi sonra bakıp Kafkasör arenaya hazırladık kendi meydanımız. Orda da koltuklandı, özel davet üzerine Dalahate gittim orda da ikinci turda nişan ben buradayım dedim, nişan beni gördü boğayı bırakıp geldi (K14, Konum 35).

Boğanın gittiği meydandaki güreşine bağlı, güzel güreşirse derece alırsa en fazla iki meydana çıkarılmalı (K18, Konum 35).

Sezonda 8 güreş yapabilir, 20 günde bir (K20, Konum 36).

Bu yıl ilk defa bu döneme sarktı (Aralık) yaz dönemi çok sıcak olduğu için, bir boğanın minimum ayda bir kere ringe çıması lazım, boğanın hak ve hürriyetini de düşünmek lazım, maksimum 7-8 güreş (K22, Konum 35).

Ayda bir falan, kafası ağrıyor, dinlendiriyoruz, bakımlarını yapıyoruz (K24, Konum 34).

Nisan dan kasıma kadar bizde güreşler başlar, biter. En fazla 4-5 güreş, güreşte fazla ezilmezse bir ayda bir güreş, ezilirse en az iki ay ara verilmeli (K24, Konum 36).

Boğanın yara alma durumuna bağlı, çok yara alırsa daha az katılır, almazsa daha çok. Biz ortalama 7-8 güreşe katıyoruz, yara alırsa 4-5, bundan önceki danam 13 güreşe katıldı. Burada işin özü çift sürmek (K26, Konum 34).

2.4.3. Boğa Süsleme (Giydirme) Kültürü

Boğa giydirme her iki kültür bölgesinde de yaşatılan bir gelenektir. Genellikle; kemer, kurdele, poşu, bileklik, isimlik ve başlık gibi unsurlar kullanılır. Boğa giydirmenin herhangi bir standardı yoktur. Boğa sahipleri süsleme amacına göre yukarıdaki unsurlardan birini ya da birkaçını için tercih edebilir. Yapılan saha çalışmalarında boğa süslemenin mistik, estetik ve ekonomik kaygılardan kaynaklandığına dair bulgulara ulaşılmıştır. Estetik ve ekonomik kaygılar izleyicilerin hafızasında bir imaj yaratmaya odaklanırken mistik kaygılar boğanın nazardan ve sakatlıklardan korunmasına odaklanmaktadır. Bu nedenle ekonomik ve estetik

kaygıların ön plana çıktığı giydirmeler oldukça şaşaalı, mistik kaygıların ön plana çıktığı giydirmeler (nazar boncuğu işlemeleri ve kırmızı kurdele bağlanması) ise sadedir (Şekil 2.9, Şekil 2.10).

Şekil 2.9 Nazardan Korunmak İçin Yapılan Basit Süslemeler (Artvin)

Şekil 2.10 Estetik ve Ekonomik Kaygılar İçin Yapılan Ayrıntılı Süslemeler (Aydın)

Yapılan gözlem ve görüşmelerden Ege Bölgesi'nde boğa giydirmede estetik kaygıların, Doğu Karadeniz Bölümü'nde mistik kaygı ve inanışların ön plana çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sponsor reklamlarını içeren ekonomik kaygılar ise her iki kültür bölgesinde de yaygındır. Konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

İnsanlarda nazar var, nazarı önlemek için takıyoruz (K1, Konum 53).

Ön ayak bileğinde nazarlık var (K2, Konum 52).

Boğa nam yaptıysa ismini göstermek için, sponsor varsa onun ismini göstermek için, bir de halk arasında biz nazara inandığımız için, nazar değmemesi için nazarlık takıyoruz (K4, Konum 52).

Sadece nazarlık var (K5, Konum 52).

Nazardan en çok, süs güzelde duruyor ama (K10, Konum 53).

Tabi ki, süsler, kemer, bileklikler nazar değmesin diye takıyoruz (K11, Konum 52).

Süs olsun diye, dana süslü gözüksün diye (K12, Konum 53).

Süs olsun ve nazardan korusun diye, bu süsleri özel Aydın'dan getirttim (K13, Konum 53).

Çok severim, nazar olmasın diye kuyruğuna ve ayak bileğine bağlarım, çadır ve arabalarımı bayrakla süslemek çok hoşuma gider (K14, Konum 53).

Tabi ki özel süsler yaptırıyoruz. Boğamızın ismi yazılıyor (K16, Konum 53).

Görünüm, gösteriş ve süs olsun diye, süsleme amaçlı (K18, Konum 53).

Amaç gösteriş, reklam ve nazardan kurtulmak (K21, Konum 52).

Beğeni alması, güzel görünmesi benim için önemli (K27, Konum 52).

Her şey var, kemer kurdele tanıtım yapıyor (K30, Konum 52).

Ayaktan başa süs, güzel görünsün, yakışıklı olsun (K31, Konum 52).

Esnaflardan, iş adamlarından topladığımız paralar karşılığında sponsorların reklamını yapıyoruz (K54, Konum 19).

2.4.4. Boğaya İsim Verme Kültürü

Evcil hayvanlara isim vermek yaygın bir durum olsa da boğalara özel isimler vermenin boğa güreşleri ile popülerlik kazandığını söylemek yanlış olmasa gerek. Festivallerde cazgırların boğaları arenaya anons ederken ismiyle anons etmesi ve maniler dizmesi, boğa yetiştiricilerinde boğasının ismiyle bilinmesi ve nam salması beklentisi isim koyma geleneğini oryaya çıkarmıştır. Bu minvalde boğa yetiştiricileri; yaşadığı yeri ve kültürü tanıtıcı (Dadaş, Cilcimli), sevdiği futbolcuyu tanıtıcı (Bakasetas, Icardi), boğanın en iyi yaptığı oyunu tanıtıcı(koltukçu), coğrafi çevrede yer alan yükseltilerden esinlenerek (Kaçkar) iklim elemanlarına atfen (Rüzgâr, Fırtına) boğanın fiziksel özelliklerine atfen (boynuz özellikleri: sivri, akrep), dizi karakterlerinden esinlenerek (Memati, Behlül, Polat) gibi isimlerin verildiği

gözlemlenmiştir. Özellikle Doğu Karadeniz Bölümünden Ege Bölge'sine olan boğa transferleri Kaçkar, Cilcimli, Dadaş gibi yere özgü isimlerin yöre dışında yaşatılmasına imkân sağlamışlardır.

2.4.5. Folklorik Yansımalar; Kutlama ve Etkinlik kültürü

Boğa güreşi festivalleri içerisinde halk oyunları, kına geceleri, konserler, resim sergileri, spor müsabakaları, ağalık seçimi, davul zurnalı şampiyonluk kutlamaları gibi etkinlikleri içeren birer kültür şölenidir. Bu etkinliklerin festivallere entegrasyonu kültür bölgesine göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle konunun iyi bir şekilde aydınlatılması için iki kültür bölgesine göre ayrı ayrı ele alınması daha yararlı olacaktır.

Ege kültür bölgesi: bu bölgede boğa güreşi festivalleri güreşten bir gün önce yapılan kına gecesiyle başlar. Festival alanı ya da alana yakın olan bir mekân bu etkinlik için düzenlenir. Kına gecesini güreş komitesi organize eder ve boğa sahipleri katılır. Kına gecesinin eğlence unsurunu ikramlıklar ve tüm gece boyunca çalan davul zurna oluşturur. Farklı illerden gelen boğa sahipleri ve boğa severler bu etkinlikte kaynaşır. Etkinliğin bir diğer amacı ertesi gün güreşecek olan boğaları kalabalığa ve gürültüye alıştırmaktır. Bu önemli bir ritüeldir. Bayramlık çocuk gibi süslenen boğalar gece boyunca tek tek davul zurna eşliğinde meydana getirilir ve para saçılır. Boğanın meydan da yürütülmesi hem boğacılar için bir ön görünüm hem de rakipler için bir nevi gözdağı olur (Şekil 2.11).

Şekil 2.11 Ege Kültür Bölgesinde Festival Öncesi Gece Eğlencesi (Muğla)

Kaynak: https://www.facebook.com/groups/207639992302162 (Et: 11/03/2025)

Doğu Karadeniz kültür bölgesinde rastlanmayan davul zurna Ege kültür bölgesinde güreş öncesinde olduğu gibi güreş esnasında da festivallerin önemli bir parçasıdır. Festival

alanında meydana temas edecek şekilde davul zurna ekibi için özel bir alan ayrılır. Şampiyon olan boğa alanın önüne getirilir ve davul zurna eşliğinde kutlama yapılır (Şekil 2.12).

Şekil 2.12 Ege Kültür Bölgesinde Şampiyonluk Kutlama Ritüeli (Muğla)

Ege kültür bölgesinde festivallerde yaşatılan önemli bir gelenekte ağa seçimidir (Şekil 2.13). Gün içinde bir güreş arası verilir ve tüm ağa adayları meydana davet edilir. Cazgır sahneye iner ve her ağaya ismini ve yaptığı işi yücelten maniler okur. Mâni okunduktan sonra ağa adayına ağalık için yapacağı teklif sorulur, bu süreç açık artırma şeklinde yürütülür ve birkaç tur devam eder. Fikri sorulan aday çekilmek istiyorsa bunu komiteye sembolik bir bağış yaparak belirtir. Yer yer güreş ağalığı için yapılan artırmanın teklifleri 4-5 milyon TL gibi ciddi meblağlara ulaşabilir. Süreç sonunda güreş ağası seçilir ve yapılan teklif organizasyon giderleri için kullanılır.

Şekil 2.13 Güreş Ağası Seçiminden Görünüm (Aydın)

Doğu Karadeniz kültür bölgesi: Burada festivaller Ege kültür bölgesinden farklı olarak 2-3 gün hatta bir hafta kadar sürebilir. Ciddi bütçeler ayrılarak organize edilen festivaller: boğa güreşleri, spor müsabakaları (voleybol, kano yarışı, bilek güreşi), resim sergileri ve konserler ile kültür sanat festivaline dönüşür.

Bu kültür bölgesinin belki de en ikonik folklorik yansımasını coşkuyla yapılan şampiyonluk kutlamaları oluşturmaktadır. Final güreşinden sonra meydan boşaltılır ve şampiyon olan boğa meydanda tutulur. Boğa sahipleri ve boğa severlerden oluşan grup meydana iner ve boğanın etrafında geniş bir halay ya da horon zinciri oluşturarak müzik ve naralar eşliğinde başarı kutlanır (Şekil 2.14).

Şekil 2.14 Doğu Karadeniz Kültür Bölgesinde Şampiyonluk Kutlarından Bir Görünüm (Artvin)

2.5. Festival Alanlarının Kültürel Peyzajı

Kültürel peyzaj insanın kabiliyeti doğrultusunda çevre üzerinde inşa ettiği her şeyi ifade eder. İnşa süreci doğal çevreden beslenerek başlar, doğal manzaranın değişimiyle tamamlanır. Ancak bu tamamlanmışlık sonsuz değildir, yani coğrafi mekânda inşa edilen kültürel görünüm statik değil dinamiktir. Doğal olarak değişebileceği gibi insan etkisiyle yeniden şekillendirilebilir (Şekil 2.15). Ayrıca o alanda yayılış gösteren kültürün başka bir kültürden etkilenmesi ya da ömrünü tamamlaması sonucu da değişebilir (Sauer, 1925; Arı, 2005).

Şekil 2.15 Kullanım Tasarrufunun Değişmesine Bağlı Olarak Kültürel Peyzajın Değişmesi: A) Yusufeli Baraj'ı Rezervuar Alanında Kalan Derekapı Güreş Alanı B) Baraj Sahası Dışına Yeniden İnşa Edilen Derekapı Alanı ve Yusufeli Barajından Bir Görünüm

Kaynak: https://www.facebook.com/groups/207639992302162 (B), (Et:15/01/2025)

Doğal ortamın insan ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesine binayen oluşturulan boğa güreşi festival alanları da özgün birer kültürel peyzaj örneğidir. Yapılan saha çalışmasında boğa güreşi festival alanlarının modern ve geleneksel olarak kategorize edilebilecek kültürel

peyzaj özellikleri taşıdıkları tespit edilmiştir. Akışta ayrıntılarına yer verilecek olan geleneksel boğa güreşi festival alanlarında doğal çevre ve yerel mimarinin etkisi, modern festival alanlarında ise popüler kültürün etkisi hissedilmektedir.

2.5.1. Geleneksel Festival Alanlarının Kültürel Peyzajı

Geleneksel festival sahaları festivallerin ortaya çıkış teorisini ve yere özgü karakteristikleri sıkı sıkıya yansıtan somut kültürel miras örnekleridir. Festival alanlarının sitüasyonları incelendiğinde Doğu Karadeniz bölümünde yaylacılık kültürünün etkisiyle ortaya çıkan meydanların yaylaya yakın düzlüklerde, Ege Bölgesi'nde ise tarım kültürünün etkisiyle ortaya çıkan festival alanlarının hasadı yapılan tarım alanlarında ya da harmanı kaldırılan köy meydanlarında kurulmuş olduğu görülür.

Festival sahalarında kültürel coğrafi kimliği yansıtan ikinci bir husus festival alanlarının düzenlenmesinde kullanılan malzemelerdir. Ege Bölgesi'nde ekinin kaldırıldığı tarlanın üzerine veya harmanın kaldırıldığı köy meydanına kurulan festival alanları oba yerleşmelerini andırır şekilde geçicidir ve meydana adım atar atmaz karşılaştığınız görüntü tarım kültürünü yoğun bir şekilde hissettirir. Güreş meydanı demir bir korkulukla çevrilmiş, tribünler ise meydanı çevreleyecek şekilde dizilmiş kamyon ve traktör kasalarından oluşturulmuştur (Şekil 2.16). Tuvaletler, anons kulesi (kamyon kasasına kurulmuş) ve türbinler dahil hemen hemen tüm donatılar mobildir ve festival sonrasında taşınarak alan asıl işlevine kullanılmaya devam edilir.

Şekil 2.16 Ege Kültür Bölgesi Mobil Türbinler (Muğla)

Doğu Karadeniz bölümünün geleneksel festival sahaları yaylacılık kültürü ve yüksek eğim koşulları dolayısı ile genellikle topoğrafyanın daha uygun koşullar arz ettiği yaylaya yakın

küçük düzlüklere kurulmuştur. Genellikle meydanın bir kenarı eğimin yükseldiği yamaca denk düşer ve bu yamaç teraslanarak türbinler kurulur. Türbinler ise Ege Bölgesi'nden farklı olarak çevreden temin edilen daha basit malzemelerden inşa edilmiştir. Zira Festival alanında zengin ege köylüsünün milyonluk traktörleri ve damperlerinin yerini dar gelirli Karadeniz köylüsünün bir yamaca açılmış taraçalara çevredeki ağaçları kullanarak oluşturduğu otarakların aldığı görülür (Şekil 2.17).

Şekil 2.17 Karadeniz Bölgesi'nde Coğrafi Çevreyi Yansıtan Güreş Alanından Bir Görünüm (Sakalar/Artvin)

2.5.2. Modern Festival Alanlarının Kültürel Peyzajı

Modern festival alanlarında geleneksel festival alanlarından farklı olarak coğrafi çevrenin ve kırsal yaşamın etkileri sınırlı hissedilmektedir. Genellikle yerleşim yerlerine yakın ya da yerleşmelerin içinde inşa edilen bu festival alanlarında katılımcıların ve güreş boğalarının ihtiyaçları en ince ayrıntısına kadar düşünülmüştür. Bir stadyum şeklinde inşa edilen bu sahalar; üstü kapalı türbinler, protokol, anons kulesi, basın odası, hijyenik lavabolar ve mescit gibi birçok donatıya sahiptir. Hatta bazı festival alanında (Kafkasör, Galerdüzü) seyircilerin konaklama ihtiyacını karşılamak için bungalovlarda bulunmaktadır. Modern festival alanlarında seyircilerin konforuna ek olarak boğaların konforu da düşünülmüştür. Festival süreci boyunca boğaları hava koşullarının oluşuz etkisinden korumak için Doğu Karadeniz kültür bölgesinde özel ahırlar, Ege kültür bölgesindeki festival alanlarında ise gölgelikler yapılmıştır (Şekil 2.18).

Şekil 2.18 Modern Festival Alanlarından Görünümler

A: Modern mimariyle yapılmış Denizli geleneksel oyunlar stadyumu

B: Milas boğa güreşi alanında seyircilerin konforu için yapılan gölgelikler

C: Derekapı boğa güreşi alanı (Eski)

D: Melo boğa güreşi alanı

E: Derekapı boğa güreşi alanı (Yeni)

Kaynak: https://www.facebook.com/groups/207639992302162 (E) (Et:17/05/2025)

F: Galerdüzü güreş alanı yakınındaki bungalovlar

G: Derekapı boğa güreşi alanında boğaların konforu için yapılan hayvan ahırları

H: Denizli boğa güreşi alanında boğaların konforu için yapılan gölgelikler

2.6. Boğa Güreşi Kültürünün Geleceğe Aktarılmasına Dair Öngörüler

Dünyadaki her şey gibi somut ya da somut olamayan her kültürel mirasın da bir ömrü vardır. Bu ömür binlerce yıl sürebileceği gibi bir dönem ile de sınırlanabilir. Kültür unsurunun ömrünü belirleyen şey benimsenip, sahiplenilip, özümsenip aktarılabilmesidir. Bu kapsamda asırlardır süre gelen boğa güreşi kültürünün sürdürülebilirliğine dair herhangi bir endişeye gerek yoktur. Başlangıçta kırsal yaşamın ürünü olarak ortaya çıkan ve erkek egemem bir kitleye hitap eden boğa güreşi kültürü zamanla cinsiyet ve statü ayırt etmeksizin toplumun her kesimi tarafından benimsenmiştir. Günümüzde kadın erkek, çoluk çocuk demeden toplumun tüm kesimleri ya boğa yetiştiricisi olarak ya da boğa sever olarak festivallere destek vermektedir. Özellikle çocuklar ve gençlerin boğa güreşlerine gösterdiği yoğun ilgi kültürün gelecekte de yaşatılması adına ümit vericidir (Şekil 2.19).

Şekil 2.19 Boğa Sevgisini Güreş Alanına Taşıyan Bir Kız Çocuğu (Osmanlı/Artvin)

Saha çalışmaları esnasında görüşme yapılan boğa yetiştiricileri ve organizatörlerde boğa güreşi kültürünün yaşatılması için gereken hassasiyeti özveri ile gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Yapılan gözlemler ve eldeki bulgular boğa güreşi kültürünün emici bir engel ile karşılaşmadığı sürece uzun yıllar devam edeceğini göstermektedir. Konuya ilişkin çıkarımlarımızı destekleyen bazı katılımcı görüşleri ise şu şekildedir:

> *Yani tabi, biz tamamen kültürümüzü yaşatmak için yapıyoruz (K19, Konum 44).*
>
> *Bursa'da yaşayan Artvinliler olarak özlemini çektiğimiz, gidemediğimiz güreşleri, Bursa'mızda organize etmenin hayalini kuruyorduk. Kendim de organizatörüm bu işi ben üstlendim, belediye ve iş adamlarının desteğini alarak bu festivali yaptık, normal bir festivalin iki katı maaliyet oluyor. Artvin'den Erzurum'dan Muğla'dan Aydın'dan*

İzmir'den boğalar getirerek Türkiye Şampiyonası yaptık. Burada Artvin'imizin değerlerini yaşattık. Artvinlilerle ve Türkiye'nin her yerinden boğa güreşi severlerle buluştuk (K46, Konum 11).

Günümüzde teknoloji, traktör ortaya çıkınca bu hayvanların meraya salınma işi bitme noktasına geldi artık Aydın'ın belirli bir kısmı dışında çift sürecek yerde kalmadı. Artık insanlar sadece festivallerde güreştirmek için boğa besliyor, güreş geleneğini yaşatabilmek adına (K47, Konum 11).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BOĞA GÜREŞİ FESTİVALLERİNİN SOSYO EKONOMİK COĞRAFYASI

3.1. Kavramsal Çerçeve

Sosyal coğrafya ve ekonomik coğrafya, öznesi insan olan beşerî coğrafyanın iki önemli alt disiplinidir. Konu yelpazesi oldukça geniş olan bu iki disiplin için binlerce kavram türetilebilir. Ancak kavram kargaşası yaratmamak adına sadece akışta geçecek olan seçilmiş temel kavramlar verilecektir.

Sosyal coğrafya: Yer, mekân ve peyzajı şekillendiren sosyal süreçleri, bağlamları ve grup ilişkilerini ele alan beşerî coğrafyanın bir alt dalıdır (Aktaran: Bilgili,2018).
Sosyalleşme: insanı sosyal sistemin üyesi haline getiren öğrenme süreci olarak tanımlanabilir (Koştaş, 1987).

Kimlik ve aidiyet: Aidiyet ve kimlik iç içe durumlardır. Zaman içinde belirli bir mekânda gelişen aidiyet duygusu bireylere ve yere kimlik kazandırır. Birey kendisini, ait hissettiği yer, sosyal gruplar ve toplum temelinde kimliklendirir. Grubun değerleri inançları ve kültürü kimliğin inşasını sağlayarak, bireyin aidiyetinin temsiline dönüşür (Köşker, 2018).

Sosyal kalkınma: Sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi için yapılan ve hizmet yönü ağır basan kalkınma uygulamalarıdır (Tolunay ve Akyol, 2006).

Ekonomik coğrafya: Nüfus, ekonomi ve kaynaklar arasındaki ilişkileri; insanların hayatlarını kazanmaları bakımından yerden yere olan benzerlikler ve farklılıkları, ekonomik faaliyetlerin yer seçiminde tercihleri belirleyen faktörleri, bölgesel uzmanlaşmalar ve bu uzmanlaşmaların yarattığı ticaret akışlarını, ekonomik kalkınma ve yaşam standartlarındaki farklılıkların üzerinde durmaktadır.

Büyükbaş hayvancılık: Sığır, manda, öküz vb. hayvanların açık ya da kapalı ortamlarda beslenmesi, çoğaltılması ve pazarlanması faaliyetlerinin tümünü ifade etmektedir (Doğanay, vd., 2018; Bulut, 2006)

Yöresel ürünler: Coğrafi açıdan bir bölge veya yöreye özgü, ün ve kalitelerini buranın doğal koşulları ve bölgesel özelliklerinden kaynaklanan bilgi ve geleneklerinden alan yöre ile aralarında güçlü bağları bulunan yerel kültürün ürünleridir (Schneıder ve Ceritoğlu, 2010; Şahin ve Meral, 2012).

Ekonomik Kalkınma: İnsanların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin gelişmiş bir ekonomik sistem içerisinde üreterek, refah ve mutluluğa ulaşmasıdır (Tolunay ve Akyol, 2006).

Kırsal kalkınma: Kırsal alan toplumlarının ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirmek, bu toplumları ulusal yaşam düzeyine ulaştırmak, onların ulusal

gelişmeye katılımlarını sağlamak üzere, toplum ve devletin birleşik çabaları sonucu ortaya çıkan ilerlemeyi sağlamaktır (Başıbüyük, 2004).

3.2. Boğa Güreşi Festivallerinin Sosyal Coğrafyası

Sosyal coğrafya beşerî coğrafyanın bir alt dalıdır. Sosyal dünyayı ve bu dünyaya ait pratikleri araştırır. Bu yönüyle beşerî coğrafyanın alt dallarını oluşturan kültürel coğrafya, siyasi coğrafya ve ekonomik coğrafya gibi birçok disiplinle de iç içe geçmiştir (Aktaran: Bilgili, 2018). Çalışmanın bu bölümünde kültürel coğrafya ya da ekonomik coğrafya bölümüne dahil etmeye sıcak bakmadığımız boğa güreşi festivallerinin, bireylerin sosyal gelişimine katkıları başlıklara ayrılarak incelenecektir.

3.2.1. Yerel Değerlerin Özümsenmesi ve Yerel Kimliğin Korunması Açısından Boğa Güreşi Festivalleri

Boğa güreşi festivalleri katılımcılar üzerinde farklı etkiler bırakabilmektedir. Festivale ilk kez katılanlar; yöreye özgü yaşam tarzı, yöresel yemekler, giyim kuşam, boğa yetiştirme ve güreştirme kültürüne dair bilgiler edinmektedir. Yörede yaşamış, çeşitli sebeplerle göç etmiş katılımcılar tatil günlerini boğa güreşi takvimine göre ayarlamakta hem eş dost akraba ziyaretlerini yapmakta hem de özlemini duyduğu değerleri tekrar aynı heyecanla yaşamaktadır. Diğer taraftan festivallerin yöre sakinleri için anlamı bambaşkadır. Yaşadıkları ve tutkuyla yaşattıkları geleneklerin binlerce insan tarafından ilgiyle takip edilmesi, hayranlıkla izlenmesi ve takdir edilmesi yöre sakinleri için gurur kaynağı olmaktadır. Boğa güreşi festivallerinin sosyoekonomik açıdan karşılık bulması ve katılımcılardan alınan pozitif dönüşler, yerel kimliğinin koruması ve yerel değerlerle olan bağlarının güçlenmesi adına önem arz etmektedir. Bu motivasyon yöre sakinlerinin geleneklerine sahip çıkıp, yaşayıp, yaşatıp geleceğe aktarmasında önemli rol oynamaktadır (Tablo 3.1). Konuya ilişkin katılımcıların görüşleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.1 Katılımcıların Yerel Değerleri Algılama ve Yaşatmaya Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları.

Madde	1	2	3	4	5
Festival yerel halkın kimliğini korumasına katkı sağlamaktadır.	%2,6	%4,5	%15,8	%28,3	%48,8
Festival, yörenin kültürü ve boğa güreşleri ile ilgili bilgimi artırdı.	%2,5	%4,3	%15,3	%28,9	%49
Festival, genel kültürümü artırdı.	%3,9	%5,8	%17,7	%30,7	%41,9
Festival, yerel değerlere bağlılığımı artırdı.	3,5	4,6	15,3	28,7	48
Festival, geleneksel kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlamaktadır.	%2,6	%2,7	%9,4	%26,9	%58,3
Festival, yörenin kültürel ve sosyal gelişimine katkı sağlamaktadır.	%3	%3,1	%8,8	27,2	57,9
Festival, yerel halkın dünya görüşünü olumlu biçimde değiştirmesine katkı sağlamaktadır.	%3,9	%4,9	%20,9	%27,9	%42,4

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

Boğa güreşi festivalleri büyük baş hayvan yetiştiricileri içinde önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Hayvancılığın önemini yitirmeye başladığı şu günlerde boğa yetiştirmek için harcadıkları zaman ve verdikleri emeğin hem ekonomik hem sosyolojik olarak karşılık bulması, toplumda boğa yetiştiricilerine statü ve prestij sağlaması önemli bir kazananım olmuştur. Konuya dair boğa yetiştiricilerinden oluşan katılımcıların görüleri şu şekildedir:

Takımının şampiyon olması gibi bir şey, beni mutlu ediyor (K1, Konum 45).

Bu hobi ve heves, itibar kazandırıyor, vatandaş bizi tanıyor (K3, Konum 44).

Apaçi'nin sahibi geldi diye hitap ediliyor, ortamda boğa tanınıyor, bizde onula tanınıyoruz (K5, Konum 44).

Ödül benim için önemli değil ama içinde yaşadığın gurur önemli ve seni teşvik ediyor. Boğanın ırkına talepler geliyor, bize de ver diye, bu da sizi teşvik ediyor. Kaliteli güreş çıkarması gurur veriyor (K7, Konum 44).

Özgüven veriyor, 100 boğadan beş tanesi kazanıyor, kategorisinde birinci olması gurur veriyor (K9, Konum 44).

Birinci olmak müthiş bir keyif, ödülü değil de diyorlar ki Ayhan'ın boğası birinci olmuş, boğa da sende itibar görüyorsun (K18, Konum 45).

Boğan pehlivan olursa; herkes tarafından seviliyor, tanınıyor, alkışlanıyorsun ama yenilirse yenilenin hiç dostu yoktur (K20, Konum 44).

Belli bir zaman sonra işin içine artık şan, şöhrette girmeye başladı. Burada bir siyasetçiden çok boğa sahibi tanınıyor, Kafkasör'de veya Derekapı'da bir boğa sahibi birinci olmuşsa onu tanımayan yoktur, namı yıllarca devam eder (K58, Konum 25).

3.2.2. Dayanışma ve İş Birliği Bilinci Oluşturması Bağlamında Boğa Güreşi Festivalleri

Boğa güreşi festivalleri aynı amaç için bir araya gelmiş insan topluluklarına ev sahipliği yapar. Cinsiyeti, yaş grubu ya da dünya görüşü ne olursa olsun insanlar ortak zevkleri olan boğa güreşi özelinde birleşirler. Bu birleşim bireylerden iş dünyasına, derneklere ve yerel yönetimlere kadar her alana yansır. Zira festivallerin organize edilmesi oldukça ayrıntılı ve maliyetli bir iştir. Bu işin üstesinden hakkıyla gelebilmek adına boğa severler, boğa güreşi dernekleri, iş dünyası, yerel yönetimler ve dernekler iş birliği içinde yoğun bir çalışma yürütürler. Bu iş birliği ve dayanışma iklimi festival sonrasında da sürdürülür. Deneyim edilen bu süreç bireylere; iş birliği, dayanışma ve ekip çalışması kültürü kazandırırken, idarecilere ise yönetim becerilerini geliştirme fırsatı sağlamaktadır.

Konuya ilişkin izlenimlerimizin oluşmasında seyircilerden oluşan festival katılımcılarının kendilerine yöneltilen ankette dayanışma ve iş birliğine dair maddelere verdiği cevaplar yol gösterici olmuştur. Katılımcıların ilgili maddelere verdikleri cevapların dağılımı aşağıdaki gibidir (Tablo 3.2).

Tablo 3.2 Katılımcıların Dayanışma ve İşbirliğine Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımı

Madde	1	2	3	4	5
Festival yerel halkın dayanışma bilincinin gelişmesine katkı sağlamaktadır	%3	%2,5	%12,6	%28,3	%53,6
Festival yerel örgütler, işletmeler ve kurumların etkinliğini artırmasına katkı sağlamaktadır.	%2,4	%4,1	%15,6	%29,1	%48,8

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

Festivallerin toplum içinde dayanışma ve iş birliğini geliştirdiğine dair diğer bulgulara ise görüşme yapılan organizatörlerin aktardıklarından ulaşılmıştır. Yapılan görüşmelerde festivallerin organize edilmesinde yerel yönetimler, dernekler, iş dünyası ve gönüllüler arasındaki görev paylaşımına dair aşağıdaki görüşlere yer vermişlerdir:

> *Artvin'de yılda 15-16 festival düzenleniyor. Bunların 2-3 tanesini belediye yapıyor, eskinden beri belediye üstlenmiş, görev edinmiş, onun bütçesinden yapılıyor. Geri kalan festivallerde derneklerin bütçesinden ama tabi belediye, valilik, resmî kurumlardan veya siyasi partilerin temsilcilerinden destek alıyoruz. Bu festivaller 250-300 bine mal oluyor bu sene rakamlar dahada büyüyebilir. Daha kapsamlı yapmaya başlayınca 500-600 bini bulur; konseri, eğlencesi falan (K45, Konum 14).*
>
> *Ekonomik boyutu aşıldığında festivallerin diğer sorunları gönüllü kişilerin ve derneklerin desteği ile çözülüyor (K46, Konum 15).*

Bizim köylümüz destek oluyor, Dirgeme komitesi olarak gidip büyük esnaflarımızdan destek alıyoruz, sponsor oluyorlar. Belediye'de tribün kurulumu ve tuvalet gibi ihtiyaçlar için destek oluyor (K51, Konum 13).

Hayırsever iş adamları, belediyeler ve durumu iyi olan insanlardan dernek olarak gezerek destek talep ediyoruz, resmi denetlenen dernek hesabımıza bağış alıyoruz. Boğaların; yem, ot ve ödül paralarını karşılıyoruz (K53, Konum 14).

Genelde; zengin, bu işe meyyal olan iş adamları katkı sağlıyor. Bizim son yaptığımız güreşte İstanbul'daki iki belediye başkanımız 30 bin TL söz verip ödemediler, ödülleri ödemekte güçlük çektik, mahcup olduk, artık yapmıyorum (K55, Konum 13).

3.2.3. Rekreasyon, Sosyalleşme ve Sosyal Ağlar Kurulması Bağlamında Boğa Güreşi Festivalleri

Boğa güreşi festivallerinin önemli işlevlerinden biri de insanlara günlük hayatın stresini atma ve boş zamanlarını değerlendirmek için iyi bir alternatif olmasıdır. Bu yönüyle boğa güreşi festivalleri diğer birçok etkinlikten daha özel bir yere sahiptir. Çünkü kırsaldan yaşanan göçlerin önemli sebeplerinden birini de insanların boş zamanlarını değerlendirecek eğlence unsurlarının kısıtlı olmasıdır (Alkan ve Bulut, 2021). Bu noktada festivaller boğa güreşi severler için sosyalleşme ve eğlenme imkânı sunan önemli bir boş zaman aktivitesidir. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir (Tablo 3.3).

Tablo 3.3 Katılımcıların Sosyal Kazanımlara Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları

Madde	1	2	3	4	5
Festival, hoş ve eğlenceli vakit geçirmemi sağladı.	%2,4	%3,5	%12,1	%26,6	%55,4
Festival, günlük stresimi atmamı sağladı.	%3,3	%4,5	%11,4	%27,3	%53,5
Festival, yeni insanlarla tanışmama imkân sağladı.	%4,3	%4,3	%17	%29,3	%45,1
Festival kültürel ve sosyal faaliyetlerin gerekliliğini anlamamı sağladı.	%3,1	%4,3	%15,7	%28,7	%48,2
Festival yöresel kültürümüzü yaşatanlara (Boğacılara) saygımı artırdı.	%3,3	%4,7	%16,8	%27,7	%47,5

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

Festivallerin önemli çıktılarından biri olan sosyalleşme ve sosyal ağlar kurma süreci festival alanı ve festival takvimi dışında da kesintisiz bir şekilde devam etmektedir. Boğa güreşlerine gönül vermiş insanlar; sosyal medya platformları, köy kıraathaneleri ve dernek çatıları altında toplanmakta ve yaşadıkları yerin sınırların aşan çok kuvvetli sosyal ağlar kurmaktadırlar. Bu durum çevresiyle sınırlı etkileşimi olan kırsal nüfusa bölge sınırlarını aşan dostluklar ve ticari ağlar kurması adına ciddi önem taşımaktadır. Diğer taraftan boğa güreşi

festivalleri özelinde boğa güreşi severlerin üstlendiği sosyal sorumluluk projeleri de bahsedilmesi gereken bir husustur. Zira boğa güreşi festivallerinden elde edilen gelirler (bilet satışları, pazar kurulan alanın kiralanması, ağalık seçimi, iş insanları ve kurumların desteği vb.) dernekler aracılığı ile öğrencilere burs verme, köy okulu ve camisini onarma, SMA'lı hastaların kampanyasına katkıda bulunma gibi alanlarda kullanılmaktadır. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

> *Önceden çocuklar gençlik çağına geldiğinde kötü alışkanlıklar ediniyor, kahveye yöneliyor, sigaraya başlıyor, içkiye başlıyordu ancak boğacılık sektörü öyle bir sektör oldu ki, evden yetişen 3-4 yaşında çocuk boğa sevdasıyla tanışıyor, sonra diyor ki ben boğa besleyeceksem cebimde para olmalı, bakıyor ki parayı sigaraya, içkiye verirsem olmayacak. Bunun sevdası gençlerimizi kötü alışkanlıklardan çekmeye başladı (K10, Konum 31).*
>
> *Artvin, İzmir, Denizli, Aydın nerden olursa olsun bir çevre kazandırıyor. Yabancı insanlarla tanışıyorsun, bir saygınlık oluyor (K11, Konum 44).*
>
> *İnsanlarla tanışıyorsun, çevre ediniyorsun, insanlar boğaları seviyor, bazen de insanlar sana da boğana da huy katıyor, sinirlendiriyor (K14, Konum 45).*
>
> *Arkadaş, eş dost ediniyoruz, memleket görüyoruz, geziyoruz (K26, Konum 44-45).*
>
> *Burada çevre tanıyorsun, reklamını yapıyorsun, bizi kaynaştırıyor, samimi dostluklar oluşturuyoruz (K30, Konum 44).*
>
> *En basitinden şöyle söyleyeyim: Bizim sosyal medyada gruplarımız var, insanlar buraya geliyor tanışıyor birbiriyle, başka bir ilden ilçeden tanıdığımız insanlar oluyor, hayvan almamız satmamız kolaylaşıyor. Ben boğamı internette paylaşıyorum adamlar boğayı görüyor, geliyor, tanışıyoruz. İnşaların kaynaşmasına katkı sağlıyor, çok farklı bir şey. Adam Kafkasör'e geliyor, gelip diyor ki ben senin boğayı seviyorum, takip ediyorum, bir ihtiyacınız var mı? Bu dönemde olabilecek bir şey değil ama oluyor işte. Buraya her yerden boğa geliyor ve insanlar tanışıyor (K33, Konum 5).*
>
> *Bu boğacılıktan da öte bir şey, sosyalleşme ve eğlence kültürü, insanlar burada bir arada ve herkes birbirini tanıyor (K36, Konum 6).*
>
> *İnsanların bir arada bulunup sosyalleşmeleri, yeni arkadaşlıklar ve dostluklar edinmesi açısından oldukça önemli. Ayrıca bu etkinlikler köy halkı için günlük eğlence, deşarj ediyor (K46, Konum 19).*
>
> *Festival gelirlerinden bir şeyler kalırsa camiyi tamamlıyoruz, okulu tamamlıyoruz, kamera sistemi kuruyoruz, öğrencilere burs veriyoruz, yaşlıların bakımlarına destek oluyoruz, misafir odası yaptırıyoruz, engellilere sandalye alıyoruz, o taraz sosyal*

yardımlarda kullanıyoruz… Bu bir gönül işi, biz Artvin'e gidiyoruz, Artvinliler buraya geliyor, insanlar arası kaynaşma sağlıyoruz. Oralara gittiğimizde bir yabancılık çekmiyoruz. Belki yüz kişi rehberimizde kayıtlı, oralara giden askerimiz, polisimiz, memurlarımız, öğrencilerimiz ya da oradan buraya gelenlere kucak açıyoruz, ev buluyoruz, sahip çıkıyoruz. Artvin'den buraya gelen insanlara referans oluyoruz, işe giriyorlar ekmek kazanıyorlar, bunu bu sosyal ağlar sağlıyor (K47, Konum 14).

Biz nasıl düzenliyoruz, Rize'den, Erzurum'dan, Artvin'den boğalar katılıyor. İnsanlar tanışıyor, bağlar kuruluyor. Birbiriyle hiç bağı olmayan insanlar tanışıyor, birbiri ile dost oluyor; nişanına, cenazesine, düğününe, sünnetine katılıyor. Bundan elde edilen gelir; boğacılara ödül olarak dağıtılıyor, ne bileyim bir miktarda paramız kalırsa köylerde imece usulü okullara yardım ediyoruz, suyu olmayan köylere su getiriyoruz, paramız arttığında tekerlekli sandalye alıyoruz, SMA'lı hastalara yardım ediyoruz (K48, Konum 11).

Hocam biz bir yıl orta öğretim binasını komple onardık. Bir yıl camimizi onardık. Bir yıl pazar yerine tuvalet yaptık, bazı öğrencilerimize burs verdik, bunlar hep güreş gelirleri ile oldu (K51, Konum 19).

3.3. Boğa Güreşi Festivallerinin Ekonomik Coğrafyası

Ekonomik coğrafya insanların mekânda yürüttüğü ekonomik faaliyetleri araştırır. Bu bağlamda boğa güreşlerinin binlerce kişinin ziyaret ettiği devasa festivallere dönüşmesi bazı sektörlerin kendini revize etmesine, bazı sektörlerin ise hacminin genişlemesine katkı sağlamıştır. Bu konu kapsamında akışta boğa güreşlerinin sektörel etkisi alt başlıklara ayrılarak incelenecektir.

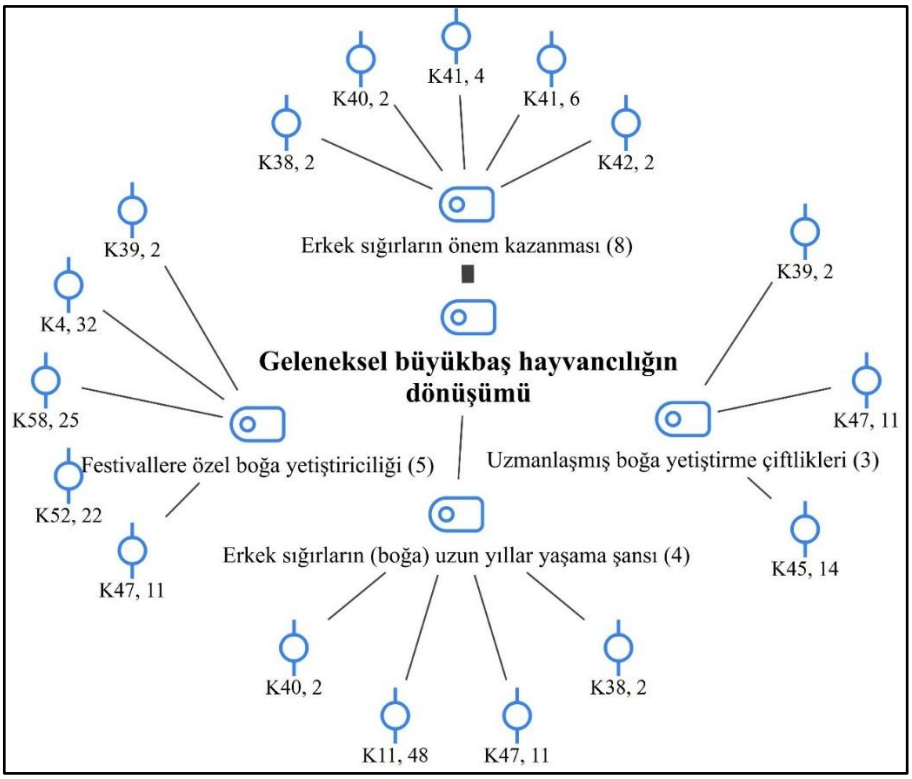
3.3.1. Boğa Güreşi Festivallerinin Büyükbaş Hayvancılık Sektörüne Etkisi

Boğa güreşi festivalleri büyükbaş hayvancılık sektörü için bir dönüm noktası olmuştur. Özellikle kırsal nüfusun yoğun emek isteyen, düşük gelirli geleneksel hayvancılığı terk etmeye başladığı dönemde yeni bir umut ışığı olmuştur. Ortaya çıkardığı yeni fırsatlar ve yaratığı ekonomi ile büyükbaş hayvancılık sektörüne adeta hayat vermiştir. Konuya ilişkin bulgular akışta alt başlıklar halinde ayrıntılı bir şekilde verilecektir.

3.3.1.1. Geleneksel Hayvancılığın Dönüşümü

Boğa güreşi festivalleri son yıllarda çıkmaza giren geleneksel hayvan yetiştiriciliğinin yeniden yapılandırılmasına imkân sağlamıştır (Şekil 3.1). Geleneksel metotta yer alan dişi sığırların sürüyü büyütmek ve süt ürünleri elde etmek için bakılması, erkek sığırların ise hızlı

(2-3 yaş) büyüme çağı sonunda kesime gönderilmesi festivallerle birlikte değişmeye başlamıştır. Festivallerle birlikte hem güreş boğası olan erkek sığırlar hem de iyi güreşen boğaların genlerini aldığı dişi sığırlar önem kazanmıştır. Böylece genlerinden iyi boğalar çıkan dişi sığırlar artık süt ürünleri elde etmek ya da alelade bir şekilde sürüyü büyütmekten başka bir misyon üstlenmişlerdir. Şampiyon boğaların anneleri şampiyon boğalarla çiftleştirilerek güreşe daha yatkın genler elde edilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan iki-üç yıl ömür biçilen erkek sığırlar festivallerle birlikte hem daha fazla tercih edilmeye hem de daha uzun yıllar bakılmaya başlanmıştır. Bir boğanın festivalde güreşecek olgunluğa erişmesi minimum beş yıl olarak bilinmektedir. Boğanın en iyi güreştiği çağlar ise 6-10 yaşlarıdır, bu nedenle güreş boğalarının ömrü ortalama on yıldır. Ancak birden fazla şampiyonluğu bulunan boğalar hem yetiştiricinin boğası ile kurduğu duygusal bağ hem de daha fazla yavrusunu almak adına 15-25 yıl arasında bir süre yaşatılabilmektedir.

Şekil 3.1 Geleneksel Hayvancılığın Dönüşümüne Dair Kod Alt Kod Bölümleri

Festivaller, büyükbaş hayvancılığa boğa yetiştiriciliği ve uzmanlaşmış boğa yetiştirme çiftlikleri gibi yeni boyutlar da kazandırmıştır. Festivallerin sayılarının artması, festival takviminin kış mevsimi hariç tüm yıla yayılması ve festivallerin yüksek katma değerli büyükbaş hayvancılık ekonomisi yaratması festivallere özel boğa yetiştiriciliğini ortaya çıkarmıştır. Bu durum erkek sığırların kışları ahırda beslenip yazları yaylaya çıkarıldığı geleneksel hayvancılığın öneminin azalmasına neden olmuştur. Özellikle güreş başarısı yüksek olan boğalar hem yayladaki tehlikelerden korunmak hem de sezondaki güreşlere hazırlanmak için

yıl boyu ahırda bakılmaktadır. Boğa güreşi festivallerinin ortaya çıkardığı bir başka olgu uzmanlaşmış boğa yetiştirme çiftlikleridir (Şekil 3.2). Bu çiftliklerin asıl amacı güreş piyasasına boğa yetiştirmektir. Kaliteli boğa ırklarına ve uzman boğa yetiştiricilerine sahip çiftlik işletmeleri yüksek katma değerli güreş boğaları yetiştirmekte ve piyasadan ciddi talep görmektedir.

Şekil 3.2 Uzmanlaşmış Boğa Yetiştirme Çiftliği (Artvin)

Boğa güreşi festivalleri geleneksel büyükbaş hayvancılık sektörünü önemli ölçüde dönüştürmüştür. Bu dönüşüme boğa yetiştiricilerinden oluşan katılımcıların görüşleri aşağıdaki gibidir:

> *Festivaller olmasa bu hayvanlar bu yaşlarına kadar gelmezler, en fazla 2-2.5 yaşında kesime girerler. Bunlar yaşatılıyor, gelenekler devam ediyor (K11, Konum 48).*
>
> *Kurban zamanı güreşmeyen tosunlar (erkek sığır, boğa) ayrıldı, bu da ırkları sağlamlaştırdı. Hep kurbana giderken şimdi güreşlere özel bakılmaya başlandı (K38, Konum 2).*
>
> *Erkek sığırlar eskiden daha azdı, şimdi daha çok, herkesin ahırında bir tane iki tane erkek sığır var. Herkes boğacılığa merak saldı, erkek sığırlar arttı (K39, Konum 2).*
>
> *Erkek hayvan yetiştirilmeye başlandı, önceden en fazla üç yaşına kadar saklıyorlardı (K40, Konum 2).*
>
> *Dünyanın herhangi bir yerinde bizim gösterdiğimiz ilginin onda birini hayvanlara göstermezler. Bazı hayvan severlerden eleştiriler geliyor, sanki biz hayvan düşmanıymışız gibi. Bizim mevcut çiftliğimiz zaten boğa yetiştirme çiftliği, şu anda bende 100'e yakın ufaklı büyüklü boğa var. Hepsi beni tanır, saatini bilir, sesimi tanır (K45, Konum 14).*

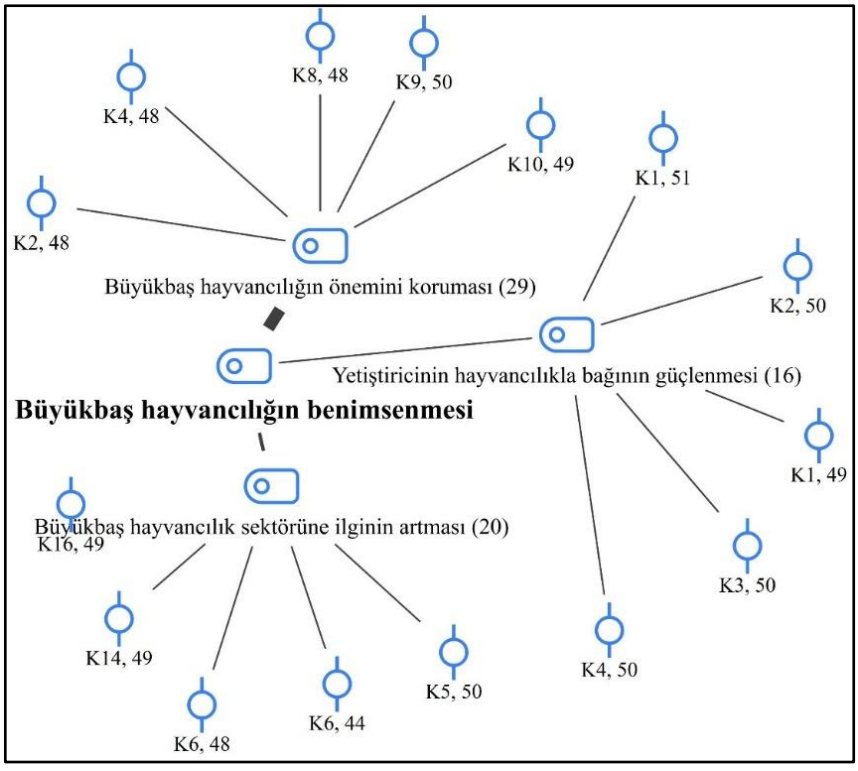
Günümüzde teknoloji, traktör ortaya çıkınca bu hayvanların meraya salınma işi bitme noktasına geldi. Artık Aydın'ın belirli bir kısmı dışında çift sürecek yerde kalmadı. Sadece festivallerde güreştirmek için boğa besliyor insanlar, güreş geleneğini yaşatabilmek adına (K47, Konum 11).

Normal şartlarda bir erkek hayvan 13 ila 18 aylıkken kesime gider ama geçen yıl bizim bir boğamız 25 yaşında kesime gitti, rahatsızlığından dolayı oda. Hayvanlara ömür katıyoruz, aslında o bir evin evladı gibi oluyor artık (K47, Konum 11).

Herkes yine aynı tas tarak devam ediyor ama ek olarak da boğa yetiştiriliyor (K57, Konum 1).

3.3.1.2. Büyükbaş Hayvancılığa İlginin Artması

Boğa güreşi festivalleri düzenlendiği bölgelerde büyükbaş hayvancılık sektörüne önemli katkıları olmuştur (Şekil 3.3) Festivallerin kuşkusuz en önemli etkisi insanları, yeniden hayvancılıktan geçimini sağlayabileceğine inandırmasıdır. Zira son dönemlerde özellikle Doğu Karadeniz bölümünde et ve süt verimi düşük geleneksel büyükbaş hayvancılık artan maliyetler nedeniyle sürdürülemez hale gelmiş, yeni nesil hayvancılığa olan ilgisini tamamen kaybetmişti. Kırsalın en temel geçim kaynaklarından olan hayvancılığında gelir getirmekten uzaklaşması nüfusun yaşadığı yerle bağını koparmasına neden olmaktaydı. Ancak boğa güreşi festivalleri bu sektör ve sektöre gönül verenler için yeni bir umut ışığı olmuştur.

Şekil 3.3 Hayvancılığın Benimsenmesine Ait Kod Alt Kod Bölümleri

Hayvancılık yapan kırsal nüfus festival için boğa yetiştirmeye başlamış, bu süreç boğa yetiştiricisine hem keyifli bir meşgale olmuş hem de verdiği emeğin karşılığını maddi olarak almasını sağlamıştır. Festivallerin geniş kitlelere ulaşması, şampiyon boğaların ve boğa yetiştiricilerinin toplum tarafından tanınıp saygı görmesine imkân sağlamıştır. Bu aşamada hem ekonomik olarak hem de duygusal olarak tatmin olan büyükbaş hayvan yetiştiricisinin yaptığı iş ile arasındaki bağ güçlenmiş, motivasyonu artmıştır. Toplum içinde statü kazanma ve saygı görmeye ek olarak ciddi bir gelir kapısı olması kırsal nüfusu yeniden hayvancılık yapmaya teşvik etmiştir. Zamanla popüler bir eğlence sektörü olan boğa yetiştiriciliğine kadın-erkek, çoluk-çocuk demeden toplumun her kesimi dahil olmuştur. İş dünyasının da bu sektöre entegre olmasıyla büyükbaş hayvancılık yörede önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Çiftçinin yapacak neyi var, bizde pamuk yok, gül yaprağı yok, mecbur hayvan besliyoruz. Saman yurtdışından, ot Erzurum'dan, Artvin'in üretime katkısı yok, her şeyi dışardan alıyoruz (K2, Konum 50).

İnsanların köyden göç etmesinde dahi etkili oluyor, köyde insanları cezbedecek şeyler olmalı (K5, Konum 48).

Yem olmuş 350 lira, arpası, burçağı adamın bütçesini çok zorluyor. Normalde bu boğacılık olmasa biz bu hayvancılığı bırakırız (K11, Konum 50).

Benim şu an da iki ineğim var bunların anneleri ama boğalarım olmasa ben inek bakmam, boğalarımın hatırı için inek besliyorum. Hatta ben Sürpriz'i sattım, şu anda o kadar duygusalım ki festivali için izleyebilmek için ta Artvin'den Bursa'ya geldim. Yani diyorum ki, keşke inekleri satsaydım sürpriz kalsaydı. Şu an geri götür deseler hiç gözünün yaşına bakmam, alır götürürüm (K14, Konum 51).

Hayvancılığı bıraksam da şu an boğacılığı bırakmam yani (K16, Konum 51).

Boğa güreşi bir sevgidir, aşktır. Ben bunun kazancında değilim, ben boğamı rahatsızlanıyor kestiremiyorum, evlat gibi oluyor, evlat (K20, Konum 48).

Sevdiğimiz için yapıyoruz, kendime zaman ayırmıyorum, buna ayırıyorum (K23, Konum 44).

Tabi tabi hiç bu işe bulaşmayan kişilerin bile şu an ahırında bir boğası var, yanında da bir de ineğini besliyor (K34, Konum 6).

Şu boğa 10 yaşındadır, 7 tane danası öldü, 5 danası da şampiyon oldu. Adam boğa şampiyon oluyor diye danasını benden alıp büyütüyor, o danayı büyütürken de yanında inek saklıyor. Katkı sağlaması o yönden, heveslendiriyor insanı. Ben bunun doğan iki danasını bedava verdim, insanlar büyütsün, yetiştirsin, bu geleneğe katkı sağlasınlar

diye. Pahalılıktan dolayı millet artık hayvanlarını satmak zorunda kaldı. Bu hayvanlar olmasa hayvancılık gitmez. Vallahi sana doğruya doğru konuşayım, boğa güreşlerini buradan kaldırsınlar Artvin bölgesinde pahalılıktan sebep bir tane hayvan kalmaz. Bak ben ne diyorum sana Borçka'da kalıyorum, köyde ahırım var, kışın köyden Borçka'ya bir metre karda yaya yürüyorum, hevesim var, bu hayvan beni heveslendirdi. Nice insanları da aynı (K35, Konum 6).

Adam buraya geliyor emekli olmuş, diyor ki bir tane boğa alayım, bir tane boğa alınca mecburen bir tanede inek alacak, o inekten dana doğacak öyle öyle çoğalacak. Gençler bu alana daha da hevesli oldu şimdi, atadan dededen gördü herkes (K37, Konum 7).

Boğa sevgisi yeniden başlamasına sebep oluyor, mesela adam emekli olduğunda tekrar dan boğa almak istiyor, işteyken yapamıyordum ama şu an boşum yeniden boğa saklayabilirim diye (K38, Konum 6).

Gençlerde özellikle bu işe acayip merak ve heves var, çocuk on yaşında başlıyor ve ömrünü buna harcıyor, boğacılık bir hastalık, nasıl bir takım tutarsın ya bu da öyle bir şey (K39, Konum 6).

Bir faydası oldu mu bilmiyorum ama illaki olmuştur. 25 yaşındayım ama bakıyorum 10-12 yaşındaki çocuklar bu işi yapmak istiyorlar hevesleniyorlar. Bu bizim bir kültürümüz yarın bana para verseler ben buraya çıkmam. Ben gelmişim bir haftadır buradayım (festival alanı), burada yatıyorum, boğalarımla birlikte (K41, Konum 2).

Bu festivallerin yürütülmesi bu bölgede hayvancılığı da baya destekliyor, niye derseniz şimdi dışarda yaşayan genç bir çocuk 10-15 yaşında, hayalini sor bir sürü vardır; işte şu arabayı alacam diye bizim burada da işte şu boğayı alacağım veya şu boğanın yavrusunu alacağım diye hayal kuruyor. Ailesine baskı yapar, belli bir yaşa geldikten sonra da mutlaka boğacılığa başlar, e şimdi bunu yaparken bir tanede inekte bakar. Ondan bir tanede kızı oluyor ona da bakıyor böylece çoğalmalar oluyor ve hayvancılığı ciddi anlamda bu bölgede desteklemiş oluyor (K45, Konum 14).

Bunun için, boğacılık yapabilmek için köyde kalıp yaşayanlar var, çünkü köy ortamı onlar için daha uygun oluyor. Sporu, idmanı, beslenmesi ve daha az masraf etmesi için. Mesela benim tanıdığım yüzlerce insan var köyde yaşayan, boğa olmasa ben giderim diyor, işte Bursa'ya giderim diyor, Samsun'a giderim diyor (K45, Konum 14).

3.3.1.3. Büyükbaş Hayvanların Ekonomik Değer Kazanması

Boğa güreşi festivalleri büyükbaş hayvanların değer kazanmasına imkân sağlamıştır. Özellikle yerli ırkların müsabaka başarısının yüksek olması bu durumun ortaya çıkmasında

etkili olmuştur. Böylece güreş için yetiştirilen boğalar piyasa değerinin üstünde meblağlara alıcı bulmuştur. Şayet yetiştirilen boğa herhangi bir festivalde ödül alırsa piyasa değeri katlanır, bu başarısını birkaç festivalde sürdürürse afaki ücretlere alıcı bulabilir. Boğanın piyasa değerindeki bu artış ödül kazanmış boğanın annesi, dişi ve erkek yavruları için de geçerlidir. Zira şampiyon boğaların ırkından gelen boğalarında şampiyon olma olasılığının yüksek olması bu değerin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Bu durum şampiyon bir boğaya sahip boğa yetiştiricisi için önemli bir gelir kapısı olmaktadır. Boğayı elinde tutan boğa yetiştiricisi her yıl yeni doğan yavruları piyasa değerinin birkaç kat üstüne kolaylıkla satabilmektedir. Hatta kimi zaman gelecek yıl doğacak yavrular için dahi talipler hazır durumdadır. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Şu an et olarak hesapladığınızda 100 bin TL tutacak bir boğayı 300-400 bin TL'ye durumu iyi olan iş adamları alıyor (K33, Konum 4).

Müsabaka başarısı elde eden boğalar daha fazla değer kazanıyor (K34, Konum 4).

Şu boğanın kilosu 250-300 kg gelir, kestirsen 60 bin TL tutar ama buna 200 bin TL veriyorlar, vermiyoruz (K37, Konum 5).

Kesinlikle et hesabı olarak düşünürseniz 5-6 hatta 10 kat üstüne alıcı bulabiliyor. Alım satımda 500-600 binler telaffuz ediliyor (K43, Konum 4).

Tabi şimdi bir güreş boğasını alabilmen için 250 bin lira gözden çıkarmak lazım (K44, Konum 4).

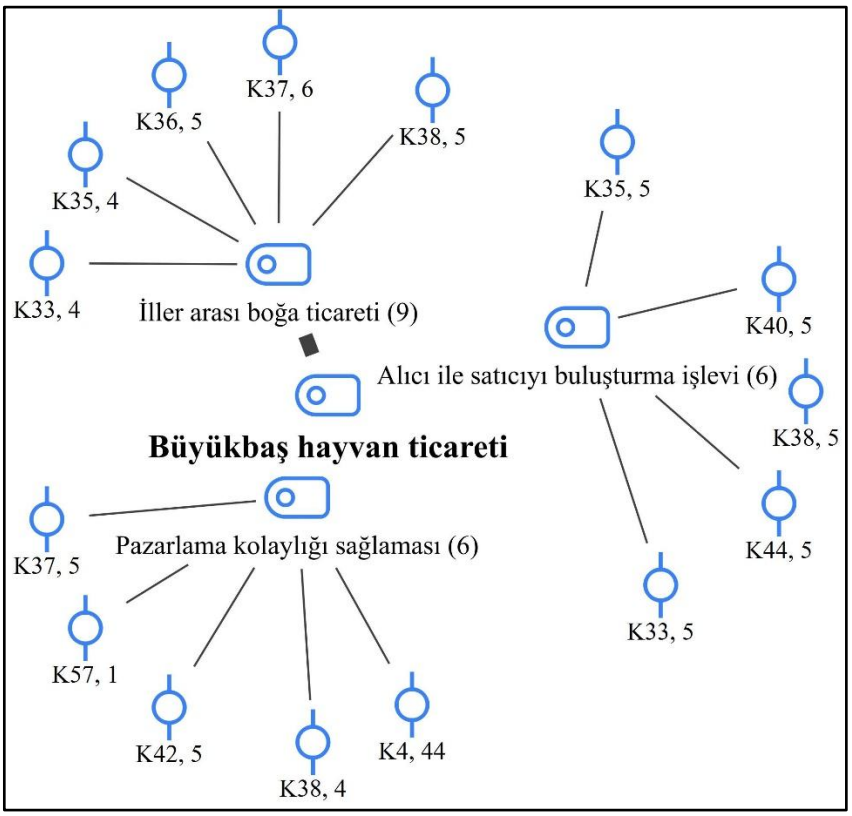
Şu anda elimde bir boğam var, satılık olmamasına rağmen çok ciddi rakamlar teklif edildi. Mesela 500 bin teklif edildi, satmadım. Buzağılarını büyütüyorum. Ayrıca da onu çok seviyorum. Biz üretip satıyoruz ama o benim için ayrı bir yere sahip olduğundan satmıyorum (K45, Konum 14).

Atıyorum şimdi bir boğa almış olsak 350 bin TL, kesime versek 90 bin TL. Boğa alırken yanına bir tanede inek alıp yetiştiririz. Egenin biraz ekonomisi yüksek olduğu için Artvin'den iyi boğalar getirdiler. Ancak birkaç güreş kaybedince piyasası 200 bin TL düşüyor (K52, Konum 22).

3.3.1.4. Büyükbaş Hayvan Ticaretinin Hareketlenmesi ve Hacminin Genişlemesi

Boğa güreşi festivalleri son yıllarda büyük baş hayvan ticaretine ciddi hareket kazandıran işlevler üstlenmiştir (Şekil 3.4). Festivaller sayesinde güreş başarısı yüksek olan yerli ırklar popülerlik kazanmış, iyi bir güreş boğasına sahip olmak isteyenler tarafından talep edilmiştir. Bu noktada festival alanları arz ile talebi buluşturan açık pazar işlevi görmüştür. Boğa satın almak isteyenler alacağı boğanın müsabakalarını izleyerek satın alama kararını

vermişlerdir. Hatta bazen festival katılımcılarından zengin kişiler izlemeye geldiği festivalde kendi boğalarını güreştirme heyecanını yaşamak için festival sabahında güreş alanına gelmiş boğalardan birini alıp güreştirdiği de olmaktadır. Festivallerin sağladığı pazarlama kolaylığından daha etkin yararlanmak adına Doğu Karadeniz kültür bölgesinde yıldızlar kategorisi eklenmiştir. Bu kategorinin konulmasındaki amaç gelecek vaat eden 4 yaş altı boğa adaylarının reklamının yapılmasıdır.

Şekil 3.4 Boğa Güreşi Festivallerinin Büyükbaş Hayvan Ticaretine Katkısı

Festivaller için oluşturulan sosyal medya platformları da alıcıyla satıcıyı buluşturan sanal bir pazar işlevi görmektedir. Boğa güreşi severlerden oluşan binlerce kişi bu platformlarda paylaşılan boğa güreşleri ve alım-satım ilanlarını takip etmekte, mekâna bağlı kalmaksızın alışveriş yapabilmektedir. Bu kolaylık bölgeler arası boğa ticaretinin de canlandırmıştır. Zira Doğu Karadeniz kültür bölgesinde güreşleri takip eden Egeli boğa severler bu bölgeden her yıl yüzlerce boğayı transfer etmektedirler. Yüksek kar getiren bu ticaret Doğu Karadeniz Kültür bölgesinde hayvancılık yapan kırsal nüfusun en önemli gelir kapısını oluşturmaktadır. Konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

> *En basitinden şöyle söyleyeyim: Bizim sosyal medyada gruplarımız var. Ben boğamı internette paylaşıyorum. Adamlar boğayı görüyor geliyor, tanışıyoruz veya insanlar buraya geliyor birbiri ile tanışıyor, başka bir ilden, ilçeden tanıdığımız oluyor. Hayvan almamız, satmamız kolaylaşıyor. (K33, Konum 5).*

Burada Artvin'den Egeye yılda 30 ile 50 boğa gidiyor bu rakamı 300 bin ile çarptığında çok büyük meblağlar ediyor, Artvin için müthiş bir gelir. Bu da işte geri dönüyor; tarımla dönüyor, hayvancılıkla dönüyor (K33, Konum 4).

Yani şimdi bu aynı araba işine döndü. Birkaç tane zengin çıktı ben malımı satmıyorum, satmam için büyük meblağlar ödedi, ne oldu bu hayvanın değeri 15 iken 40 oldu. Hayvanların değer kazanmasına neden olan zengin insanların sektöre girmesi. Gönül veren değil de parası olan insanların bu işe girmesi, fiyatların artmasına sebep oluyor. Muğla'dan geldiler hayvanları hep o tarafa taşıdılar (K35, Konum 4).

İl içi ve il dışı ticaretin hacmini genişletiyor. İlk önce biz Muğla ve Aydın'dan boğalar aldık, baktık ki onlar bizim boğalar gibi değil, daha sonra herkes Artvin'den boğa almaya başladı. Aydın'dan, Muğla'dan, İzmir'den, Denizli'den geldiler. Bizim bu sene en iyi boğalarımız satıldı, gitti. Baş boğalarımız satıldı (K37, Konum 6).

Bizim Artvin'den Egeye çok boğa gidiyor. Şu an mesela bu festivalden sonra kim bilir kaç tane gidecek. Festivaller hayvan ticaretine öncülük ediyor, reklamını yapıyor. Küçük boylarda deneme kategorileri var, gelecek vaat eden boğaları seçtiğimiz (K39, Konum 5).

Şimdi oğul sosyal medyada olduğu için buradaki tosundan Aydın, Muğla'dakinin de haberi oluyor, alıcısı biraz daha kolaylaştı. İyi güreşen boğalar hemen alıcı buluyor. (K44, Konum 5).

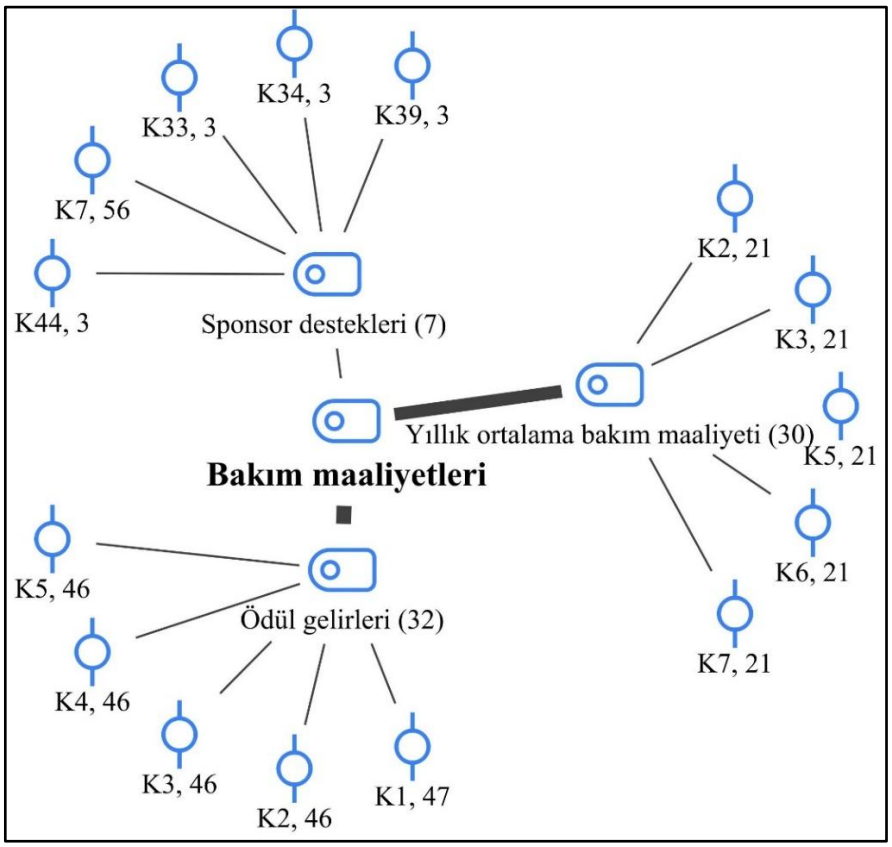
Sonuç itibari ile sıcak para, Ege Bölgesi'nin parası Karadeniz bölgesine girmiş oluyor yılda en az 300-400 transfer oluyor bölgeye. Boğa fiyatları 30-40 binden başlıyor 200-300-500 binlere kadar çıkıyor. Şu anda mesela benim elimde bir boğa var. Satılık olmamasına rağmen çok ciddi rakamlar teklif edildi, 500 bin teklif edildi, satmadım (K45, Konum 14).

Geçen sene bir boğamız 1.750 bin TL ye satıldı. Bu sene de 2025'in ilk aylarında bir boğamız 1.500 bin TL ye satıldı. Hiç başarı kazanamayan bir boğa dahi yine et fiyatlarının üstünde satılıyor, yöreye ekonomik katkısı var. Şu aralar fiyatlar çok arttı. Boğalar da azaldı, boğa ticareti biraz duraklama dönemine girdi gibi (K57, Konum 1).

3.3.1.5. Bakım Maliyetlerine Etkisi

Büyükbaş hayvancılık sektörü arka planda ciddi bir emek ve maliyet gerektirmektedir. Maliyetler özellikle bitki örtüsünün gür mera alanlarının kısıtlı olduğu bölgelerde daha da artmaktadır. Hayvan besinlerini oluşturan ot, saman ve yem gibi ürünleri elde edecek arazinin kısıtlı olması giderleri artırıp kâr marjını önemli ölçüde düşürmektedir. Beslenme sürecinde,

kaliteli yem, incir, üzüm, pekmez gibi özel besinlere ihtiyaç duyan boğacılık sektöründe çok daha ciddi maliyetler söz konusudur. Hazırladığınız boğanın hangi kiloda güreşeceğine göre değişmekle birlikte bir yıllık bakım masrafı 10 ile 50 bin TL arasında değişebilmektedir. Bu maliyetler tarımdan gelir elde eden Ege çiftçisi için karşılanabilir düzeyde iken düşük gelirli Doğu Karadeniz bölümü çitçisi için ciddi bir külfet oluşturmaktadır. Maliyetlerin paylaşılması açısından festivaller hayvan yetiştiricileri için önemli kazanımlar sağlamaktadır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 Bakım Maliyetlerini İçeren Kod Alt Kod Bölümleri

Festivaller büyükbaş hayvan yetiştiricilerine sağladığı kazanımları ödül gelirleri ve sponsor destekleri oluşturmaktadır. Festivallerde güreşecek boğaların kilosuna göre oluşturulan gruplarda; birinci olan boğaya toplam ödülün üçte ikisi, ikinci olan boğaya toplam ödülün üçte biri verilmektedir. Ödüller kategoriye göre 10 ila 100 bin TL arasında değişiklik göstermektedir. Festivallerde derece kazanan boğalar kendi bakım masrafını karşıladığı gibi küçük işletmelerde ahırın toplam masraflarını da karşılayabilmektedir. Ödül gelirlerine ek olarak boğa sahiplerine iş adamları tarafından verilen sponsor destekleri de yer almaktadır. Boğanın müsabakaya çıkması esnasında sponsor isminin ya da şirketinin isminin anons edilerek reklamının yapılması karşılığında verilen bu destekler nakdi olabileceği gibi yem, arpa, saman gibi besin maddeleri şeklinde de olabilmektedir. Sponsor destekleri ve ödül gelirleri yetiştiricinin bakım maliyetlerini önemli ölçüde hafifletmektedir. Bu konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Sponsor olan arkadaşların katkılarını da göz ardı etmemek lazım. Benim 4-5 sponsorum var ve bu masrafların bir kısmını paylaşıyoruz. Bu bir kültür ve ticari olarak yapılmaz zaten. Bir boğanın ortalama masrafı 20 bin, ödüller 15-18 bin (K7, Konum 56).

Yok yok, imkânı yok para için yapılmaz. Ödül parasını bakımda harcıyoruz zaten (K9, Konum 46).

Ödül önemli değil, biz sevdiğimiz için hobi olarak yapıyoruz. Bunun parası eve varmaz. Ben daha ödül parasıyla eve bir ekmek almadım (K29, Konum 44).

Şöyle söyleyeyim: Ödüller kötümü değil ama yeterli mi oda yok. Bir boğanın Yusufeli'nden, Borçka'dan Kafkasör'e gelmesi ekonomik olarak boğacıya bir yük, gerçek bir yük. Bir çuval yemin 400 TL otun tonunun 5000 TL olduğu zaman bunu da hesapladığınız zaman bir boğanın güreşe çıkması için ortalama 5 yıl beslenmesi gerekiyor. Yani bunu hesapladığınız zaman ekonomik olarak baya bir yükü oluyor ama tabiki biraz kendimiz fedakârlık ediyoruz, biraz sponsorlarımız oluyor, mesela benim Ankara'da bir belediye başkanı, bu geleneği yaşatmak için sponsorluğumu üstlendi (K33, Konum 3).

Festival ücretleri ve sponsor destekleri olmasa bu iş yapılmaz. Bugün otun tonu 5 bin TL ye gelmiş, yani hangi gelir ile hayvancılık yapacağız ki ancak ve ancak boğamız ödül alırsa en azından bir yıllık bakımı bu şekilde çıkıyor, rahatlatıyor bizi (K34, Konum 3).

Bu hayvanla dört kere birincilik aldım. Para için bu işi yapıyor değilim ama benim ahırımda altı tane hayvan var, altı tane hayvanın otunu samanını tek başına bu alıyor. Ben buna heves etmesem nasıl geçineceğim, bu bana katkı sağlıyor ama para için bu işi yapmıyorum. Ben bu hayvana senelik 70-80 bin TL para harcıyorum (K35, Konum 3).

Bunlar (ödüller) hiç yoktan iyi, bir boğanın yıllık 35 bin TL masrafı var, birinci olan kendini kurtarır, ikinci olan amorti eder, diğerleri cepten yer (K38, Konum 3).

Eğer öküzün ödül alırsa en azından kendi yıllık bakımını kurtarmış oluyor. Ama ben mesela iki tane boğa ile katılım sağladım, hiçbir şey elde edemezsem 30 bin TL masrafım var; beslenmesi, veteriner bakımı falan (K41, Konum 3).

Güreşlerden aldığımız ücretler var, sponsorların bazıları veriyor, şu an zaten boğacılık parasal açıdan düşünüldüğünde yapılacak iş değil, ot, saman fiyatları yüksek (K39, Konum 3).

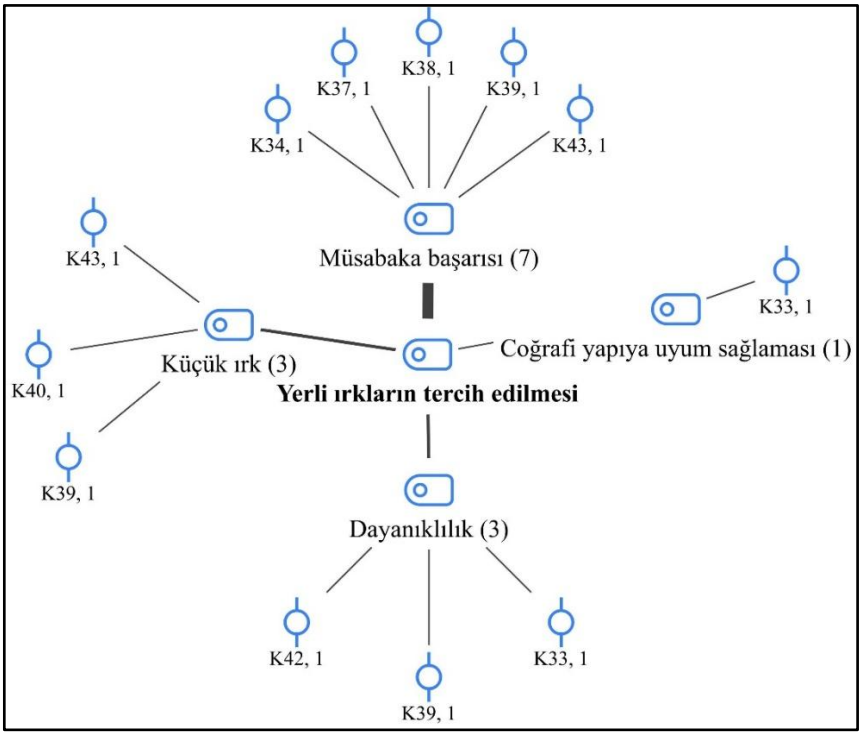
Ödüller ve sponsor destekleri bir nebze olsa rahatlatıyor ama aşırı katkı sağlamıyor (K42, Konum 3).

Herkes sponsor bulamıyor, bu biraz masraflı bir iş, insanlar ismini duyurmak için destek çıkıyorlar. Hem reklamını yapıyor hem de bakıcının yükünü hafifletiyor (K43, Konum 3).

Sponsor olmasa benim yapmam mümkün değil. Bu boğanın yıllık maliyeti 25-30 bin lira (K44, Konum 3).

3.3.1.6. Yerli Irkların Korunması

Boğa güreşi festivalleri yerli ırkların korunması adına bir dönüm noktası olmuştur. Yerli ırkların coğrafi yapıya iyi uyum sağlaması, grup eleme sistemiyle yapılan eşleşmelerde birden fazla güreşi kaldıracak dayanıklılığa sahip olması, daha küçük yapısıyla hareketli ve seyir zevki yüksek güreşler izlettirmesi, çıktığı müsabakalarda başarısının yüksek olması güreş boğası olarak seçilmesinde etkili olmaktadır (Şekil 3.6). Festivallerde güreş boğası olarak yerli ırkların daha çok tercih edilmesi korunarak geleceğe aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Şekil 3.6 Yerli Irkların Tercih Edilme Nedenlerini İçeren Kod Alt Kod Bölümleri

Yöre sakinlerinin güreş boğası seçim alışkanlıkları yerli ırkların kaderinin değişmesinde etkili olmuştur. Zira Ege Bölgesi'nde neredeyse tamamlanan, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesinde de önemli bir aşama kaydedilen et ve süt verimi yüksek ırklara geçme süreci boğa güreşi festivalleri ile kesintiye uğramıştır. Hatta bu durum Ege Bölgesi'nde festivallerde güreştirilmek üzere boğa transfer edilmeye başlanması ile süreci yerli ırkların lehine tersine çevirecek kıvılcımları oluşturmuştur. Yerli ırkların tercih edilme sebeplerine dair boğa yetiştiricilerinden oluşan katılımcıların görüşleri aşağıdaki gibidir:

Gayet tabi ki, yabancı ırklar; Montofon, Holstein veyahut da Charolais (Şarole) meydanlarda hiçbir tane bulamıyorsun çünkü hiçbir işe yaramıyor meydanda. Et amaçlı yapmıyoruz bu işi, festival amaçlı yaptığımız için boğaların barışması yayla festivali ortamı olması için yerli ırklar daha iyi ve coğrafi yapıya daha uygun, buranın yerli ırkları altı ay yaylada dağda gezdiriliyor, yabancı ırklar ya da suni tohumlamalar gezmiyor, otlamıyor. Hastalıklara karşı da yerli ırk kadar dayanıklı değil. Yerli ırkların solunum, kafa yapısı, kemik yapısı çok daha farklı, onu başka ırklarda göremiyoruz. Burada 50 tane boğa var hiçbir tane alaca boğa yok, hep yerli küçük ırklar. Alaca boğa bir tonun üzerinde olur (K33, Konum 1).

Yerli ırk olduğu sürece boğalar güreşiyor. Biz boğacılık yaptığımız müddetçe, boğaları beslediğimiz takdirde yerli ırk bu yörede kalacaktır (K34, Konum 1).

Kendi ıraklarımızdan hayvanlar alıyoruz, aynı cins ineklerle çiftleştiriyoruz. Yerli ıraklardan olan hayvanlar daha iyi güreştiği için, başarılı olduğu için tercih ediyoruz (K37, Konum 1).

Yerli ırkların müsabaka başarısının yüksek olması daha fazla tercih edilmesine sebep oluyor (K38, Konum 1).

Yerli ırk olduğunda daha iyi oluyor, daha dayanıklı oluyor, en iyisi yerli ırk. Bu yerli ırk küçük hayvan, güreşlerde daha başarılı oluyor (K39, Konum 1).

Kilolar ile olduğu için küçük boylar da var, büyük boylar da var. Yerli ırklar alt boylarda güreşiyorlar. Güreş olmasa insanlar daha fazla et verimi olan kültür ırkına yönelecek belki de. Küçük boğaları ve yerli ırkları saklamayacak. Mesela yerli ırk 500 kilo geliyor, simental bir ton geliyor, güreş olmasa simental saklayacak. Güreş olduğu için adam bir tonluk hayvanı saklamıyor, 500 kiloluk hayvanı saklıyor (K43, Konum 1). Tonluk hayvanlar daha ağır güreşiyor, Artvin'den gelen boğalar çok hareketli, seyirciyi ayağa kaldırıyor. Yerli ırk artık burada kalmadı, Karadeniz'de kaldı o nedenle oradan geliyor, biz tekrardan yerli ırka dönmeye başladık ama sadece boğa olarak başladık. Bizim tekrardan oradan inekleri de getirmemiz lazım üretimi devam ettirebilmemiz adına (K52, Konum 22).

3.3.2. Boğa Güreşlerinin Ticarileşmesi

Türkiye'de boğa güreşleri bölgeden bölgeye değişiklik gösterse de kırsal yaşam kaynaklı küçük gösteriler şeklinde oraya çıkmıştır. İlk ortaya çıktığı dönemlerde köylünün ya da köy ağalarının eğlencesi olmuştur. Ancak zamanla köylülerin yayla öncesinde ya da harman sonrasında boğalarını kendi aralarında güreştirdikleri bu küçük gösteriler aşırı ilgi görmüş,

kırsal yaşamın en önemli eğlencesi haline gelmiştir. Kırsal nüfusun ilgiyle izlediği gösterilerin her geçen yıl daha büyük kitleleri kendine çekmesi, iş dünyası ve yerel yönetimlerin dikkatini çekmiştir. Böylece eğlence amaçlı yapılan küçük gösteriler daha büyük bütçeler ve profesyonelce organize edilen festivallere dönüşmüştür.

Boğa güreşi festivallerinin ticarileşmesi de bu dönemle başlamıştır. Başlangıçta özüne bağlı kalan gösterilerin yerini alan festivaller, yarattığı nüfus hareketi ve oluşturduğu ekonomi dolayısı ile yapıldığı yöre için bir fırsat olarak görülmüştür. Böylece festival takvimi yayla öncesi ya da hasat sonrası dönemlerin dışına taşacak şekilde genişlemiştir. Bu durum kış ayları hariç yıl boyu devam eden etkinlikler için profesyonel boğa yetiştiriciliğini de teşvik etmiştir.

Festivallerin organize edilme aşamasında büyük bütçelere ihtiyaç duyması ticarileşmeyi zorunlu kılan bir diğer etkendir. İhtiyaç duyulan bütçe kimi zaman organizasyona dahil olan yerel yönetimler ve iş dünyasının katkılarıyla doğrudan karşılanırken kimi zaman ise derneklerin bütçesi ve katılımcılardan elde edilen gelirlerden karşılanmaktadır. Dernekler ya da özel girişimcilerin düzenlediği organizasyonlarda giderlerinin karşılanması için festival çekiciliklerinin pazarlanması söz konusu olabilmektedir.

Bu noktada girişlerin ücretli yapılması, güreş alanı çevresine kurulan yiyecek içecek alanlarının esnafa kiralanması ve güreş alanı çevresindeki billboardlara reklam alınması sıklıkla tercih edilen gelir sağlama yöntemleridir. Şimdilik elde edilen gelirler festival masrafları ve sosyal sorumluluk projelerine harcansa da zamanla sadece ekonomik kaygıların ön plana çıkacağı festivallerin yapılması kaçınılmaz olacaktır.

3.3.3. Yöresel Ürünlerin Tanıtımı ve Pazarlanması Açısından Boğa Güreşi Festivalleri

Boğa güreşi festivalleri geniş katılımlı etkinliklerdir. Bir ya da birkaç gün olarak planlanan bu etkinliklere süreç boyunca çeşitli ilçe ve illerden yoğun bir katılım olmaktadır. Binlerce insan, binlerce turist ya da tüketici demektir. Bu durum festival alanlarını yöre sakinleri için potansiyel bir pazar alanı yapar. Yöre sakinleri binlerce tüketiciye aynı anda ulaşma fırsatını değerlendirmek için festival alanlarına stantlar açar. Açılan bu stantlar çoğu zaman yöre sakinleri için pazara erişimin ilk adımlarını oluşturur.

Saha çalışmaları esnasında katılım sağlanan 23 festivalde benzer manzaralarla karşılaşılmıştır. Yöre sakinleri ürettikleri hediyelik eşyalar, yöresel mutfağa ait gıda ürünleri (Hadimli vd., 2022) yöresel giyim kuşam ürünleri, el sanatları vb. ürünleri festival alanında kurulan pazara taşımışlardır (Şekil 3.7). Pazarlarda satılan ürünler yere özgü olup, bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Ege Bölgesi'nde bu ürünler yoğunlukla, zeytin, incir, sucuk, kavun, karpuz ve yöreye özgü el dokumalardan oluşurken, Karadeniz Bölgesi'nde; peynir, bal,

elma, armut, yöreye özgü hediyelik eşyalar ve el dokumalarından oluşmaktadır. Ayrıca festival boyunca yöre sakinleri ve katılımcılar arasında sosyal bağlar kurulmakta, bu bağlar daha sonra ticari ağlar olarak gelişebilmektedir.

Şekil 3.7 Festival Alanlarında Kurulan Stantlardan Görünümler

A: Kafkasör boğa güreşi festivalinde açılan stantlardan görünüm

B: Ersis (Kılıçkaya) boğa güreşi festivalinde açılan stantlardan bir görünüm

C: Malgaçemir boğa güreşi festivalinde açılan stantlardan bir görünüm

D: Melo boğa güreşi festivalinde incik boncuk pazarlanan stantlar

E: Bayır (Mentesşe) boğa güreşi festivalinde açılan stantlardan bir görünüm

F: Ersis (Kılıçkaya) boğa güreşi festivalinde ev eşyaları pazarlanan stantlar

G: Ersis (Kılıçkaya) boğa güreşi festivalinde bal pazarlanan stantlar

H: Karagöl yaylası boğa güreşlerinde gözleme yapan yöre sakinleri

Boğa güreşi festivalleri katılımcılara geleneksel kültürü deneyimleme ve alışveriş imkânı sunarken yöre sakinleri için de yöresel ürünlerini tanıtma ve pazarlama imkânı sunmaktadır. Seyircilerden oluşan festival katılımcılarının konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir (Tablo 3.4).

Tablo 3.4 Festivallerin Alışveriş Olanaklarına Dair Maddeye Verilen Cevapların Dağılımları

Madde	1	2	3	4	5
Festival alışveriş olanaklı sağlamaktadır.	%9,9	%12	%24	%26,5	%27,6

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

3.3.4. Yerel İşletmelerin Tanıtımı ve Arzın Pazarlanması Açısından Boğa Güreşi Festivalleri

Festivallerin geniş kitlelere hitap etmesi ve yarattığı nüfus hareketi yerel işletmeler için fırsat olmaktadır. Ege Bölgesi'nde festivallerin günübirlik planlaması dolayIsı ile bu etki daha sınırlı olsa da Karadeniz Bölgesi'nde 2 ila 5 gün süren festivaller hafta boyunca işletmelere gelir sağlamaktadır. Festival alanının yakın çevresinde market, manav, restoran, tuhafiye vb. işletmeler yok satarken konaklama tesislerinde de yer bulmak pek mümkün olmamaktadır. Bu durum festival takvimi boyunca yaşanmakta, yöre esnafı süreç boyunca önemli ölçüde gelir elde etmektedir. Konuya ilişkin seyircilerden oluşan katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir (Tablo 3.5).

Tablo 3.5 Festivallerin İşletmelere Kar Sağlamasına Dair Maddeye Verilen Cevapların Dağılımları

Madde	1	2	3	4	5
Festival işletmelerin kar etmesini sağlamaktadır.	%5,6	%7,8	%19,7	%31,4	%35,5

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır

Festivallerin işletmelere sağladığı diğer katkıları ise festival alanında yakın kurulan pazar alanına stant açmak ve işletmelerin reklamını yapmak oluşturmaktadır. Bu noktada işletmeler ürünlerini festival alanına taşımakta ve alanda hazır bulunan tüketici kitlesine daha yüksek kar getirisi ile pazarlayabilmektedir. İşletmelerin reklamını yapmak sadece ürünü talep eden müşterilerin deneyimleriyle sınırlı kalmamakta, işletme sahipleri festival sonrasında da seyircilerin hafızasında yer edinebilmek adına güreş alanında billboardlara reklam almaktadır. Ayrıca sponsor oldukları boğalar alana çıkarken işletmenin ismini taşıyan giyimiyle çıkmakta ve sunucu tarafından sponsor ismi anons edilmektedir (Şekil 2.10).

Boğa güreşi festivallerinin yerel işletmeler sağladığı katkılara dair katılımcı görüşleri görüleri aşağıdaki gibidir:

Güneydoğu'dan, Ege'den 500-600 kişi geldi, oteller doldu, lokantalar çalıştı. Alışveriş sektörü bir hafta da olsa canlandı. Demek ki daha geniş çaplı yapılabilir (K10, Konum 33).

Şimdi bu hobi amaçlı yapılıyor, para amaçlı değil ama güreşmeyeni de götürüyoruz ekonomiye katıyoruz. Kestiriyorsun sana faydası oluyor, et üretimine katkısı oluyor (K44, Konum 6).

Özellikle yöre esnafı için çok büyük önemi var, yine insanların bir arada bulunup sosyalleşmeleri, yeni arkadaşlıklar ve dostluklar edinmesi açısından oldukça önemli. Ayrıca bu etkinlikler köy halkına günlük eğlence gibi, deşarj ediyor (K46, Konum 19).

Benim yaşadığım köyün nüfusu 1800, ben burada yılda iki güreş yapıyorum, tüm esnaf bundan faydalanıyor. Dışardan gelen insanlar buranın tarihi güzelliklerini görüyor, memleketimizi tanıtıyor (K48, Konum 18).

İnsanlar boğa güreşinin deve güreşi kadar ilgi görmeyeceği düşünülüyordu, 1500 bilet sattık, biletsiz girenlerin toplamıyla 4500 kişi katıldı. Artvin'den dahi izlemeye gelenler oldu. Geçen sene güreş zarar etti, kendi bütçemizden karşıladık. Bu sene yapmayı düşünmüyorduk ancak halkın beklentisi doğrultusunda zarar etmesine rağmen yapma kararı aldık. İnsanlar için deşarj olma etkinliği, ayrıca geçen sene katılımcıların yaklaşık iki bine yakını ilçe dışından geldi. Atıyorum marketten ekmek alıyor, lokantadan yemek yiyor, büfeden içecek alıyor, esnafta kazandığı için böyle bir etikliğin olmasına katkı sağlıyor (K49, Konum 23).

Çamköy'e ortalama 5 bin kişi gelmiştir, kahvelerimize, lokantalarımıza bakkallara çok faydası oluyor, çok büyük bir girdi oluyor (K52, Konum 23).

İnsanlar festival alanına bir hafta on gün öncesinden geliyor, konaklama buradan, yiyecek içecek buradan sağlanıyor, yöre esnafının on gün içerisinde cirosu fark edilir derecede artıyor. Esnafta kazandığı için bize festival yapalım diye destek veriyor (K53, Konum 20).

Esnaflardan, iş adamlarından topladığımız paralar karşılığında sponsorların reklamını yapıyoruz. İş insanlarına katkı sağlıyor, ondan sonra bizim en az dışardan 1000 misafirimiz var, otelde kalacak, restoranda yemek yiyecek, yoldan çilek alacak, sahayı ihaleyle veriyoruz, işi alan kazanıyor, afiş yaptırıyoruz matbaacı kazanıyor, poşu yaptırıyoruz tekstilci kazanıyor, birçok sektörü zincirleme olumlu etkiliyor (K54, Konum 19).

İspir'de bu güreşler üç gün oluyor, 10-20 bin insan geliyor, buranın ekonomisi çok ciddi hareketleniyor. Ayrıca burada güreşen boğalar değer kazanıyor. Aydın, Muğla'ya 3 katına satılıyor (K55, Konum 19).

3.3.5. Yeni İş ve İstihdam Olanakları Yaratması Açısından Boğa Güreşi Festivalleri

Boğa güreşi festivalleri yöre sakinleri ve yerel işletmelere kar sağlayan bir ekonomi yarattığı gibi bu ekonomiye yeni aktöreler ve istihdam olanakları da sağlamıştır. Festival sürecinde festivalin organize edilmesinde kullanılan iş gücü dışında yıl boyunca boğaların bakımı ile ilgilenmesi için özel boğa yetiştiricileri tutulmuştur. Boğa yetiştiriciliğinin meslek olarak ortaya çıması hayvancılık dışı sektörlerde işveren ya da işçi olarak çalışan insanların (iş adamları, memurlar, esnaflar vb.) boğa güreşlerine gönül vermesiyle başlamıştır. Bu noktada bir ya da birkaç boğa alan boğa severler, bu boğaların yıl boyunca bakımını yapması için boğa yetiştiricisi istihdam etmektedirler. Daha düşük bütçeye sahip boğa severler ise (memurlar gibi) bir boğa alıp zaten hayvancılık yapan köylünün ahırına bağlatıp daha cüzi bir miktara yetiştirilmesini sağlamaktadır. Bu olay kırsal nüfus için ciddi bir istihdam ve gelir yaratmaktadır. Boğa yetiştiricisi birden fazla boğayı şampiyon edip isim yaptıysa boğacılık camiasından çok daha yüksek fiyatlara yoğun teklifler alabilmektedir. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Ya şöyle söyleyeyim, tanıdık petrolcü iş adamları var, o insanlar gidiyor bir boğa alıyor, iyi para veriyor boğaya, bir tane adama da asgari ücret veriyor ona baktırıyor. O adam yanında bir tanede kendine saklıyor, bakıyorsun bir başkasına tavsiye etmiş. Adamın maddi durumu gerçekten iyi ama bir tane boğa besliyor, başkasına sebep oluyor. Adamlar çok iyi paralar verip iyi boğalar alıyor, bizim onlarla rekabet etmemiz zor oluyor ama oda çok güzel bir şey, kaliteyi artırıyor (K33, Konum 6).

Boğa bakıyor, işçi alıyor, yanında iki tane inek bakıyor, iki tane düve bakıyor, boğa bakmayacak olsa adam niye sigortalı işçi çalıştırsın, mazotuyla uğraşsın (K11, Konum 48).

Boğa güreşi sektörünün yarattığı fırsatlara yönelik iş kolları da gelişmeye başlamıştır. Bu iş kolları içerisinde maket, magnet yapan atölyeler ve boğa fotoğraflarını dokudukları halıya ya da tişörtlere basan hediyelik eşya dükkânları yer almaktadır. Yine boğaların güreşe hazırlanırken ihtiyaç duydukları spor aletlerini üreten küçük atölyeler de ortaya çıkmıştır. Son zamanlarda popüler para kazanma yöntemlerinden olan sosyal medya platformları ve kanalları da boğa güreşlerine entegre edilen istihdam alanlarıdır. Boğa güreşlerinin canlı olarak

paylaşıldığı kanallar hesap yöneticileri için gelir sağlamaktadır. Konuya ilişkin seyircilerden oluşan katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir (Tablo 3.6).

Tablo 3.6 Festivallerin İstidam Oluşturmasına Dair Maddeye Verilen Cevapların Dağılımları

Madde	1	2	3	4	5
Festival istihdam olanakları sağlamaktadır.	%6,1	%9,6	%23,9	%28,7	%31,7

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır

Diğer taraftan eskiden var olan ancak zamanla önemini yitiren bazı sektörlerin boğa güreşi festivalleri ile tekrardan önem kazandığı da görülmektedir. Bu konunun en önemli örneği nal çakımıdır. Eskiden kağnı çeken, tarla süren ve yaylaya çıkarılan hayvanların ayakları nallanırken bu alanlarda günümüzde sığır kullanımın azalması nal çakım işlerinin de sonunu getirmişti. Ancak bu eski gelenek boğa güreşleri ile tekrardan önem kazanmıştır. Boğalar festivallere bir sporcu gibi hazırlanmakta, günde 5-10 km yürütülmektedir. Bu süreçte boğaların tırnaklarının zarar görememesi (halk arasında hayvanın ayaktan düşmesi denir) için nal çakımı zaruridir. Bu durum nal çakım işlerine yeniden önem kazandırmış, nal çakım işlemleri ise modern ekipmanlarla yapılmaya başlanmıştır (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 Boğaya Nal Çakma İşleminden Görünüm

Kaynak: https://www.facebook.com/groups/207639992302162 (Et:18/05/2025)

3.3.6. Kalkınma Aracı Olarak Boğa Güreşi Festivalleri

Boğa güreşi festivalleri günümüzde toplumun her kesiminden geniş kitlelere hitap eden, köklerini kırsal nüfusun yaşam tarzından almış etkinliklerdir. Festivallerin kırsal alan ile olan güçlü bağları bu alanların kalkınmasında anahtar rol oynamaktadır. Boğa güreşi festivalleri ile kırsal alanda yapılan büyükbaş hayvancılık ekonomik değer kazanmış, kırsal nüfus aile işletmelerini boğa güreşi festivallerinin sunduğu fırsatlara entegre ederek ciddi gelir sağlamaya başlamıştır. Bu durum kırsal nüfusun büyükbaş hayvancılık ile bağını güçlendirmiştir. Festivallerin yarattığı nüfus akışı yöresel ürünlere ve yerel işletmelerin sunduğu hizmetlere talebi artırmış yapılan alışverişler gelirin tabana yayılmasına imkân sağlamıştır.

Festivallerin ekonomik çıktılarının yanında doğrudan insana yansıyan önemli sosyal çıktıları da söz konusudur. Festivaller hem yöre dışından gelen izleyiciler için hem de yöre sakinleri için yeni kazanımlar oluşturur. Yöre dışından gelenler yöreyle ilgili bilgi edinme, yöresel kültürü deneyim etme, yeni sosyal ağlar kurma fırsatı yakalar. Yöre sakinleri için ise festivaller günlük hayatına renk katan etkinliklerdir. Kırsal nüfusa sosyalleşme, eğlenme ve yeni insanlar tanıma imkânı sunar. Ayrıca yaşattıkları geleneğin takip ve takdir edilmesi gurur vericidir. Bu durum yerel halkın aidiyet duygusu ve geleneklerine bağlılığını güçlendirmektedir.

Yerel yönetimlerin festivallerin yarattığı potansiyeli değerlendirmek ve yörede kalıcı refah sağlamak için yaptığı yatırımlarda (güreş alanı inşası, yol bakımı, su, kanalizasyon alt yapısı vb.) söz konusudur. Bu yatırımlar genelde turistlerin memnun kalmasını sağlayacak alt ve üst yapı hizmetlerinden oluşur. Ancak yörede, yöre sakinlerinin standartlarını yükselten girişimler olarak kalır. Festivallerin ortaya çıkardığı tüm bu kazanımlar yerelde soysal ve ekonomik kalkınmanın temellerini oluşturur. Konuya ilişkin seyircilerden oluşan katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir (Tablo 3.7).

Tablo 3.7 Festivallerin Kalkınmaya Etkisine Dair Maddelere Verilen Cevapların Dağılımları

Madde	1	2	3	4	5
Festival yerel halkın yaşam standartlarının yükselmesine katkı sağlamaktadır.	%,5,4	%8,6	%23,27	%28,5	%33,8
Festival yerel kalkınmaya katkı sağlamaktadır.	%5,6	%6,5	%18,5	%30	%39,4

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır

Festivallerin kırsal ve yerel kalkınmaya ek olarak daha geniş ölçekte bölgesel kalkınmaya konu olacak potansiyeli söz konusudur. Bu potansiyel özellikle kalkınmada istenilen başarıyı gösterememiş olan Doğu Karadeniz bölümü için gerçek bir fırsattır. Zira bölümün kendi iç dinamiği olan boğa güreşleri, binlerce turist çekmekte, yerel işlemelere ciddi

gelir sağlamaktadır. Ayrıca bölge dışına yapılan boğa ticareti ile de büyükbaş hayvan yetiştiricilerine ciddi gelirler sağlamaktadır. Bu potansiyelin BAKA'ların desteği ile tüm yıla yayılıp, profesyonelleştirilmesi gerekmektedir. Ancak bölümde Doğu Karadeniz Kalkınma ajansı ve Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansının bu potansiyeli değerlendirmeye yönelik hiçbir girişiminin olmaması biraz düşündürücüdür. Organizatörlerden oluşan katılımcıların yerel yönetimlerden beklentilerini içeren görüşler:

> *Mevcut valimiz şu an Artvin'in tanıtımında boğa güreşini kullanıyor: anahtarlığıdır, şapkasıdır, tişörtüdür. Ciddi anlamda bu işe destek veriyor ama biliniyor ki görevleri birkaç yıl ile sabit. Gelen vali bey bu işe sıcak bakmıyorsa tekrardan geri gidiyoruz. Daha önce yaşadık, umarım tekrardan yaşamayız (K45, Konum 14).*
>
> *Hem belediye hem devlet kanalıyla bu işin sahiplenilmesi, benimsenmesi gerekiyor. Bu işe kültür müdürlüğü ile ödenek çıkarılması, belediyelerin bu iş bizim etkinliğimiz demesi lazım. Biz burada bazen tedirginlik yaşıyoruz, bazen vali değişiyor, belediye başkanı değişiyor, festivalleri benimseyemiyor. Resmî kurumların bu işi sahiplenmesi gerekiyor (K47, Konum 17).*
>
> *Bizim Ege'de resmî kurumların katkısı hiç yok, biz sadece valilikten izinleri alıyoruz. Bize getirisi yok, götürüsü var, emniyet güçlerinin yemekleri, yol masrafları falanda bize yükleniyor, onlar bize geldiklerinde ekstra bir elli bin TL masraf oluyor (K48, Konum 14).*
>
> *Arenanın yapılması ve düzenlemesi için belediyenin yardımına ihtiyacımız oluyor. Belediyeler bu festivallere çok fazla destek vermiyorlar, özellikle koordinasyonda elini çok fazla taşın altına koymuyorlar. Erik festivali, boğa güreşi festivali gibi festivallere toplumun gerçekten ihtiyacı olduğunu düşünüyorum (K49, Konum 18).*
>
> *Biz hobi olarak deve güreşlerine de katılım sağlıyoruz, Kültür Turizm Bakanlığı ve belediyeler deve güreşlerine büyük kaynak aktarıyor. Bize de aktarsalar daha güzel festivaller yaparız (K54, Konum 17).*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TURİZM COĞRAFYASI AÇISINDAN BOĞA GÜREŞİ FESTİVALLERİ

4.1. Kavramsal Çerçeve

Bu başlık altında akışta turizm coğrafyası perspektifinden ayrıntılarına yer verilecek olan konunun okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması adına ön bilgiler verilecektir. Konunun daha iyi anlaşılması adına seçilmiş temel kavramlar aşağıdaki gibidir:

Turizm: Turizm, insanların kişisel ya da iş/meslek amaçlı olarak alışılagelmiş çevrelerinin dışındaki ülkelere ya da yerlere hareket etmelerini gerektiren sosyal, kültürel ve ekonomik bir olgudur (https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms (Et: 18/04/2025).

Rekreasyon: İnsanların işten arta kalan zamanlarında canlanmak ve tazelenmek için yaptıkları faaliyetlerdir (Özgüç, 2013).

Turist: Bir geceden az, bir yıldan fazla olmamak üzere normal ikametgahının bulunduğu yerden başka bir yerde ikamet eden ve ziyaretinin amacı para kazanmak olmayan ziyaretçi (WTO, 2009).

Ziyaretçi: Rekreasyon, tatil, dinleme, inceleme, iş, aile, toplantı vb. amaçlarla yapılan 24 saatten uzun süreli seyahatleri yapan kişilerdir (Özgüç, 2013).

Günübirlikçi: Ziyaret edilen yerde 24 saatten az kalanlardır (Özgüç, 2013).

Turistik çekicilik: İnsanların seyahat tercihlerini belirlemede etkili olan doğal ya da beşerî olarak oluşturulmuş tüm çekiciliklerdir (Doğanay ve Zaman, 2016).

Turistik ürün: Turizme katıldığı süreç boyunca talep ettiği; ulaşım, yeme-içme, eğelenme ve konaklama hizmetlerinin tamamıdır (Doğanay ve Zaman, 2016).

Sürdürülebilir turizm: Hem turizmin ekonomiye ve topluma katkısının sürdürülebilir bir şekilde artmasını hem de kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını ifade eder (Liu, 2003).

Turizm coğrafyası: Turistlerin yaşadığı yerler, gezmek üzere gittikleri yerler ve seyahatlerini mekân ölçeğinde inceleyen coğrafyanın uygulamalı alanlarından biridir (Doğanay ve Zaman, 2016: Özgüç, 2013).

4.2. Festival Turizmi

Festivaller toplumun ortak benliği, tarihi ve gelenekleri ile sıkı sıkıya bağlantılı, temalı kutlamalardır (Getz, 2004; Attanasi vd., 2013). Festivaller yere özgü etkinlikler olup düzenlendiği yörenin tarihi kültürel ve toplumsal değerlerini yansıtır (Ma ve Lew, 2012; Dalgın vd., 2016). Katılımcıların festival boyunca yerel halk ile etkileşimi bu değerlerin deneyim edilmesine, aktarılmasına ve korunmasına katkı sağlar (Ossowska vd., 2023; Giritlioğlu vd., 2015; Özgürel vd., 2015). Aynı değerleri paylaşan bireylerin bir arada bulunması; sosyalleşmeye, bir gruba aidiyete, bütünleşmeye ve toplumsal barışa olumlu etki eder (Süslü vd., 2019). Bu yönü ile festivaller özelde bireysel ve toplumsal gelişmeye katkı sağlarken genelde sosyal kalkınmaya zemin oluşturur (Ossowska vd., 2023; Gursoy, vd., 2004).

Festivallerin bireysel ve toplumsal faydalarının yanında ekonomik faydaları da büyük önem taşımaktadır (Ossowska vd., 2023; Erdem vd., 2018; Kızılırmak, 2006). Zira festivaller düzenlendiği yöreye büyük bir nüfus hareketliliği kazandırmaktadır (Dalgın vd., 2016). Festival süresi boyunca sürecek olan bu nüfus hareketliliği hem yörenin tanıtılması hem de yerel ürünlerin pazarlaması için önemli bir fırsat sunmaktadır (Akış, 2018; Özgürel vd.,2015) Bu noktada festivaller kısıtlı imkanlar ile üretim yapan yöre sakinlerinin pazara erişiminin ilk adımını oluşturmakta ve gelirin toplumun alt kademelerine yayılmasına hizmet etmektedir (Ossowska vd., 2023; Süslü vd., 2019). Ziyaretçilerin yiyecek-içecek, ulaşım ve konaklama gibi ihtiyaçları ise yerel girişimcilere fırsatlar sunmakta, yeni iş kollarının ortaya çıkmasına, yeni yatırımların yapılmasına ve istihdamın artmasına olanak sağlamaktadır (Sullivan ve Jackson, 2002). Festivaller kısa süreli etkinlikler olarak planlasa da düzenlediği yöreye önemli kazanımlar sağlamaktadır.

Festivaller kalkınmada arzu edilen seviyeye ulaşılamamış yörelerde önemli bir aktör olarak yerini almaktadır (Özgürel vd., 2015). Özellikle coğrafi mekânın sunduğu imkanların kısıtlı olduğu, kalkınmayı sağlayacak parametrelere erişilmekte güçlük çekilen yerlerde toplumun kendi iç dinamiklerinden ortaya çıkan festivaller yerel kalkınmada lokomotif rolü oynamaktadır. Yerel kalkınmanın tetiklenmesinde festivallerin ilgi görmesine bağlı olarak iç turizmin canlanması önemli bir etkendir (Cohen, 2014). Festivale katılan ziyaretçilerin gittikleri yerlerde yöreyle ilgili deneyimlerini paylaşması yörenin tanınmasına ve festival takvimi dışında da turist çekmesine katkı sağalmaktadır (Giritlioğlu vd., 2015). Yörenin takvim dışı turist alması, turizm sezonunun uzamasına ve turizm gelirlerinin artmasına katkı sağlamaktadır (Kılıçarslan ve Kocabulut, 2017). Bu durum yerel halk ve yöneticileri turizmi ciddi bir gelir kapısı olarak görerek potansiyel taşıyan diğer çekiciliklerin de turizme kazandırılması için gerekli yatırımları yapmaya teşvik etmektedir (Süslü vd., 2019). Böylece

coğrafi çevrede nüfusun daha iyi şartlarda yaşayacağı koşullar oluşmakta ve kalkınmaya dönüşecek değişim başlamaktadır (Tolunay ve Akyol, 2006; Giritlioğlu vd., 2015).

4.2.1. Boğa Güreşi Festivalleri

Türkiye'de boğa güreşleri kökleri asırlara uzanan bir gelenektir. Yapılan görüşmelerde ilk olarak ne zaman ortaya çıktığına dair tam tarih verilmese de (atalarımızdan miras denilmekte) boğaların çok eskilerden bu yana güreştirildiği ifade edilmektedir. Boğaların güreştirilmesi çok eskilere uzansa da festival düzeyinde bir organizasyona dönüşmesi son yarım asırda gerçekleşmiştir. Bilinen ilk boğa güreşi festivali 1981 yılında düzenlenen Kafkasör kültür sanat festivalidir. Bu tarihten sonra boğa güreşlerini festival olarak organize etme kültürü önce yavaş yavaş benimsenmiş, daha sonra hızlıca yayılmaya başlanmıştır. Günümüzde 5 bölge, 9 ilde yılda 60'ı aşkın festival düzenlenmektedir. Bu festivallerin yaklaşık 40'ı Ege Bölgesi'nde, 20' ye yakını Karadeniz Bölgesi'nde düzenlenmekte olup her geçen yıl yeni festivaller eklenmektedir.

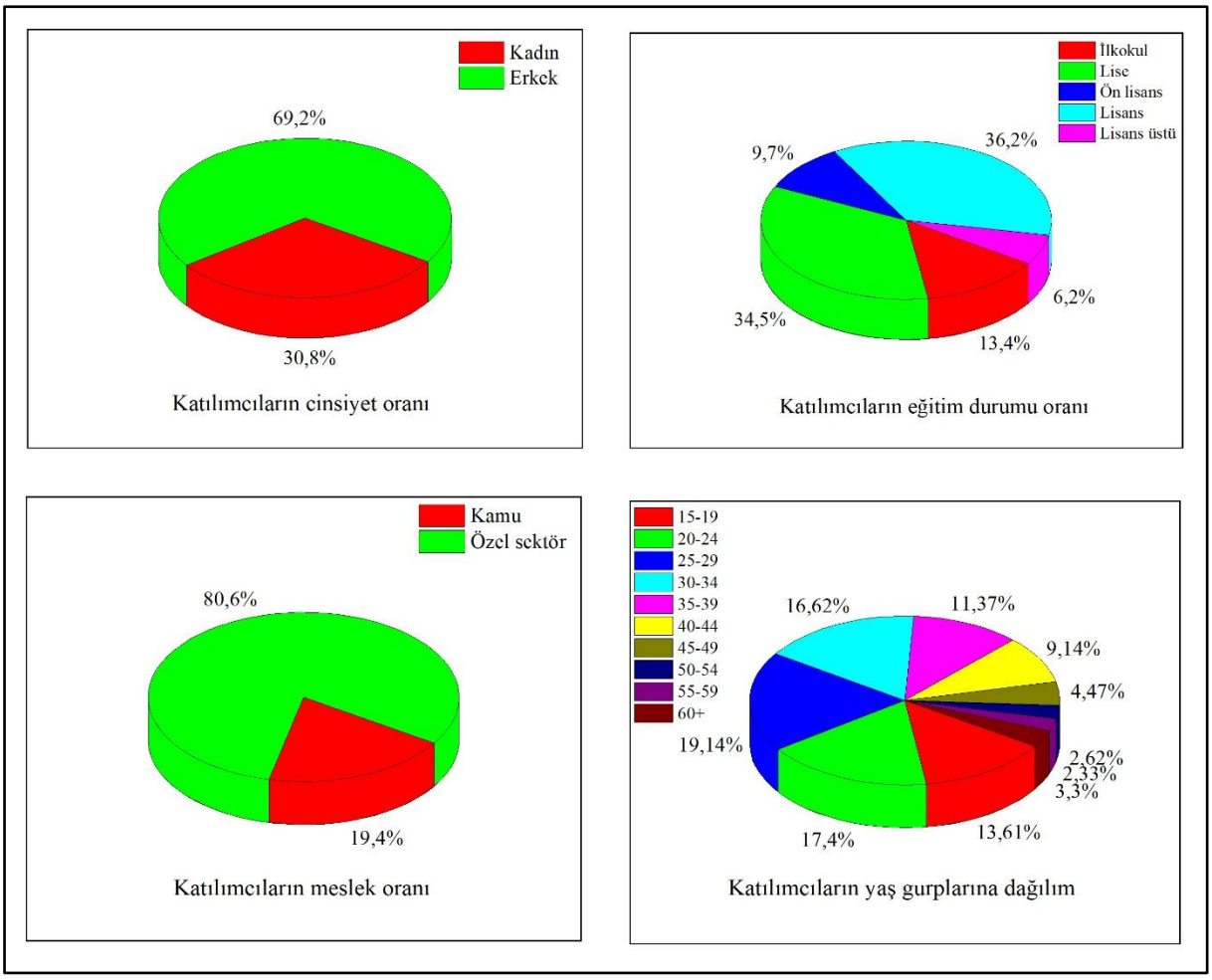
Boğa güreşi festivalleri ilgi gören, hızlı büyüyen önemli bir turizm çekiciliğidir. Düzenlendiği destinasyona ciddi bir turist akışı yaratmakta hem turistler için hem de yerel halk için ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri olmaktadır. Turistler için bu etkinlikler; boş zamanını değerlendirme, yerel kültürü deneyim etme, yerel mutfağı deneyim etme, yeni sosyal ağlar kurma vb. etkiler oluştururken yöre sakinleri için; yerel kültürün korunması, yerel değerlere bağlılık, dayanışma vb. imkanlar sağlamakta, destinasyon için; tanınma, iş ve istihdam yaratma, yerel ürünlerin pazarlanması, yerel işletmelerin gelir elde etmesi vb. etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda bir turizm çekiciliği olarak festivallerin önceki bölümlerde bahsedilen sosyal, ekonomik ve kültürel boyutuna turizm coğrafyası kapsamı altında tekrar değinilmeyecektir. Bu bölümde konu turizm coğrafyasının ana bileşenlerini oluşturan turist, destinasyon ve seyahat kalıpları bağlamında değerlendirilecektir. Boğa güreşi festivali katılımcılarının (%82,2'si turist, %17,8'i günübirlikçi) profilleri, seyahat algıları, konaklama tercihleri, destinasyonun turist beklentilerini karşılama düzeyi, festival takvimi, festivallerin bölgesel ve mevsimsel yoğunlukları ve boğa güreşi festivallerinin sürdürülebilirliği konuları ele alınacaktır.

4.2.1.1. Boğa Güreşi Festival Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Boğa güreşi festivalleri katılımcılarının demografik özellikleri analiz edildiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Festival katılımcıları çeşitli yaş gruplarından oluşmakta, bu gruplar içerisinde 20-24 yaş grubu (%17,9), 24-29 yaş grubu (%19,7) ve 30-34 yaş grubu (%17,1) yoğunluk kazanmaktadır (Şekil 4.1). Aktif nüfusun ilk kademelerinden 30 yaşına

kadar yaş ile festivallere katılım arasında doğru orantı varken 30 yaşından sonra festivallere katılım ile yaş arasında ters orantı görülmektedir.

Festival katılımcılarını cinsiyet değişkeni üzerinden incelediğimizde katılımcıların %30,8'i kadınlardan, %69,2'si ise erkeklerden oluşmaktadır. Erkeklerin festivallere katılma eğilimi kadınlara oranla oldukça yüksektir. Bu oranlar bölge bazında analiz yapıldığında değişiklik göstermektedir. Kadınların festivallere katılma oranı Ege Bölgesi'nde %36'1'e çıkarken, Karadeniz Bölgesi'nde ise %26,4'e düşmektedir (Şekil 4.1). Ege Bölgesi'nin ortalamanın üstünde Karadeniz Bölgesi'nin ise altında olmasının toplumsal yapıdan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Şekil 4.1 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Festival katılımcılarının eğitim durumu incelendiğinde her eğitim düzeyinde insanın festivalleri eğlence unsuru olarak tercih ettiği görülmektedir. Festival katılımcılarının üçte ikisinden fazlası lisans (36,2) ve lise (%34,5) mezunlarından oluşmaktadır (Şekil 4.1). Kırsal yaşamdan beslenerek ortaya çıkan bir etkinliğin eğitim düzeyi yüksek insanlar tarafından tercih edilmesi ilginç bulunmakla birlikte sevindiricidir.

Festival katılımcılarının mesleklere dağılımı incelendiğinde hemen her meslek grubundan festivallere katılım sağlandığı gözlemlenmiştir. Anket formunda bu soruya verilen cevaplar 48 farklı meslek grubu altında toplanmıştır. Mevcut meslek gruplarının veri kirliliği yaratmaması adına kamu ve özel sektör olarak iki grup altında toplanması kararlaştırılmıştır. Yeni veri setine göre festival katılımcılarının meslek gruplarına dağılımı incelendiğinde %19,4'ü kamu, %80,6'sı özel sektörde istihdam edilmektedir (Şekil 4.1). Toplam içerisinde en yüksek paya sahip beş meslek grubu; memur %14,5, işçi %13,6, çiftçi 8,8, öğretmen %7,3, mühendis %4,9'unu oluşturmaktadır.

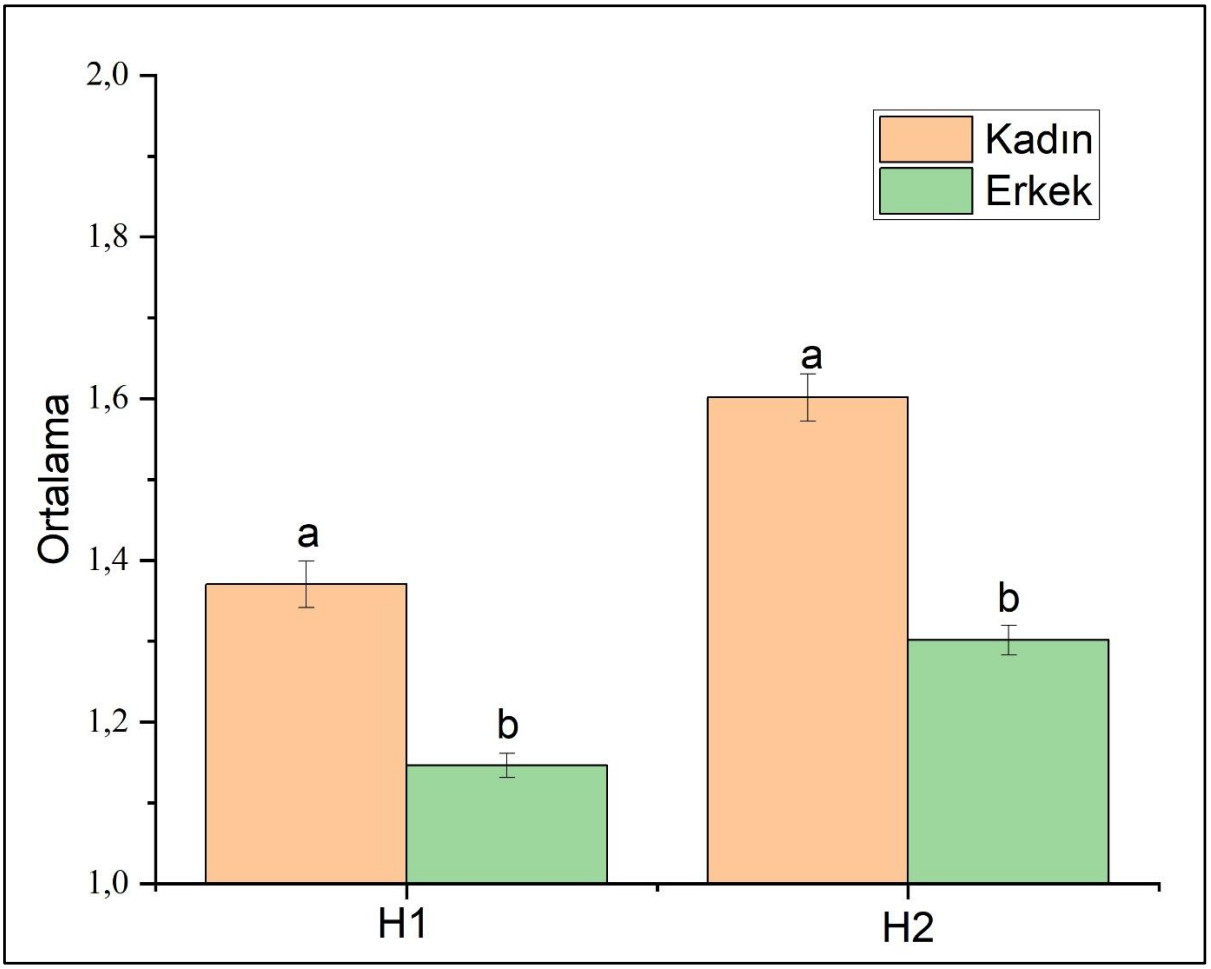
4.2.1.2. Katılımcıların Festival Tercihlerine Mesafenin Etkisi

Boğa güreşi festivalleri düzenlendiği yöre ve yöre dışından binlerce katılımcıyı kendine çekmektedir. Ziyaretçilerin festivale katılma güdüleri; yaşanılan yere ve cinsiyete göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu başlık altında katılımcıların cinsiyeti ile yaşadığı yer dışındaki festivallere katılma düzeyleri arasında fark olup olmadığı araştırılmıştır. Katılımcıların cinsiyete göre seyahat esnekliğini test etmek için aşağıdaki hipotezler kurulmuştur.

H1: Katılımcıların cinsiyeti ile yaşadığı ilçe dışındaki festivallere katılma düzeyi arasında anlamlı fark vardır.

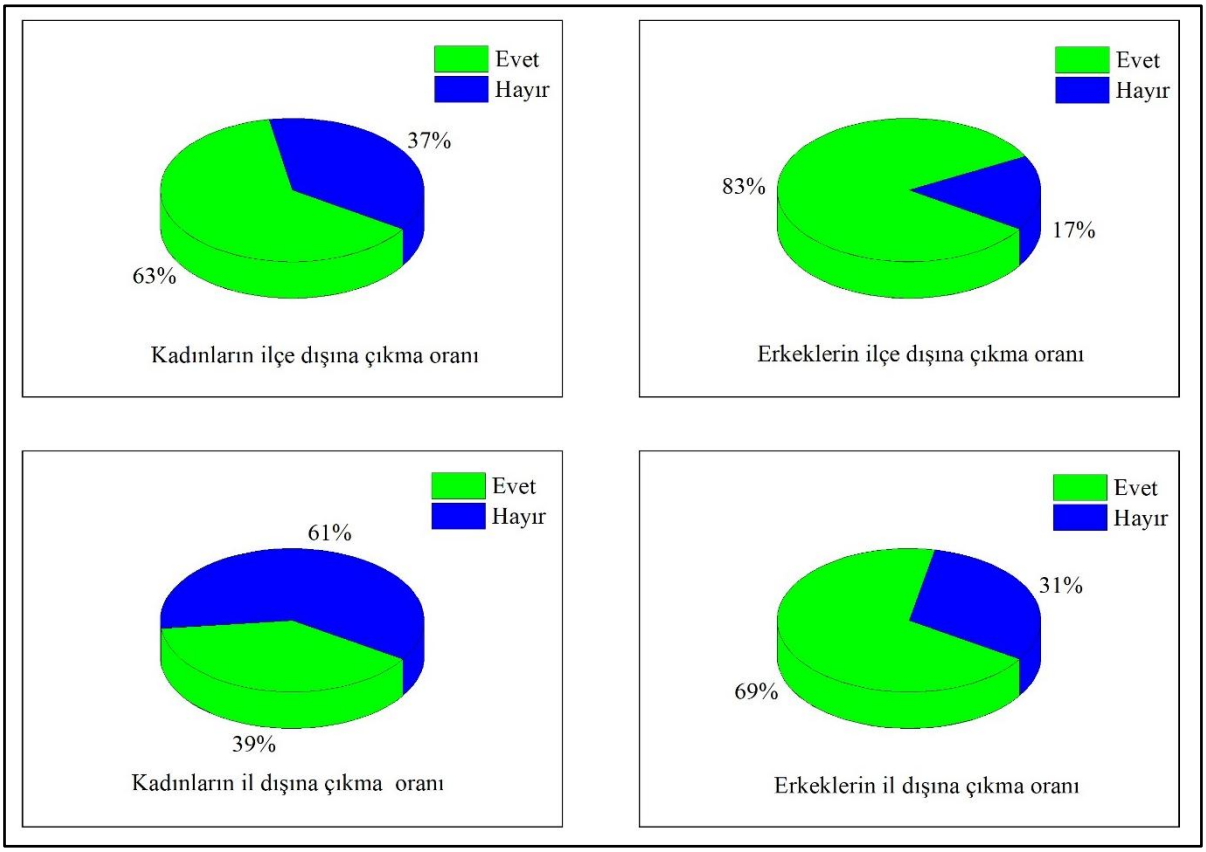
H2: Katılımcıların cinsiyeti ile yaşadığı il dışındaki festivallere katılma düzeyi arasında anlamlı fark vardır.

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre yaşadığı yer dışındaki festivallere katılma düzeyi test edilmiş, test sonuçlarına (Mann-Whitney U) göre gruplar arasında fark olduğu ortaya çıkmıştır (H1 için P=00<0,05, H için P=00<0,05,). H1 hipotez testi sonuçlarına göre kadınların grup ortalaması 1.3701, erkeklerin otalaması 1.1461 olup aradaki fark istatistik olarak anlamlıdır (İl ve ilçe dışına çıkar mısınız sorusuna verilen evet cevabı 1, hayır cevabı 2 olarak kodlanmıştır). H2 hipotez testi sonuçlarına göre kadınların ortalaması 1,6014, erkeklerin otalaması 1,3011 olup aradaki fark istatistik olarak anlamlıdır. Festivaller için cinsiyete göre hem ilçe dışına çıkış hem de il dışına çıkış arasında fark olup bu fark il dışına çıkışta daha da belirginleşmektedir (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Cinsiyete Göre Yaşanılan Yer Dışındaki Festivallere Katılma Düzeyi

Cinsiyete göre yaşanılan yer dışındaki festivallere katılma düzeyinin mesafeye göre farklılaştığı görülmektedir. Kadınların yaşadığı ilçe dışındaki festivallere katılma oranı %63, il dışındaki festivallere katılma oranı %39'dur. Mesafe uzadıkça kadınların festivallere katılma oranı önemli ölçüde düşmektedir. Erkeklerin yaşanılan ilçe dışındaki festivallere katılma oranı %83, il dışındaki festivallere katılma oranı ise %69'dur. Her iki grup içinde mesafenin bozucu etkisinden bahsetmek yanlış olmayacaktır (Şekil 4.3). Ancak kadınların mesafenin bozucu etkisinden erkeklere oranla daha çok etkilendiği görülmektedir. Festivallere katılma düzeyine göre erkeklerin mobilitesinin kadınlara oranla yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Şekil 4.3 Cinsiyete Göre Yaşanılan Yer Dışındaki Festivallere Katılma Düzeyi

4.2.1.3. Katılımcıların Kalış Süresine Göre Niteliği ve Cinsiyet Değişkenine Göre Kalış Süresi

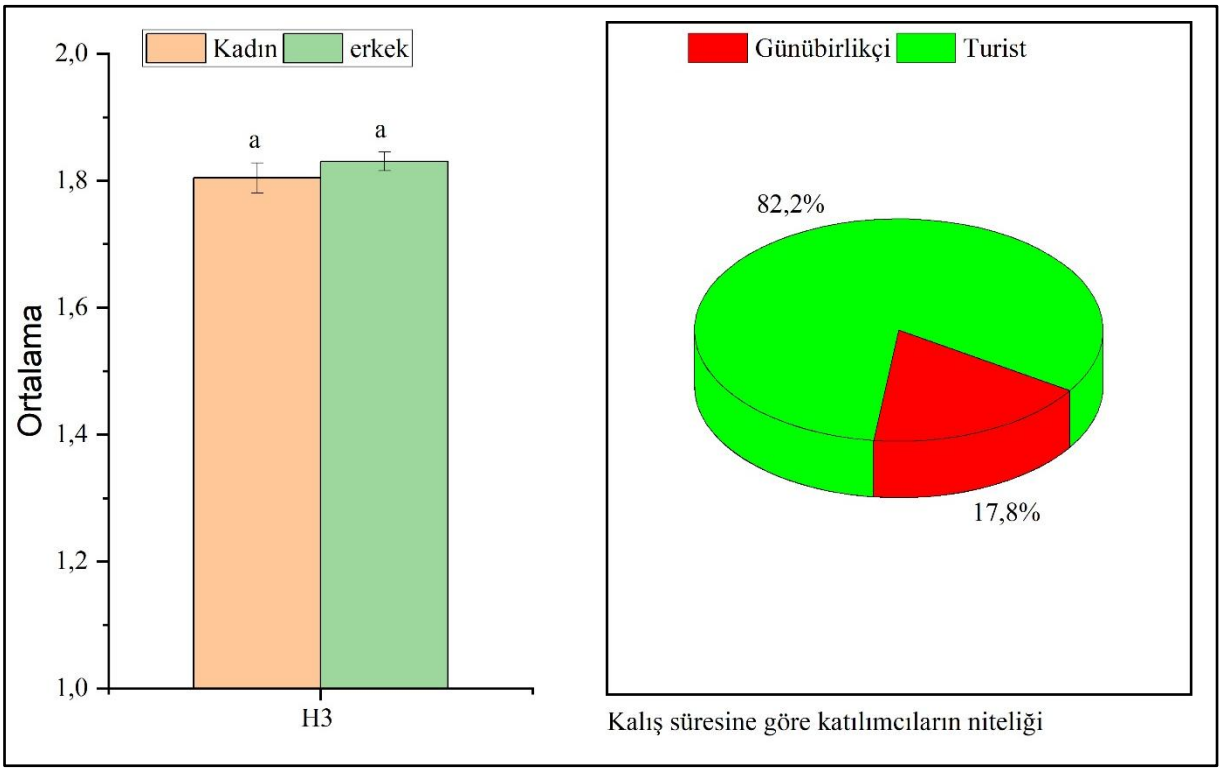
Kalış süresine göre katılımcıların analiz edilme nedeni festival katılımcılarının ne kadarının turist ne kadarının ise günübirlikçi olduğunu ortaya koymaktır. Hedeflenen sonuca ulaşabilmek için katılımcılar, ilgili maddeye verdiği cevaplar doğrultusunda bir günden az ve bir günden fazla kalanlar şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Yeni oluşturulan gruplar analiz edildiğinde festival katılımcılarının %17,8'inin bir günden daha az, %82,2'sinin ise bir günden daha uzun kaldığı tespit edilmiştir. Kalış sürelerine göre festival katılımcılarının %17,8'i günübirlikçi, %82,2'si ise turist olarak nitelendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır (Şekil 4.4).

Katılımcıların kalış süresinin cinsiyete göre değişiklik gösterebileceği düşünülmüş, kabul göreceği düşünülen varsayım aşağıdaki hipotez üzerinden test edilmiştir:

H3: Katılımcıların cinsiyeti kalış süresi arsında anlamlı bir fark vardır.

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre kalış süresi arsındaki ilişki test edilmiş, test sonuçlarına (Mann-Whitney U) göre gruplar arasında fark olmadığı ortaya çıkmıştır (H3 için P=,340>0,05). Bu durum grup ortalamalarına bakıldığında açıkça görülmektedir. Kadınların grup ortalaması 1,8043, erkeklerin grup ortalaması ise 1,8304 olarak bulunmuştur. Veri setinde bir günden az olan kalış süresi 1 ile, bir günden fazla olan kalış süresi ise 2 ile kodlanmıştır.

Kadınlar ile erkekler kalış süresi bakımından benzerlik göstermekte olup her iki grubun ortalaması da 2'ye çok yakın değer almıştır (Şekil 4.4).

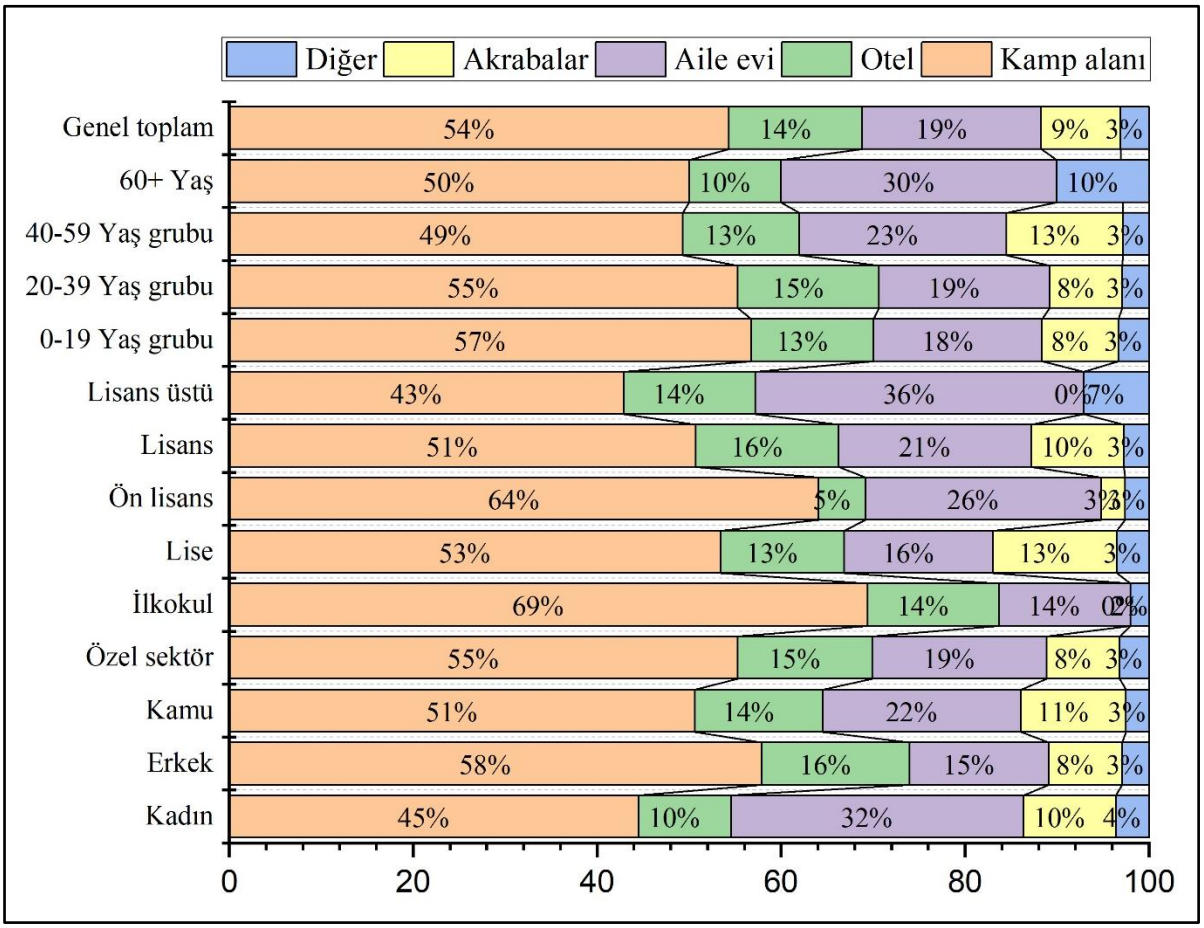
Şekil 4.4 Katılımcıların Kalış Süresine Göre Analizi

4.2.1.4. Katılımcıların Konaklama Tercihleri

Katılımcıların konaklama tercihleri cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve meslek grubuna göre analiz edilmiştir. Katılımcılarının %54'ü festival kamp alanında, %14'ü otelde, %19'u aile evinde, %9'u akrabalarında konaklamaktadır. Cinsiyet değişkenine göre konaklama tercihlerine bakıldığında yine ilk sırada festival kamp alanı yer almakta ancak kadınların konaklamak için festival kamp alanını tercih etme oranı hem genel ortalamanın altında (genel ortalama %54, kadınların ortalaması %45) hem de erkeklere oranla oldukça düşüktür (erkekler %58, kadınlar %45). Kadınların konaklamak için akraba ve aile evini tercih etme oranı toplam %42 olup, hem genel ortalamadan (%28) hem de erkeklerin oranından (%23) yüksektir (Şekil 4.5). Bu oranlar kadınların festivalleri aile ve akraba ziyaretleri için fırsat olarak gördüğünü düşündürmektedir.

Yaş grupları değişkenine göre konaklama tercihleri incelendiğinde yine festival kamp alanı her yaş grubunda ilk sırada yer almaktadır. Alt yaş gruplarında (0-19 ve 20-39) festival kamp alanı tercihi aynı parametreye göre genel ortalamanın üstünde (genel ortalama %54, 0-19 yaş grubu %57, 20-39 yaş grubu %5), üst yaş gruplarında ise (40-59 ve 60+) genel ortalamanın altında yer almaktadır (genel ortalama %54, 40-59 yaş grubu %49, 60+ yaş grubu %50). Bu

oranlar ileri yaş gruplarında konaklamak için daha konforlu alanları tercih etme eğilimi olduğunu düşündürmektedir (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 Seçilmiş Parametrelere Göre Katılımcıların Konaklama Tercihleri

Not: Yüzde oranları yazdırılırken küsuratlar program tarafından yuvarlandığı için ±%2'lik fark oluşabilmektedir.

Eğitim durumu değişkenine göre konaklama tercihlerine bakıldığında festival kamp alanının konaklamak için daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Lisans ve lisans üstü düzeyinde festival kamp alanı tercihi genel ortalamanın altında (genel ortalama %54), lisans %51, lisans üstü %43 iken, ilkokul ve ön lisans düzeyinde genel ortalamanın üstündedir (genel ortalama %54, ilk okul %69, ön lisans %64). Lisans ve lisans üstü eğitim düzeyine sahip katılımcıların konaklama tercihinde aile evi ve otel aynı parametrelere göre genel ortalamanın üstünde (genel ortalama %33, lisans üstü %50, lisans %37) yer almaktadır (Şekil 4.5). Eldeki verilere göre eğitim düzeyi yükseldikçe konaklamak için konfor alanı tercihinin ön plana çıktığı düşünülmektedir.

Mesleklere göre konaklama tercihleri incelendiğinde hem kamu hem de özel sektörde ilk sırada festival kamp alanı (kamu %51, özel sektör %55) yer almakta, onu; aile evi (kamu %22, özel sektör %19), otel (kamu %14, özel sektör %15) ve akraba evi (kamu %11, özel sektör

%8) tercihleri takip etmektedir. Meslek gruplarının konaklama tercihleri tüm gruplarda az bir fark ile genel ortalama ile benzerlik göstermektedir (Şekil 4.5).

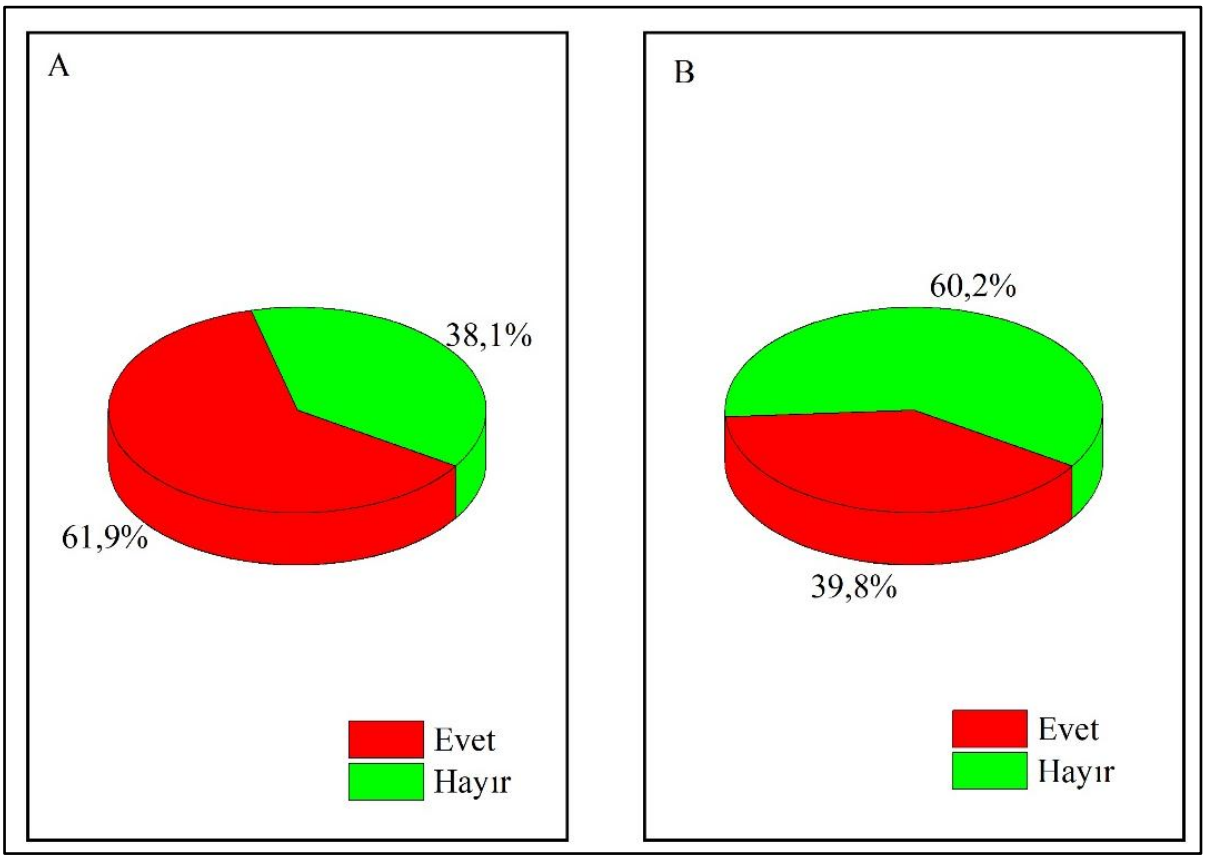
Katılımcıların konaklama tercihlerinde festival kamp alanı tercihinin ilk sırada yer almasında hiç şüphesiz bu soruyu yöre dışından gelen katılımcıların cevaplamasının istenmesi etkili olmuştur. Ege kültür bölgesinde festivallerin günübirlik planlanması ve festival katılımcılarının yoğunlukla yakın çevreden gelenlerden oluşması nedeniyle konaklama ihtiyacı oldukça düşüktür. Ancak Doğu Karadeniz kültür bölgesinde durum farklıdır. Bu bölgede düzenlenen festivaller hem dışardan çok fazla turist çekmekte hem de festivaller iki gün, üç gün hatta beş günü bulacak şekilde uzun süreli organize edildiği için konaklamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu Karadeniz Bölgesi'nin eşsiz doğal manzarası olunca insanların konaklamak için kamp alanlarını tercih etmesi yadırganmamalıdır. Özellikle yayla ya da yaylaya yakın üst zonlarda kurulan festival alanları kampçılık için büyük ilgi görmektedir. Kamp için en çok ilgi çeken festival alanlarını Kılıçkaya (Ersis veya Marant olarak da bilinir) ve Kafkasör festivalleri oluşturmakta ancak burada Ersis festivali ayrı bir önem taşımaktadır. Ersis mahallesinin ismiyle anılan yaylasında kurulan festival alanı boğa güreşlerini fırsat bilen binlerce kampçıyı ağırlamaktadır. Destinasyonun doğal manzarası önemli bir çekicilik oluşturmakta ve festival döneminde burası adeta bir çadır kente dönüşmektedir (Şekil 4.6). Benzer bir manzaraya Karadeniz Bölgesi dışında sadece Bursa'da rastlanmıştır. Bu ilde düzenlenen Türkiye şampiyonasının yer seçimi için Karadenizlilerin manzara ve doğa sevgisi ön plana çıkmış, Bursa'nın en turistik yaylalarından biri olan Kocayayla tercih edilmiştir. Pazar günü düzenlenecek festivale katılımcılar cuma akşamından kamp kurup doğa ve manzaranın keyfini çıkararak boğa güreşlerini beklemektedir.

Şekil 4.6 Kamp İçin Yoğun Şekilde Tercih Edilen Ersis (Marant) Boğa Güreşi Festival Alanı

4.2.1.5. Katılımcıların Tatil Tercihlerinde Boğa Güreşi Festivallerinin Yeri

Boğa güreşi festivalleri katılımcılarının tatil tercihleri incelendiğinde katılımcıların %61,9'u tatillerini tamamen boğa güreşi festivallerine göre planladıkları, %38'1'ise mevcut tatil planlarını boğa güreşi festivalleri ile zenginleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Şekil 4.7A). Katılımcılarının %60,2'si sadece festival izlemek için tatil planı yaparken %39,8'i festival sonrasında yakın çevrede yer alan diğer turistik çekicilikleri ziyaret etmektedir (Şekil 4.7B).

Şekil 4.7 A: Festival Katılımcılarının Tatil Tercihlerinde Boğa Güreşi Festivallerinin Yeri. B: Katılımcıların Festival Sonrası Diğer Çekicilikleri Deneyim Etme Oranı

Boğa güreşi festival katılımcılarının %61,9'u tatilini boğa güreşi festivallerine göre planlıyor ancak sadece %39,8'i festival sonrasında çevredeki turistik çekicilikleri de ziyaret etmeye zaman ayırdığı dikkat çekmektedir (Şekil 4.8). Katılımcıların %82,2'sinin kalış süresinin bir günden daha uzun (turist) olmasına rağmen büyük çoğunluğu (%60,2) sadece festival izleyicisi olarak nitelendirilebilir. Bu durum destinasyonun tanıtılması ve pazarlanması adına önemli bir eksilik olarak görülmektedir. Festival katılımcıları yörenin diğer turistik çekiciliklerini de deneyim etmeleri adına özendirilmelidir. Bu noktada başka bir çekicilik için bölgeyi ziyaret edenlere boğa güreşlerinin tanıtımı yapılması, boğa güreşi festivalleri için bölgeye ziyaret edenlere ise yakın çevredeki diğer çekiciliklerin tanıtımının yapılması karşılıklı fayda sağlama adına önem arz etmektedir. Yerel yönetimler ve bölgesel kalkınma ajansları hem boğa güreşlerini hem de diğer çekicilikleri içeren broşürler hazırlanmalı ve hem festival

katılımcılarına hem de diğer çekicilikleri ziyaret etmeye gelen turistlere dağıtılmalıdır (Akış ve Kaya, 2018). Ayrıca tur organizatörleri ile gerekli işbirği sağlanarak tur programlarına boğa güreşi festivallerinin de dahil edilmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda Kafkasör gibi bilinen festivallere özgü paket turların hazırlanması için gerekli girişimlerin yapılması düşünülebilir.

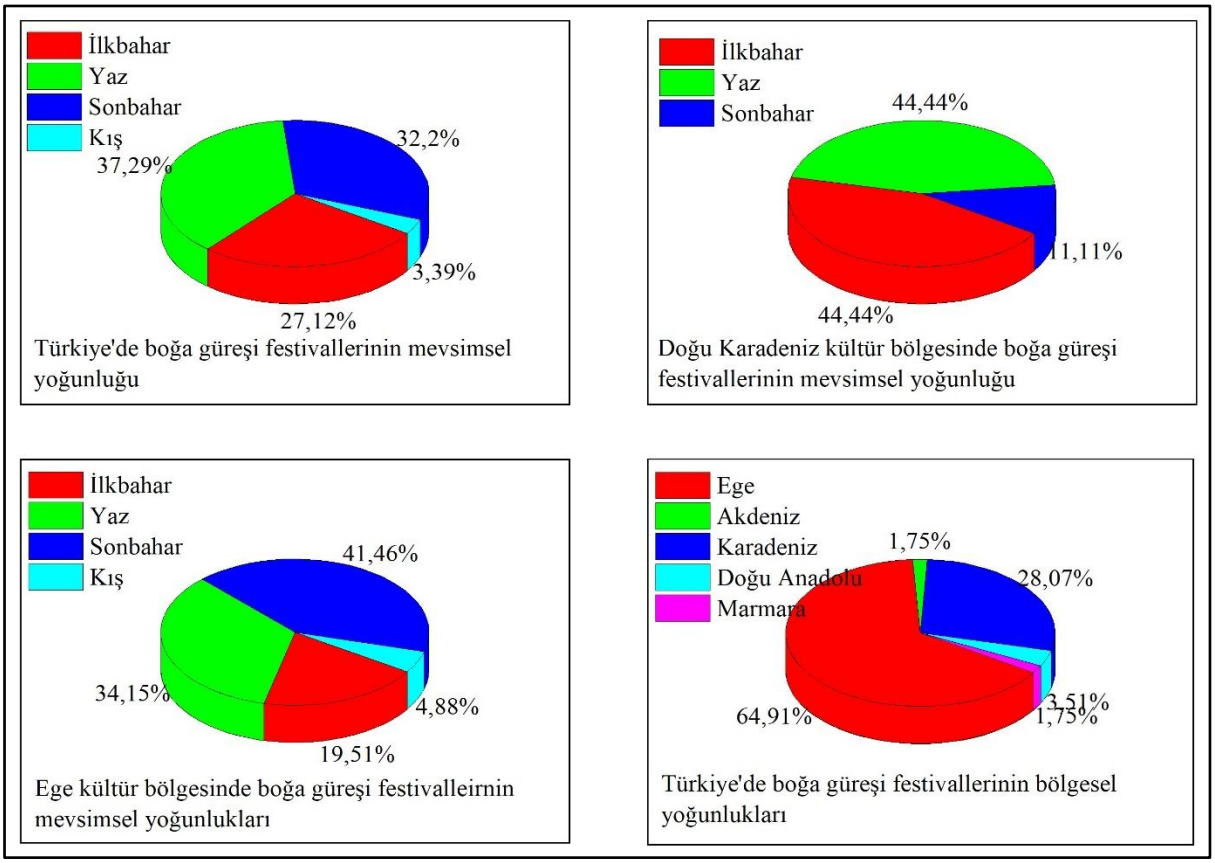
Şekil 4.8 Katılımcıların Festival Sonrası Gezi Programında Yer Alan Çekicilikler

4.2.1.6. Festivallerin Bölgesel ve Mevsimsel Yoğunlukları

Boğa güreşi festivallerinin bölgesel ve mevsimsel yoğunlukları homojenlik göstermemektedir. Türkiye'de bir yılda altmışı aşkın boğa güreşi festivali düzenlenmektedir. Festivallerin bölgesel yoğunluğuna bakıldığında Ege Bölgesi %64,91'lik pay ile ilk sırada, Karadeniz Bölgesi %28,7'lik pay ile ikinci sırada, Doğu Anadolu Bölgesi %3,51'lik pay ile üçüncü sırada, Marmara ve Akdeniz Bölgesi ile %1,75'lik pay ile üçüncü sırada gelmektedir. Ege Bölgesi'nde Muğla (bir yılda 20'yi aşkın festival) ve Aydın (bir yılda 20'ye yakın festival) illeri, Karadeniz Bölgesi'nde ise Artvin (bir yılda 20'ye yakın festival) ili bir yılda düzenlenen festival sayıları ile toplamın %90'nından fazlasını oluşturmaktadır.

Türkiye'de festivallerin mevsimlik yoğunluklarına bakıldığında %37,29'u yaz mevsiminde, %32,2'si ilkbahar mevsiminde, %27,12'si sonbahar mevsiminde, %3,9'u kış mevsiminde düzenlenmektedir. Festivallerin bölgelere göre mevsimsel yoğunlukları değişiklik göstermektedir. Ege kültür bölgesinde festivallerin en yoğun yapıldığı mevsim %41,46'lık pay ile sonbahar iken Doğu Karadeniz kültür bölgesinde %44,44'lük paylar ile ilkbahar ve yaz mevsimidir. Karadeniz kültür bölgesinde festivallerin %11'i sonbahar mevsiminde düzenlenirken kış mevsiminde hiç festival düzenlenmemektedir. Ege Bölgesi'nde ise her

mevsim festival düzenlenmektedir. Bununla birlikte %4,88'lik pay ile kış mevsimi en az festival düzenlenen dönem olarak dikkat çekmektedir. Festival yoğunlukları bakımından Ege kültür bölgesinde sonbahar ve yaz ayları ön plana çıkarken Karadeniz kültür bölgesinde ilkbahar ve yaz ayları ön plana çıkmaktadır. Ege kültür bölgesinde en yoğun festival düzenlenen ay 7 festival ile ekim ayı oluştururken Karadeniz kültür bölgesinde 6 festival ile mayıs ayı oluşturmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde ekim, kasım, aralık, ocak, şubat ve mart aylarında hiç festival düzenlenmezken Ege Bölgesi'nde sadece ocak ve şubat aylarında festival düzenlenmemektedir. Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'nde festivallerin mevsimlik yoğunluklarının grafikle gösterilmeme sebebini ise bu iki bölgede festivallerin yeni ortaya çıkmış olması ve sadece yaz aylarında birer festival düzenlenmesi oluşturmaktadır (Şekil 4.9).

Şekil 4.9 Boğa Güreşi Festivallerinin Bölgesel ve Mevsimsel Yoğunlukları

Festivallerin bölgesel ve mevsimsel yoğunlukları turizmin dört mevsime yayılması, ölü sezonun canlandırılması ve turizmin kıyalardan iç kesimlere taşınması (Ceylan ve Demirkaya, 2009) adına önem arz etmektedir. Özellikle Ege Bölgesi bu konuda önemli bir potansiyel taşımaktadır. Bölgede yaz mevsimi turizm açısından oldukça hareketli geçmekte ancak sonbahar sonları, ilkbahar ve kış ayları ölü sezonu oluşturmaktadır. Bölgeye turizm akışını sürdürmek için boğa ve deve güreşleri çekicilik olarak kullanılabilir. Zira turizm için ölü sezon olan sonbahar, boğa güreşlerinin en yoğun yapıldığı mevsim iken diğer bir ölü sezon olan kış

mevsimi ise deve güreşlerinin en yoğun yapıldığı mevsimi oluşturmaktadır. Yeterli tanıtım ve yatırım yapıldığı takdirde bölge yılın dört mevsimi etkinlik turizmi açısından potansiyel taşımaktadır. Diğer taraftan Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'nde boğa güreşi festivallerinin sayısı artırılmalı, tanıtımı yapılmalı ve turizm entegrasyonu sağlanmalıdır. Doğu Karadeniz bölümü Türkiye'de boğa güreşi festivallerinin en çok turist çektiği destinasyonu oluşturmaktadır. Ancak bu bölümde de tanıtım ve yatırım yetersizliği görülmektedir. Zira katılımcı sayıları 40-50 bin gibi yüksek rakamları bulsa da tamamı yerli turistlerden oluşmaktadır.

4.2.1.7. Boğa Güreşi Festival Takvimi

Takvim bir turizm çekiciliğinin tercih edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Zira turistler tatil planlarını turizm takvimine göre yapmaktadır. Bu nedenle turizm takvimi her yıl düzenli olarak ayrıntılı bir şekilde hazırlanmalıdır (Bulut ve Özoğul, 2018; Yürüdür vd., 2018). Turizm takvimi boğa güreşi festivalleri gibi süreli etkinlikleri içeriyorsa bu hususa daha da özen gösterilmelidir. Etkinlik takviminin sezon öncesinde hazırlanıp duyurulması tatil planı yapacak turistler için elzemdir. Ancak boğa güreşi takviminin hazırlanıp yayınlaması konusunda gereken özenin gösterilmesinde eksik kalınmaktadır. Doğu Karadeniz kültür bölgesinde festival tarihlerinin derlenip paylaşılması konusunda daha hassas davranılsa da Ege kültür bölgesindeki festival tarihlerinin derlenip paylaşılması konusunda her yıl aynı özen gösterilmemektedir. Zaten boğa güreşi festival takvimi de herhangi bir resmi kurumun web sitesinde yayınlanmamaktadır. Boğa güreşi severler takvimi sosyal medya platformlarından takip ederek katılım sağlamaya çalışmaktadır. Bu durum katılımcıların %63'ünün tatilini festivallere göre planladığı boğa güreşleri için önemli bir eksikliktir. Festival takvimi valilik ve kaymakamlıkların web sitelerinde yayınlanmalı, izin için yapılan başvurulardan sonra anlık olarak güncellenmelidir. Organizatörlerle yapılan görüşmelerde özellikle festival takviminin yoğun olduğu nedeniyle Ege kültür bölgesinde valilik ya da kaymakamlıklardan alınan izinler için aşağıdaki sorunlarda dile getirilmiştir:

> *Herkes kafasına göre güreş yapmasın, güçlü komiteler yapsın, yapabilecek komiteler yapsın, daha kaliteli güreşler olsun, organizasyon sayısı çok olunca adam saha beğenmiyor, rakip beğenmiyor (K51, Konum 15).*
>
> *Geçen sene Aydınlı bir arkadaşım 15 tane güreş izni aldı. Dedik ki sen bunu yapamazsın, kontrollü bir şekilde yapabileceğin 2-3 güreş al. Beni dinlemedi. Başarılı olamadı. Derneği kapattı geçen sene. İzin konusunda biz milli park müdürlüğünden izin alıyoruz. Vali bizi üçüncü kişilerle muhatap ediyor, her dernek çok fazla güreş izini alınca kalite*

düşüyor. Aydında her hafta güreş olduğu için tat vermemeye başladı. Bu işi vali yardımcısı yapsa, her sene düzenli güreş yapan komitelere izin verseler kalite yükselecek. Düzenli olan güçlü komitelere verilmesi lazım. Takvimde yer olmadığı için 13 Mart'ta İzmir'de güreş var, boğalar yazın kızar, develer kışın, şu an yapılan güreşin bir mantığı yok aslında (K52, Konum 25).

Festival takvimi ile ilgili gözlenen sorunlardan biri de festival tarihlerinde yaşanan çakışmalardır. Ege kültür bölgesinde bu çakışmalar takvim yoğunluğundan, Karadeniz kültür bölgesinde ise yayla sezonu öncesine sıkıştırılmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Festivallerin iş günlerine denk getirilmemesi için hafta sonlarına, genellikle de pazar günlerine planlanması opsiyonları sınırlandırmaktadır. Bu durum aynı kültür bölgesinde hatta aynı ilde, aynı tarihte birden fazla festivalin organize edilmesine neden olmaktadır (Ek 7). Bu durum izleyicilerin herhangi bir festivali tercih etmek zorunda kalmasına ve festivallerin turist çekme potansiyelinin düşmesine neden olmaktadır.

Boğa güreşi takvimi incelendiğinde bölgesel farklılıklar dikkati çekmektedir. Ege kültür bölgesinde boğa güreşleri bir gün olacak (pazar günü) şekilde planlanırken, Doğu Karadeniz kültür bölgesinde eskiden benzer şekilde planlanan takvim son yıllarda; iki gün, üç gün hatta beş gün olacak şekilde haftaya yayılmaktadır (Ek 7). Karadeniz kültür bölgesinde yerel yönetimler ve özel sektör güçlü desteği festivallerin daha ihtişamlı organizasyonlara dönüşmesine imkân sağlamaktadır. Bu organizasyonların özenesini yine her gün farklı kategorilerin yarıştığı boğa güreşleri oluşturmakta ancak; insan güreşleri, kano yarışları, voleybol turnuvaları, resim sergileri, gece eğlencesi olarak da konserler ve halk oyunları düzenlenmektedir. Festivallerin yeni etkinliklerle çeşitlendirilerek süresinin haftaya yayılacak şekilde genişletilmesi bölgenin hem daha fazla turist çekmesine hem de turizmden daha uzun süre yararlanmasında önemli rol oynamaktadır.

4.2.1.8. Katılımcıların Boğa Güreşi Festivallerinin Düzenlediği Destinasyonun İmkanlarına Yönelik Tutumları

Bir turistik çekiciliğin ilgi görmesini, tavsiye edilmesini ve tekrar ziyaret edilmesini belirleyen faktörler, beklentileri karşılaması ve arzu edilen imkanları sunmasıdır. Turistlerin destinasyona yönelik beklentileri turizm türüne (sağlık turizmi katılımcıları ile festival turizmi katılımcıları farklı beklentilere sahip olacaktır) göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda boğa güreşi festivali katılımcılarının destinasyona yönelik beklentileri aşağıdaki parametrelere göre değerlendirilecektir (Tablo 4.1).

Festival alanına ulaşımı sağlayan yolların standardı güvenli ve konforlu bir seyahat için önem taşımaktadır. Kolay erişilebilirlik tercih edilme motivasyonunu etkilemektedir. Bu bağlamda boğa güreşi festival alanlarına ulaşım konusunda katılımcıların görüşleri incelendiğinde %50,1'i ulaşım yollarını bakımlı bulurken, %28,3'ü yol bakımlarını yeterli bulmamaktadır. Festivallerin yapıldığı kültür bölgesine göre yol bakımlarına verilen cevap dağılımı incelendiğinde Ege kültür bölgesinde festival ulaşım yollarını bakımlı bulmayanların oranı %23,2 iken, Karadeniz kültür bölgesinde bu oran %33'6'ya yükselmektedir (Tablo 4.1). Bu durumun ortaya çıkmasında Ege kültür bölgesi ve Karadeniz kültür bölgesinde festivallerin ortaya çıkış teorilerinin yer seçimine yansımasının etkili olduğu düşünülmektedir. Zira Ege kültür bölgesinde tarım kültürüne bağlı olarak ortaya çıkan festivaller için kolay ulaşılabilen tarım alanları, yaylacılık kültürünün etkili olduğu Doğu Karadeniz kültür bölgesinde ise yayla ya da yaylaya yakın düzlüklerin tercih edildiği yapılan saha çalışmalarında da gözlemlenmiştir (şehir yerleşmelerinde bulunan modern festival alanları hariç tutulursa). Bu nedenle Doğu Karadeniz kültür bölgesinde yol standartları Ege kültür bölgesine oranla daha düşüktür. Hatta festival yollarının çoğu asfalt olmayıp trafik tek şeritten sağlanmaktadır. Bu durum bölgenin yol koşunlarına aşina olmayan yöre dışı katılımcılar için handikap oluşturmaktadır. Festival alanlarının park alanlarında durum ulaşım yollarına oranla nispeten daha iyidir. Katılımcıların %51'festival park alanlarını yeterli bulmaktadır. Her ne kadar katılımcıların yarıdan fazlası yol bakımlarını ve park alanlarını yeterli bulsa da yol standartları ve park alanı kapasitesinin beklentilerin çok altında olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Festival alanlarının değerlendirildiği parametreler içerisinde beklentiye en çok cevap veren parametreleri festival güreş alanı boyutu ve festival alanı seyirci kapasitesi oluşturmaktadır. Katılımcıların %60,6'sı güreş alanı boyutunu, %62,6'sı ise tribünlerin seyirci kapasitesini yeterli bulmaktadır (Tablo 4.1). Festival alanları güreş alanı ve seyirci kapasitesi açısından yeterli olsa da birkaç festival alanı dışında tribünlerin üstünün açık olması seyircilerin hava koşullarından (yağmur, güneş, rüzgâr vb.) olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Tribünlerin katılımcıların konforunu sağlayacak şekilde dizayn edilmesi turistlerin festival alanında daha uzun zaman geçirmesi açısından önem arz etmektedir.

Festival alanlarının konaklama imkanları değerlendirildiğinde katılımcıların sadece %41'i konaklama hizmetlerini yeterli bulmaktadır. Bu oran Karadeniz kültür bölgesinde %39,6 ile ortalamanın (%41) da altına düşmektedir (Tablo 4.1). Ege kültür bölgesinde festivaller günübirlik düzenlediği için konaklama sorunu aşırı hissedilmese de Doğu Karadeniz kültür bölgesinde bir günden uzun planlanması konaklama sorununun daha yoğun hissedilmesine neden olmaktadır. Festival takvimi boyunca tüm kamu misafirhaneleri dolu iken otellerde de

hem yer bulunamamakta bulunan rezervasyonlar ise yüksek fiyatlara pazarlanmaktadır. Ege kültür bölgesinde de benzer sorunlar yaşansa da özellikle Karadeniz kültür bölgesinde konaklama çözüm bekleyen önemli bir sorundur.

Festival alanlarının yiyecek içecek hizmetleri değerlendirildiğinde katılımcıların %51'5'i bu hizmetleri yeterli bulmaktadır. Doğu Karadeniz kültür bölgesinde bu oran %53,8 iken, Ege kültür bölgesinde %49,4'e düşmektedir (Tablo 4.1). Bu durum saha gözlemlerinde de deneyim edilmiştir. Karadeniz kültür bölgesinde festival alanlarında yiyecek içecek hizmetleri çok daha kapsamlı bir şekilde verilirken ege kültür bölgesinde festivaller ailecek mangal yakılacak etkinlikler olarak görüldüğü için yiyecek içecek hizmetleri daha sınırlıdır.

Tablo 4.1 Katılımcıların Festival Alanlarının Yeterliliklerine Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları

Madde	1	2	3	4	5
Festival alanına ulaşım yollarını bakımlı buluyorum	%16,2	%12,1,	%21,6	%24,2	%25,9
Festival alanında yiyecek, içecek hizmetlerini yeterli buluyorum	%12,5	%12,8	%23,2	%25,4	%26,1
Festival alanı ve çevresindeki konaklama imkânlarını yeterli buluyorum	%18,1	%16,1	%24,8	%19,7	%21,3
Festival alanının seyirci kapasitesini yeterli buluyorum	%10,5	%9,2	%17,7	%29,2	%33,4
Festival güreş alanının kapasitesini yeterli buluyorum	%11,1	%10,6	%17,7	%27,5	%33,1
Festival park alanını yeterli buluyorum	%14,4	%15,2	%19,4	%22,6	%28,4
Festival alanı lavabo imkanlarını yeterli buluyorum	%27,9	%16,1	%22,2	%16,3	%17,5
Festival alanı lavabolarını hijyenik buluyorum	%35,9	%20,6	%19,4	%11,4	%12,7

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

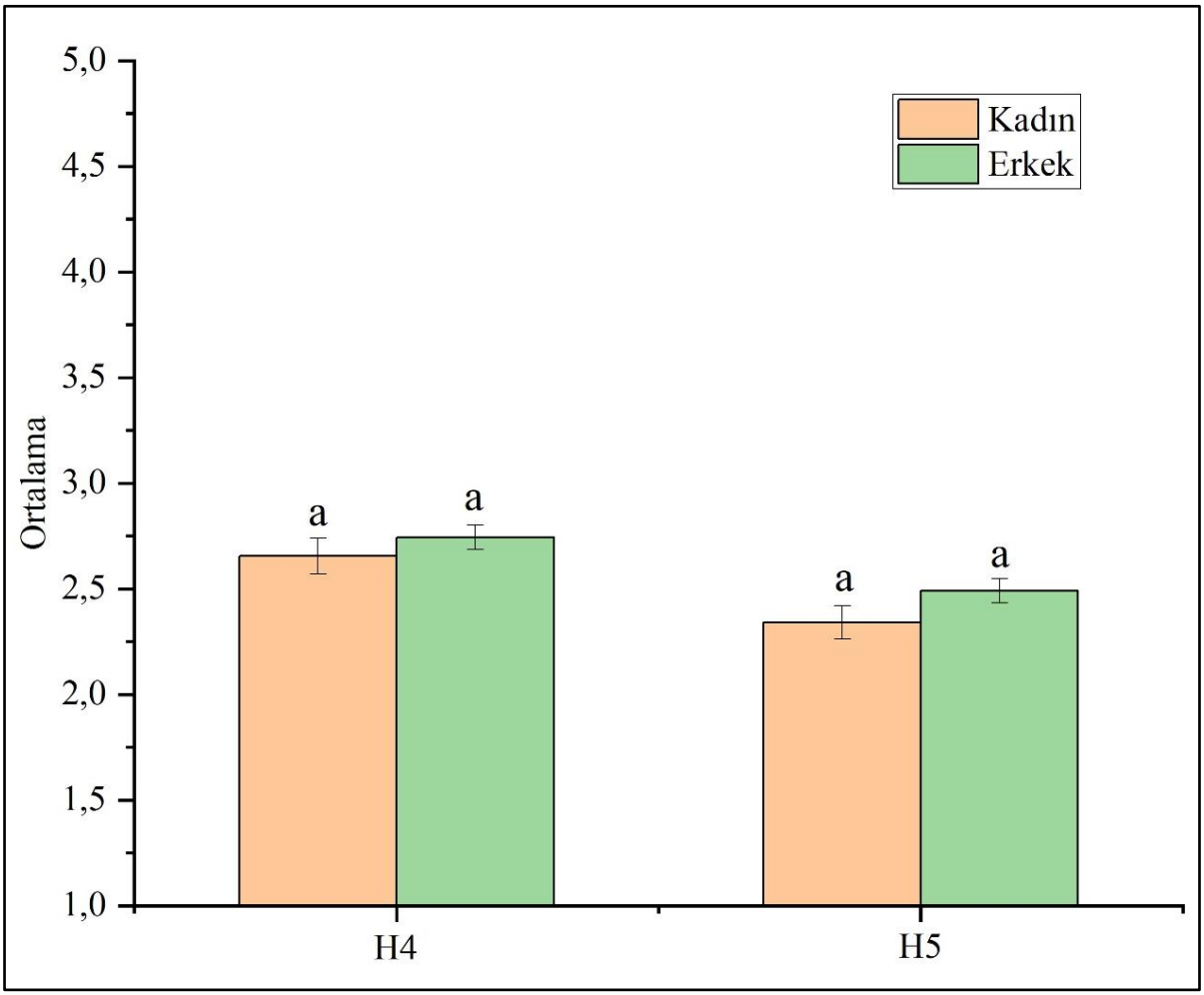
Katılımcıların festival alanlarının lavabo imkanları ve hijyen koşullarına verdikleri cevapların dağılımları ise oldukça manidardır. Katılımcıların sadece %33,8'i lavabo imkanlarını yeterli bulurken, %24,1'i lavaboları hijyenik bulmaktadır (Tablo 4.1). Hiç şüphesiz festival alanlarının beklentileri en az karışlayan imkanlarını bu parametreler oluşturmaktadır. Bu iki parametrenin cinsiyete göre farklılık arz edip etmediğini sorgulamak için aşağıdaki hipotezler kurulmuş ve test edilmiştir:

H4: Katılımcıların cinsiyeti ile lavabo imkanlarına yönelik algısı arasında fark vardır.

H5: Katılımcıların cinsiyeti hijyen beklentisine yönelik algısı arasında fark vardır.

Konuya dair katılımcıların cinsiyet değişkenine göre tutumları test edilmiş, test sonuçlarına (Mann-Whitney U) göre gruplar arasında fark olmadığı ortaya çıkmıştır (H4 için P=,053>0,05, H5 için P=,227>0,05,). Aynı maddeye verilen cevaplarda grupların ortalaması birbirine yakın olup istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur. Kadınlarla, erkeklerin lavabo

imkanları ve hijyen koşullarına yönelik algısı arsında fark yoktur. Her iki cins içinde lavabo imkanları ve hijyen koşulları benzer düzeyde beklentileri karşılamaktan uzaktır (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 Katılımcıların Cinsiyetine Göre Lavabo İmkanları ve Hijyen Beklentisi

4.2.1.9. Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Boğa Güreşi Festivalleri

Dünya genelinde son iki asırda yaşanan hızlı nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme, doğal kaynakların hızla tükenmesine, çevresel ve iklimsel bozulmalara yol açmıştır. Bu durum küresel örgütler ve üye devletleri daha yaşanılabilir bir dünya için çalışmalar yapmaya itmiştir. Çalışmalar neticesinde sürdürülebilirlik kavramı ön plana çıkmıştır. Bu kavram 1970'li yıllarda popüler olmaya başlamış 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Ortak Geleceğimiz raporu ile benimsenmiştir. Raporda sürdürülebilirliğin üç boyutuna (Ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik) vurgu yapılmıştır. Sonraki yıllarda sürdürülebilirlik kapsamı genişletilerek (sürdürülebilir tarım, kentleşme, enerji, madencilik, ormancılık vb.) tüm sektörlere uyarlanmaya başlanmıştır.

Sürdürülebilirliğin üzerinde önemle durulduğu sektörlerden biri de turizmdir. Bu kapsamda turizmin kitlesel etkilerine değinen çalışmalar yürütülmüş, 1992 Rio ve 2002 Johannesburg zirvelerinde sürdürülebilir turizm konusunun çerçevesi çizilmiştir. Turizmde

sürdürülebilirlik için turizm faaliyetlerinin çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerinin en aza indirilerek turistik kaynaklardan gelecek kuşakların yararlanmasını da sağlamak hedeflenmiştir.

Çalışmanın konusunu oluşturan boğa güreşi festivalleri de sürdürülebilirlik boyutu tartışılması gereken bir etkinlik turizmidir. Festivaller takvime bağlı kısa süreli etkinlikler olsa da bu süre zarfında yaşanan kitlesel nüfus hareketinin; ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri olmaktadır. Bu bağlamda boğa güreşi festivalleri ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından değerlendirilecektir.

Bir turizm faaliyeti için ekonomik sürdürülebilirlik yerel ekonomiye katkısı, gelirin tabana yayılması, yerel işletmelerin desteklenmesi açısından önem arz etmektedir. Boğa güreşi festivalleri bu minvalde değerlendirildiğinde tezin ekonomik coğrafya kısmında genişçe değinilen önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle yerel işletmelerin kar elde etmesi, kırsal nüfus için istihdam oluşturması, yöresel ürünlerin pazara ulaşmasının ilk adımını oluşturması açısından kolaylık sağlamaktadır (Tablo 3.5,). Boğa güreşi festivalleri yapılan saha çalışmalarında düzenlediği destinasyona sektörel bazda herhangi bir negatif etkisi gözlemlenmeyen önemli bir turizm çekiciliğidir.

Boğa güreşi festivalleri için üzerinde durulması gereken huşulardan biri de sosyal sürdürülebilirliktir. Sosyal sürdürülebilirdik, sosyal değerler ve toplumsal kimliğin korunarak sosyal refahın artırılmasını sağlamayı amaçlar. Bu bağlamda boğa güreşi festivallerinin tezin sosyal coğrafya bölümü yazılırken ayrıntılarına yer verilen; yerel halkın dayanışma bilincini güçlendirdiği, yerel kimliğin korunmasına katkı sağladığı, yerel değerlere bağlılığı artırdığı tespit edilmiştir (Tablo 3.1, Tablo 3.2). Festivallerin günlük hayatı kesintiye uğratan, sosyal refahı düşürdüğü düşünülen etkileri de olabilmektedir. Yapılan çalışmada ilgili maddelere verilen cevaplar festivallerin yarattığı nüfus hareketinin trafik sıkışıklığı dışında sosyal hayatı olumsuz etkileyecek boyutlara ulaşmadığını göstermektedir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2 Katılımcıların Boğa Güreşi Festivallerinin Sosyal Refaha Etkisine Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları

Madde	1	2	3	4	5
Festival trafik sıkışıklığına neden olmaktadır.	%18'1	%15,1	%23,2	%19,5	%24,1
Festival günlük hayatın kesintiye uğramasına neden olmaktadır.	%41,3	%24,7	%15,2	%10,2	%8,6
Festival kentsel hizmetlerin aksamasına neden olmaktadır.	%29,2	%23	%22,4	%11,4	%14

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

Turizm faaliyetlerinin çevreye zarar vermeden ya da en az zararla planlaması çevresel sürdürülebilirlik olarak ifade edilmektedir. Boğa güreşi festivallerinin rahatsız edici boyuta ulaşan çevresel etkisi söz konusu değildir. Konuya ilişkin katılımcıların festivallerin doğal ya

da kültürel miras alanlarına zarar vermediğini, festivallerin hissedilir bir hava kirliliğine neden olmadığını ifade etmiştir. Ancak festival alanına bırakılan çöplerin çevre kirliliğine neden olduğunu ifade etmiştir (Tablo 4.3). Her ne kadar yerel yönetimler tarafından festival sonrası çevre temizliği yapılsa da bu konuda hassasiyet gösterilmesi çevresel sürdürülebilirlik adına elzemdir.

Tablo 4.3 Katılımcıların Çevre Duyarlığına Verdiği Cevapların Dağılımı

Madde	1	2	3	4	5
Festivalde doğal ve kültürel miras alanlarının zarar görmesine neden olmaktadır.	%45,3	%23	%13,3	%7,9	%10,5
Festival hava kirliliğine neden olmaktadır.	%43,1	%20,2	%15,6	%10	%11,1
Festival çevre kirliliğine neden olmaktadır.	%15,2	%12,9	%21,4	%20,7	%29,8

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

Boğa güreşi festivallerinin sürdürülebilirliği açısından en önemli tehlike hayvan hakları savunucularının durumdan rahatsız olması ve çeşitli platformlarda bu durumu dile getirmesidir. Bu konu yasal bir zemine oturtulana kadar boğa güreşi festivallerinin geleceği belirsizliğini koruyacaktır. Yapılan saha çalışmalarında boğa güreşlerine dair deneyimi olan kişilerle (seyirciler, boğa yetiştiricileri, organizatöreler) anket ve mülakatlar yapılmış, konu farklı kesimlerin gözünden detaylıca analiz edilerek elde edilen bulgular akışta verilmiştir.

Hayvan hakları konusu boğa yetiştiricileri ve organizatörlerle görüşüldüğünde boğa güreşi festivallerinin büyükbaş havanlar ve büyükbaş hayvan yetiştiricileri için önemli bir şans olduğu, boğaların içgüdüsel olarak güreştiği ve herhangi bir şekilde güreşe zorlanmadığı ifade edilmiştir. Normal şartlarda iki üç yıl bakılıp kesime gidecek boğaların güreş için bir sporcu gibi özenle yetiştirildiği ve ömürlerinin 15-20 yılı bulacak şekilde uzatıldığı ifade edilmiştir. Konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

> *Festivaller olmasa bu hayvanlar bu yaşlarına kadar gelmezler. En fazla 2-2.5 yaşında kesime girerler. Bu hayvanlar yaşatılıyor, gelenekler devam ediyor (K11, Konum 48).*
>
> *Normal şartlarda bir erkek hayvan 13 ila 18 aylık iken kesime gider ama bizde geçen yıl bir boğamız rahatsızlığından dolayı 25 yaşında kesime gitti. Hayvanlara ömür katıyoruz aslında, o evin bir evladı gibi oluyor artık (K47, Konum 11).*
>
> *Vatandaşlar festivallere ailesi ile katılıyor, günübirlik, güzel bir aktivite oluyor ama Haytapçılar (Hayvan hakları savunucuları) var, evlerinde bir tane kedi besliyor. Biz burada hayvanlara zulmetmiş oluyoruz. Benim bir boğam var, 25 yıldır bakıyorum, evladımdan ayırt etmem, 25 yıl bir boğaya kim bakar, ben onlara incirin en kalitelisini, balın en kalitelisini yediriyorum fakat evinde bir tane fare besleyen adam bize*

hayvanlara zülüm ediyorsunuz diyor. Onlar hayvansever oluyor, biz sevmiyoruz güya. Hayvanları bir alana hapseden onlar aslında (K48, Konum 14).

Bu işin tanıtılması ve sıkıntılarının giderilmesi gerekmektedir. Biz hayvanları kulağından tutup güreştirmiyoruz. Zaten hayvanların doğasında var. Biz sadece bu işi profesyonelleştirdik. Hayvanlar yaylalarda güreşip yuvarlanıp ölüyorlardı (K50, Konum 18).

Güreş bu, spor desek spor değil, dövüşte değil, hayvanların doğasında olan bir şey, zorlama yok. Özellikle itme yok, zorlama yok, 2000 yılından beri bu organizasyonun içerisindeyim ben. Veteriner kontrolü yoktu, ilk kez Yusufeli'nde işe başladığım zamanlarda ben başlattım. Şan, şöhret, para işin içine girince insanlar boynuzlara müdahale etmeye başladı. Sivrilterek rakibe acı vermek için, boynuz kontrolü getirdik, çok net uygulanıyor artık. Ardından efor artırıcı ilaçlar kullanma ihtimaline karşı doping testleri kullanılmaya başlandı. Ankara'da tarım bakanlığına bağlı at yarışlarının da doping testlerini yapan Etlik Araştırma Enstitüsü var, orda yapılıyor, kapsamlı bakılıyor. Kesinlikle efor artırıcı bir şey kullanması mümkün değil. Kullanırsa hem boğa sahibi hem de boğa ceza alıyor. Yaptırımları var, boğa müsabaklardan bir yıl menediliyor, ödülünü alamıyor. Yıllardır meydanlarda yaralanma ve ölüm yoktur. Bir geçiş dönemi oldu. Onun dışında boğanın yaralandığı, açık yara aldığı bir meydan yok (K58, Konum 25).

Boğa yetiştiricileri hayvan sağlığı ve refahı için her ayrıntıyı düşündüklerini, evladı gibi gördükleri boğalarını herhangi bir olumsuzluktan korumak için gerekli önlemlerin alınıp tedbirlerin sıkı bir şekilde uygulandığını ifade etmektedirler. Bu tedbirler arasında boğaların belirli bir olgunluğa (5-6 yaş) gelinceye kadar yetiştirildikten sonra güreştirilmesi, güreşte kilo kriterine göre kategorilerin oluşturulması, herhangi bir yasaklı madde için doping kontrolü yapılması, güreş meydanında veteriner hekim görevlendirilmesi ve güreş öncesi boynuz kontrolü yapılması gibi uygulamaları içermektedir (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 Festivallerde Hayvan Sağlığı İçin Alınan Önlemler

A: Boğa tartım işlemi (Çhala bağa güreşi festivali)

B: Boynuz kontrol işlemi (Sakalar boğa güreşi festivali)

C: Herhangi bir olumsuzluk için bekletilen hayvan ambulansı (Denizli boğa güreşi festivali)

Boğa güreşi festivallerinin hayvan refahı üzerine etkisi seyircilerden oluşan katılımcılara yöneltilen sorularla da ölçülmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %63,1'i festival esnasında boğaların güreşe zorlanmadığını, %63,3'ü boğa güreşlerinin boğa sağlığını tehdit etmediğini, %64,3'ü boğa güreşlerinin hayvan haklarına aykırılık teşkil etmediğini ifade etmiştir. Katılımcıların %20'si boğaların güreştirilmeye zorlandığını, %21,1'i boğa güreşlerinin boğa sağlığını tehdit ettiğini, %19,5'i ise boğa güreşlerinin hayvan haklarına aykırılık teşkil ettiğini ifade etmiştir (Tablo 4.4).

Tablo 4.4 Katılımcıların Boğa Güreşlerinin Boğa Refahına Etkisine Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları.

Madde	1	2	3	4	5
Festivalde boğalar güreştirilmeye zorlanmaktadır.	%46,7	%16,4	%16,9	%11	%9
Festival boğaların sağlığını tehdit etmektedir.	%43,1	%20,2	%15,6	%10	%11,1
Festival hayvan haklarına aykırılık teşkil etmektedir.	%47,1	%17,2	%16,2	%8,8	%10,7

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

Konuya dair tutumların cinsiyet değişkeni ve eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için aşağıdaki hipotezler kurulmuştur:

H6: Katılımcıların eğitim durumu ile boğaların güreşe zorlandığına yönelik algısı arasında anlamlı bir fark vardır.

H7: Katılımcıların eğitim durumu ile boğa sağlığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H8: Katılımcıların eğitim durumu ile hayvan haklarına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H9: Katılımcıların cinsiyeti ile boğaların güreşe zorlandığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H10: Katılımcıların cinsiyeti ile boğa sağlığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H11: Katılımcıların cinsiyeti ile hayvan haklarına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H12: Katılımcıların festivale katılma sıklığı ile boğaların güreşe zorlandığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

H13: Katılımcıların festivale katılma sıklığı ile boğa sağlığına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

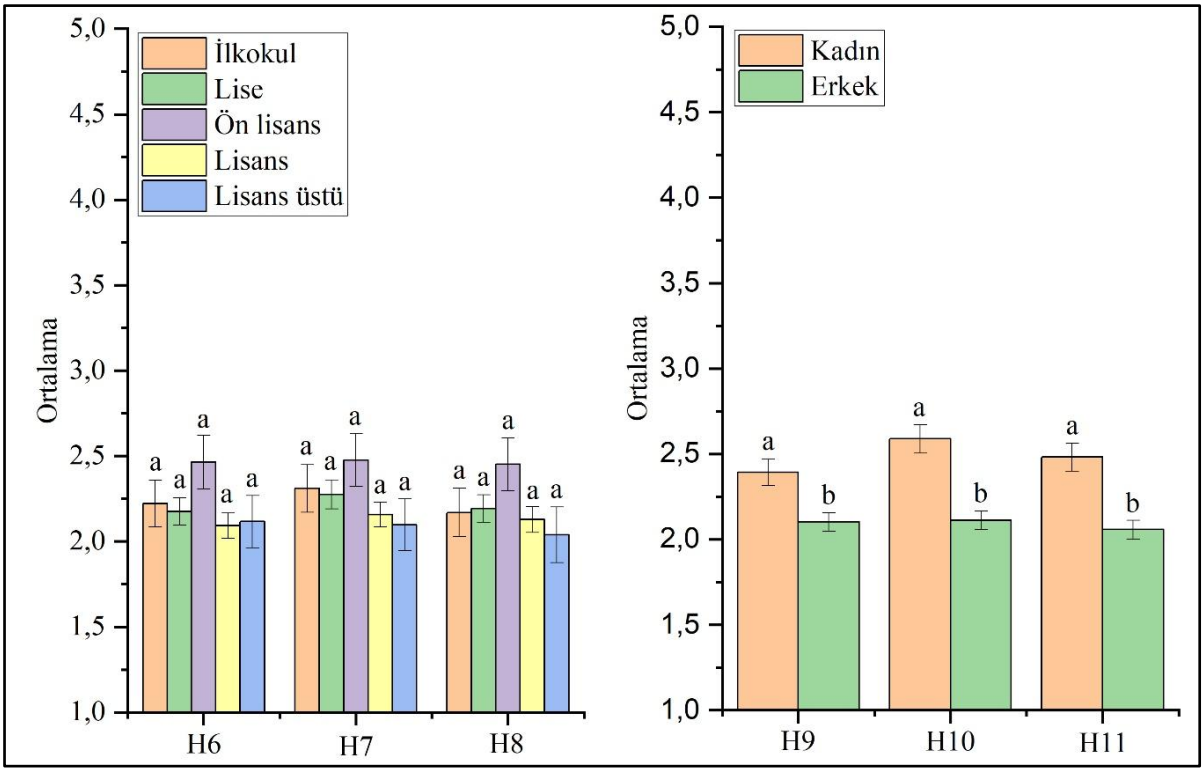
H14: Katılımcıların festivale katılma sıklığı hayvan haklarına yönelik algısı arasında anlamlı fark vardır.

Konuya ilişkin katılımcıların eğitim durumu değişkenine göre tutumları test edilmiş, test (Kruskal-Wallis H) sonuçlarına göre değişkenler arsında fark olmadığı tespit edilmiştir (H6 için P=,322>0,05, H7 için P=,520>0,05, H8 için P= ,314>0,05,). Aynı maddeye verilen cevaplarda tüm grupların ortalaması birbirine yakın olup istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur. Tüm eğitim düzeylerinde katılımcıların çoğunluğu festivallerde boğaların güreşe zorlanmadığını, boğa güreşlerinin boğa sağlığını tehdit etmediğini, boğa güreşlerinin hayvan haklarına aykırı olmadığını düşünülmektedir (Şekil x).

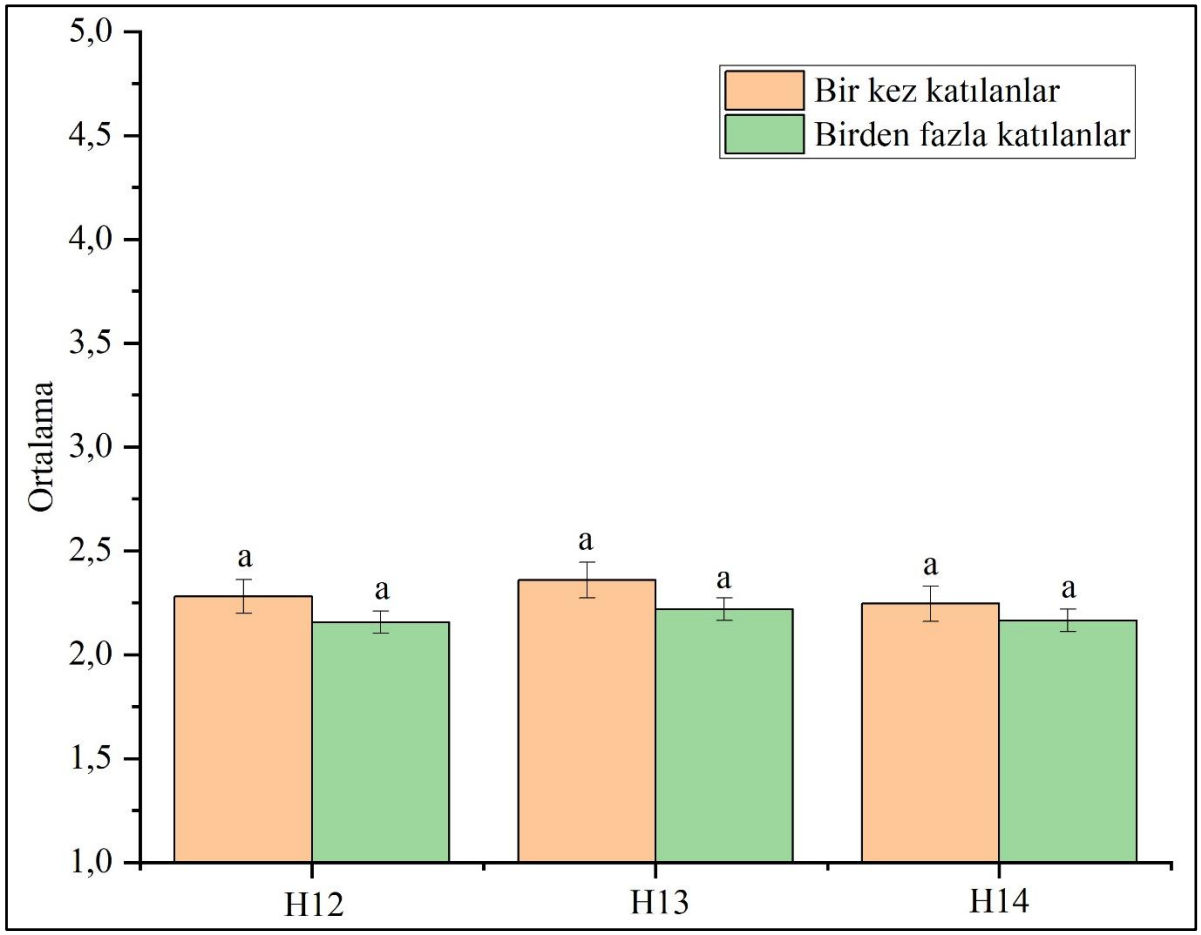
Konuya dair katılımcıların cinsiyet değişkenine göre tutumları test edilmiş, test sonuçlarına (Mann-Whitney U) göre gruplar arasında fark olduğu ortaya çıkmıştır (H9 için P=00<0,05, H10 için P=00<0,05, H11 için P=00<0,05,). H9 hipotez testi sonuçlarına göre kadınların grup ortalaması 2,3915, erkeklerin grup ortalaması 2,1014 olup aradaki fark istatistiki olarak anlamlıdır. H10 hipotez testi sonuçlarına göre kadınların ortalaması 2,5872, erkeklerin ortalaması 2,1109 olup aradaki fark istatistiki olarak anlamlıdır. H11 hipotez testi sonuçlarına göre kadınların ortalaması 2,4804, erkelerin ortalaması 2,0571 olup aradaki fark istatistiki olarak anlamlıdır. Tüm hipotezlerde grup ortalamaları test ortalamasının (3) altında ancak kadınların grup ortalamalarının test ortalamasına daha yakın olduğu görülmektedir.

Kadınlarda erkekler gibi festivallerde boğaların güreşe zorlanmadığı, boğa güreşlerinin boğa sağlığını tehdit etmediği, boğa güreşlerinin hayvan haklarına aykırı olmadığını düşünüyor ancak bu konulara erkeklere oranla daha hassas yaklaşmaktadır (Şekil 4.12).

Konuya dair festivallere ilk kez katılanlar ile birden fazla katılanların tutumları test edilmiş, test (Mann-Whitney U) sonuçlarına göre değişkenler arsında fark olmadığı tespit edilmiştir (H12 için P=,071>0,05, H13 için P=,091520>0,05, H14 için P=, 216314>0,05,). Aynı maddeye verilen cevaplarda grupların ortalaması birbirine yakın olup istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur (Şekil 4.13). Festivallere birden fazla katılanların boğa güreşi seyircisi olduğu, birden fazla katılanların festival algısı ile ilk kez katılanların festival algısı arasında fark olabileceği, ilk kez katılanların daha objektif yaklaşacağı düşünülmüştür. Ancak iki grup ortalamaları arasında fark çıkmamıştır. İlk kez katılanlarında birden fazla katılanların da çoğunluğu; festivallerde boğaların güreşe zorlanmadığını, boğa güreşlerinin boğa sağlığını tehdit etmediğini, boğa güreşlerinin hayvan haklarına aykırı olmadığını düşünülmektedir.

Şekil 4.12 Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Boğa Refahına İlişkin Maddelerin Analizi.

Şekil 4.13 Katılma Sıklığına Göre Boğa Refahına İlişkin Maddelerin Analizi

4.2.1.10. Boğa Güreşi Seyircilerinin Boğa Güreşi Festivallerine Sadakati

Festival sadakati, katılımcıların festivallerde beklentilerinin karşılanması ve festivalden memnun ayrılması ile bağlantılıdır. Katılımcıların festivalden memnun ayrılması gelecekte festivali tekrar ziyaret etme ve çevresindekilere tavsiye etmesinde önemli bir etkendir. Memnuniyet ve tavsiye süreçlerinin pekişerek tekrarlanması ise festivallere olan ilginin artmasına, festivalin geleceğe ulaşmasına katkı sağlamaktadır (Kızılcalıoğlu vd., 2020). Bu bağlamda boğa güreşi festivalleri katılımcıları çeşitli parametreler üzerinden incelediğinde akıştaki bulgulara ulaşılmıştır. Boğa güreşi festivallerine katılımcıların %27,7'si ilk kez %72,3'ü birden fazla katılmıştır. Festivale katılma sıklığının eğitim durumu ve cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip gösteremediğini ölçmek için aşağıdaki hipotezler kurulmuştur:

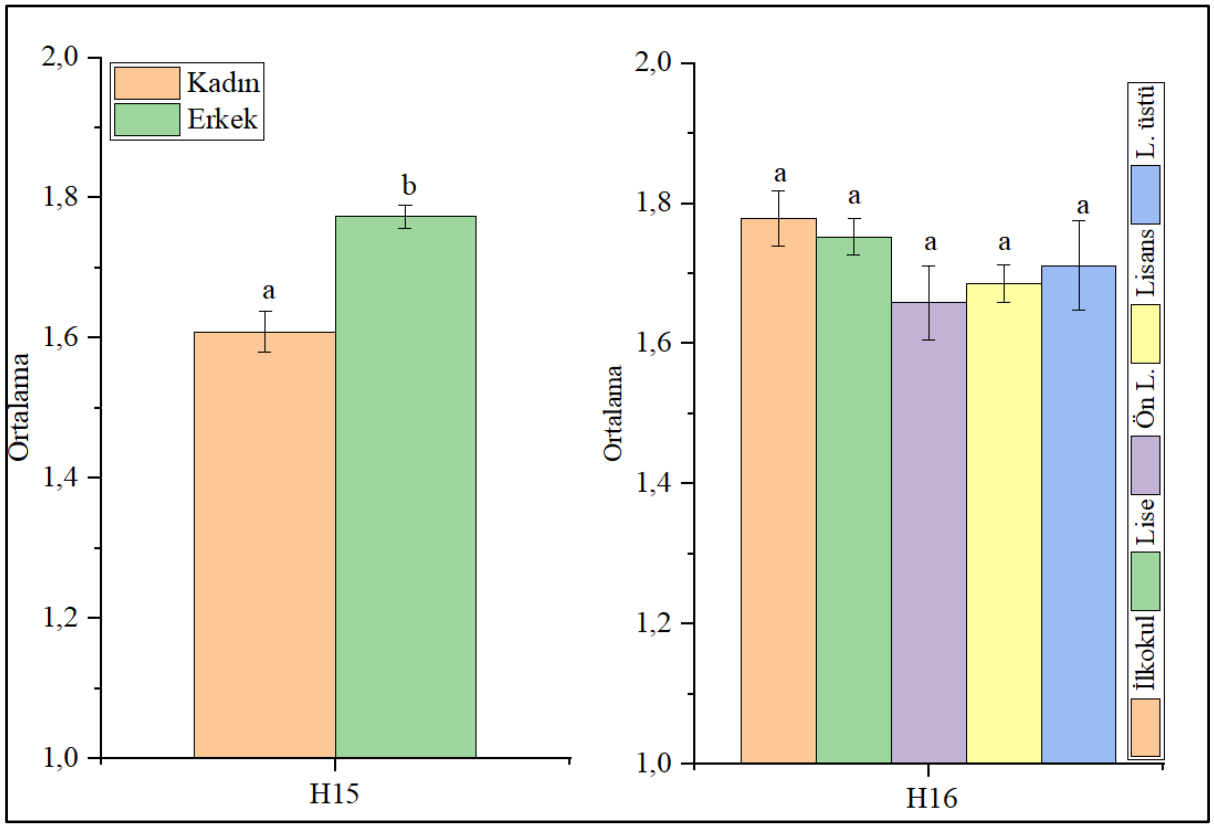
H15: Katılımcıların cinsiyeti ile festivale katılma sıklığı arasında anlamlı fark vardır.

H16: Katılımcıların eğitim düzeyi ile festivale katılma sıklığı arasında anlamlı fark vardır.

Katılımcıların cinsiyeti ile festivallere katılma sıklığı test edilmiş (Mann-Whitney U) test sonuçlarına göre kadınlar ile erkeklerin festivallere katılma sıklığı arasında fark olduğu

tespit edilmiştir (P=00<0,05,). Kadınların ortalaması 1,6085, erkeklerin ortalaması 1,7734 olup aradaki fark istatistiki olarak anlamlıdır. Her iki grubun ortalaması da test ortalamasından (1,5) yüksektir (Şekil 4.14). Yani her iki grupta da birden fazla katılma oranı yüksektir. Ancak erkeklerin sonraki festivale katılma eğilimi kadınlara oranla daha yüksektir.

Katılımcıların eğitim durumu ile festivallere katılma sıklığı test edildiğinde test sonuçlarına (Kruskal-Wallis H) göre eğitim durumu ile festivallere katılma sıklığı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır(P>0,05). Festivale katılma sıklığı eğitim düzeyine göre değişmemektedir. Tüm eğitim düzeylerinde grup ortalamaları test ortalamasının (1,5) üstünde yer almaktadır (Şekil 4.14). Tüm eğitim düzeylerinde katılma düzeyi benzer olup oransal olarak birden fazla katılanlar ilk kez katılanlardan daha yüksektir.

Şekil 4.14 Cinsiyet ve Eğitim Durumu Değişkenine Göre Festivallere Katılma Sıklığı

Katılımcıların boğa güreşi festivallerine olan sadakati sorgulandığında, katılımcıların %80,1'i festivallere katılmaya devam edecekleri, %81,1'i ise festivalleri çevresindekilere tavsiye edecekleri yönünde görüş bildirmişlerdir (Tablo 4.5). Eldeki sonuçlar festivallerin genel olarak katılıcıların beklentilerini karşıladığını ve katılımcıların festivalden memnun ayrıldıklarını göstermektedir.

Tablo 4.5 Katılımcıların Festivalin Geleceğine Dair Maddelere Verdiği Cevaplar

Madde	1	2	3	4	5
Festivale katılmaya devam edeceğim.	%3,5	%4,1	%12,3	%20,3	%59,8
Festivali arkadaşlarıma ve çevremdekilere tavsiye edeceğim.	%3,5	%3,9	%11,5	%22	%59,1

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

Katılımcıların boğa güreşi festivallerine olan sadakatin cinsiyet ve eğitim durumu değişkenlerine göre değişiklik gösterip göstermediğini sorgulamak için ise aşağıdaki hipotezler kurulmuştur:

H17: Katılımcıların cinsiyeti ile festivallere devam kararı arasında anlamlı fark vardır.

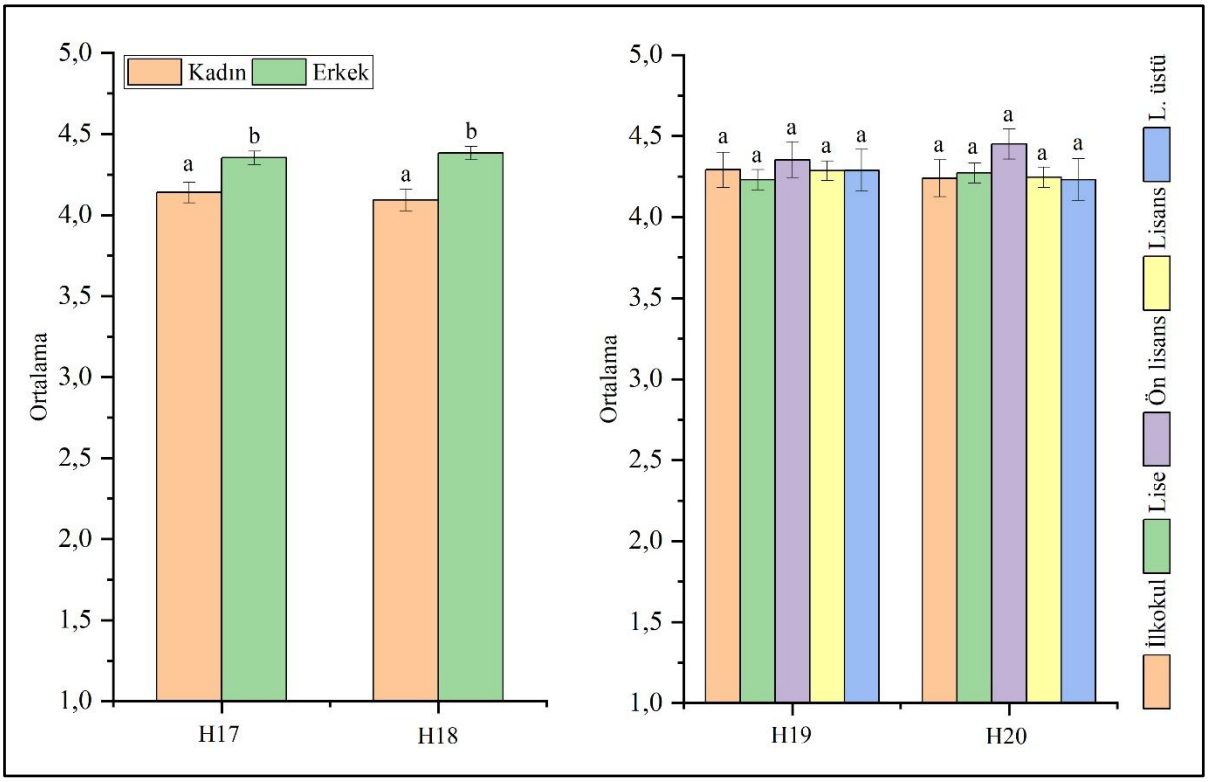
H18: Katılımcıların cinsiyeti ile festivalleri tavsiye etme kararı arasında anlamlı fark vardır.

H19: Katılımcıların eğitim durumu ile festivallere devam kararı arasında anlamlı fark vardır.

H20: Katılımcıların eğitim durumu ile festivalleri tavsiye etme kararı arasında anlamlı fark vardır.

Cinsiyet değişkenine göre katılımcıların festival sadakati test edilmiş, test sonuçlarına (Mann-Whitney U) göre gruplar arasında fark olduğu ortaya çıkmıştır (H17 için P=00<0,05, H18 için P=00<0,05,) H17 hipotez testi sonuçlarına göre kadınların grup ortalaması 4,1388, erkeklerin grup ortalaması 4,3534 olup aradaki fark istatistiki olarak anlamlıdır. H18 hipotez testi sonuçlarına göre kadınların ortalaması 4,0925, erkeklerin ortalaması 4,3819 olup aradaki fark istatistiki olarak anlamlıdır. Tüm hipotezlerde grup ortalamaları test ortalamasının (3) üstünde ancak kadınların grup ortalamaları erkeklerin grup ortalamalarından daha düşüktür (Şekil 4.15). Kadınlar da erkekler gibi büyük oranda festivalleri tekrar ziyaret etmeyi ve çevresindekilere tavsiye etmeyi düşünmekte ancak erkeklere oranla memnuniyet düzeyi daha düşüktür.

Katılımcıların eğitim durumu değişkenine göre festival sadakati test edilmiş, test (Kruskal-Wallis H) sonuçlarına göre değişkenler arsında fark olmadığı tespit edilmiştir (H19 için P=,710>0,05, H20 için P=3,236>0,05,). Aynı maddeye verilen cevaplarda tüm grupların ortalaması birbirine yakın olup istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur. Tüm eğitim düzeylerinde festivaller katılımcıların beklentilerini karşılamış, katılımcılar festivallerden memnun ayrılmışlardır (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 Cinsiyet ve Eğitim Durumu Değişkenine Göre Festivallere Devam ve Tavsiye Etme Kararı.

Boğa güreşi festivali katılımcılarının festivale olan sadakati sorgulandığında tüm eğitim düzeylerinde grup ortalamaları birbirine yakın iken, cinsiyet bazında grup ortalamaları arasında fark çıkmıştır. Her iki grupta festivallerden memnun ayrılmasına rağmen erkeklerin memnuniyet düzeyi kadınlara oranla daha yüksektir. Diğer taraftan katılımcılar içerisinde ilk defa katılanların oranının %27,7 gibi büyük bir oran kaplaması festivallere her yıl yaklaşık %30 oranında yeni katılımcıların eklendiğini göstermektedir. Bu bulgu boğa güreşlerine olan ilginin hızla arttığını göstermektedir.

TARTIŞAMA

Festivaller turistik çekiciliklere duygusal ruh kazandıran (Giritlioğlu vd., 2015), bir kültür turizmi çeşididir (Erdem vd., 2018). Yere özgü etkinliler olup (Dalgın vd., 2016; Erdem vd., 2018; Özer ve Çavuşoğlu, 2014), kırsal yaşamın kültürel bileşenlerini yansıtmaktadır (Giritlioğlu vd., 2015). Nitekim çalışmanın konusunu oluşturan boğa güreşi festivalleri de dünyanın birçok yerinde kırsal yaşamdan beslenerek ortaya çıkmıştır. Japonya'da boğa güreşleri dağlardaki otlaklara ulaşmak için sürülerin yayılması (Ishii, 2006) ve pirinç tavaları ekildikten sonra boğaların bir meydanda toplanmasından ortaya çıkmıştır. Kenya'da boğa güreşlerinin ortaya çıkışında hayvancılığın geleneksel yöntemlerle otlaklara yayılarak yapılması etkili olmuştur (Kibigo vd., 2019). Güney Kore'de boğa güreşlerinin ortaya çıkmasında iyi geçen hasat sezonundan sonra tanrılara şükran için boğaların güreştirilerek güçlü boğanın kurban edilmesi geleneği rol oynamıştır (Le Chi, 2004). Tayland'da boğa güreşleri ülkede pirinç ekim döneminde 750 yıldır yapılan kraliyet çift sürme töreninde yerli sığırların güreştirilmesi ile ortaya çıktığı bilinmektedir (Vitone ve Boonkaew, 2014; López vd, 2022). Amerika'da rodeonun ortaya çıkışında yerlilerin Amerikan büyük ovalarında vahşi at ve bizonları yakalayıp evcilleştirmek için kullandıkları becerileri (Dyck, 1996) vahşi batının kovboyları da (Fuss, 1999) sürüleri hareket ettirmek, yönlendirmek ya da bir sığırı sürüden ayırmak için kullanmışlardır. Günlük hayatın rutinleri, zamanla kovboyların hünerlerini sergiledikleri küçük festivallere dönüşmüştür (Theodori, 1998). Uganda'da boğa güreşleri geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlayan yerli halkın eğlencesi olarak ortaya çıkmıştır (Chiteyi, 2023). Çin'de ise bereketli geçen hasat sonrasında yapılan şükran ritüellerinin bir parçası olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir (Sterckx, 2012). Türkiye'de de boğa güreşleri benzer şekilde kırsal yaşamdan beslenerek ortaya çıkmıştır. Karadeniz kültür bölgesinde yaylacılık kültürü ve coğrafi koşullar (Kılıçarslan ve Kocabulut, 2017), Ege kültür bölgesinde tarım kültürü boğa güreşlerinin ortaya çıkışını hazırlayan faktörlerdir. Boğa güreşi festivallerinin tarım ya da hayvancılık faaliyetlerinden bağımsız direkt olarak inanışlardan beslendiği iki ülkeler de vardır. Vietnam'da denizin huzurlu geçmesi için kurban edilecek boğa güreşlerle belirlenir ve su tanrısına kurban edilir (Vu, 2023; Le Chi, 2004). Endonezya'da ise ölen kişinin ruhunun boğanın ruhuyla diğer aleme taşındığına inanıldığı için güreşler düzenlenir ve güreş sonunda boğalar kurban edilerek eti cenazeye katılanlara ikram edilir (Laitupa ve Yasser, 2022).

Boğa güreşleri birçok ülkede köklü bir kültürel geçmişe sahiptir. Vietnam'da bu kültüre dair izler antik çağlara uzanmakta (Le Chi, 2004), Kenya'da prehistorik çağları işaret etmekte

(Kibigo vd., 2019), Çin'de MÖ 206-MS 220 döneminden itibaren çizimlerde ve oymalarda güreşen boğalar tasvir edilmektedir (Sterckx, 2012). Japonyada ülkede boğa güreşlerinin geçmişi 12. Yüzyıla indirgenirken (Ishikawa, 2009), Tayland'da750 yıldır kraliyet çift sürme töreni adı altında kutlanmaktadır (Chiteyi, 2023) Bosna Hersek'te tam olarak tarihlendirilemese de en az 300 yıllık kadim bir kültürün ürünü olduğu bilinmektedir (Ališah vd., 2018). Türkiye'de boğa güreşlerin tam olarak ne zaman ortay çıktığına dair net bir kanıt olmasa da saha çalışmalarında yapılan görüşmelerde en az 300 yıllık bir geçmişe sahip olduğu düşünülmektedir. Boğa güreşleri köklü kültür olmasına rağmen sıçramasını son iki yüzyılda yapmıştır. Türkiye'de boğa güreşlerinin popülerlik kazanması çok daha yenidir. Festival düzeyine ilk organizasyon 1981 yılında düzenlenmiş (Kılıçarslan ve Kocabulut, 2017), o tarihten günümüze hızlı bir gelişim yaşanmıştır. Boğa güreşi kültürü, Doğu Karadeniz kültür bölgesinin kültür ocağını oluşturan Artvin ilinden; Rize, Erzurum ve Bursa'ya, Ege kültür bölgesinin kültür ocağını oluşturan Muğla ilinden; Aydın, İzmir, Denizli, Bursa ve Antalya'ya yayılmıştır. Hatta Ege bölesinde bu yayılma o kadar yoğunlaşmıştır ki boğa güreşleri, Ege Bölgesi denince akla ilk gelen deve güreşlerinin yerini almıştır. Benzer bir durum Japonya'da da yaşanmış boğa güreşlerinin popülaritesi ülkenin milli güreşi olarak bilinen sumo güreşlerini gölgede bırakmıştır (Hirokazo, 2005). Bu ülkede boğa güreşlerine verilen değer su üstünde kalmamış, boğa güreşleri somut olmayan kültürel miras olarak tescillenmiştir (Kogiso, 2022). Maalesef ki Türkiye'de boğa güreşlerini somut olmayan kültürel miras olarak tescilleme konusunda hiçbir girişim söz konusu değildir. Deve güreşlerine gösterilmeyen değer (Çalışkan, 2013; Çulha, 2008) boğa güreşlerine de gösterilmemektedir. Bu durum boğa güreşi kültürünün korunup geleceğe aktarılması konusunda endişelere neden olmaktadır.

Boğa güreşi kültürü her ne kadar hak ettiği değeri görmese de boğa güreşi festivalleri kitleleri birbirine bağlayan, önemli sosyoekonomik çıktıları olan bir etkinliktir. Katılımcılar için yerel kültürü deneyim etme (Ossowska vd., 2023), bir gruba ait olma (Dalgın vd., 2016), yöresel ürünleri tatma (Ossowska vd., 2023), sosyalleşme (Hadrovic, 2022), günlük hayatın stresini atma vb. imkanlar sunmuştur. Yerel halk ve katılımcıların etkileşimini (Dalgın vd., 2016; Özer ve Çavuşoğlu, 2014), sağlayarak düzenlendiği destinasyonun sınırlarını aşan sosyal ağlar kurulmasına katkı sağlamaktadır (Hadrovic, 2022). Yöre sakinlerinin gündelik hayatına renk katmaktadır (Süslü vd., 2019). Farklı yaşam tarzları ve kültürleri tanımaya imkân sağlamaktadır (Özgürel vd., 2015). Yerel kimliğin korunmasına katkı sağlamakta ve yerel değerlere bağlılığı artırmaktadır (Giritlioğlu vd., 2015). Birlikte çalışma ve dayanışma kültürü oluşturmaktadır (Chiteyi, 2023). Organize etme ve yönetim becerilerini geliştirme fırsatı sunmaktadır (Özgürel vd., 2015). Boğa güreşi festivalleri oluşturduğu bu kazanımlarla özelde

bireysel ve toplumsal gelişmeye katkı sağlarken genelde sosyal kalkınmaya zemin oluşturur (Ossowska vd., 2023; Gursoy, vd., 2004).

Boğa güreşlerinin köy tarlarından modern stadyumlara (Chio, 2018; Klien, 2013) taşınarak devasa festivallere dönüşmesi doğrudan ya da dolaylı olarak birçok ekonomik sektörü de etkilemiştir. Hiç şüphesiz festivallerin en çok etkilediği sektör kırsal ekonomik faaliyetlerin can damarını oluşturan büyükbaş hayvancılık olmuştur. Yerli ırkların müsabaka başarısının yüksek olması (Vitone ve Boonkaew, 2014: Hawkes vd., 2006) büyükbaş hayvancılığın yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur. Yerli ırkların rağbet görmesi Doğu Karadeniz kültür bölgesinde önemini kaybetmeye başlayan geleneksel büyükbaş hayvan yetiştiriciliği için bir ümit ışığı olmuştur. Zira güreşlerde başarı kazanan boğalara ciddi ödüller verilmiş (Kogiso, 2022; Vitone ve Boonkaew, 2014), bakım maliyetleri sponsorlar tarafından üstlenilmiştir. Şampiyon boğaların değeri kesim için ödenecek piyasa değerinin üç ila on katı kadar artış göstermiştir. Ayrıca festivallerin geniş kitlelere ulaşması, şampiyon boğaların ve boğa yetiştiricilerinin toplum tarafından tanınıp saygı görmesine imkân sağlamıştır (Klien, 2013; Ishikawa, 2009). Festivallerin hem ekonomik beklentileri karşılaması hem de duygusal tatmin sağlaması kırsal nüfusun hayvancılığa yönelmesine hatta sektörle hiç alakası olmayan iş dünyasının bu alana ciddi yatırımlar yapmasına katkı sağlamıştır (Ishikawa, 2009). Böylece sadece festivaller için boğa yetiştiren uzmanlaşmış boğa yetiştirme çiftlikleri ortaya çıkmıştır (Cohen, 2014). Bu çiftliklerde güreş eğilimi yüksek olan ırklar çiftleştirilmiş, daha iyi genler elde edilerek (Çalışkan, 2013; Vitone ve Boonkaew, 2014), güreş için özel yetiştirilmiştir. Yetiştirilen boğaların pazarlanmasında da festival alanları arz ile talebin buluşturan (Hadrovic, 2022) açık pazar işlevi görmüştür. Boğa satın almak isteyenler alacağı boğanın müsabakalarını izleyerek satın alama kararını vermişlerdir. Hatta ticareti canlandırmak için Doğu Karadeniz kültür bölgesinde festival programına yıldızlar kategorisi eklenmiştir. Bu kategorinin konulmasındaki amaç gelecek vaat eden 4 yaş altı boğa adaylarının reklamının yapılmasıdır. Tüm bu gelişmeler bölgeler arası boğa ticaretin ortaya çıkmasına imkân sağalmıştır. Zira Ege kültür bölgesinde yoğun şekilde boğa güreşi festivali düzenlenmesine rağmen bu bölgede et ve süt verimi yüksek ırklara dönüşün tamamlanmak üzere olması güreş boğası ihtiyacını karşılamak için Doğu Karadeniz kültür bölgesinden transferleri zorunlu hale getirmiştir. Bu durum Doğu Karadeniz kültür bölgesi için önemli bir ekonomik gelir oluştururken Ege kültür bölgesinde süreci yerli ırkların lehine çevirecek kıvılcımları başlatmıştır.

Boğa güreşi festivalleri binlerce ziyaretçiyi çekerek düzenlendiği destinasyonda önemli fırsatlar oluşturmaktadır (Dalgın vd., 2016). Katılımcılar konaklama, yeme içme ve alışveriş yapmak için yerel işletmeleri tercih etmekte, bu durum festival süresi boyunca esnafın gelir

elde etmesini sağlamaktadır (Ossowska vd., 2023). Ayrıca festival alanı çevresine kurulan açık hava pazarları yöresel ürünlerin pazarlanmasına imkân sağlamaktadır. Kırsal nüfusun pazara ulaşımın ilk adımını oluşturan bu durum aynı zamanda gelirin tabana yayılması adına da önem taşımaktadır (Süslü vd., 2019). Festivallerin oluşturduğu bir diğer fırsat ise yeni iş ve istihdam olanakları yaratmasıdır (Özgürel vd.,2015; Erdem vd., 2018). Zira boğa güreşleri ile boğa bakıcılığı diye bir meslek ortaya çıkmış, sektör dışından boğa severler satın aldıkları boğaları ücret karşılığında baktırma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca boğa yetiştirme sürecinde ihtiyaç duyulan spor melezlemelerinin üretimi için girişimler başlamış, halı, kilim ya da tişörtlere boğa resim ve fotoğraflarını basan işletmeler kurulmuş, boğa giydirme de kullanılan süs eşyaları üreten el işçileri ortaya çıkmıştır. Bu durum kırsal işsizliğin azaltılması adına önemli bir fırsat yaratmıştır. Geçmişte gelir elde etme amacı gütmeyen (Süslü ve Eryılmaz, 2019) festivaller ticarileşerek (Klien, 2011; Kogiso, 2022: Cohen, 2014) günümüzde yerel ve bölgesel kalkınma için önemli bir aktör olmuştur (Özgürel vd., 2015).

Türkiye'de yılda 60'ı aşkın boğa güreşi festivali düzenlenmekte bu festivallerin %64,91'i Ege Bölgesi'nde, %28,7'si Karadeniz Bölgesi'nde, %3,51'i Doğu Anadolu Bölgesi'nde, %1,75'i Akdeniz Bölgesi'nde yine %1,75'i ise Marmara Bölgesi'nde düzenlenmektedir. Ege Bölgesi'nde Muğla (bir yılda 20'yi aşkın festival) Aydın (bir yılda 20'ye yakın festival) illeri Karadeniz Bölgesi'nde ise Artvin (bir yılda 20'ye yakın festival) ili bir yılda düzenlenen festival sayıları ile toplamın %90'nından fazlasını oluşturmaktadır. Festivallerin mevsimlik yoğunluklarına bakıldığında %37,29'u yaz mevsiminde, %32,2'si ilkbahar mevsiminde %27,12'si sonbahar mevsiminde %3,9'u kış mevsiminde düzenlenmektedir. Festivallerin mevsimsel yoğunlukları bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Ege kültür bölgesinde festivallerin en yoğun yapıldığı mevsim %41,46'lık pay ile sonbahar iken Doğu Karadeniz kültür bölgesinde %44,44'lük paylar ile ilkbahar ve yaz mevsimidir. Karadeniz kültür bölgesinde festivallerin %11'i sonbahar mevsiminde düzenlenirken kış mevsiminde hiç festival düzenlenmemektedir. Ege Bölgesi'nde ise hiç festival düzenlenmeyen bir mevsim olmamasına rağmen %4,88'lik pay ile kış mevsimi en az festival düzenlenen mevsim olmaktadır. Festival yoğunlukları bakımından Ege kültür bölgesinde sonbahar ve yaz ayları ön plana çıkarken Karadeniz kültür bölgesinde ilkbahar ve yaz ayları ön plana çıkmaktadır. Festivallerin zamansal ve mekânsal dağılımları düzenlendiği destinasyonda turizmi canlandırmada önemli bir rol oynamaktadır. Boğa güreşi festivalleri direkt kırsal yaşamdan beslendiği için kırsal turizmi canlandırmada önemli bir potansiyel taşımaktadır (Erdem vd., 2018). Ayrıca festivallerin bölgelere göre yoğunlukları değişmekle

birlikte yılın en az üç mevsiminde düzenlenmesi ölü sezonların canlanması ve turizmin sezona yayılması açısından önem arz etmektedir (Ossowska vd., 2023; Dalgın vd., 2016).

Festival katılımcıların %30,8'i kadınlardan, %69,2'si ise erkeklerden oluşmaktadır. Bu oranlar bölge bazında değişiklik göstermekte, kadınların festivallere katılma oranı Ege Bölgesi'nde %36'1'e çıkarken, Karadeniz Bölgesi'nde ise %26,4'e düşmektedir. Erkeklerin festivallere katılma eğilimi kadınlara oranla oldukça yüksektir. Cinsiyete göre yaşanılan yer dışındaki festivallere katılma oranları da farklılık göstermektedir. Kadınların yaşadığı ilçe dışındaki festivallere katılma oranı %63, il dışındaki festivallere katılma oranı %39'dur. Erkeklerin yaşanılan ilçe dışındaki festivallere katılma oranı %83, il dışındaki festivallere katılma oranı ise %69'dur. Her iki grup içinde mesafenin bozucu etkisi söz konusudur (Ossowska vd., 2023). Ancak kadınların mesafenin bozucu etkisinden erkeklere oranla daha çok etkilendiği görülmektedir.

Festival katılımcıların %61,9'u tatilini tamamen boğa güreşi festivallerine göre planlamakta, %38'1'ise mevcut tatil planlarını boğa güreşi festivalleri ile zenginleştirmektedir. Katılımcıların %17,8'i kalış süresini bir günden daha az, %82,2'si ise bir günden daha uzun olacak şekilde planlamaktadır. Kalış sürelerine göre festival katılımcılarının %17,8'i günübirlikçi, %82,2'si ise turist olarak ifade edilebilir. Festivale turist olarak katılanların %54'ü festival kamp alanında, %19'u aile evinde, %14'ü otelde, %9'u akrabalarında konaklamaktadır. Festival katılımcılarının konaklama tercihlerinde otel seçiminin payının düşük olmasında yakın çevredeki konaklama imkanlarının talebi karşılamakta yetersiz kalması etkili olmaktadır (Birinci vd., 2017).

Festivaller, düzenlendiği destinasyonda kalkınmaya dönüşecek değişimi başlatan önemli sosyoekonomik etkiler yaratmaktadır (Tolunay ve Akyol, 2006). Bu nedenle festivallerin korunup geleceğe aktarılması kalkınmanın sürekliliği için önem arz etmektedir. Festivallerin geleceğe aktarılmasını belirleyen en önemli faktör ise katılımcıların festivalden memnun ayrılmasıdır (Süslü vd., 2019). Boğa güreşi festivalleri katılımcıların %80,1'i festivallere katılmaya devam edecekleri, %81,1'i ise festivalleri çevresindekilere tavsiye edecekleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Eldeki sonuçlar festivallerin genel olarak katılıcıların beklentilerini karşıladığını ve katılımcıların festivalden memnun ayrıldıklarını göstermektedir. Bu sonuçlar kökleri asırlara uzanan boğa güreşi geleneği ve entegre sektörlerin geleceği için ümit vericidir.

SONUÇ

Türkiye'de boğa güreşlerinin coğrafi perspektiften ele alındığı bu çalışma araştırma soruları ve hipotezler ekseninde kurgulanmıştır. Boğa güreşlerine dair

Türkiye'de boğa güreşlerinin ortaya çıkışı bölgelere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık coğrafi koşullar ve kırsal yaşam geleneklerinden kaynaklanmaktadır. Doğu Karadeniz kültür bölgesinde boğa güreşlerinin ortaya çıkışında genetik yatkınlık, yaylacılık kültürü ve morfolojik yapı etkisi söz konusu iken Ege kültür bölgesinde genetik yatkınlık ve tarım kültürünün etkisi söz konusudur. Çalışmada tanımlanan sentez kültür bölgesi ise bu iki kültür bölgesinin etkisiyle şekillenmiştir (s1).

Boğa güreşi kültürü; kökleri binlerce yıl eskiye uzanan geleneksel hayvan yetiştiriciliğinden süzülerek ortaya çıkan, boğa yetiştirme ve güreştirme süreçlerinin tamamıdır. Bu süreç, güreştirilecek boğanın seçimiyle başlayıp boğanın müsabakaya çıkarılmasına kadar devam eden oldukça meşakkatli ve uzun bir periyottan oluşmaktadır (s2).

Boğa güreşlerinin kültür ocağı saha çalışmalarında yapılan gözlemler ve görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda belirlenmiştir. Türkiye'de üç farklı kültür bölgesi (Sentez bölge, Ege ve Doğu Karadeniz) ve iki farklı kültür ocağı tespit edilmiştir. Doğu Karadeniz kültür bölgesi için Artvin ili (Yusufeli İlçesi) kültür ocağı kabul edilirken Ege kültür bölgesi için Muğla ili (Ula İlçesi) kültür ocağı olarak kabul edilmiştir (s3).

Boğa güreşi kültürü iki farklı kültür ocağından iki farklı şekilde (genişleme ve sıçrama) yayılış göstermiştir. Boğa güreşlerinin Artvin kültür ocağından Erzurum ve Rize'ye genişleme şeklinde, Bursa ve İzmir'e sıçrama şeklinde yayıldığı tespit edilmiştir. Muğla (Ula) kültür ocağından Aydın, Denizli, İzmir, Antalya ilerine genişleme şeklinde, Bursa iline ise sıçrama şeklinde yayıldığı tespit edilmiştir (s4).

Boğa güreşi festivalleri kırsal nüfusun yayla öncesi veya hasat ya da harman sonrası eğlence amaçlı başlattıkları boğa güreşlerinin zamanla aşırı ilgi görmesiyle festivallere dönüşmüştür. İlk modern festival 1981 yılında Kafkasör yaylasında düzenlenmiş, sonrasında her geçen yıl mevcut festivallere yenileri eklenerek devam etmiştir. Günümüzde 5 bölge, 9 ilde yılda 60'ı aşkın boğa güreşi festivali düzenlenmektedir (s5).

Boğa güreşi festivalleri katılımcılar ile yöre sakinleri arasında etkileşim sağlamış, mekânın sınırlarını aşan sosyal ağlar kurulmuştur. Katılımcılar için yöresel ürünleri ve yerel kültürü deneyim etme imkânı sunarken yöre sakinleri için yaşattığı geleneklerin ilgi çekmesi ve takdir edilmesi ciddi bir gurur kaynağı olmaktadır. Diğer taraftan festivaller sektörel bazda önemli fırsatlar da yaratmıştır. Turizmin sezona yayılmasına etki etmiş, destinasyona olan turist

akışı yerel işletmelerin kar elde etmesine, yöresel ürünlerin pazarlanmasına imkân sağlamıştır. Ayrıca büyükbaş hayvancılık sektörüne ilgi artmış, büyükbaş hayvanlar birkaç kat katma değer kazanmıştır. Festivallerin yarattığı olumlu hava kırsal nüfusun yaptığı iş ve yaşadığı yere olan bağını güçlendirmiştir (s6).

Boğa güreşi festivalleri kırsal yaşamın bir ürünü olan büyükbaş hayvancılıktan beslemekte, yarattığı sosyoekonomik katkılarla yerel ve bölgesel kalkınma için önemli bir potansiyel taşımaktadır (s7).

Çalışmaya dair cinsiyet, eğitim durumu, katılma sıklığı değişkenlerine göre 20 hipotez kurulmuştur. Kurulan hipotezlerden 8'i kabul edilmiş, 12'si reddedilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5 Araştırma Hipotezlerinin Test Sonuçları

Hipotez	Test sonucu	Kabul/Ret durumu
H1	,000	Kabul
H2	,000	Kabul
H3	,340	Ret
H4	,053	Ret
H5	,227	Ret
H6	,322	Ret
H7	,520	Ret
H8	,314	Ret
H9	,000	Kabul
H10	,000	Kabul
H11	,000	Kabul
H12	,071	Ret
H13	091	Ret
H14	,216	Ret
H15	,000	Kabul
H16	,144	Ret
H17	,000	Kabul
H18	,000	Kabul
H19	,710	Ret
H20	,519	Ret

ÖNERİLER

Boğa güreşleri Anadolu'da yüzlerce yıllık geçmişe sahip somut olmayan kültürel miras örneğidir. Kökleri asırlara uzanan ve toplumun ortak belleğinde iz bırakan kültürün korunup geleceğe aktırılması önem arz etmektedir. Bu kapsamda Japonya (Boğa güreşleri) ve Amerika (Rodeo) örneğinde olduğu gibi boğa güreşlerinin ders içeriklerine eklenmesi, boğa güreşi kültürünün yoğun bir şekilde yaşatıldığı bölgelerde üniversitelerin ilgili enstitülerinde boğa güreşleriyle ilgili çalışmalar yapacak birimlerin kurulması gerekmektedir. Yine Japonya örneğinde olduğu gibi boğa güreşleriyle anılan Artvin ilinin boğa güreşi şehri ilan edilmesi ve Çin, Güney Kore, Japonya, örneklerinde olduğu gibi boğa güreşlerinin Somut olmayan kültürel miras olarak tescillenmesi korunup geleceğe aktarılması adına elzemdir.

Boğa güreşlerinin bir kültürel miras olarak korunmasının yanında boğa güreşi festivallerinin de yerel ve bölgesel kalkınmanın aktörü olarak taşıdığı potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Kültür Turizm Bakanlığı ve bölgesel kalkınma ajanslarının festivallerin organize edilmesinde yerel yönetimler, dernekler ve iş dünyasının üstlendiği yükü paylaşmak için gerekli desteği vermelidir. Ayrıca boğa güreşi dernekleri bir çatı altında örgütlenmeli boğa güreşleri için federasyon kurulmalardır. Böylece boğa güreşlerinin organize edilmesi için spor bakanlığından federasyona düzenli ödenek sağlanabilir ve boğa güreşlerinin profesyonel bir şekilde sportifleşmesi sağlanabilir.

Boğa güreşi festivallerinin çözülmesi gereken sorunları arasında takvim ve tanım sorunları da yer almaktadır. Boğa güreşi takvimi sezon başlamadan belirlenmeli ve aynı kültür bölgesinde etkinlik tarihi çakışan festivaller için takvim revize edilmelidir. Zira aynı kültür bölgesinde hatta aynı ilde festival takviminin çakıştığı olmaktadır. Bu durum seyircileri iki festivalden biri için tercih etmek zorunda bırakırken festivallerinde beklenen ilgiyi görmesinin önüne geçmektedir. Bu nedenle boğa güreşi takvimi sezon başlamadan belirlenmeli ve boğa güreşleri için bir web sitesi oluşturularak paylaşılmalı, bu paylaşım yerel yönetimlerin web sitelerine de eklenmelidir. Ayrıca takvimin ve boğa güreşlerinin tanıtımı için sosyal medya platformları (YouTube, Instagram, Twitter vb.) ve TV kanallarına reklam alınmalıdır. Boğa güreşi festivallerinin daha geniş bir kitlelere ulaşması adına sosyal medya kanallarında yapılan yayınlar televizyon kanallarında da aynı hassasiyetle yapılmalıdır. Yerel kanalların boğa güreşlerini organizatörlerden ücret talep etmeden yayınlaması daha şık olacaktır.

Boğa güreşi festivalleri ve düzenlendiği destinasyonun katılımcıların beklentilerini karşılayacak şekilde dizayn edilmesi festivallerin tercih edilmesi adına önem arz etmektedir. Sahada yapılan çalışmalarda katılımcıların festival alanlarının yeterliliklerinden oluşan

maddelere puanlar düşüktür. Bu noktada festival düzenlenen destinasyonda konaklama ihtiyaçlarının giderilmesi ve yol standartlarının yükseltilmesi gerekmektedir. Festival alanlarında ise lavabo imkanları ve hijyen şartları başta olmak üzere yiyecek içecek hizmetleri iyileştirilmeli, tribünlerin üstünün seyircileri hava koşullarının olumsuzluklarında koruyacak şekilde kapatılması gerekmektedir. Festival alanlarının çevre düzenlemesi yapılmalı ve turistlerin ziyaret edebilecekleri boğa güreşi kültürüne dair eserleri içeren (boğa yetiştirmede kullanılan araç gereçler, şampiyon boğaların balmumu heykeli, kupalar vb.) mini müzeler yapılmalıdır.

Son olarak boğa güreşlerine dair toplumun hayvan sağlığına yönelik hassasiyeti gözetilmelidir. Bu noktada Doğu Karadeniz kültür bölgesinde sıkıca uygulanan kurallar (boynuz kontrolü, kilo kontrolü, doping testi, veteriner hekim gözetimi) Ege kültür bölgesinde de esnetilmeden uygulanmalıdır. Karadeniz kültür bölgesinde ise grup eleme sistemiyle yapılan boğa güreşlerinde gruptaki boğa sayısına kota getirilmelidir. Bir boğanın şampiyon olması için dört ya da daha fazla maça çıkması daha fazla darbe almasına neden olmaktadır. Bu nedenle bir grupta en fazla dört boğa olması bir boğanın şampiyon olması için en fazla iki güreşe çıması yerinde olacaktır.

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Türkiye'de 5 bölge, 9 ilde bir yılda 60'ı aşkın boğa güreşi festivali yapılmaktadır. Sahanın çok geniş, festivallerin de çok sayıda olması zaman, emek ve maliyet açısından birtakım zorluklar arz etmiştir. Ayrıca bazen festival takvimlerinin çakışması, bazen de olumsuz hava koşulları ya da salgın hastalıklar (COVID19, Şap hastalığı) dolayısıyla planlanan festivallerin ertelenmesi ya da iptal edilmesi çalışma takviminin revize edilmesine neden olmuştur. Çalışmanın önemli sınırlılıklarından bazıları da veri toplama esnasında yaşanmıştır. Boğa güreşi festivallerine katılanların büyük çoğunluğunu eğitim düzeyi düşük kırsal nüfusun oluşturması ve katılımcıların güreş izleme arzusu anketlere katılım konusunda isteksiz davranmasına neden olmuştur. Ek olarak festival esnasında boğa yetiştiricileri ve organizatörlerin aşırı yoğun olması görüşmelerin yapılmasını zorlaştırmıştır. Mevcut sınırlılıklar araştırmacıyı alternatifler üretmeye itmiş, festival organizatörleri ile yapılacak görüşmeler festival sonrasında telefonla ya da mail ile yapılmış, boğa yetiştiricileri ile yapılacak görüşmeler ise güreşi tamamlanan boğa sahipleri tercih edilerek tamamlanmıştır.

K A Y N A K Ç A

Akalın, M. (2015). *Anket: örnek açıklamalarıyla sosyal bilimlerde araştırma tekniği*. Seçkin. Ankara

Akış, A. (2018). ‘‘The Effect of Cultural Tourism on Urban Development: The Case of Konya/Turkey’’. *Coğrafya Dergisi,* (37), 19-25.

Akış, A., ve Kaya, B. (2018). ‘‘Manavgat’ın (Antalya) Alternatif Turizm Potansiyeli’’. *Asya Studies,* 3(3), 20-27.

Aktan, C. C ve Tutar, H. (2007). ‘‘Bir Sosyal Sabit Sermaye Olarak Kültür’’. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, 6(20), 1-11.

Ališah, A., Kustura, A., Softić, A., Muratović, S., Katica, V ve Gagić, A. (2018). ‘‘Characteristics of bulls' accommodation for the Bosnian-Herzegovinian bullfight’’. *Proceedings of the IX International Agricultural Symposium.* 4–7 October 2018 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, 1654-1661.

Alkan S., Bulut İ. (2021). ‘‘Gündoğmuş İlçe 'sinde Göçlerin Nüfus Yapısı ve Temel Ekonomik Faaliyetler Açısından Değerlendirilmesi’’. S, Kolukırık ve M. Dinç, (Ed). Antalya Göç Kitabı, Editör, Palet Yayınları, Konya, 295-314.

Alkan, V., Şimşek, S ve Erbil, B. A. (2019). ‘‘Karma yöntem deseni: öyküleyici alanyazın incelemesi’’. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi,* 7(2), 559-582.

Arastaman, G., Fidan, İ. Ö., & Fidan, T. (2018). Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik: Kuramsal Bir İnceleme. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 37-75.

Arı, Y. (2005). ‘‘Amerikan Kültürel Coğrafyasinda Peyzaj Kavramı’’. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(13), 311-339.

Arluke, A ve Bogdan, R. (2013). ‘‘Taming the Wild: Rodeo as a Human-Animal Metaphor’’. *In Sport, Animals, And Society,* 27-46.

Arslan, D. (2022). ‘‘Kırgız Destanlarında Benzetme Unsuru Olarak Hayvanlar: Eşimkul ve Zuura Destanı Örneği’’. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 191-211.

Arslan, E. (2022). ‘‘Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik’’. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (51), 395-407.

Attanasi, G., Casoria, F., Centorrino, S., ve Urso, G. (2013). ‘‘Cultural İnvestment, Local Development And İnstantaneous Social Capital: a Case Study Of A Gathering Festival in the South Of Italy’’. *The Journal of Socio-Economics,* 47, 228-247.

Baczuk, M. (2022). ‘‘Celebrating Hmong: A Minute Ethnography of Hmong Americans in Minneapolis’’. *Ursidae: The Undergraduate Research Journal at the University of Northern Colorado*, 11(1), 3.

Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). ‘‘Karma Yöntem Araştirmalarina Genel Bir Bakiş’’. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 11(42), 1-21.

Baltacı, A. (2019). ‘‘Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?’’ *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5(2), 368-388.

Baporikar, N. (2012). ‘‘Emerging Trends in Tourism İndustry in Oman’’. *Global Hospitality and Tourism Management Technologies,* 116-135.

Baskici, M. (1998). ‘‘Evcilleştirme Tarihine Kısa Bir Bakış’’. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 53(01).

Baş, A ve Coşkun, K. (2021). ‘‘Boğa Figürünün Urartu Betimleme Sanatındaki Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme’’. *The Journal of Academic Social Science*, 123(123), 142-162.

Başıbüyük, A. (2004). ‘‘Coğrafi Açıdan Türkiye'de Kırsal Kalkınma Sorunu’’. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9(12).

Başkale, H. (2016). ‘‘Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik Ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi’’. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.

Berkmen, H. (2017). *Asya Kültürünün Dünyadaki İzleri: Kadim Diller ve Yazılar*. Bilgeoğuz Yayınları. İstanbul.

Bilgili, M. (2018).’’Sosyal Coğrafya ve Eleştirel Teori’’. N. Ögen(ed.). *Sosyal Coğrafya*. Pegem Akademi, Ankara, 449-467.

Birinci, S., Kaymaz, Ç. K. ve Camcı, A. (2017). ‘‘Kültür Turizmi Açısından Harran İlçe Merkezi ve Geleneksel Kubbe Meskenleri (Şanlıurfa)’’. *Electronic Turkish Studies,* 12(3).

Black, J ve Green, A. (1992). Gods, Demons and Symbols. Ancient Mesopotamia: an Ilustrated Dictionary.

Boatright, M. C. (1964). ‘‘The American Rodeo’’. *American Quarterly,* 16(2), 195-202.

Bulut, İ ve Özoğul, B. (2018). ‘‘Türkiye’ de alternatif turizm açısından turizm takviminingerekliliği’’. *II. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi,* 7-08 Aralık 2018, Antalya, Türkiye, 791-808.

Bulut, İ. (2006). *Genel Tarım Bilgileri Ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası).* Gündüz eğitim ve yayıncılık, Ankara.

Bulut, İ. (2012). *Türkiye'nin Yüzen Adaları.* Megaofset Matbacılık, Erzurum.

Campbell, J. (2014). ‘‘Indonesıa 30 Years on: the Rsaa Tour, September 2013’’. *Asian Affairs,* 45(2), 300-325.

Casal, P. (2021). ‘‘Whaling, Bullfighting, and the Conditional Value of Tradition’’. *Res Publica*, 27(3), 467-490.

Ceylan, S. (1995). *Artvin Yöresinin Coğrafi Etüdü.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Ceylan, S., Tetik, T ve Peker, R. (2023). ‘‘Özel Yetenekli İlkokul Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutum ve Sorumlu Davranışlarının Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi’’. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 25(3), 897-917.

Ceylan, S ve Demirkaya, H. (2009). *‘‘Kış Turizmine Bağlı Olarak Gelişen Bir Kırsal Yerleşme: Çobanisa Köyü (Isparta)’’. Doğu Coğrafya Dergisi,* 14(21), 79-94.

Chio, J. (2018). ‘‘From the Stadium to the Screen: Bullfights and Their Mediated Afterlife in Southwest China’’. *Asian Anthropology*, 17(4), 254-275.

Chiteyi, l. I. (2023). Sıtuatıng Bullfightıng Culture and Its Influence on the Development of the Abakakamega of Western Kenya Sınce 1850.

Chiteyi, L. I., Lusambili, K. M ve Ochieng, A. L. (2023). A History of the Isukha-Idakho Bullfighting in Western Kenya.

Cohen, E. (2014). ‘‘Bullfighting and tourism’’. *Tourism Analysis,* 19(5), 545-556.

Cominelli, F ve Greffe, X. (2012). ‘‘Intangible Cultural Heritage: Safeguarding for Creativity’’. *City, Culture and Society,* 3(4), 245-250.

Creswell, J. W (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches.* Sage publications.

Creswell, J. W. (1999). *Mixed-Method Research: Introduction and Application*. In Handbook Of Educational Policy. Academic press.

Çalışkan, V. (2013). ‘‘Somut Olmayan Kültürel Bir Mirasın Güncel Bir Değerlendirmesi: Anadolu Devecilik Kültürü ve Geleneksel Deve Güreşi Şenlikleri’’. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi,* (11), 137-166.

Çapık, C. (2014). ‘‘Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmalarında Doğrulayıcı Faktör Analizinin Kullanımı’’. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(3), 196-205.

Çetin, B ve Coşkun, M. (2020). ‘‘Kültürel Miras Unsuru Olan Aba Güreşine Yönelik Şekilsel ve İşlevsel Kültür Bölgesi Belirleme Denemesi (Hatay)’’. *Coğrafya Dergisi*, (40), 65-82.

Çınar, N. (2021). Kültürel Miras Unsuru Olan Aba Güreşine Yönelik Şekilsel ve İşlevsel Kültür Bölgesi Belirleme Denemesi (Hatay)''İyi Bir Sistematik Derleme Nasıl Yazılmalı?''. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi,* 6(2), 310-314.

Çıvgın, İ. (2016). ''Batı İran'da Tarım ve Hayvancılığın Başlangıcı: İklim, Doğal Kaynaklar ve Kültürel Temas (MÖ. 10000-7000)''. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 767-792.

Çulha, O. (2008). ''Kültür Turizmi Kapsaminda Destekleyici Turistik Ürün Olarak Deve Güreşi Festivalleri Üzerine Bir Alan Çalışması''. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi,* 3(12), 1827-1852.

Dalgın, T., Atak, O ve Çeken, H. (2016). ''Festivallerin Bir Kırsal Turizm Çekiciliği Olarak Önemi''. *Journal of International Social Research,* 9(47).

Dalkıran, A. (2018). ''Çağdaş Türk resminde hayvan mücadele sahneleri''. -Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 19(1-31).

Demir, A. (1993). ''Enerji ve Çevre İlişkileri''. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 48(01).

Demir, T ve Demir, H. (2021). ''Atasözleri İle Mitolojik Düşüncenin İlgisi Bakımından Türk Kültüründe Bazı Hayvanlar''. *Akademik Bakış Dergisi,* 1(70-89).

Doğanay, H. ve Zaman, S. (2016). *Türkiye turizm coğrafyası (5. baskı).* Pegem Akademi, Ankara.

Doğanay, H., Özdemir, Ü ve Şahin, İ. F. (2018). *Genel beşerî ve ekonomik coğrafya.* Pegem Akademi, Ankara.

Durmuş, İ. (2007). ''Arkeolojik Kalıntı, Buluntu ve Yazılı Belgelere Göre Köl Tigin-Bilge Kağan Anıtlıkları ve Bu Anıtlıklardaki Türk Kültür Unsurları''. *Gazi Türkiyat,* 1(1), 35-77.

Dyck, I. (1996). ''Does Rodeo Have Roots in Ancient Indian Traditions?''. *Plains Anthropologist,* 41(157), 205-219.

Erdal, T. (2018). ''Oğuz Kağan Destanı'nda Boğa ve Ay Figürlerinin İşlevi''. *Journal of International Social Research,* 11(61).

Erdem, Ö., Mızrak, M ve Aratoğlu, C. (2018). ''Festivallerin Bölge Turizmine Katkıları ve Sürdürülebilirliği: Uluslararası Mengen Aşçılık ve Turizm Festivali Örneği''. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 6(1), 228-245.

Erdoğan, Y., Bayram, S ve Deniz, L. (2007). ''Web Tabanlı Öğretim Tutum Ölçeği: Açıklayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi Çalışması''. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 4(2), 1-14.

Erkorkmaz, Ü., Etikan, İ., Demir, O., Özdamar, K ve Sanisoğlu, S. Y. (2013). ‘‘Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Uyum İndeksleri’’. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 33(1), 210-223.

Ertürk, D ve Şanlı, S. (2018). ‘‘Gelenekten Moderne Anadolu'da Devecilik’’. *Electronic Turkish Studies*, 13(26).

Fuss, A. (1999). ‘‘Cowboys on the Reservation: The Growth of Rodeo as a Lakota National Pastime’’. *South Dakota History,* 29, 211-228.

Gade, D. W. (2012). ‘‘Terres de Taureaux: Les Jeux Taurins de l'Europe à l'Amérique’’. *By Jean-Baptiste Maudet. Geographical Review,* 102(3), 395-397.

Getz, D. (2004). ‘‘Event Management and Event Tourism’’. *University of Calgary*, Canada.

Gholib, G., Pampang, F. H., Lubis, T. M., Adam, M., Jalaluddin, M., Razali, R ve Karmil, T. F. (2020). ‘‘ Non-İnvasive Measurement of Cortisol Metabolite in Feces of Toraya Buffalo by Using Enzyme İmmunoassay Technique’’. *In E3S Web of Conferences* (Vol. 151, p. 01061). EDP Sciences.

Giri, A. R. (2016). Festival Culture of Nepalese İmmigrant Students Living İn Oslo (Master's thesis).

Giritlioğlu, İ., Olcay, A ve Özekici, Y. K. (2015). ‘‘Bir Turizm Çeşitliliği Olarak Festival Etkinliklerinin Sınıflandırılması: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme’’. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 5(13), 306-323.

Gursoy, D., Kim, K ve Uysal, M. (2004). ‘‘Perceived İmpacts of Festivals and Special Events by Organizers: an Extension and Validation’’. Tourism management, 25(2), 171-181.

Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık,. Ankara.

Gürçay, S. (2017). ‘‘Gılgamış Destanı ve Titanların Savaşında Kahramanın Yolculuğu’’. *Folklor/Edebiyat,* 23(89), 67-90.

Hadimli, H., Sarı, ve Yüksel, M. (2022). ‘‘Siirt Yöresel Yeme İçme Kültürünün Alternatif Turizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi’’. *Euroasia Journal Of Social Sciences & Humanities*, 9(25), 112-133.

Hadrovic, A. (2022). ‘‘Godusa Settlement Near Visoko City: Life in A Sustainable Way’’. *International Journal of Multidisciplinary Research and Publications (IJMRAP),* 5(1), 141-150.

Harmankaya, S. (1997). ‘‘Türkiye Paleolitik Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme’’. *Türkiye arkeolojik yerleşmeleri–I, Paleolitik-epipaleolitik,* 7-19.

Hawkes, J. M., Lillywhite, J. M ve Libbin, J. D. (2006). ‘‘A Sporting Alternative’’. *Rangelands,* 28(6), 15-17.

Himmetoğlu, M. F. (2018). ‘‘Neolitik Dönem ve Eski Çağ Anadolu’sunda Kutsal Boğa ve Fırtına Tanrısı İlişkisinin Kökeni Hakkında Yeni Değerlendirmeler’’. *Tarih Okulu Dergisi*, S, 23, 1-21.

Ishii, H. (2006). ‘‘Bull fighting: Tradition and Acculturation’’. *International Journal of Sport and Health Science, 4(Special_Issue_2006),* 152-160.

Ishikawa, N. (2009). ‘‘Inheritance and Characteristics of Bullfighting in Japan’’. *Japanese Journal of Human Geography*, 61(6), 514-527.

Ivankova, N. V. ve Creswell, J. W. (2009). Mixed Methods. Heigham, J ve Croker, R. (Ed), *Qualitative Research in Applied Linguistics: A Practical İntroduction,* Springer, (135-161),

İslamoğlu, A. H., ve Alnıaçık, Ü. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştirma Yöntemleri*, Beta Yayınevi, İstanbul.

Jensen, P. M. (1973). ‘‘Geography of Domestication’’. *Human Ecology, The Primary Production of the Biosphere: A Symposium Given at the Second Congress of the American Institute of Biological Sciences ,* Vol. 1, No. 4, pp. 381-384.

Kamyingkird, K., Chalermwong, P., Saechan, V., Kaewnoi, D., Desquesnes, M ve Ngasaman, R. (2020). ‘‘Investigation of Trypanosoma Evansi İnfection in Bullfighting Cattle in Southern Thailand’’. *Veterinary World,* 13(8), 1674.

Karadeniz, A. G. D. A ve Akpınar, E. (2017). ‘‘İnternete Yönelik Tutum Ölçeği: Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi’’. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 19-28.

Kartal, M. (1999). *Öküzini Mağarası (Katran Dağı) Mikrolitik Endüstri.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Kaya, M. (2019). ‘‘1937’de Giresun Halkevi Tarafından Raporlanan Bulancak-Ahmetli Köyü’nde Bulunan Boğa Başları ve Bölgedeki Olası Hitit Varlığı’’. *Journal of Universal History Studies*, 2(1), 94-119.

Kayserili, A. (2014). *Erzurum Şehrinin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Öğelerine Göre).* Yayımlanmış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Keskin, K. E. (2021). *Mert Alkışlar: Artvin Boğa Güreşlerinde Erkeklik, Gelenek ve Zaman.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, A. F. (1997). ‘‘Dede Korkut Kitabı'ndan" Dirse Han Oğlı Buğaç Han Boyı" Adlı Hikâyenin Tema Ve Yapı Bakımından Tahlili’’. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (8).

Kılıçarslan, D ve Kocabulut, Ö. (2017). ‘‘Festivals as a Tourism Product: Kafkasör bullfighting Festival in Turkey’’. *Proceedings Book,* 147.

Kızılcalıoğlu, G., Aybar, D. H ve Şen, Ö. (2020). ‘‘Yiyecek İmajı, Memnuniyet ve Sadakat Üzerine Bir İnceleme: Alaçatı Ot Festivali Örneği’’. Journal of Gastronomy and Travel Research, 4(1), 57-69.

Kızılırmak, İ. (2006). ‘‘Türkiye’de Düzenlenen Yerel Etkinliklerin Turistik Çekicilik Olarak Kullanılmasına Yönelik Bir İnceleme’’. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 181-196.

Kibigo, M. L., Choge, S. C ve Simiyu, F. W. (2019). ‘‘The Role of Language in Facilitating Culture: A Case Study of The Isukha Community, Kakamega County in Kenya’’. *East African Journal of Traditions, Culture and Religion,* 1(2), 16-24.

Kim, T. S ve Kim, C. H. (2015). ‘‘Development of Animal Welfare Type Headgear in the Case of Fighting Bulls’’. *Korean Journal of Veterinary Service,* 38(4), 253-257.

Klaus, S. (2001). Göbekli Tepe, Southeastern Turkey. A Preliminary Report on the 1995-1999 Excavations, Paléorient 26/1,2001,45-54. [fulltext – external link]

Klien, S. (2011). ‘‘Bullfighting and Meaning in Life in Oki, Japan’’. *Asian Anthropology*, 10(1), 101-120.

Klien, S. (2013). ‘‘Bullfighting, Self-Enhancement, and Well-Being in Rural Japan’’. *Paragrana, 22(1), 154-164.*

Kogiso, K. (2022). ‘‘A Contemporary History of a Traditional Sport: Ushiorase (Okinawan Bullfighting)’’. *The International Journal of Sport and Society*, 13(2), 65.

Koştaş, M. (1987). ‘‘Sosyalleşme {Socialisation’’. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1-4), 329-334.

Köşker, F. (2018).’’Sosyal Coğrafya ve Eleştirel Teori’’. N. Ögen(ed.). Sosyal Coğrafya. Pegem Akademi, Ankara, 449-467.

Kutlu, S. Ö. (2018). ‘‘Erbaba'dan İçi Buğday Dolu Minyatür Bir Çömlek ve Çatalhöyük Kanıtları Bağlamında, Neolitik Dönemde Boğa Sembolizmi ve Ritüel’’. *Belleten*, 82(293), 1-30.

Laitupa, S ve Yasser, F. (2022). ‘‘Review of Criminal Law on The Practice of Cockfighting Gambling In Civil Activities In Mamasa (Case Study of Mamasa Regency)’’. *Journal of Scientific Research, Education, and Technology (JSRET),* 1(2), 449-457.

Le Chi, Q. (2004). ‘‘Bull fighting festival in Cheongdo, Korea and Buffalo Fighting Festival in Do Son, Vietnam as Seen from Cultural and Touristic Perspective’’. *VNU Journal of Science: Social Sciences and Humanities*, 20(3E).

LeCompte, M. D ve Goetz, J. P. (1982). ‘‘Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research’’, *Review of Educational Research*, 52(1), 31-60.

LeCompte, M. L. (1990). ‘‘Home on the Range: Women in Professional Rodeo: 1929-1947’’. *Journal of Sport History,* 17(3), 318-346.

Lee, G. Y. (2008). ‘‘Nostalgia and cultural Re-Creation: The Case of the Hmong Diaspora’’. *Crossroads: An Interdisciplinary Journal of Southeast Asian Studies,* 125-154.

Li, K. ve Liu, F. (2018). ‘‘Cultural Study of Miao People’s “Buffalo-fight”. In International Conference on Contemporary Education’’, *Social Sciences and Ecological Studies (CESSES 2018)*, 583-586. Atlantis Press.

Liu, Z. (2003). ‘‘Sustainable Tourism Development: A Critique’’. *Journal of sustainable tourism*, 11(6), 459-475.

López, J. M. C., Canalejo, A. M. C Márquez, C. M. (2022). ‘‘Perception of and Motivation for Attending Bullfights: A Comparative Analysis of Tourists and Residents’’. *Cuadernos de Turismo,* (50), 333-353.

Ma, L ve Lew, A. A. (2012). ‘‘Historical and Geographical Context in Festival Tourism Development’’. *Journal of Heritage Tourism*, 7(1), 13-31.

Mangilep, M. A. A. (2016). ‘‘The Importance of Paddy Rice Production for the Agricultural Communities in the Highland of South Sulawesi’’. *In The 7th Indonesia Japan Joint Scientific Symposium.* 20-24November 2016, Chiba University. Japan.

Maudet, J. B. (2010). *Terres de Taureaux: Les Jeux Taurins de l'Europe à l'Amérique. Casa de Velázquez.* Directeur des publications. Madrid España.

Mitchell, T. J. (1986). ‘‘Bullfighting: The Ritual Origin of Scholarly Myths’’. *Journal of American Folklore*, 394-414.

Morales M, A ve Morales M, D. C. (1995). ‘‘The Spanish Bullfight: Some Historical Aspects, Traditional İnterpretations, and Comments of Archaelogical İnterest for The Study of The Ritual Slaughter’’. *The Symbolic Role of Animals in Archaeology*, 91-105.

Mutlu, G. (2019). ‘‘Antikçağ Kolkhis’te Boğa Figürü’’. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi,* (41), 62-79.

Oğuz, M. Ö. (2013). ‘‘Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras’’. *Milli Folklor,* 25(100), 5-13.

Okuşluk, R. Ş. (2011). ‘‘Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri’’. *folklor/edebiyat,* 17(66), 209-228.

Ossowska, L., Janiszewska, D., Kwiatkowski, G ve Kloskowski, D. (2023). ‘‘The Impact of Local Food Festivals on Rural Areas’ Development’’. *Sustainability,* 15(2), 1447.

O'Sullivan, D ve Jackson, M. J. (2002). ‘‘Festival Tourism: A Contributor to Sustainable Local Economic Development?’’. *Journal of sustainable tourism*, 10(4), 325-342.

Özer, R. T. B. (2014). *Karikatürize Edilmiş Seramik Boğa Figürleri.* Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Özer, E ve Çavuşoğlu, F. (2014). ‘‘Rekreasyonel Bir Faaliyet Olarak Yerel Etkinliklerin Kırsal Turizme Etkisi’’. *International Journal of Sport Culture and Science,* 2(Special Issue 2), 191-202.

Özey, R. (2014). *Kültürel coğrafya.*: Aktif Yayınevi, İstanbul.

Özgüç, N. (2013). *Turizm coğrafyasi.* İstanbul: Çantay Kitabevi, İstanbul.

Özgüç, N ve Tümertekin, E. (2011). *Ekonomik Coğrafya: Küreselleşme ve Kalkınma*. Çantay Kitapevi, İstanbul.

Özgürel, G., Alan, R ve Bingöl, Z. (2015). ‘‘Yerel Kalkınmada Bir Araç Olarak Festivaller: Munzur Kültür ve Doğa Festivali’’. *International Journal of Social and Economic Sciences,* 5(2), 113-121.

Peterlin, J., Dimovski, V ve Garbin Praničević, D. (2017). ‘‘Business Innovation Discovery with a Social Impact by Croatian Business Students through Appreciative Inquiry Methodology’’. *In 36th International Conference on Organizational Science Development: Responsible Organization,* 22. - 24. marec 2017 Slovenija, Portorož, 707-718.

Phrasisombath, K., Kubota, S., Elliott, E. M., Horiuchi, S., Ounaphom, P., Phimmachak, L ve Phoummalaysith, B. (2024). ‘‘Reaching the Unreached Through Building Trust: a Mixed-Method Study on COVID-19 Vaccination in Rural Lao PDR’’. *BMJ Global Health*, 9(6), e014680.

Pitt-Rivers, J. (1993). ‘‘The Spanish Bull-Fight’’. *Anthropology Today,* 9(4), 11-15.

Popovic, T ve Relja, R. (2015). Strategic Planning And Actors' Perspectives in Rural Tourism. *Economy of Eastern Croatia Yesterday, Today, Tommorow,* 4, 439-453.

Rahman, M. S. U., Muneem, A. A., Avi, M. A. R v e Sobhan, S. (2018). ‘‘Can Rural Tourism Promote Sustainable Development Goals? Scoping Rural Tourism Prospects in Rustic Bangladesh’’. *Rajshahi University Journal of Business Studies*, 11(1), 131-144.

Reynolds, C. J. (2011). ‘‘Rural Male Leadership, Religion and the Environment in Thailand's Mid-South, 1920s–1960s’’. *Journal of Southeast Asian Studies*, 42(1), 39-57.

Sadrazam, E. (2022). ‘‘Bir Kıbrıs Türk Miti Üzerine Antropolojik Çözümleme: Sarı Öküz’’. *Milli Folklor*, 34(135).

Saif, S. S. S. (1992). The east coast of the United Arab Emirates: an evaluation of economic activities and future prospects (Doctoral dissertation, Durham University).

Sánchez-Rivero, M., Royuela, V. ve Franco Solis, A. (2021). ‘‘Residents’ Perception and Economic İmpact of Bullfighting: the Case of Feria Del Toro (Olivenza, Spain)’’. *Current Issues in Tourism,* 24(21), 3057-3071

Sauer, C. O. (1925). ‘‘The Morphology of Landscape’’. *University of California Publications in Geography,* 2(2), 19-53.

Saumade, F. (2011). Le Rodéo Américain Sur La Frontière Du Sport Et De La Tauromachie, Ou De La Diffusion Considérée Comme Un Système De Transformations. *Ethnologie Française*, 41(4), 655-665.

Savaş, S. Ö. (2002). ‘‘Hititlerde “Fırtına Tanrısı” ile “Boğa Kültü” Üzerine Bazı Gözlemler ve Yorumlar’’. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri,* 5(1), 97-170

Schermelleh-Engel, K. ve Moosbrugger, H. (2003). ‘‘Evaluating The Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodnessof-Fit Measures’’. *Methods of Psychological Research Online,* 8(2), 23-74

Schneıder, G. K ve Ceritoğlu, A. B. (2010). ‘‘Yöresel Ürün İmajının Tüketici Satınalma Davranışı Ve Yüksek Fiyat Ödeme Eğilimi Üzerindeki Etkisi-İstanbul İlinde Bir Uygulama’’. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi,* 3(6), 29-52.

Schreiber, J. B., Nora, A., Stage, F. K., Barlow, E. A ve King, J. (2006). ‘‘Reporting Structural Equation Modeling and Confirmatory Factor Analysis Results: a Review’’. *The Journal of Educational Research,* 99(6), 323-338.

Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Anı Yayıncılık, Ankara.

Sterckx, R. (2012). ‘‘Animals, Gaming and Entertainment in Traditional China’’. *Perfect Bodies: Sports, Medicine and İmmortality,* 31-38.

Süslü, C., Eryılmaz, G ve Demir, E. (2019). ‘‘Festival Turizminin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi: Silifke Uluslararası Müzik ve Folklor Festivali’’. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1074-1090.

Şahin, A ve Meral, Y. (2012). ‘‘Türkiye’de Coğrafi İşaretleme ve Yöresel Ürünler’’. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (2), 88-92.

Şahin, G. (2016). ‘‘Türkiye'de Gübre Kullanım Durumu ve gübreleme Konusunda Yaşanan Problemler’’. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 22(1), 19-32.

Şimşek, F. (2017). ‘‘Eskiçağ Toplumlarında Boğa Algısı ve İnancı’’. *Journal of International Social Research*, 10(52).

Tekin, M., Geçkil, T., Koyuncuoğlu, Ö., & Tekin, E. (2018). Girişimci dostu üniversiteler indeksi ve bir model geliştirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (39), 138-150.

Theodori, G. L. (1980). ‘‘An Overview of Contemporary American Rodeo’’. *General Technical Report NE*, 193.

Thompson, K. (2010). ‘‘Binaries, Boundaries and Bullfighting: Multiple and Alternative Human–Animal Relations in the Spanish Mounted Bullfight’’. *Anthrozoös,* 23(4), 317-336.

Tolunay, A ve Akyol, A. (2006). ‘‘Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar’’. *Turkish Journal of Forestry,* 7(2), 116-127.

Topal, C. (2008). ‘‘Doğu Harekâtı Sonrası Batı Cephesinin Lojistiği ve Karadeniz’in Güvenliği Sorunu’’. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 10(1), 104-115.

Topcu, M. (2024). ‘‘Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesini Sembolik Yaklaşımla Okuma’’. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 23(90), 561-578.

Topçu, İ., Türkkan, N. Ü., Bacaksız, F. E., Şen, H. T., Karadal, A ve Yıldırım, A. (2013). ‘‘Sağlık Çalışanlarında Örgütsel Sinizm Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği’’. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi,* 6(3), 125-131.

Tunalı, S. B., Gözü, Ö., ve Özen, G. (2016). ‘‘Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Bir Arada Kullanılması “Karma Araştırma Yöntemi”. *Kurgu,* 24(2), 106-112.

Turak, Ö. (2018). ‘‘Boğa ve Trident: Poseidon’un Kökeni Üzerine Bir İnceleme’’. *Masrop E-Dergi,* 12(1), 35-48.

Tümertekin, E ve Özgüç, N. (2016). Beşerî Coğrafya: insan, Kültür, Mekân. Çantay Kitabevi.

Ural, A ve Kiliç, İ. (2011). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi (Genişletilmiş 3. Baskı).* Detay yayıcılık. Ankara.

Uygun, B. (2018). *Seyitömer Höyük Erken Tunç Çağı boğa kültü.* Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kütahya.

Varol, M ve Demirhan, S. A. (2021). ‘‘Sığır Sürülerinde Hiyerarşik Davranışların Sürü Yönetimine Etkileri’’. Uşak Üniversitesi Fen ve Doğa Bilimleri Dergisi, 5(1), 100-109.

Vega, A. (2018). ‘‘Legal Framework of Bullfighting and Societal Context in Colombia’’. *J. Animal & Nat. Resource L.,* 14, 103.

Vitone, J ve Boonkaew, S. (2014). *Thai Bullfight: Bullfighting in Southern Thailand*. Electronic Book. p66.

Vu, g. (2023). ‘‘Vıetnam Sea Festıval ın Tourısm Development’’. *Scıentıfic journal of Tan Trao Unıversıty,* 9(1).

Vucanović, T. P. (1961). ‘‘Shepherd Call Songs in the Balkans’’. *Folklore,* 72(1), 306-316.

WTO, (2009). Implementation of the general programme of work of the organization for the period 1990-1991 (A) Technical. [PDF document].

Yaşlıoğlu, M. M. (2017). ‘‘Sosyal bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması’’. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.

Yıldız, K., Spahioğlu, Ş ve Yılmaz, M. (2005). *Çevre Bilimi ve Eğitimi.* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. Ankara.

Yükçü, S. (2011). *İki Kültür, İki Güreş: Deve Güreşi-Boğa Güreşi.* Altın Nokta. Ankara.

Yürüdür, E., Bulut, İ ve Hardal S. (2018). ‘‘Turizm Takvimi Planlamasının Önemi: Tokat İli Örneği’’. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3 - 06 Ekim 2018, Ankara, Türkiye, ss.1380*

İnternet Kaynakları

https://islamansiklopedisi.org.tr/hayvan (Et: 15/12/2022).

https://www.iha.com.tr/haber-ispanyada-salginin-basindan-bu-yana-ilk-boga-guresi-yapildi-924353/ (Et: 20/12/2022).

https://pixabay.com/tr/photos/rodeo-kanada-kovboy-bo%C4%9Fa-eylem-5324244/ Et:18.11.2022).

https://www.prorodeo.com/ (Et: 20/11/2022).

https://experiences.travel.rakuten.com/experiences/22180 (Et:21/08/2024).

https://www.sixthtone.com/news/1006372 (Et. 25/08/2024).

https://www.sixthtone.com/news/ 1006372 (Et: 25.08.2024).

https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2024/08/113_345728.html (Et: 20/08/2024).

https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2024/08/113_345728.html (Et: 20/08/2024).

https://www.cordonbleu.edu/news/the-buffalo-fighting-feast/en (Et: 22/08/2024).

https://www.cordonbleu.edu/news/the-buffalo-fighting-feast/en (Et: 22/08/2024).

https://www.pictorem.com/764630/Thai%20Bull%20Fighting.html (Et: 23/08/2024).
https://www.familyearthtrek.com/2018/04/14/the-funny-water-buffalo-fight-in-sulawesi-indonesia/ (Et: 23/08/2024).

https://bangladeshibeing.blogspot.com/2016/02/bull-fight-festival-in-bangladesh.html, https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/traditional-bull-fighting-in-bangladesh-locally-called-news-photo/486752545 (Et: 11/10/2024).

https://telegrafi.com/en/what-is-the-bosnian-bullfight/ (Et. 24/10/2024).

https://www.booking-dalmatia.com/en/curiosities/country-olympics-pastoral-game-bullfight-croatia (Et:10/11/2024).

https://www.askexplorer.com/oman/residents/see-do/spectator-sports/bullfighting (Et: 11/11/2024).

https://oddviser.com/emirates/fujairah/see-bullfights (Et. 12/11/2024).

https://oddviser.com/emirates/fujairah/arena-for-bullfights (Et. 12/11/2024).

https://apnews.com/article/kenya-bullfighting-tourism ff126052a87f1b7e5abd4e97db59a8c1 (Et. 13/11/2024).

https://www.independent.co.ug/bududa-residents-want-namasho-bull-fighting-grounds-developed-into-tourism-site/ (Et: 14/11/2024)

https://www.youtube.com/watch?v=ergrKexwGZw (Et: 18/05/2025).

https://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-heritage (Et: 04/04/2025).

https://islamansiklopedisi.org.tr/hayvan (Et: 08/04/2025).

https://ich.unesco.org/fr/convention#art2 (Et: 10/04/2025).

https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-345095/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras-listelerinde-turkiye.html. https://www.kulturportali.gov.tr/portal/somutolmayankulturelmiras (Et: 10/04/2025).

https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms (Et: 18/04/2025).

https://www.facebook.com/groups/207639992302162 (Et: 11/03/2025)

EK 1

BOĞA YETİŞTİRİCİLERİNDEN OLUŞAN GÖRÜŞMECİLERİN DEMOGRAFİK BİLGİLERİ

Katılımcı	Yaşı	Cinsiyeti	Mesleği	Öğrenim durumu	Yaşadığı yer	Boğa sayısı	Yetiştirme deneyimi (Yıl)
K1	68	Erkek	Çiftçi	İlkokul	A. Merkez	2	13+
K2	53	Erkek	Çiftçi	İlkokul	A. Merkez	6	35
K3	46	Erkek	Çiftçi	İlkokul	Uzundere	4	24
K4	31	Erkek	Memur	Lisans	Yusufeli	1	15
K5	53	Erkek	İş insanı	İlkokul	Ankara	1	2
K6	51	Erkek	Çiftçi	Lise	Arhavi	3	10
K7	44	Erkek	Esnaf	İlkokul	Borkça	4	15+
K8	21	Erkek	Çiftçi	Lise	Murgul	1	4
K9	40	Erkek	Operatör	İlkokul	Murgul	1	15+
K10	44	Erkek	Memur	Lise	A. Merkez	1	15+
K11	25	Erkek	Bakıcı	Lise	Menteşe	17	10
K12	70	Erkek	Esnaf	İlkokul	İncirliova	6	20
K13	53	Erkek	Fırıncı	İlkokul	Yıldırım	1	2
K14	44	Kadın	Ev hanımı	İlkokul	Yusufeli	3	25
K15	28	Erkek	Çiftçi	Lise	Sultanhisar	1	13
K16	27	Erkek	Çiftçi	İlkokul	Germencik	1	10
K17	60	Erkek	Emekli	İlkokul	Murgul	2	3
K18	29	Erkek	Operatör	Ön lisans	A. Merkez	3	3
K19	26	Erkek	Kaynakçı	Lise	Murgul	1	2
K20	72	Erkek	Kömürcü	İlkokul	Sultanhisar	6	5
K21	22	Erkek	Çiftçi	Lisans	Ula	4	15+
K23	47	Erkek	Emekli	Lise	M. Merkez	1	2
K24	69	Erkek	Çiftçi	İlkokul	Tire	1	15
K25	32	Erkek	Çiftçi	İlkokul	Germencik	2	7
K26	43	Erkek	Çiftçi	İlkokul	İncirliova	1	30+
K27	38	Erkek	Çiftçi	İlkokul	M. Merkez	6	5
K28	30	Erkek	Çiftçi	İlkokul	Köşk	2	15+
K29	57	Erkek	Kömürcü	İlkokul	Sultanhisar	6	3
K30	55	Erkek	Çiftçi	İlkokul	Sultanhisar	4	25+
K31	22	Erkek	Çiftçi	Lise	Tire	2	7
K32	40	Erkek	Operatör	Ortaokul	Murgul	1	15
K33	39	Erkek	Operatör	İlkokul	Yusufeli	1	20+
K34	31	Erkek	Otelcilik	Lise	Şavşat	1	15
K35	35	Erkek	Tamirci	İlkokul	Borçka	2	15
K36	35	Erkek	İşçi	Lise	Murgul	1	20
K37	47	Erkek	Esnaf	Lise	Merkez	6	7
K38	47	Erkek	Çiftçi	Lise	Merkez	2	5
K39	48	Erkek	Balıkçı	İlkokul	Yusufeli	2	30+
K40	39	Erkek	Şoför	İlkokul	Yusufeli	2	12

K41	25	Erkek	Kasiyer	Lise	Merkez	3	3
K42	18	Erkek	Çiftçi	Lise	Ardanuç	4	5
K43	42	Erkek	Öğretmen	Lisans	Yusufeli	3	18
K44	66	Erkek	Emekli	İlkokul	Merkez	4	50

EK 2
ORGANİZATÖRLERDEN OLUŞAN GÖRÜŞMECİLERİN DEMOGRAFİK BİLGİLERİ

Katılımcı	Düzenlenmesinde rol aldığı Festival	Mesleği	Yaşı	Eğitimi	İli
K45	Kafkasör: Yıldızlar Festivali	İş insanı	38	Lise	Artvin
K46	Türkiye Şampiyonası: Bursa Festivali	İş insanı	48	İlkokul	Bursa
K47	Aydın-Antalya-Muğla yöresi festivalleri	Zabıta	44	Lisans	Muğla
K48	Aydın Festivalleri	İş insanı	43	İlkokul	Aydın
K49	Umurlu Festivali	İş insanı	36	Lisans	Aydın
K50	Melo Festivali	İş insanı	48	Ön lisans	Artvin
K51	Akkaya Festivali	Çiftçi	45	Lise	Muğla
K52	Çamköy ve Ortaklar Festivalleri	Çiftçi	54	İlkokul	Aydın
K53	Özmal Festivali	Esnaf	34	Lise	Artvin
K54	Aydın Festivalleri	İş insanı	25	Lisans	Aydın
K55	Panayır meydanı: İspir Festivali	Öğretmen	75	Lisans	Erzurum
K56	Denizli Festivali	İş insanı	45	İlkokul	Denizli
K57	Derekapı Festivali	İş insanı	36	Lise	Artvin
K58	Yusufeli Festivalleri	Veteriner	47	Üniversite	Artvin

EK 3

ANKET FORMU

Yaşınız:	Eğitim durumunuz:				
Cinsiyetiniz:	Mesleğiniz:				
İkamet ettiğiniz il ve ilçe:	Aylık Geliriniz:				
Boğa güreşi festivallerine ne sıklıkla katılırsınız? ☐Çok sık katılırım ☐Ara sıra katılırım ☐Nadiren katılırım					
Boğa güreşi festivallerine katılmak için ikamet ettiğiniz ilçe dışına çıkar mısınız? ☐Evet ☐Hayır					
Boğa güreşi festivallerine katılmak için ikamet ettiğiniz il dışına çıkar mısınız? ☐Evet ☐Hayır					
Bu festivale kaç kez katıldınız:					
Bu bölümdeki soruları sadece il dışından katılımcılar cevaplayacaktır					
Kalış sürenizi kaç gün olarak planlıyorsunuz:					
Konaklamanızı nasıl sağlıyorsunuz? ☐Festival kamp alanında ☐Otelde ☐Aile evinde ☐Akrabalarda ☐Diğer ise belirtiniz:					
Tatilinizi planlama aşmasında boğa güreşleri takvimi etkili oluyor mu? ☐Evet ☐Hayır					
Festival sonrasında çevrede gezip görmeyi planladığınız başka turistik değerler var mı? ☐Evet, evet ise belirtiniz…… ☐Hayır					
Aşağıdaki ifadelere ne derece katılıp katılmadığınızı gösteren sağ tarafındaki kutucuklardan size uygun olanını işaretleyiniz.	1	2	3	4	5
Festivallerin alan yeterlilikleri boyutu					
Festival alanına ulaşım yollarını bakımlı buluyorum.					
Festival alanında yiyecek, içecek hizmetlerini yeterli buluyorum.					
Festival alanı ve çevresindeki konaklama imkânlarını yeterli buluyorum.					
Festival alanının seyirci kapasitesini yeterli buluyorum.					
Festival alanının arena kapasitesini yeterli buluyorum.					
Festival park alanını yeterli buluyorum.					
Festival boyunca yapılan etkinlikleri (konserler, halk oyunları vb.) değerli buluyorum.					
Festival alanı lavabo imkanlarını yeterli buluyorum.					
Festival alanı lavabolarını hijyenik buluyorum.					
Festival alanının çevre düzenlemesini yeterli buluyorum.					
Festivallerin sosyokültürel boyutu					
Festival, yörenin kültürel ve sosyal gelişimine katkı sağlamaktadır.					
Festival, yörenin tanınmasına katkı sağlamaktadır.					
Festival, yerel halkın dayanışma bilincinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.					
Festival, yerel örgütler/işletmeler/kurumların etkinliğini artırmasına katkı sağlamaktadır.					
Festival, geleneksel kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlamaktadır.					
Festival, yerel halkın dünya görüşünü olumlu biçimde değiştirmesine katkı sağlamaktadır.					
Festival yerel halkın kimliğini korumasına katkı sağlamaktadır.					
Festival, yörenin kültürü ve boğa güreşleri ile ilgili bilgimi artırdı.					
Festival yöresel kültürümüzü yaşatanlara (Boğacılara) saygımı artırdı.					
Festival, yerel değerlere bağlılığımı artırdı.					
Festival, genel kültürümü artırdı.					
Festival, hoş ve eğlenceli vakit geçirmemi sağladı.					
Festival, günlük stresimi atmamı sağladı.					
Festival, yeni insanlarla tanışmama imkân sağladı.					
Festival kültürel ve sosyal faaliyetlerin gerekliliğini anlamamı sağladı.					
Festivallerin ekonomik boyutu					
Festival alışveriş olanakları sağlamaktadır.					
Festival işletmelerin kâr etmesini sağlamaktadır.					
Festival istihdam olanakları sağlamaktadır.					

Festival yerel halkın yaşam standartlarının yükselmesine katkı sağlamaktadır.					
Festival yerel kalkınmaya katkı sağlamaktadır.					
Festivallerin olası etkileri boyutu					
Festival, çevre kirliliğine (çöplerin bırakılması) neden olmaktadır.					
Festival trafik sıkışıklığına neden olmaktadır.					
Festival kentsel hizmetlerin aksamasına neden olmaktadır.					
Festival hava kirliliğine neden olmaktadır.					
Festival günlük hayatın kesintiye uğramasına neden olmaktadır.					
Festival doğal ve kültürel miras alanlarının zarar görmesine neden olmaktadır.					
Festivalde boğalar güreştirilmeye zorlanmaktadır.					
Festival boğaların sağlığını tehdit etmektedir.					
Festival hayvan haklarına aykırılık teşkil etmektedir.					
Festivallere sadakat boyutu					
Festivale katılmaya devam edeceğim.					
Festivali arkadaşlarıma ve çevremdekilere tavsiye edeceğim.					
Düzenlenecek farklı boğa güreşi festivallerine de katılmaya devam edeceğim.					

EK 4
ÖLÇEĞİN AFA SONUÇLARI

Festival, yörenin tanınmasına katkı sağlamaktadır.	,826				
Festival, yörenin kültürel ve sosyal gelişimine katkı sağlamaktadır.	,788				
Festival, geleneksel kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlamaktadır.	,784				
Festival, yerel değerlere bağlılığımı artırdı.	,712				
Festival yerel halkın kimliğini korumasına katkı sağlamaktadır.	,707				
Festival, yörenin kültürü ve boğa güreşleri ile ilgili bilgimi artırdı.	,702				
Festival, hoş ve eğlenceli vakit geçirmemi sağladı.	,687				
Festival, yerel örgütler/işletmeler/kurumların etkinliğini artırmasına katkı sağlamaktadır.	,681				
Festival yöresel kültürümüzü yaşatanlara (Boğacılara) saygımı artırdı.	,655				
Festival kültürel ve sosyal faaliyetlerin gerekliliğini anlamı sağladı.	,622				
Festival, günlük stresimi atmamı sağladı.	,614				
Festival, yerel halkın dünya görüşünü olumlu biçimde değiştirmesine katkı sağlamaktadır.	,556				
Festival, genel kültürümü artırdı.	,542			,366	
Festival, yeni insanlarla tanışmama imkân sağladı.	,497			,336	
Festival, yerel halkın dayanışma bilincinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.	,329				
Festival günlük hayatın kesintiye uğramasına neden olmaktadır.		,818			
Festival hava kirliliğine neden olmaktadır.		,789			
Festival kentsel hizmetlerin aksamasına neden olmaktadır.		,787			
Festivalde boğalar güreştirilmeye zorlanmaktadır.		,697			
Festival boğaların sağlığını tehdit etmektedir		,684			
Festival trafik sıkışıklığına neden olmaktadır.		,594			
Festival doğal ve kültürel miras alanlarının zarar görmesine neden olmaktadır.		,526			
Festival, çevre kirliliğine (çöplerin bırakılması) neden olmaktadır.		,451			
Festival hayvan haklarına aykırılık teşkil etmektedir.		,411			
Festival alanı lavabo imkanlarını yeterli buluyorum.			,679		
Festival park alanını yeterli buluyorum.			,645		
Festival alanı ve çevresindeki konaklama imkânlarını yeterli buluyorum.			,608		
Festival alanının çevre düzenlemesini yeterli buluyorum.			,604		
Festival alanının arena kapasitesini yeterli buluyorum.			,579		
Festival alanına ulaşım yollarını bakımlı buluyorum.			,579		
Festival alanı lavabolarını hijyenik buluyorum.			,567		
Festival alanının seyirci kapasitesini yeterli buluyorum.	,343		,511		
Festival alanında yiyecek, içecek hizmetlerini yeterli buluyorum.			,473		
Festival boyunca yapılan etkinlikleri (konserler, halk oyunları vb.) değerli buluyorum.			,323		
Festival istihdam olanakları sağlamaktadır.				,777	
Festival işletmelerin kâr etmesini sağlamaktadır.				,643	
Festival alışveriş olanakları sağlamaktadır.				,574	

Festival yerel halkın yaşam standartlarının yükselmesine katkı sağlamaktadır.	,324			,568	
Festival yerel kalkınmaya katkı sağlamaktadır.	,429			,536	
Festivali arkadaşlarıma ve çevremdekilere tavsiye edeceğim.	,378				,802
Düzenlenecek farklı boğa güreşi festivallerine de katılmaya devam edeceğim.	,341				,737
Festivale katılmaya devam edeceğim.	,386				,731

EK 5
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİNİN ANALİZ SONUÇLARI

Hipotez	Normallik testi	Homojenlik testi	Test sonucu (A)	Test sonucu (B)
H1	,000	,000	,000	-
H2	,000	,000	,000	-
H3	,000	,060	,340	-
H4	,000	,545	,053	-
H5	,000	,012	,227	-
H6	,000	,007	-	,322
H7	,000	,000	-	,520
H8	,000	,033	-	,314
H9	,000	,262	,000	-
H10	,000	,025	,000	-
H11	,000	,464	,000	-
H12	,000	,238	,071	-
H13	,000	,079	091	-
H14	,000	,000	,216	-
H15	,000	,000	,000	
H16	,000	,000	-	,144
H17	,000	,247	,000	-
H18	,000	,117	,000	-
H19	,000	,735	-	,710
H20	,000	,071	-	,519

Not: Normallik için Kolmogorov-Smirnova test sonuçları, homojenlik için Levene's Test sonuçları kullanılmıştır. Tabloda Mann-Whitney U testi (A), Kruskal-Wallis H testi (B) olarak kodlanmıştır.

EK 6
TÜRKİYE'NİN UNESCO'YA KAYITLI SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS DEĞERLERİ

Somut Olmayan kültürel miras	**Yıl**
Meddahlık	2008
Mevlevi Sema Töreni	2008
Âşıklık Geleneği	2009
Nevruz (Çokuluslu)	2009
Karagöz	2009
Geleneksel Sohbet Toplantıları	2010
Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	2010
Alevi-Bektaşi Ritüeli Semah	2010
Tören Keşkeği Geleneği	2011
Mesir Macunu Festivali	2012
Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği	2013
Ebru: Türk Kağıt Süsleme Sanatı	2014
Geleneksel Çini Ustalığı	2016
İnce Ekmek Yapma ve Paylaşma Kültürü: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Çokuluslu)	2016
Bahar Kutlaması: Hıdrellez (Çokuluslu)	2017
Islık Dili	2017
Dede Korkut Mirası: Destan Kültürü, Halk Masalları ve Müzik (Çokuluslu)	2018
Geleneksel Türk Okçuluğu	2019
Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu: Mangala / Göçürme Togyzqumalaq, Toguz Korgool	2020
Minyatür Sanatı	2020
Hüsn-i Hat: Türkiye'de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı	2021
Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği	2022
İpek Böcekçiliği ve Dokuma için İpeğin Geleneksel Üretimi	2022
Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Geleneği	2022
Çay Kültürü, Kimlik, Misafirperverlik ve Sosyal Etkileşim Sembolü	2022
Zeytin Yetiştiriciliği ile ilgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve uygulamalar	2023
Tezhip Sanatı	2023
İftar ve İftar ile İlgili Sosyo-Kültürel Gelenekler	2023
Mey-Balaban Zanaatkarlığı ve İcrası	2023
Sedef Kakma Sanatı	2023
Geleneksel Tulum Yapımı ve İcrası	2024

EK 7
BOĞA GÜREŞİ FESTİVAL TAKVİMİ

Muğla		Aydın		Artvin		5'ten az festival	
Yer	**Tarih**	**Yer**	**Tarih**	**Yer**	**Tarih**	**Yer**	**Tarih**
Milas	23.04.22	Avşar	19/03/22	Sarıgöl	20-21/04/24	Erzurum/İspir	30/04/24
Bafa	07/05/22	Umurlu	23.04.22	Derekapı	27-28/04/24	Erzurum/İspir	25-26/06/24
Akçaova	21/05/22	Malgaçemir	30/04/22	Melo	11-12/05/24	Rize/Galerdüzü	22-23/06/24
Beçin	04/06/22	Buharkent	21/05/22	Alanbaşı	11-12/05/24	İzmir/Tire	Yapılmadı
Akkaya	11/06/22	İshafaklar	28/05/22	Çıhala	18-19/05/24	İzmir/Kemalpaşa	Yapılmadı
Yenice	18/06/22	Kemer	02/07/22	Osmanlı	25-26/05/24	Denizli/Kale	01/10/2023
Ören	25/06/22	Kayacık	09/07/22	Soğuk su	31-02/06/24	Antalya/Kumluca	-
Kızılağaç	02/07/22	Ortaklar	23/07/22	Marant	1-2/06/24		
Bayır	16/07/22	Çamköy	06/08/22	Taraklı	8-9/06/24		
Yatağan	30/07/22	Kötekli	20/08/22	Kafkasör	3-7/07/24		
Beçin	13/08/22	Ballıköy	17/09/22	Damar	19-21/07/24		
Yerkesik	27/08/22	Sultanhisar	08/10/22	Dalahet	27-28/07/24		
Yeşilyurt	03/09/22	Arzular	15/10/22	Kafkasör	18-19/08/24		
Ula	10/09/22	İncealan	12/11/22	Muhtarlar	7-8/09/24		
Mariçmeler	17/09/22	Güllübahçe	19/11/22	Ardanuç	14-15/09/24		
Dirgeme	24/09/22	Umurlu	26/11/22				
Kafaca	01/10/22	Çine	26/11/22				
Ören	15/10/22	Nazilli	03/12/22				
Yatağan	22/10/22						
Datça	29/10/22						
Koru	15/10/22						

Not: Ege kültür bölgesinde 2024 yılına ait derli toplu bir boğa güreşi takvimi yayınlanmadığı için 2022 yılı takvimi referans alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Samet ALKAN
EĞİTİM DURUMU	
Lise	Bağbaşı Çok Programlı Lisesi
Lisans	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü (2011-2015)
Yüksek Lisans	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü (2016-2019)
Tez Konusu	Katıklı Çayı Havzası'nın Coğrafi Özellikleri ve Hidroelektrik Santrallerin Çevresel Etkileri
Doktora	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü (2019-2025)
Tez Konusu	Türkiye'de Boğa Güreşi Festivallerinin Kültürel ve Ekonomik Coğrafya Açısından Değerlendirilmesi
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
2018- Devam ediyor	Akdeniz Üniversitesi, Araştırma Görevlisi (Antalya)
YAYINLAR	

Alkan, S ve Bulut, İ. (2024). ‘‘Katıklı Çayı Havzasında Yapılan Amatör Balıkçılığın Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi’’. Current Perspectives in Social Sciences, 28(4), 588-600.

Alkan, S ve Bulut İ. (2023). ‘‘Artvin ilinde boğa güreşi festivallerinin büyükbaş hayvancılık sektörüne etkisinin değerlendirilmesi’’. 12. Ulusal/7.Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Kongresi, 22 Eylül 2023, Kütahya, Türkiye, 15, (Özet Bildiri).

Alkan, S. Birinci, S ve Bulut, İ. (2022). ‘‘Nehir Tipi HES’lerin Çevresel Etkilerine Bir Örnek: Katıklı Çayı Havzası’’. *Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi,* 1(2), 44-54.

Bulut İ., Özoğul B ve Alkan, S. (2023). ‘‘Türkiye yüzen ada araştırmalarının kısa öyküsü ve Erzurum yüzen adaları örneğinde farklı algı ve yaklaşımlar üzerine bir değerlendirme’’.

IV. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi (UCEK-2022), 07 Ekim 2022, Karabük, Türkiye, 346. (Özet Bildiri)

Alkan S., Bulut İ. (2021). ‘‘Gündoğmuş İlçe 'sinde Göçlerin Nüfus Yapısı ve Temel Ekonomik Faaliyetler Açısından Değerlendirilmesi’’. S, Kolukırık ve M. Dinç, (Ed). Antalya Göç Kitabı, Editör, Palet Yayınları, Konya, 295-314.

Bulut İ. ve Alkan, S. (2019). ‘‘Hayvancılık ekonomisinden kopuş: katıklı çayı Havzası’nda atıl yaylalar’’. Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumu, 26-28 Eylül 2019, Giresun, Türkiye ss.49, (Özet Bildiri)

Bulut İ. ve Alkan, S. (2019). ‘‘Nüfusun yaşlanma sorununa bir örnek katıklı çayı havzası’’. II. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi, 3-05 Ekim 2019, Eskişehir, Türkiye, 1938-1947.